

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANMARKS FOLKEMINDER NR. 11.

MINDER FRA ERRITSØ

MEDELTE AF
R. A. USSING

ORDNEDE OG UDFYLDTE
AF
HENRIK USSING

UDGIVNE AF FORENINGEN DANMARKS FOLKEMINDER

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI I KOLDING

1917

INDHOLD

	Side
Indledning	5
Erritsø Sogn nu og før	7
Offentlige Indretninger	12
Arbejdet	21
Husdyr	38
Tyendet	40
Haandværk	44
Rejsende Haandværkere og Købmænd	49
Stuehus og Udhuse	52
Klæder	59
Højtider og Gilder	62
Bysens Folk	92
Smaatræk	107
Naboer og Genboer	113
Krig og Krigere	117
Sagn og Tro	157
Forgørelser, Hekseri, Tryllemidler	171
Varsler og Mærker	177
Held og Lykke og fromme Tegn	180
Ordsprog	182
Talemaader, »Sejere«	186
Børnerim	191
Leg	196
Digtning og Sang	199

Gadekæret og en gammel Gaard i Erritso.

INDLEDNING.

MIN Fader, Rasmus Andersen Ussing, er født paa en Gaard i Erritsø i 1843, og paa sin Fødegaard voksede han op i en stor Børneflokk. — Der var *gamle Folk* i Huset, min Oldefader, der ogsaa hed Rasmus, og hans Kone, Ingeborg. Bægge stammede fra Erritsø By og bægge var livlige Mennesker, der gerne gav sig af med Børnene og fortalte for dem. Ogsaa min Bedstefader, Anders, og Bestemoder, Karen, har hver for sig hidraget til at holde Sansen for gammel Sæd og Skik ved Lige i Slægten. Anders Ussing var den af sine Samtidige, der vidste bedst Besked om, hvad der var foregaaet i Sognet fra ældgamle Tider, og hans ældste Søn, Rasmus, er vel den, der tiest og opmærksomst har lyttet til hans Fortællinger. Han tog Del i Arbejdet hjemme hos sin Fader, fra han var Dreng, og blev ved Landbruget til han var en Snes Aar. Saa tog han sig for at bryde med gammel Bondesæd og gik i Hjulerlære og kom saaledes ind i Karetmagerfaget. Baade som Karl og senere som Svend har han været ude i det fremmede og opholdt sig i forskellige Egne af Landet. Men derefter kom han tilbage til Sognet igen og nedsatte sig som Mester; først tog han Ophold paa sin Fødegaard; men senere, da han giftede sig, købte han sit eget Sted med en Jordlod til. Siden den Tid har han paa sin Ejendom, Markusbanke, drevet Landbrug og Vognforretning. Han har med lige Iver dyrket sin Jord og ledet Vognfabrikationen og rejst over store Dele af det sydlige Jylland for at handle med sine Vogne, og samtidig har han faaet Tid til at læse en Mængde Bøger, dels Skønlitteratur, dels oplysende, navnlig historisk Litteratur. Hans Sans for Fortidens Liv, som han havde faaet

i Vuggegave, er med Tiden stadig blevet dybere. Han fortæller gerne om, hvad han har set og hørt i de unge Dage. Som Dreng har jeg tit fulgt ham paa hans Køreture, og hver Ferie er jeg kommet til hans Hjem. Naar vi da ved Sommertid kørte ud til en eller anden Landsby i Omegnen, eller naar vi en smuk Sommeraften vandrede ad Landevejen, forbi Markusbanke nedad mod Snoghøj, eller vi ved Vintertid sad i fortrolig Klynge hjemme, eller naar vi kom til Julegilde i min Faders Fødegaard, hvor saa mange gamle Ting minder om Fortiden, da faldt Talen jævnlig paa fordums Dage; svundne Tidens Sæd og Tro og Mennesker fik da Liv igen i Faders Fortællinger. — Da jeg fik Forstand paa, at der i hans Minde lever en Verden, som vilde falme hen, hvis den ikke blev reddet fra Forglemmelse ved at blive optegnet, bad jeg ham om at nedskrive sine Fortællinger, saa vidt muligt i samme Vendinger og Udtryk, som naar han meddelte dem mundtligt. Gennem det meste af en halv Snes Aar har han da nedtegnet sine Minder om det gamle Erritsø. Under selve Udarbejdelsen har han jævnlig givet sig i Samtale med sine Søkende eller med andre ældre Erritsøboere for at opfriske et og andet, der var ved at udviskes; paa den Maade har han modtaget nogle Bidrag til sine Optegnelser. Gaardejer Morten Andersen i Erritsø har saaledes nedskrevet Minder fra sin Deltagelse i Krigen 1864 og stillet dem til vor Raadighed, og Gaardejer P. Møller, Kongsted, har overladt os Optegnelser efter sin Bedstefader Peder Mikkelsens Fortællinger. Daniel Jørgensens Fortællinger er nedtegnet af min Farbroder, H. A. Ussing, Fuglsanggaard. Enkelte Ting har jeg meddelt efter Selvsyn eller Selvoplevelse. Men langt den største Del af Bogen er min Faders Optegnelser, som jeg meddeler hovedsagelig med deres egen Ordlyd. Derfor er Fortælleren, »Jeg«et, overalt min Fader, hvor ikke andet er anført. Min Lod i Bogen er i det væsentlige den, at jeg har tilskyndet til Nedtegnelsen og ordnet den anselige Bunke, som det efterhaanden hobede sig op til.

Molbechshus, Sorø, d. 9/6 12.

Henrik Ussing.

ERRITSØ SOGN NU OG FØR.

I Elbo Herred, Vejle Amt, ligger *Erritsø* Sogn ud til Lillebælt, hvor dette er smallest.

Bæltet krummer sig om Sognets sydøstligste Spids, der hedder *Lyng*, og omslutter Sognet mod Øst og Syd. Nord for Sognet strækker Erritsø Mose sig fra Lillebælt ind mod Vest. Fra Bæltet og Mosen grener der sig Kær og Enge og Lavninger ind i den højere liggende Slette, der udgør Størstedelen af Sognets Omraade. Mod Vest gaar det jævnt over i de tilgrænsende Sogne. — Jordsmonnet hæver og sænker sig i jævne lange Bølger, hvor hist og her en blødt rundet Top eller en Bakkeryg hæver sig en Smule over Omgivelserne; kun ned mod Mosen falder Landet i stejle Banker, og ud mod Bæltet brydes det af i bratte Brinker, der nogle Steder er saa stejle, at det gule Ler og Grus skinner nøgent frem, men ellers er klædt med Græs, Blomster og Krat. I Sognets Udkanter, paa de mest ujævne Jorder, og længst borte fra Erritsø By, vokser der Lunde og Smaaskove. I ældre Tid fandtes der rundt paa Marken ikke saa faa Lavninger med Kær og Smaasøer; nu er de fleste af dem udtørrede og til Dels jævned. Hist og her har der ligget Kæmpehøje; men Ploven sløjfer dem Aar for Aar.

Som Helhed skraaner Jordsmonnet fra Vest til Øst, saa Vestenvinden ikke har den Magt, den ellers *kan* have. Vindens Kraft brydes ogsaa af de mange smaa Skove. Rundt om Gaardene er der plantet Lætræer og Abildgaarde, og Jorden er frugtbar, saa Trævæksten er høj og kraftig. Langs alle Veje og paa alle Markskel er der plantet Hegn, hvor Hassele er blandet med Hyld og Hæg, Hybentorn, »Elletorn«, og

Brombærranker, »Hørfrøtorn« (Kristtjørn) og Benved, Navr og »Ullekruk« (Kvalkvæd). Og Gedeblad slynger sine Ranker der ind imellem. Hist og her i Hegnet staar en Eg eller en Alm, en Røn eller en Bøg som et Minde om, at det er ryddet Skovland. — Landskabet faar derved et lunt og frodigt Præg. Om Sommeren er hver Mark som en Skaal, der bugner under Afgrøden og kranses af Hegnene med deres brogede Vrimmel af duftende Blomster. I Foraarstiden er Hegnene som Sneider af Slaaen- og Hvidtjørne-Blomster, ved Midsommertid er der en Pragt og Duft af Hæg og Hyld og vilde Roser, og i Høst brydes Hegnets mørke Løv af brune Nødder og røde og sorte Bær. — Og al denne Frodighed og Blomsterduft faar Friskhed fra Lillebælt, der aldrig er i Ro. Naar Bølgerne har lagt sig og Overfladen ligger glat og blank, hvirvler det dybe klare Vand af Sted med et Strøm-Brus, som i stille Aftener høres langt ind over Markerne. Fra de høje Strandbanker er der en vid Udsigt til Fyn og Egnen omkring Skamling.

Sognet har kun een By; i dets nordlige Del strækker den sig, en Fjerdingsvej lang, fra Øst til Vest. Her boede for 100—150 Aar siden næsten hele Sognets Befolkning. Paa bægge Sider af Gaden laa Hus ved Hus og Gaard ved Gaard; stundom var to Gaarde bygget sammen, saa de havde en Længe til Fælles. Gaardene havde i Reglen hver sit Navn: Holt, Elkjær, Bjærg, Kjær, Hovsted, Smedegaard, Hyldegaard, Javnsgaard, Fovgaard, Hovgaard, Bundgaard, Præstegaard o. fl. I Reglen fik Gaardens Ejer Navn efter sin Gaard, saaledes at en Mand, der var døbt Peder Mikkelsen, og som boede i Gaarden *Holt*, altid kaldtes Per Holt. — Rundt langs Stranden havde en Del Fiskere slaaet sig ned i Sanddal, Lyng, Snoghøj, Sønderskov og Røjborg. Paa Snoghøj boede der ogsaa Færgfolk, der satte Folk og Gods over Bæltet til Middelfart. I Sognets sydvestligste Del laa der — og ligger endnu — en større Gaard: Hønneborg Ladegaard.

Det var da »Byen« med dens lange Gade, der dannede Brændpunktet i Sognets Liv. Gaden, og Byen med den, deltes i tre Dele, Nedergaden længst mod Øst, Midtergaden, og Overgaden mod Vest. Mellem Nedergaden og Midtergaden laa det gamle Bystævnested, der dannede en Plads Nord for

Gaden, omtrent over for den nuværende Brugsforening; men Pladsen er nu forsvunden. Mellem Midtergaden og Overgaden ligger nu som for Aarhundreder siden Kirken omgivet af Kirkegaarden.

Sognet er dyrket op inde fra Byen af. Sønden for denne strækker de gammeldyrkede Agre sig uden noget Spor af Skov. Men uden om dem ligger et bredt Bælte af Skove, nyopdyrkede Marker og Smaamoser, der alt med et fælles Navn kaldes *Haverne*. Sognets sydlige Del kaldes *Sønderskov*.

Ved Udskiftningen fik hver Gaard en *Toft* i Byen, en *Lod* paa Agrene, en *Have* (d. e. et Stykke af Overdrevet), en *Mose-eng* og et Stykke *Skov*.

Gennem Stednavne, der endnu er bevarede, kan man skimte Fællesskabets Indretning af Bebyggelse og Landbrug. Gaardene laa som sagt alle langs Bygaden, tæt sammenpakkede i hver sin indhegnede Toft. Gaden var indhegnet, og Udgangene derfra var lukkede med Led, der havde Navne som *Agerled* og *Hyrdeled*. Gennem Leddene kom Bønderne ud til deres mange smaa Agerstumper, og ad Agervejene drev Hyrderne Kvæget ud til *Haverne* eller *Løkkerne*. Endnu huskes Navnene paa de mange Agre: Krogs Agre, Kuls Agre, Flinds Agre, Mads-Høj-Agre, Asagre o. s. v.

Ogsaa nu er Byen anselig. En stor Del af Gaardene er blevet liggende paa det Sted, hvor de har ligget Aarhundreder igennem; andre er flyttet ud paa Lodderne og paa nyopdyrkede Strækninger i »Haverne« og Skovene. Men til Gengæld er der i Byen blevet bygget en Del Smaahuse. Udflytningen fandt hovedsagelig Sted fra Udskiftningen i 1772 og indtil 1850.

Da Marken blev skiftet sidst i det 18de Aarhundrede, blev Fordelingen foretaget af en Landmaaler, der var ilde lidt, og som Folk derfor kaldte *Fanden*. En Mand, der mente, at han ikke var bleven godt behandlet af Landmaaleren, sagde til en anden Mand, som vilde købe hans Gaard: »Det hører mig ærlig og redelig til, alt, hvad a sælger dig. A har ikke andet Jord end den, Fanden har givet mig«.

Der blev den Gang plantet levende Hegn om alle Marker i Sognet. Disse Hegn staar endnu; men de plejes ikke nu med den Nænsomhed og Omhu, hvormed de hægedes i fordums Tid. For de gamle var Hegnene, der afgrænsede hver Mands

Mark, det synlige Tegn paa det store Kulturfremskridt, der blev taget ved Udskiftningen. Selve Opsætningen af Hegnene til Ly for Vinden og til Værn om Markfreden var et stort og besværligt Stykke Arbejde; hvert Hassel- eller Tjørneskud skulde jo hentes ude i »Haverne« og Skovene. Det var derfor de gamle holdt Hegnene i Hævd og Ære. Hugningen af Hegnene betroede Manden sjælden til andre end sig selv.

Før Jærnbanen kom, var der en livlig Færdsel paa Snoghøj, den samme som nu gaar over Fredericia, men i mindre Stil. Der var kgl. privilegeret Færgested, og ingen maatte sejle rejsende over Bæltet uden paa dette Sted. Der var en Tavle, hvor man kunde læse, hvad det kostede for en Bonde, en Matros og for andre Folk at blive sat over. Taksten var forskellig efter den rejsendes Stand. Naar der var Isvinter, gjaldt disse Takster dog ikke, — saa blev det meget dyrere. Samfærdsmidlerne over Bæltet var Baade og Færger, som paa Fyns Side anløb Kongebro eller Middelfart, efter som det bedst kunde passe med Vind og Strøm. Undertiden, naar der var Vanskeligheder ved Overfarten, blev Bønderne i Erritsø tilsagt til at møde med Heste for at trække Færgen ind. Ligeledes blev de tilsagte til at »køre Ekstra« til Fredericia, Vejle og Kolding, naar Postvæsenet ikke kunde besørge Kørselen. Under Trearskrigen var der slaaet en lang Bro, som Dampskibe kunde anløbe, ud ved Siden af den gamle. — Paa Snoghøj var der til de rejsendes Vederkvægelse en stor Gæstgivergaard, og desuden et Værtshus, hvor mindre velhavende rejsende, nogle af Egnens Folk og Færgefolkene holdt til. Færgefolkene drak en temmelig høj Snaps; en halv Pægl med Øl til var det almindelige Skænk, og dem vankede der ikke faa af.

Paa Grund af det livlige Samkvem med Fyn, var det Sprog, der taltes af Kystboerne paa Snoghøj og paa Fiskerlejet Lyng, en Del forskelligt fra de øvrige Erritsøeres Sprog, ligesom »Middelfart-Jydernes« Sprog var forskelligt fra andet Fynsk.

En stor Del af Sognets Beboere handlede den Gang med Købmændene og Haandværkerne i Middelfart.

Da Bønderne i den Tid sultefodrede deres Kvæg, fik de ikke saa lidt Korn til overs til Salg. Der var en ret stor Udførsel af Korn fra Snoghøj. Håndelen dreves af Skippere, hvis Opkøbere vandrede milevidt omkring og opkøbte alt det Korn,

de kunde overkomme. Det sejledes til Kiel og solgtes som Korn, der var avlet i Hertugdømmerne. *Danske Frembringelser* stod den Gang ikke i nogen høj Kurs. Ogsaa dansk Smør gik tit under falsk Flag som »Kieler-Butter«.

I Englænderkrigens Tid laa der en Besætning paa *Vejermoses* Batteri ud imod Middelfartsund. Sammen med Vasnæs Batteri paa Fyns Kyst skulde det vanskeliggøre Englændernes Sejlads gennem Bæltet.

Peder Mikkelsen, der er født i Erritsø i 1782, har fortalt sin Dattersøn, Gaardejer P. Møller i Kongsted, en Del Smaa-træk fra Tiden før og efter 1800. — Peder Mikkelsen hørte sammen med tre jævnaldrende til de »Højlærde«, idet de som Drengene gik i Fredericia Skole og derved erhvervede sig ualmindelig gode Kundskaber.

Mens han gik i Skole i Fredericia, var han flere Gange Vidne til, at Soldater løb *Spidsrod*, naar de havde forset sig. Skoledrengene blev af deres Lærere ført hen for at se derpaa. Straffen blev udøvet lige inden for Prinsens Port, der hvor »Landsoldaten« nu staar. Soldaten, der blev straffet, maatte med blottede Skuldre og Ryg gaa et vist Antal Gange frem og tilbage mellem to Rækker Soldater, der hver havde en smidig Vidjekæp, hvormed de bearbejdede Stakkelens Ryg, til Skindet hang i Laser. For at overdøve den straffedes Skrig gik en Trommeslager i Spidsen og slog Hvirvler paa sit Instrument, medens to Soldater gik forved og to bagefter Synderen med fældet Bajonet. — Naar Drengene atter var samlede i Skolen holdt Læreren et længere Foredrag for Børnene, hvori han paaviste, at enhver Forbrydelse, lille eller stor, medførte sin Straf. Med særligt Henblik paa de fire Drengene fra Erritsø talte han om den Straf, de nylig havde været Vidne til, og formandede særlig dem til Lydighed og god Opførsel, naar de engang med Tiden kom i Trøjen; thi som Landsbydrengene havde de jo Udsigt til at blive Soldater, medens deres byfødte Kammerater gik fri.

Peder Mikkelsen fortalte jævnlig om Ungdommens Gadeliv og de Løjer, de drev. — Engang havde Jens Hovsted sat to Vogne, læssede med Favntræ, inde i sin Gaard for næste Dag at køre Brændet til Fredericia. Byens unge Karle fandt, at der her

var Anledning til Morskab, og om Natten, mens Gaardens Folk sov, læssede man Træet af Vognene, skilte disse ad, bar dem op paa Ladens Tagrygning og samlede dem der, bar Træet derop og læssede det atter paa. Om Morgen, da Manden kom op og ud i Gaarden, savnede han naturligvis straks sine Vogne, men det varede ikke længe, før han opdagede, at bægge Læs stod i god Behold oppe paa Mønningen med Stjærten vendt i den rigtige Retning, — ind efter Fredericia.

I Nærheden af Kirken boede en Husmand, der i sin Have havde en Abild med ualmindelig gode Æbler. De var en stor Fristelse for Ungdommen, og denne fik da en klodset, halvfjøllet Tjenestedreng narret ind i Haven og op i Træet for at stjæle Frugter til dem. Drengen havde bundet Strikker forneden om Bukserne, saa de dannede som en Sæk, og denne havde han snart fyldt med de lækre Æbler. Ejeren anede imidlertid Uraad, griber sin gamle Flint og lister sig ud i Haven, og da han hører, der er nogen i Træet, skyder han hen under det. Drengen blev herover saa forskrækket, at han faldt ned og gav sig til at brøle af Angst. Manden troede, at han havde ramt Drengen, og fo'r rædselsslagen hen til ham. Til sin store Glæde opdagede han, at Drengen intet fejlede, og han gav ham da Lov til at beholde Æblerne mod at love, at han aldrig skulde komme der mere. Da Drengen kom ud til Ungdommen med sin Fangst, viste det sig imidlertid, at Æblerne i Faldet var blevet knust og maset, saa de var uspiselige.

OFFENTLIGE INDRETNINGER.

Skolen virkede her i Erritsø som andre Steder under tarvelige Forhold. Det er en af de gamle Rytterdistrikts-Skoler fra Frederik den 4des Tid. Nogle Pæle var rammet ned i Jorden, og derpaa var der sømmet en Bordplade. Gulvet var brolagt med Kampesten, som de var samlet i Marken. Michael Stilling hed Skolemesteren, som underviste der fra 1777 til 1814; saa vidt man ved, var han en mislykket Student. Han havde Lov til at gaa paa Prædikestolen og læse en Prædiken op, naar der var Messefald. Børnene lærte kun lidt hos ham, men fik dygtig af Riset. Der var da nogle Bønder,

som lod deres Børn gaa i Skole i Fredericia. Da disse Børn voksede til, blev de af Sognets Folk — vel mest for Løjer — kaldt »de højlærde«. Andre, som havde været fremmelige i Sognets egen Skole, kaldtes »de lærde«.

Andreas Ryeholm hed den første eksaminerede Lærer. Han underviste Børnene i Erritsø i over 40 Aar og døde 1858. Han var gift med den gamle Degn Stillings Datter. Ryeholm var en meget dygtig Lærer, og fuld af Løjer var han. Men gjorde Drengene ham det for broget, kunde han ogsaa bruge Tampen, som han gik med i sin Lomme. »Ja, jeg skal sandt for Gud smøre dig«, sagde han, naar han blev vred, og saa vankede der. I Almindelighed var han spøgefuld, og sommetider kunde Vittighederne være noget platte; men hele Klassen lo ad dem, saa det rungede.

Sparsommelig var han. Der brugtes jo dengang Fjerpen. Til disse medbragte Børnene selv Gaasefjerene, og de kom da op til Læreren i Timen, for at han skulde skære dem til. Han saa da ikke gerne, at Fjeren var ribbet. Han havde bag sit Sæde en lille Pose, hvor han puttede Ribberne i, naar han selv havde pillet dem af, og saa blev Pennen skaaret til. Paa den Maade kunde han samle sig en Del Dynefyld.

Skoleloden fik han dreven gratis. De fleste af Bønderne gjorde et Følled (en halv Dags Arbejde) paa den.

Hans daglige Dragt var Tosels Kjole med lange Skøder, en Brystdug (Vest) af samme Stof, og Vadmels Bukser.

Fagene var Skrivning, Læsning i Birchs Læsebog, Regning efter Cramers og senere Hjorts Regnebog, Religion efter Balles Lærebog og Bibelhistorie. Geografi blev der undervist i ved at Læreren med en lang Pegepind paa et Landkort pegede paa Lande og Byer og nævnede deres Navn, og det samme gjorde de fremmeligste Elever.

Skolen blev fejtet een eller to Gange ugentlig af et Par Piger fra øverste Klasse. Der blev fyret i Kakkellovnen med Tørv, som Bønderne leverede, for det meste daarlige Varer, Bundtørv, som de kaldtes af den Grund at de havde ligget nederst i Tørveskruerne. Asken af dem var saa rød, at den brugtes til at male Stænger (Bindingsværket) paa Husene med, og endogsaa blev hentet til samme Brug i Nabobyerne.

Skolemesteren blev tiltalt med *han* og *Skolekonen* med *hun*.

Til Paaske gik der en Kone rundt i Sognet og samlede Æg ind til Skolemesteren, og der blev ogsaa til Skolen baaret ny-malket Mælk, hvoraf Skolekonen lavede Ost. Desuden blev der fra hver Gaard leveret et Paaskebrød.

I Fyrrerne og først i Halvtredserne var der en Andenlærer, som hed Fohlemann, en dygtig Lærer og en begavet Mand, forresten skæmtsom ligesom Ryeholm. De to drev mange Løjer. Der boede nær ved Skolen en Gaardmand, der hed Niels Bertel; han havde ingen Børn og sad godt ved sin Sag, og vilde gerne blive gammel. Fohlemann fortalte ham, at da Ryeholm førte Kirkebogen, kunde han give een Udsættelse med Døden, og Niels Bertel skal ogsaa have talt med Degnen derom.

Skolekonen var overtroisk og kær ad Penge. Hende fortalte de, at de flere Aftener havde set Lys brænde i Toften; der maatte være en Skat begravet. Skolekonen gav ikke Fred; de maatte ud at grave. Men da det skulde ske stilltende, og Tavshed ikke var Konens stærke Side, forsvandt Skatten.

Der boede en Mand som hed Morten Elkjær til Leje hos Ryeholm i et Hus denne ejede tæt bag ved Skolen. Morten var Ringer. Det kunde hænde for ham, at det blev noget sildig med at ringe Solen ned. En Aften, det var Tilfældet, gaar Ryeholms Søn Stilling og Fohlemann over i Kirken; Fohlemann tager Messesærken paa og Stilling ifører sig et andet hvidt Klædebon. De stiller sig oppe ved Alteret og Fohlemann giver sig til at messe, da Morten træder ind. Saa snart denne ser og hører de to Spøgelser oppe i Kirken, forsvinder han, som han var skudt ud af en Bøsse, ud af Kirken, — og der blev ingen Sol ringet ned den Aften.

Den første Præst i Erritsø, jeg har hørt Tale om, var Provst Hasse*); hans Eftermand hed Meden. Dengang som nu var Erritsø Anneks til »det tyske Sogn« i Fredericia. Meden var efter Sigende baade en flink og dygtig Mand, og saa vidt jeg har hørt ogsaa afholdt.

I »det danske Sogn« i Fredericia var der paa samme Tid en Præst, der hed Schjerning. Ved en Eksamen i Fredericia, hvor de bægge var til Stede, kom de i en Ordstrid, som endte

*) udn. 1777, afsk. 1818.

med et regulært Slagsmaal. Schjærning blev afskediget, fordi han slog først, og Meden maatte søge et andet Kald.

Efter Meden kom Gude; han har konfirmeret min Fader og Moder. Han skal have været noget hidsig, den samme Gude. Naar han blev vred paa Konfirmanderne, sagde han: »Først skal du hænges, og saa skal du brændes, og saa skal du hakkes i Pølsemad«.

Efter Gude kom Rørdam*). Ham havde Folk i Sognet Respekt for. De vilde som nu tage Søndagen lidt til Hjælp til Arbejdet, og det kunde Rørdam ikke fordrage. En Søndag var Søren Baungaard til Smed oppe i Byen. Da de saa, at Præsten kom ridende, holdt de inde med Arbejdet. Men da der i samme Godlav »var Hets paa«, kunde de ikke vente, til Præsten var langt nok borte, med at tage Jærnet ud af Ilden og hamre løs paa det. Han hørte de smeddede, vendte om og kom hen til Døren. Baungaard havde i en Fart faaet sig anbragt paa Stempstokken med Ryggen til Døren. Præsten sagde da til Smeden: »Jeg har sagt Dem, Niels Hyllegaard, De maa ikke arbejde paa de hellige Dage«. »Jeg kan ikke have Fred for de Bønder, de plager mig«, svarede Smeden. Præsten henvendte sig da til den tilstedeværende Bonde, men han tog fejl af Manden og begyndte at læse *David Hansen* Teksten. Baungaard lod som ingen Ting, og Præsten red saa sin Vej. Da David hørte om Sagen, vilde han ikke lade Anklagen sidde paa sig, — og han ned til Rørdam næste Dag for at forklare ham, at det ikke var ham, der havde staaet til Smed sidste Søndag.

Rørdam kom ofte og tilsaa Skolen. Som sædvanlig kom han da ridende ud til Erritsø, men for at komme overbukkende paa Skolemesteren, steg han af og bandt sin Hest ved Toftlaagerne et Stykke ned for Skolen.

Efter Rørdam kom Boisen, som har konfirmeret mig, en dygtig og begavet Mand, der kom godt ud af det med Erritsø-Bønderne; — Smaafolk havde den Gang ikke noget, de skulde have sagt. Provst Boisen var som saa mange glad ved Penge; man fortalte, at han en Offerdag ikke kunde vente, til han kom hjem, med at undersøge Dagens Høst, men steg af Hesten og talte Pengene i sit Lommetørklæde.

Saa kom gamle Zeuthen**); han tog til Tider Bladet fra

*) fra 1840 til 1850. — **) fra 1860.

Munden over for Bønderne. Det gamle Fattighus, som gik under det smukke Navn Hospitalet, og hvor de stakkels gamle Fattiglemmer boede, var saa usselt, og der herskede et Svineri der, som Folk nu om Stunder ingen Forestilling kan gøre sig om. Naar man kom der ind, skulde man ikke tro, at Mennesker kunde leve der. Pastor Zeuthen var de fattiges og fortryktes Ven, og kunde give dem det sidste, han ejede. Han drog til Felts mod disse Forhold baade fra Prædikestolen og anden Steds og satte igennem, at man byggede et nyt Fattighus.

I en Høstprædken, han holdt efter en frugtbar Høst, ankede han over, hvorledes Smaafolk kunde gaa fra Gaard til Gaard med baade Pose og Penge og endda knap kunde faa noget i Posen.

Var der en fattig og syg, der manglede Sengeklæder, tog han nogle af sine egne Sengeklæder med ud i Vognen til ham og gav ham.

Jørgen Gyes var en gammel fattig Sømand, som jævnlig tog en høj Snaps. Han mødte stadig i Kirken, og Præsten gav ham hver Søndag en Mark. En Gaardmand fik ondt af det og gik til Præsten og spurgte ham, om han betænkte, at den gamle sagtens omsatte Marken i Spiritus. »Det er nok muligt«, svarede Zeuthen barsk, »men sin Mark skal han have«. Og han fik den ogsaa for Fremtiden.

Om Zeuthen er der meget at fortælle; han var en rigtig Præst.

Fattigvæsenet var i en jammerlig Forfatning. De uslest stillede af de fattige boede i *Hospitalet*. Huset var af Bindingsværk, og Væggene var muret af raa, det er: soltørrede og ubrændte Sten. I den vestre Ende boede en gammel lam Sømand, der hed Mads Ottesen, og hans Kone, Ann Ottes. De havde en Stue med Lergulv, med store Huller i; der var 2 Alen og 3 Kvarter fra Gulv til Loft; Længden var omkring 6 Alen og Bredden $4\frac{1}{2}$. I Stuen var der ingen Kakkellov, men kun en aaben Skorsten. En Karm Vinduer med smaa Ruder, som aldrig blev lukket op, gav et sparsomt Lys ind i Stuen, hvor alt var sort af Røg og Smuds, og hvor der aldrig havde været malet eller vasket. Op ad den vestre Væg stod der en Alkoveseng med raadden Halm i; jeg tror ikke, at Mads altid rejste sig, naar han skulde lade sit Vand; uden paa Væggen kunde man se Fugten, som trængte igennem den.

En Aften stak nogle Drengene et Par Stænger gennem den bløde Væg og vippede Ane og Mads i Sengen; sligt kunde den Gang ustraffet gøres ved Fattigfolk, jeg kan huske det blev gjort ved flere end Mads Ottensens; det grinte man ad. — I Skorstenen blev der fyret med svovlede Tørv, som de fik leveret af Sognets Folk; Asken var rød, og Husets Beboere havde samme Farve og Lugt som den.

Fire Gange aarlig uddeltes der *Alms* til de fattige. Det bestod af Gryn og Mel og lidt Penge, som vedkommende Dagen efter i Almindelighed omsatte i flydende Varer. Resten af Tiden tiggede de sig igennem.

Fattigfolk, som var sindssyge eller aandssvage, blev ogsaa usselt behandlet. Min Moder har fortalt, de havde en sindssyg til Nabo, som blev bunden ligesom man binder et Kreatur.

Der var en Mand, som var født først i Aarhundredet og hed Hans Mortensen; han blev sindssyg, og i et Anfald havde han slaæet sin Fader. Saa sørgede Præsten for at faa ham i Tugthuset. Da han vendte tilbage derfra, kom han til at bo ene i en ussel Rønne, hvor der var eet lille Vindue, Lergulv, ingen Kakkellovn, og et Sengested af raa Brædder; et Bord og en Stol af uhøvlede Fjæl var Bohavet. Og saa skulde han gaa paa Omgang, som det hed, for at faa Føden. — Hønsehuset og Vandhuset blev den Gang ikke tit gjort rene. Det Arbejde besørgede Hans Morten altid, naar han kom til Gaarden. Han gik klædt i Pjalter og var fuld af Lus, som han stod og pillede af sig og knækkede med Neglene. Drengene drillede ham og skældte ham ud. Undertiden fik han dog fat i dem og knubsede dem.

Der var ogsaa nogle stærke, arbejdsføre Karle, som gik fra Dør til Dør og bad om en Dram. De fik den for det meste. Der var morsomme og vittige Folk imellem dem. Deres Herberg var om Vinteren en ledig Kobaas og om Sommeren en Vejgrøft; noget rigtigt Tilhold havde de ikke.

Der var mange, der gik og tiggede, ogsaa fra andre Sogne, og Erritsøerne gjorde Gengæld. Der var i den første Halvdel af Aarhundredet mange Handværksbaasser (rejsende Haandværkssvende) og Landstrygere, der gik og tiggede langs Landevejene. For dem, der boede ved disse, kunde Tiggerne være ret generende, og naar man i de Tider byggede et Hus eller

en Gaard, lagde man dem af den Grund gerne et Stykke fra Landevejen.

Den første *Stodderkonge*, jeg kan huske, boede i æ Sandegrav og hed Jørgen Brandrup. Da han døde, var Embedet i flere Aar ikke besat. Men da saa senere hen ved Midten af Aarhundredet Tiggeriet tog Overhaand, blev gamle Jokum Otte af Sogneforstanderskabet valgt til Stodderkonge. Han var en lille halvgammel uanselig Mand, og Baasserne var vel ikke synderlig bange for ham; men han generede dem alligevel en Del. Sognets Folk maatte tigge saa meget, de vilde, og Koner og Børn fra andre Byer lod han, saa vidt jeg kan huske, gaa i Fred. Dem, der gik om fra Dør til Dør og bad om en Dram, forulempede han heller ikke. Han førte saaledes et mildt Regimente; men efter hans Død i Treserne er Embedet ikke blevet besat.

Indtil Midten af Aarhundredet var *Retssikkerheden* paa Landet ikke meget bevendt. En enkelt Person, som Niels Landsmand fra Lildballe, omkr. $2\frac{1}{3}$ Mil fra Erritsø, kunde sætte en hel Egn i Rædsel; men han var ogsaa en Mestertyv af første Skuffe. Omkring 1840 kom han tit til Erritsø; han havde nemlig en Pige til Kæreste, som tjente hos en Gaardmand der i Byen. De blev saa gift og boede paa Lildballe Mark, lige ved Landevejen mellem Kolding og Vejle. Erritsøerne var glade, da Pigen rejste, saa havde æ Landsmand ikke saa tit Ærinde dertil.

Landsmanden stjal og var arresteret mange Gange; men Øvrigheden kunde aldrig faa ham til at bekende eller overbevise ham. Til sidst drev han det saa vidt, at han en Nat brød ind paa Raadhuset i Kolding. Han og en anden — eller maaske flere Banditter — var blevet enige om Indbruddet. En af de medskyldige fortrød Forehavendet og røbede Landsmanden til Politiet; dette var paa Vagt og greb ham paa fersk Gerning. Alligevel bekendte han ikke; han paastod, at ondskabsfulde Mennesker havde skubbet ham ind paa Raadhuset. Det vilde Politiet dog ikke tage for gode Varer, og Landsmanden kom i Tugthuset. — Da han slap ud af Straffeanstalten, tog han igen fat paa sit gamle Haandværk; men han havde samme Vane som Ræven; han bed ikke paa den Bund, hvor han boede. Han fik sig anskaffet en Vogn og et

'Par Hunde, og saa kørte han omkring, handlede lidt, stjal og tiggede. Folk turde ikke nægte at give ham noget. Da han blev ældre, fik han sig et Æsel for Vognen, og Bønderne gav ham villigt en Havrekærv til det for ikke at lægge sig ud med ham.

Ved »Ribervejen« i Nærheden af Landerupgaard paa et Sted, de kalder Blæsbjærg, boede der en Snedker. Da Landsmanden en Dag gik der forbi, sprang Snedkerens Hund ud og gøede efter ham, og han slog den ihjel paa Stedet. Snedkeren blev gal i Hovedet, løb ud og pryglede Landsmanden; men nogle Dage efter brændte hans Sted; man ved ikke, om Landsmanden har paasat Ilden; men Folk gav ham Skylden.

En Gang fandt Politiet nogle Gæs og andre Ting paa hans Loft; men han paastod, at skarnvorne Folk havde smidt dem derind for at volde ham i Ulykke. For det meste fik Landsmanden Lov til at øve sine Bedrifter ustraffet.

Ovre paa Fyn var der en Røverbande, som de kaldte de Vissenbjærg Røvere. De gjorde ogsaa Strejftog over til Jylland. Engang kom de kørende gennem Erritsø By om Natten og rapsede nogle Smaating; andet fik de nok ikke ved den Lejlighed.

I Erritsø selv var der i Halvtredserne en Tyvebande paa en 4—5 Stykker. De stjal baade Sengeklæder, Fødevarer og Penge efter en stor Maalestok. Der blev en forfærdelig Ængstelse og Uro hele Sognet over. Omsider fik en af Banden Skrupler og meldte baade sig selv og Kammeraterne, og de fik deres Straf.

Sognefogden var i de Tider en Autoritet i Sognet. Var der en Mand og en Kone, der ikke kunde enes, blev Sognefogden hentet, og ligeledes, naar der var Strid mellem Aftægtsfolk og Aftægtsydende, mellem Husbonde og Tyende o. s. v. Om at henvende sig til Øvrigheden var der sjælden eller aldrig Tale.

At blive valgt ind i *Sogneforstanderskabet* gik saa omtrent paa Omgang imellem Gaardmændene. At en Boelsmand eller Husmand kunde være værdig til at beklæde en saadan Stilling, kunde der slet ikke være Tale om, selv om han aldrig var saa oplyst og klog en Mand. Først 1903 fik en Hus-

mand Sæde i Sogneraadet. — Der kunde ogsaa gaaes uden om en enkelt Gaardmand; Gaarden kunde være for lille, eller Manden kunde have for selvstændige Meninger. Peder Bjerg var saaledes baade en oplyst og forstandig Mand, men han naaede paa Grund af sin Selvstændighed ikke at blive valgt.

De seks Aar, Sogneforstanderstillingen varede, var Glanstiden i Bøndernes Liv. Naar de senere hen i Livet fortalte en af de lange Fortællinger, som brugtes meget i de Tider, skulde det ofte hænde sig, at der kom en lille Hentydning til »den Gang, de var i Sogneforstanderskabet«. Da havde de været paa det højeste.

Den Tids brave og arbejdsomme Bønder var mere snæversynede end Sognets Folk er nu om Stunder.

I mere end halvtreds Aar var der en Vej, som var afgørende, naar der skulde vælges Sogneforstandere. *Mølskovsvej* er en Fortsættelse af Erritsø Gade; den begynder Vest for Møllen og gik som indgrøftet Markvej tæt op til Vejle—Snoghøjvejen; der manglede kun nogle faa Hundrede Alen i, at den naaede den. Beboerne i den vestlige Ende af Byen og de, der boede i *Havelykke*, en Del af Erritsø Mark, vilde gerne have Vejen ført igennem, idet Havelykkerne saa fik meget nærmere til Mølle, og alle Byens Beboere fik meget lettere Forbindelse med andre Byer. Men der var altid et stort Parti imod Mølskovvejens Gennemførelse. Og ved Sogneforstandervalg var et af Hovedhensynene, at der ikke maatte blive et Flertal herfor. — En anden Vej, *Lyngsvejen*, var ogsaa i lange Tider et Stridsemne. Den maatte ikke »komme paa Regulativet«.

Det var kun slige Smaating, der var Folk imellem. Politik var der ikke Tale om i Erritsø i de Tider. Vilde en almindelig Mand have begyndt at give sig af med sligt, vilde han være blevet til Grin for hele Byen. Men der var heller ingen, der begyndte. Man lod, som man sagde for et Mundheld, dem regere, der var skabt til det. Det var først sidst i Tresserne, at Politik begyndte at blive drøftet, og der var i den Henseende en skøn Enighed. Man trak paa Smilebaandet, var der en enkelt, som fremkom med noget Nyt udefra, som han havde læst eller hørt, og man var glad ved sig selv.

Travl Virksomhed med gamle Redskaber. Til venstre er Pigen ved at vaske Tøj paa gammel Vis, idet hun banker paa det med en »Tærskild«. Husbonden undersøger, om Hjulploven er i Orden. Husmoderen er ved at skage (skætte); Hørløkken hviler paa Skagefoden, mens hun bearbejder den med Skagehaanden. Karlen er ved at bryde Hør med en Brøde.

ARBEJDET.

Kvindfolkene gjorde et stort Arbejde. De kørte Harven, kørte Gødning ud og hjalp at sprede den, de var med i Tørve-mosen og til Høbjærgning; i Høsten bandt de Kornet op, ruskede Hør, skagte Hørren, klippede Faarene, spandt baade Hør og Uld, bryggede, bagte, passede Huset, lavede Mad, bandt Strømper og stoppede dem, vaskede, holdt Klæderne hele, malkede Køerne, kærned Smørret, slagtede og meget mere. Svin slagtede de dog ikke; men saa lavede de Pølser, saltede hen o. s. v.

Der blev dyrket megen *Hør*, og det var der ikke saa lidt Arbejde forbunden med. Naar den var knæ mod, blev den *rusket* og bundet i Knipper, derpaa blev den kørt hjem, og Knevlerne (d. e. Frøene) blev ribbet af. Saa blev den sat op i *Stuger*, d. v. s. Bundter saa store, at en knap kunde spænde om dem med to Hænder. Hørren blev derefter i ni Nætter lagt i *Røde* i en Tørvegrav, d. v. s. sænket ned under et lille Lag Kvas, hvorpaa der blev lagt Græstørv for at faa det hele under Vandet. Saa blev den taget op og *bredt* tyndt ud i Rækker paa en Græsmark. Der laa den en tre Uger. Naar den var tør, blev den bundet i Knipper og kørt hjem. — Naar Høsten havde Ende, skulde Hørren *brødes*. — Der blev et lille Stykke fra Gaarden gravet en *Brødekule*, et firkantet Hul, 4 Alen langt og $1\frac{1}{3}$ Alen vid. Den opgravede Jord blev lagt langs med Siderne og Enden. Langs over Kulen blev der lagt to runde Stænger til at brede Hørren paa. Langs Bunden af Kulen tændtes et Baal af Tørv og Træ, som stadig holdtes ved lige. Der var en Mand (somme Tider ogsaa en Kone), der med en Piges Hjælp tørrede Hørren over Ilden i denne Kule.

Brøderne stod opstillet i en Rad, langs med Kulen ved den Side, Vinden bar fra. Der var for det meste en 7—8 Karle eller flere med deres Brøder. Bønderne havde *Brødelav*, saa de hjalp hinanden med Arbejdet.

Det gik lystigt til ved en saadan Lejlighed. Der vankede en god Forplejning og nogle ekstra Dramme.

Naar Hørren var tørret over Ilden, var der en, der delte den i omtrent lige store Dynger; han vendte sig derpaa bort

fra dem, og saa blev der peget paa en af Dyngerne og spurgt, hvem der skulde have den. Naar hver havde faaet tildelt sin Dyngge, sprang de alle hen og tog hver sin, og saa kappedes de om, hvem der først kunde blive færdig. Dette gæntog sig mange Gange. Hørren blev brødet i *Lokker*, saa store som man knap kunde spænde om med en Haand. 25 Lokker blev bundet sammen i et Bundt, som kaldtes en *Liem*, en Lime (Kost).

Ved en saadan Lejlighed havde Karlene mange Kunster for. De sprang om Kap eller brødes og prøvede Kræfter paa forskellige Maader. Blev de tidlig færdige, kunde en Husmand faa sin Hør brødet med det samme, naar han gav en Flaske Brændevin eller en Kaffepuns.

Saa skulde Hørren *skages* (skættes). Bønderne havde ogsaa *Skagelav*. Deres Piger kunde godt skage paa Omgang i over fjorten Dage. Somme Tider var der nogle Smaakoner, der skagte for en Dagløn; men det var ikke mange. *Skagepigerne* og *Konerne* kom om Morgenen tidlig og blev straks opvartet med Kage og Mjød; derefter fik de deres *Skagefødder* stillet op paa Logulvet i to Rader mod hinanden. Hørren lagdes i Bunker (Limer), en til hver Pige. En af Pigerne vendte Ryggen til, og en anden pegede paa en Bunke og spurgte: »Hvem tager denne?« Hun, der vendte Ryggen til, nævnede en af de tilstedeværende. Naar hver havde faaet tildelt sin Lime, greb de dem om Kap, og saa gik det lystigt med Skæmt og Arbejde. Der stod en Damp derinde fra Hørren, og Skagehænderne hvinede i Luften. — Der var Morskab og Løjer, hvor saa mange Piger var forsamlede, Tjenestepiger og Gaardmandsdøttre imellem hinanden; der var ingen, som var ked af at komme med til at skage. De fik en god Levemaade, og naar de var færdige om Aftenen, gik de hjem og blev pænt klædt paa og fik Skoene paa Fødderne. Derefter nød de en god Aftensmad, og saa kom Spillemanden med sin Fiol, og de unge Karle, og Dansen gik til Klokken elleve eller maaske lidt over. Sveden randt, og de unge Pigers stivede Hovedtøj med Kniplingerne blev slatten og faldt ned over de blussende Ansigter. Det kaldtes et *Skagegilde*, og et saadant fik de hvert Sted, hvor der blev skagt. Det kunde ved den Lejlighed være farligt for en Ungersvend at komme Pigerne for nær

med Vittigheder, de ikke syntes om. — En tre-fire Piger paa Nakken af ham, ned med ham, og saa trak de Bukserne af ham og lod ham rende i den Forfatning. Det rygtedes i Byen, naar sligt var sket, og det holdtes for en stor Skam for en Karl at blive trukket af Bukserne.

Naar Hørren var skagt, blev den *heglet*; den blev trukket igennem en *Hegle*, en stor Trækam, til Blaar og Hør var skilt ad.

Hvad Gaarden havde Brug for af Hør, beholdt man; det

Ved Spinderokken i en Dagligstue.

andet blev solgt til en Købmand. Det gav mangan en god Indtægt.

Fra jeg var Barn husker jeg, at vi havde Skagepiger, og i Nabogaarden brødede de; mens Pigerne var inde at spise til Middag, havde Karlene listet sig ind og havde faaet Skagefødterne ud af Lovinduet; derpaa havde de bundet dem sammen og hængt dem langs ad Mønningen som Poldtræer. Der blev jo en Leden og bagefter stor Staahej med at faa dem ned igen. Den Slags Kunster blev ikke saa sjælden brugt, og Folk lo ad dem.

Ved Mikkelsdags Tide blev Faarene vaskede og klippede, og saa skulde *Ulden kartes* og spindes inden Jul.

Pigerne kom paa Omgang sammen om Aftenen og hjalp hinanden med Kartningen ligesom med Skagningen. Det kaldtes *Kaargilde*. Endnu sidst i Halvtredserne kunde en lille Dreng betagen og henrykt sidde og lytte til, mens Pigerne under Arbejdet sang de gamle Kæmpeviser. De holdt længe ud om Aftenen og fik en mere end almindelig god Aftensmad. Det kunde da hænde, at Karlene igen var paa Færde, t. E. listede sig op paa Huset og stoppede Skorstenen, saa det røg inde hos Pigerne; det var rigtigt *Spil*, naar de kunde komme godt fra det.

Hjemme i Huset kartede og *spandt* Kvindfolkene til langt ud paa Aftenen, til Klokken var baade 10 og 12. — Spunden til Jul *skulde* Ulden være.

Efter Nytaar blev der taget fat paa Hørren og Blaarene. Det skulde være spundet til Paaske, før Aftensædet holdt op, saa det maatte der ogsaa hænges i med. Kvindfolkene havde en lang Arbejdstid, en 14—15 Timer i Døgnet om Vinteren.

Folk lavede selv deres *Malt*. Noget Byg blev et Par Dage sat i *Støb* i et Kar med Vand; derefter blev Vandet tappet fra, og Byggen blev anbragt til Spiring paa Loftet i Dynger, der tildækkedes med gamle Sække og lignende.

Framm, d. v. s. i Bryggeret, havde vi en stor, vid *Skorsten* (aabent Ildsted) forved Bagerovnen. — For denne Skorsten blev der sat en Dør med Rævler paa indvendig; paa disse kunde *Flagerne* ligge med den ene Ende, medens den anden hvilede inde i Skorstenen paa en Kant, der var lavet i den Hensigt. En Flage var en Ramme, hvori der var flettet Hæsselkæppe paa en Fingers Tykkelse. Paa dem blev Malten lagt, naar den skulde tørres. I Nabostuen, *Sommerstuen*, blev der saa fyret i den aabne Skorsten, hvorfra der var lavet et Træk-hul ind til Frammersets Skorsten, saa Ild og Røg kunde varme ind under Malten. Der skulde da helst fyres med El; saa fik Malten en smuk rødlig Farve, der afsatte sig i Øllet. Bedre Malt end den, vi selv lavede, gaves der ikke. Og Humlen, vi brugte til Øllet, avlede vi i vor egen Humlehave.

Naar Aftensædet var begyndt, sad vi unge i Sommerstuen

og fyrede under *Malkøllen*; der blev da sunget og fortalt Æventyr, saa det var saa hovrsomt, naar vi tørrede Malt.

Humlen blev ved Mikkelsdag taget ind, idet Rankerne toges hele af Stængerne. Saa sad vi om Aftenen alle om et stort Kar og plukkede Hovederne af Rankerne ned deri. Humlen blev siden lagt paa Loftet og tørret og blev derefter stampet fast i en Tønde, hvor vi saa tog den, naar vi bryggede.

Brygningen besørgede Pigerne. Der var et Mundheld, der lød: »En duelig (d. e. rask) Kokkepige og en doven Bryggerpige er de bedste«. Thi saa bliver Maden ikke sveden, og Øllet ikke saa tyndt, fordi en doven Bryggerpige ikke gider hente ret meget Vand.

Fremdeles hedder det, at Goliat skal bære Ved (Vie) og Lasarus skal bære Vand, naar der brygges; altsaa: man skal bruge dygtig meget Brænde, men spare paa Vandet.

Ved *Ølbrygning* var der mange Ting at tage i Agt. Dagen før blev Tønderne taget af Kælderen og fyldt med Vand. Grukedlen blev skuret og fyldt med Vand, og der blev lagt Brænde under den; der skulde begyndes tidligt næste Morgen, Klokken 4 eller ved det Lag.

Saa snart Bryggerpigen var kommet af Sengen, tog hun fat paa Arbejdet. Der blev stukket Ild under Kedlen, og naar Vandet var kommet i Kog, blev *Bryggekar*, *Baljer*, *Tapstang*, *Stene* og *Ror* skruppet og skoldet. *Halmbaand*, *Rosen* og *Dokkerne*, hvoraf der var en 6 Stykker, var lavet af Havre-kærver med Kornet i, — saa blev Øllet mere sødt; disse blev ogsaa skoldet.

Løbekarret blev sat paa en *Karstok* med tre Ben. I *Løbekarrets* Bund er der ved den ene Side et Hul, hvorigennem den spidse Ende af *Tapstangen* bliver sat ned. — En lille togrenet Pind bliver lagt nederst i *Karret* ved *Tapstangen*; oven paa den kommer *Rosen* eller *Sløjfen*; derefter bliver først *Halmbaandene* og saa *Dokkerne* sat ned om *Tapstangen*. Paa dem lægges *Bryggestene*, tre glatte Stene, der er en fire Tommer i Tværmaal.

4—5 Spande kogt Vand sættes til Køling i *Bryggekarret*, til det kun er lunkent. 100 Pund malet Malt bliver hældt i, og dette bliver staaende der en Times Tid, mens Humlen koges. Denne Behandling af Malten kaldes at *mæske*.

Omkr. 3 Pund Humle koges en Time i to Spande Vand. Dette hældes over i Løbekarret, hvorfra Væsken ad Tapstangen løber ned i en Balje. Dette er *Humleurten*.

Maltet hældes i Gruen og bliver kogt omkr. en halv Time. Derefter øses det over i Løbekarret. Der bliver atter kogt Vand og hældt paa Løbekarret, til det er fuldt. Tapstangen bliver vredet fra, saa Væsken kan løbe saa smaat i en Kedel, og saa smager vi paa *Malturten*, om den er sød. Malturten hældes over i Bryggekarret og blandes med Humleurten. Naar vi har faaet saa meget, som der skal bruges til Gammeløl, — saa *kommer tyndt Øl bagefter*.

Urten bliver staaende i Bryggekarret til langt ud paa Aftenen for at køles af. Saa bliver Bryggegæren opløst og sat til, og nu gælder det, om Øllet vil *gjørres*. — Naar det har gæret (*gjørrest*), bliver Gæren hen paa Formiddagen næste Dag skummet af. Øllet bliver staaende i Karret, til det bliver koldt. Hen paa Eftermiddagen bliver det atter skummet. Saa er Brygningen i Stand, og Øllet er færdigt til at *tylles*, d. v. s. hældes paa Tønderne. Disse maa i Mellemtiden være godt skoldede og skruppede i hedt Vand og maa være helt rene, ellers bliver Øllet surt.

Der er dem, der bruger at lægge fire smaa Dynger Salt korsvis paa Bryggekarrets Rand, naar Gæren bliver sat til.

Naar Øllet *kaster sig*, d. v. s. bruser rundt i Karret, skat man lægge gammelt Sølv deri.

Ved den Brygning i Marts Maaned, da Gammeløllet blev lavet, blev der taget to Bryg. Anden Bryg gav en Tønde tarveligere Øl, som blev drukket med det samme.

Af første Bryg havde man gerne et Par Tønder fulde. De blev spundset til og lagt hen til først i Juli Maaned, naar vi begyndte at slaa Græs eller Kløver; saa blev der i Almindelighed taget Hul paa Gammeløllet. Den første Tønde rakte lidt hen i Høsten, og saa maatte den anden holde for. De to Tønder kunde slaa til det meste af Sommeren.

Det var en Begivenhed, der blev omtalt, naar de paa en Gaard fik Hul paa Gammeløllet. Naar en Mand paa den Tid af Aaret bad en Nabo eller god Ven besøge sig, fik Indbydelsen gerne denne Form: »Kom no hen te wos en Daw aa smaag wo Gammeløl, vi haa nylle faat Haal o 'et.« — Eller

hvis Indbyderen ikke nævnte Øllet, men underforstod det, svarede den indbudte: »Ja Tak, I haar val faat Haal o æ Gammeløstønnd?« — Der var ikke saa lidt Forskel paa Øllet rundt om i Gaardene, og der var flere Gaardkoner, der havde Ry paa sig for det gode Gammeløl, de hvert Aar bryggede.

Hver af Høstfolkene fik om Aftenen en Skaal *Gammeløl med en Pind i*; det var da kogt med et Stykke Rugbrød i. Mandfolkene fik en eller flere Snapse i denne Drik; det var »godt for Lopper«, blev der sagt, og kunde nok give Smidighed i Kroppen paa de gamle stive Daglejere.

Lys var man meget nøjeregnende med; Bedstemoder blev vred for Alvor, naar et Lys eller en Praas brændte til Unytte.

Naar der den første Tid, jeg kan huske, skulde gøres Ild paa, brugtes der Fyrtøj. — Naar det skulde være rigtigt, maatte Ilden aldrig gaa ud. Om Aftenen, naar Kvindfolkene gik i Seng, blev den *ragt*, Tørvegløderne blev dækket med Aske, og saa kunde de holde Ild til næste Morgen. Skete det en enkelt Gang, at den gik ud, hentede vi hos en Nabo Gløder i en gammel Træsko. — Der blev sagt »Nær æ Kvindfolk di raager æ Ild, sætter æ Rok hen, trækker æ Klok aa jawer æ Kat ud, saa skal æ Fremmet te aa go«.

Naar der blev støbt Lys, bar man sig saaledes ad: En Balje blev fyldt med Sand og sat midt paa Gulvet; i den blev *Lysegryden* sat. Det var en dyb, aflag Gryde af denne Form .

To Simestole blev lagt paa Gulvet, og oven paa dem blev der lagt en Stige. Vægerne, æ *Vøger*, blev lavet af grov Traad af Blaar; de var snoet med et Øje for oven til at stikke *Spidet* igennem; dette var en glat afbarket Hasselpind, som var lidt spids i den ene Ende. Der blev trukket en 6—7 Væger paa Spiddet, Gryden blev fyldt med varmt Vand i Bunden, og Talg der ovenpaa. Vægerne paa Spidet blev saa trukket en Gang hen over Talgen, og naar de var kølet af, blev de rettet med Haanden og var nu stive. De blev da jaget ned i Gryden og trukket rask op igen og hængt paa Stigen; det samme gjorde man med næste Spid o. s. v., til man havde en hel Række hængende der. Naar man var kommet til Enden af Rækken, var Lysene paa det første Spid blevet afkølede, og man dypede dem da en Gang til og gik videre i Rækken,

og saaledes blev man ved, til Lysene havde den ønskede Tykkelse.

Efterhaanden som Talgen svandt i Gryden, fyldtes den med varmt Vand; den skulde være omtrent fuld; ellers blev Øjnene paa Lysene for lange.

Den aller sidste Talg blev lavet til *Praaser*; det var tynde Lys, omtrent som et smalt Penneskraft. — En saadan brugtes til at lyse for sig med, naar man gik ind i en anden Stue for at hente noget. Man kunde ved et Tryk med en Finger klistre den fast, hvor man vilde, og man behøvede saaledes ingen Lysestage til den. Men da *Praaser* var taget af Talgen saa nær ved Vandet, var de slemme til at sprutte, naar de brændte. Det er vel af den Grund, at man siger om en Karl eller Dreng, der er tilbøjelig til at staa og snakke og prate: »De ær da en sær Proos«.

Paa min Faders Gaard var den daglige Dont ved Vintertid følgende: Fader stod op mellem 7 og 8; saa blev der kaldt paa Karlen eller *Sellen* (en Mellemting mellem Karl og Dreng i Alderen 16—18 Aar), og *Morgenarbejdet*, der skulde være færdigt til Davretid, blev begyndt. Fader skar selv Hakkelse til Hestene med en Hakkelsekiste, og det gik for sig i Mørke eller mere end Halvmørke; Lygte brugte vi næsten aldrig. Der skulde ikke lidt Hakkelse til, da Hestene i den Tid af Aaret, de ikke bestilte noget, fik Halm og Overfejning skaaret mellem Havrekærvene. (Paa større Gaarde, hvor der holdtes en voksen Karl, var det hans Morgenarbejde at skære Hakkelse til Hestene).

Det første *Sellen* var kommen af Sengen, gav han Kreaturerne deres Davre, som bestod af et Vrid (*Vræjt*) Halm til hvert Par Køer. Halmen blev hentet i Laden og baaret i en *Halmkloww* (Halmklove). Denne bestod af en Ramme med en Bøjle ved hver Ende, som kunde bøjes sammen over Vridene.

Paa den Maade kunde han paa een Gang tage Halm med til 6 Par Kreaturer.

Faarene, som mest stod inde, fik deres Vrid Ærtehalm. Hestene blev striglet, og der blev muget under Køer og Heste, og Hestene blev trukket hen og vandet ved Vandtruget, som stod ved Brønden. Saa var man i Stand med Morgenarbejdet,

og det skulde være sket til Davretid, der var ved den Tid, det blev lyst.

Nu gik man til Vandtruget og vaskede sig, derpaa gik man ind og tørrede sig paa et Blaargarns-Haandklæde; det rubbede Snavset saa godt af. Vaskesæbe blev aldrig brugt.

Saa fik vi vor Davre, der paa de mindre Gaarde, hvor der ikke var flere Tjenestefolk end en Karl og en Pige, var Kaffe med Smørre- og Fedtebrød. Paa større Bøndergaarde fik de Mælkegrød med et Stykke Fedte- eller Smørrebrød til.

Fader var meget maadeholden med Spiritus; men sin Morgendram paa fastende Stævne tillige med et Par Mundfulde Øl tog han hver Morgen, og der var flere af Bønderne end ham, der havde den Skik.

Da al Sæden blev plejltærsket, og der af Vinterkornet blev taget Tag til Hustække, var der meget at gøre i Laden om Vinteren. Der skulde helst være optærsket, før vi skulde begynde at arbejde i Jorden, naar Foraaret kom. Her faldt da Karlens meste Arbejde Dagen igennem. Om Vinteren blev der arbejdet uden Afbrydelse og uden noget Mellemmaaltid fra Davren til Middagen. Om Sommeren, naar vi stod før op, fik vi en Formiddagsmellemmad. Det hed: »I Oktober flüwer æ Vildgjes mæ æ Mildmadder«. Naar Vejret var godt, *stivede* man *Podning*, d. e. huggede Hegn. Dette Arbejde betroede min Fader ingen anden at udføre end sig selv. Og det blev gjort med megen Omhu. Var der Huller i Hegnet, blev der fra begge Sider flettet Grene ned, som Aaret efter skød Skud, og derved blev Hegnet saa tæt, at et Lam ikke kunde krybe igennem. Det blev hugget omkring en Alen over Grøften, saa der stod noget tilbage, der kunde møde Kreaturerne. Hassel, Hæg og lignende kørttes hjem og brugtes til Sommerbrændsel og under Gruokedlen, naar vi vaskede. — Tjørnene, hvoraf vi havde mange, brugtes til at gærde med om Gaard og Have; *der* havde man dengang ingen levende Hegn.

Mens Fader hug Hegn, stod Sellen i Laden; han kunde saa tærseke en Trave Havre eller Byg og passe Kreaturerne. De fik om Formiddagen en *Meldgiwt*, som var et Vrid Kløverhø eller Enghø. Naar Klokken var lidt over elleve, blev Kreaturer og Heste og Faar vandede. De blev lukket ud af Stalden og blev drevet — eller gik selv — hen til Vandtruget,

som Vandet blev hejset op i med en Brøndvippe (det kaldtes at *slaa Vand op*). Om Middagen blev der fodret med Halmhakkelse, hvori der var blandet Avner. Var der nogen af Køerne, der nylig havde kælvet, fik den *Blænding* i en *Blændbalje* (en oversavet Tjæretønde, hvor Tjæren var brændt ud af). Der var for det meste et Par, der fik Blænding; de øvrige maatte hjælpe sig med Hø og Halm; de fik ingen Korn. Faarene fik, naar de var vandet, Enghø til Middag. Hele Familien samledes saa til Middagsmaden (æ *Unden*). Faar vi nu Grød til Middag, sættes to Fade Grød med Smørhul i Midten og to Fade Mælk frem paa Bordet, hvorpaa der er bredt en grov, ikke altid helt ren Dug. Træskeerne tages op af Bordskuffen tillige med Knive og Gaffler. De voksne Mandfolk har deres Skeer siddende i Vinduerne med Skaftet stukket ned ved Vindueshaspene. Alle langer de til det fælles Fad og Smørhul, saa længe der er noget i Hullet, idet de hveranden Gang dypper deres Skefuld Grød i Smørret og hveranden Gang i Mælken.

Naar vi faar anden Mad, bruger vi for det meste Tallerkener; men Børnene er gerne to om een Tallerken. Til Mælkegrød og Øllebrød bruges heller ingen Tallerken; der langer vi ogsaa til Fadet.

Der vanker altid to Retter Mad, *Formad* og *Eftermad*. Af Saltmad, Ærter eller Kaal, bliver der altid kogt til to Dage; fersk Suppe var en Sjældenhed, som vi kun fik et Par Gange om Høsten.

Lidt over Middag fik vi Eftermiddagskaffe, og saa arbejdede vi saa længe, vi kunde se. Saa blev der *røgtet ind*, d. v. s., der blev malket, og Kreaturerne fik et Foder, som bestod af et stort Vrid Rughalm, og Faarene fik deres Ærtehalm.

Gaardsoen krævede næsten ingen Pasning. Føden skaltrede den det meste af i Gaarden og paa Gaden; den fik kun nogle Haandfulde Korn ved Ladedøren. Drikke fik den af *Svine-spanden*; deri hældtes Opvaskevand og, hvad der ellers vilde være spildt. Den havde sit Leje i et Hjørne af Vognporten, hvis ene Portlaage om Dagen altid stod aaben; Laagen blev lukket, naar der blev røgtet ind. I samme Port havde Gaaesen og Gasen deres Natteherberg under Vognene.

Naar vi havde røgtet ind, vaskede vi os ved Vandtruget

og gik ind og fik vor Melmad; det var Fedtebrød med Kød og et Stykke Smørrebrød med Ost, og dertil fik vi Øl, og Snaps for de voksne Mandfolks Vedkommende.

Under *Aftensædet* vandt vi Garnet af Tenene, bandt Ris-koste og Halmkurve, lavede Træskeer, Melmadskurve, Sykopper og mange andre Ting. Der blev da fortalt Eventyr og sunget en Vise imellem; men det mest interessante var vel, naar der fortalles Spøgelseshistorier. Dem blev der fortalt mange af dengang.

Dette var Dagens Gang lige efter Nytaar, naar Julevisit-terne var endt. — Efterhaanden som man kom længere frem paa Aaret, og Dagene blev længere, kom der andet Arbejde til.

I Februar blev der skovet og kørt Gærdsel hjem, og der blev lavet noget i Huggehuset, Tøjrekøller, Tøjrestager o. l., foruden at der blev tærsket.

I Marts blev Gærderne *stavret* og *gærdet*; man gjorde sig megen Umage med at flette og lave dem smukke omkring Haver og Gaarde. Der var langs de fleste Gærder plantet Humle, som ikke blev stængret; lidt hen paa Sommeren laa der da et smukt, grønt Tæppe af Humle over Gærderne, saa de fuldstændig lignede en grøn Hæk.

I Marts Maaned blev *Gammeløllet* brygget, og dertil blev der hverken sparet paa Malt eller Humle, og *Lasarus* skulde jo *bære Vand* dertil, og *Goliat* *bære Ved*.

Sidst i Marts blev *Ærterne* saaet.

Det første Foraarsarbejde med Hestene i Marken var ellers at *pløje op*; det var at pløje det *Indtægt*, hvori Byggen skulde saas. Det skulde pløjes een Gang til, inden den seksradede Byg blev saaet deri, og dette skulde helst være besørget inden den 12. Maj. Byggen blev *saaet paa Furren*. Furrene maatte ikke være for store; thi saa blev der for langt mellem Kornraderne; saa snart en Ager var pløjet, blev den tilsaaet med det samme for ikke at blive tør inden Saaningen; naar der blev pløjet om Formiddagen, maatte Ageren ikke ligge Mid- dag over, inden der blev saaet. Bygageren fik saa to Over- gange (»*Tænder*«) af en dansk Harve, og dermed var den færdig. — Sædvanligvis var det Karlen, der fulgte Hestene med Plov og Harve; undertiden harvede dog ogsaa Pigen eller

Drengen. Men Bonden selv saaede for det meste Kornet, og det blev gjort med Haanden.

Havren blev saaet omkring ved Majdag. Ordsproget siger »Naar Skoven er halvt grøn og halvt graa, saa skal Bonden sin Havre saa«.

Før vi fik den svenske Harve, blev Stubjorden efter Byggen pløjet og Havren saaet paa Furren, og derefter fik den ligesom Byggen to Tænder af den danske Harve. — Da vi først i Halvtredserne fik Svenskharve, blev Havrejorden efteraarspløjet. Om Foraaret fik den da en Tand af Svenskeren, saa blev Havren saaet, og derpaa fik den atter en svensk Tand og endelig en dansk, og dermed var den færdig. — Skulde der saas Kløver i Havren, fik Marken en Tand mere, eller ogsaa blev Kløverfrøet tromlet ned.

Lammene skulde gerne mærkes Valborgaften; der blev klippet et Mærke i Øret eller sat en Traad deri. Hver Gaard havde sit Mærke.

Hørfrøet skulde saas en bestemt Dag, Saras Dag, 16. Maj; den kaldtes æ Hørfrødaw. — Hørfrøet blev saaet i Grønjord, som blev pløjet, lige før det blev saaet.

Samtidig med, at Kornet blev saaet, blev Humlen *stængeret*, og der blev *skødt Muldskaadder*, d. v. s. Muldvarpeskud blev spredt, — og Kvindfolkene gravede Haven og fik den gjort i Stand.

Naar dette alt sammen var til Side, skulde vi have Tørvene *strøget* (lagt). Vi fik da Tørvebørene og Formene set efter og kørt ud til Tørvemosen, hvor en Mand imidlertid havde været ude at tage *Overet* (Græstørvene) af. — Tørvejorden æltes med de bare Ben; Mudderet kørtes hen og blev *strøget* (d. e. formet). Naar Tørvene var tørre paa Oversiden, blev de *kantede*, og naar de var godt halvtørre, blev de sat i *Skruer*, og her stod de, til de kørtes hjem.

Naar Tørvene var strøget, blev Brakmarken (der kom i Brug først i Halvtredserne) pløjet. — Og saa kom Kløverslætten og senere Engslætten.

Karlene slog Kløver og Græs med Leen (æ *Hjolle*); Pigerne og Drengene *græssede ud* med en Rive, d. v. s., de spredte Græsset; det kaldtes ogsaa at *holme* Høet. Naar Høet var vejret paa den ene Side, blev det hværret (hvervet d. e. vendt)

og derefter *sat i Stak*. Ved dette Arbejde hjalp hele Gaardens Mandskab til. Karlene satte Stakkene, og Pigerne rev sammen. Det var et Stykke Arbejde, der gik med Morskab og Løjer. Karlene var i Skjortæærmer, og Pigerne var i Særk og rød Bul, og paa Hovedet havde de en Solhat, som var lavet af Pap med malede Tulipaner, og som kun bestod af en Skygge med fire Baand i, hvoraf de to blev bundet under Hagen og de to i Nakken. — Solen skinner, og Kinderne blusser; det er nemlig altid godt Vejr, naar man river Hø. Høet dufter saa dejligt, og en Mellemmad med Gammeløl til smager bedre end ellers, naar man ligger i en Høstak og spiser den. — Snart efter køres Høet i Hus og sættes oppe paa *Slyden*, Stænget. Paa hvert af Udhusene er der et Par Aabninger, som smaa Gavle, hvor Høet forkes ind igennem; de kaldes *æ Gjæwlinghåller*.

I Slæt og Høst fik Karlene hver Aften en Skaal varmet Gammeløl med en eller flere Snapse i til at stramme sig op efter det haarde Arbejde.

En Gang hver Sommer mellem Slæt og Høst kørte min Fader ligesom andre Gaardmænd paa vor Egn vester ud til Bølling for at hente et Læs Bagetørv til at fyre i Bageovnen med. Det var en Køretur paa en halvfjerde Mil; det meste af Vejen fulgte vi den gamle Ribervej. Som Dreng var jeg hvert Aar med min Fader paa Turen, og jeg glædede mig længe i Forvejen til den. Det var jo i Sommerens smukkeste Tid; vi kørte ad Egne, hvor jeg ellers aldrig kom; i Engene gik Folk og arbejdede med deres Hø, og Fader fortalte og sang for mig undervejs. I Bølling overnattede vi hos den Mand, vi fik Tørvene af, og næste Dag kørte vi hjem med fuldt Læs.

Mellem Slæt og Høst kørtes Gødningen ud paa Brakmarken og pløjedes ned.

I Høsten var der travlt over hele Linjen. Forkarlen og Pigen gik forrest, derefter kom Andenkarlen og Lillepigen, maaske hjulpen af Drengen, og bagest kom Husmanden og hans Kone. De fleste Gaardmænd havde et Hus, hvoraf Lejen i Almindelighed bestod i Arbejde i Høst og Slæt. Hver af Høsterne svinger sin Le, hvorpaa der til Kornhøsten er sat *Kroge*, eller senere *Spjarrer*. Høstpigerne har Solhat paa Hovedet, *Høst-*

ærmer paa Armene og en *Krat* i Haanden, hvormed Kornet trimles sammen til *Neg*. Bonden selv sætter Negene sammen i *Hob*; naar han er færdig med *en Avn* (en Agerlængde af Hobe), tæller han, hvor mange *Traver* den indeholder.

Der blev hængt i med Arbejdet, som gik med Liv og Lyst. — Kom Karlen til at høste langs ad en Agerren, blev der sagt: »Nu kan en nok se, hvor du har været i Nat«. Det skulde være en Hentydning til, at han havde været henne at besøge Pigerne. Kom en fremmed ind paa Høstageren, stillede Høstkarlene sig op og strøg Leen til Ære for ham, og saa maatte han op med Mønt til en Flaske Brændevin. Naar der kun var et lille Stykke uhøstet Korn tilbage, sagde man: »Nu maa Haren snart komme frem«. — Man havde en Forestilling om, at der altid gemte sig en Hare i det sidste Korn.

Det sidste Neg, »Gammelmanden«, vilde Optagerne ikke gerne binde; men en af Pigerne eller Konerne maatte jo gøre det. For at faa afgjort, hvem der skulde binde det, kastede man, naar sidste *Skarr* (Skaar) skulde høstes, til Maals efter et Neg eller en Rive, der var stillet lodret med Skaftet i Jorden. Høsterne stillede sig op med Ryggen mod Maalet og kastede deres *Hjolle-Stryge* (Strygespaan) efter det, idet de holdt sig i højre Øre med venstre Haand. Den, der ramte fjærnest fra Maalet, skulde høste til *Gammelmand*, og hans Høstpige altsaa tage sidste Neg op.

Gammelmanden blev pyntet med Blomster og baaret hjem til Gaarden af Pigen, som havde bundet Neget.

Naar Karlene kom hjem sammen med deres Høstpiger, Gammelmanden ikke at forglemme, stillede de sig op paa Rad ved Indgangsdøren og *strøg for Kaalen*. Karlene stillede Høleen op til Strygning, hængte Hat eller Kasket paa den ene *Høleknag* (et af Haandtagene), bankede med Strygen et Par Slag paa Bladet og strøg saa. Imens stod Pigen med sin *Krat* i Haanden hos sin Høster. — Saa skulde *Vor Mor* snart være der med Snaps og Æbleskiver; hun vilde jo nødig af med sin Kaal. Ved samme Lejlighed blev senere i Tiden Høstgildet lovet. — I ældre Tid nøjedes man i Reglen med et lille Gilde samme Aften, som kaldtes *Opskjør*.

Var der en af Naboerne, der ikke var blevet saa tidlig færdig med at faa Kornet høstet, listede Karlene sig hen i hans

Gaard om Aftenen, naar man der var gaaet i Seng, og saa anbragte de deres Gammelmand oppe paa Husmønningen, eller de stillede ham op ved Indgangsdøren, saa han kunde falde lige i Armene paa Folkene, naar de lukkede op om Morgen. Sommetider blev der paa Brystet af ham bundet et Rim, hvori Gammelmanden udtalte sin Villighed til at hjælpe Naboens med at faa ophøstet. Til at styrke ham under Arbejdet havde han ogsaa jævnlig en Flaske Brændevin bundet om Halsen.

I Høsttiden var Bønderne maaske nok lidt mere hensynsfulde end sædvanlig over for Husmanden og hans Kone, som de ellers undertiden var tilbøjelige til at gøre sig lystige over. — Da en Kone, der hed Træsko-Mett', følte sig brøstheden overfor Gaardmanden, *kvad* hun følgende Vers, som hun lagde ham i Munden: »No takker vi wor Herre, no haar vi faat wo Kjærre. Saa lokker Jep Jensen hans Pu't, aa saa ka Træsko-Mæt haa en Lu't«. (Nu takker vi vor Herre, nu har vi faaet vore Kjærve. Saa lukker J. J. sin Port, og saa kan T.-M. ha en Lort).

Mine Bedsteforældre fortalte om, at i deres unge Dage maatte de ikke køre Sæden af Marken, før Tiendetagerne havde taget, hvad de kunde tilkomme. Kornet kunde da staa og være tjenligt til at køres i Hus; men man maatte vente paa Tiendetageren, og saa blev det ødelagt.

Naar Kornet var kommet i Hus, blev Høstgildet holdt, og Gæsterne blev budt til Kl. 3 Eftermiddag. Høstfolkene mødte da pyntede, og det samme var Gaardens egne Folk. Der var dækket Bord i Storstuen, og Retterne var Oksekødssuppe med runde Klumper og Kødkløser, Oksekød med Peberrodssovs, stegte Høns med brun Sovs og endelig Æblekage. Mandfolkene fik adskillige Dramme og Gammeløl til, og Kvindfolkene fik gammelt eller dagligt Øl efter Behag. Naar Maaltidet var til Ende, blev der holdt et lille Hvil, og saa begyndte Dansen i Dagligstuen. Naar den havde gaaet en lille Tid, blev der drukket Kaffe med Søsterkage til, og til Mandfolkene vankede der Kaffeponser efter Behag, saa var Folkene i den rette Stemning. Der blev sunget Skaaler for Vært og Værtinde: »Og dette skal være Værtinden til Ære, hurra! Og Skam faa

den, som ikke Værtindens Skaale vil drikke, hurra, hurra, den Skaale var brav, drik 'en af. Værtinden længe leve, hurra!« — Paa samme Maade udbragtes Skaalen for Værten. Undertiden blev der sunget: »Vor Vært det er en herlig Mand, han siger, vi maa drikke alt, hvad vi vil, undtagen Vand; det ene duer ikke, medmindre det er lavet til med Rom, Citroner, Sukker. Saa blir det og en Læskedrik, som herlig Tørsten slukker«. * Rahbeks Viser var dengang paa Mode, og man sang Zellitz's: »Mit fulde Glas og Sangens raske Toner«, Søborgs: »Om hundrede Aar er alting glemt« og flere. Disse Viser var for det ældre Slægtled, hvad Erik Bøghs blev for det yngre. — Fra Krigsaarene blev der ogsaa sunget Krigsviser og Fædrelandssange; meget yndet var Visen om Slaget ved Fredericia: »Det var en Sommermorgen, før Solen stod i Øst«.

Derpaa gik det løs igen med Dansen til Klokken 12. Atter blev der dækket Bord, med kolde Retter og Dramme til, og ovenpaa Puns. Naar dette var overstaaet, blev der danset paa ny, til Klokken var baade to og tre, og derover. Tilsidst blev der sunget: »Vort Gilde er til Ende, og vi er vores Selskab kvit. Vi os hos dem indfinde og ser deres gode Sindelag. Vi takke dem saa kærlig og forglemme dem ej, at de laante os Hus, da de andre sagde nej. Gud, lad dem længe leve og gaa paa Dydens Vej.« ** — Man sagde derpaa: »God Nat og Tak for i Daw« og gik til Ro.

Saaledes var Høstgilderne i Halvtredserne, Tredserne og Halvfjerdserner.

Naar Høsten var til Ende, blev Hørren behandlet.

Den første Tid, jeg kan huske — i 40'erne og 50'erne — blev Kornet, naar det var tærsket med Plejl, rensat med et Sold. — Tidligst hen i 50'erne fik man Rensemaskiner. — Først i Aarhundredet, inden Soldet kom i Brug, var det en omstændelig Sag at faa Kornet rensat. En foreløbig Rensning fik det, ved at man *kastede* det med en *Kasteskovel*. Derefter *vejrede* man det en Dag, naar der blæste en jævn, ikke

* Efter Storms Vise: »Min Doktor er en ærlig Mand«.

** Efter Indholdet at dømme maa dette Vers fra først af være sunget ved de unges Fastelavngilde eller lignende Lejlighed.

Der stryges for Kaalen. Høstarbejderne er vendt hjem, efter at alt Gaardens Korn er høstet af. Husbonden staar med sin Fork. Høsterne staar med hver sin Optager ved Siden. Høsteren har hængt sin Hat paa Høleknagen og stryger nu Leen; Husmoderen (der staar i Døren), har skyndsomst sendt sin Datter ud med Snaps, Øl og Kager, for derved at redde sin Kaal fra Undergang.

for stærk Vind; man lod det da drysse ned fra en vis Højde, og Vinden førte saa Støv og Avner med sig. Og endelig *drøftede* man det i et *Drøfletrug*, som man holdt i Hænderne og udførte svingende Bevægelser med; Ukrudtsfrø og Smaakorn samlede sig da paa et vist Sted i Truget, og man kunde fjærne det med et lille rask Kast. Drøfletruget forstod min Bedstemoder at bruge.

Der var meget Arbejde med at faa Kornet rensed; thi Salget af dette var jo dengang Bøndernes Hovedindtægt. I Gaardens Drift blev Vægten først og fremmest lagt paa Kornavlens. — Sædskiftet kunde være følgende: 1) Hør og Havre, 2) Rug, 3) Byg, 4) Ærter, 5) Byg, 6) Havre til Udlæg, 7) Kløver til Slæt, 8—9) Græsning.

Der blev efter forrige Krig stor Velstand mellem Bønderne; Jorden blev brakket og merglet, og af den Grund avledes der vel dobbelt saa meget som forhen. Kornet steg i Pris, saa en Tønde Rug kostede en halv Sned Rigsdaler, og en Tønde Hvede kostede 12—14 Rdl. En stor Mængde Korn blev udført. Kreaturerne blev sultefødede, og af Svin blev der kun holdt til Husbehov. Hestene var de eneste Husdyr, der blev holdt nogenlunde godt i Stand. Der hørte ikke meget Omløb til at drive en Gaard dengang. Penge gav det, saalænge den Drift varede; men Jorden kunde ikke i Længden taale den.

Der blev i den Tid bygget mange grundmurede Huse og kjøbt Fjedervogne; i Stedet for det gode hjemmegjorte Tøj købte baade Mand- og Kvindfolkene Tøj hos Manufakturhandlerne. Vadmel og Tosel gik mer og mer af Brug. Hør- og Blaargarnslærred blev afløst af Tvist, og Rokkene fik deres Plads blandt andet Skrammel paa Loftet.

I Oktober ved den Tid, »Vildgæssene fløj med Mellemmaderne«, blev Rugen saaet, og Humle og Æbler blev taget ind. Efter 1850 blev dernæst al Pløjejorden *fællet*; Eftersarspløjningen kaldtes *Fælning*, og den pløjede Jord kaldtes *æ Fælle*.

Ved Novemberstide blev Faarene slagtet, og af Talgen blev der støbt Lys for hele Vinteren.

Fra November til hen imod Jul blev Svinene slagtet. Det var en vigtig Dag, naar man slagtede Grisen eller Soen. Man stod tidlig op, og det gik rask til langt ud paa Aftenen. Pølse-

maden blev hakket med en Bredøkse paa et Hakkebrædt. Den Slags Pølser smagte meget bedre end dem, de laver nu til Dags. Om Aftenen, naar man havde slagtet, vankede der Frikadeller.

Man brugte den Tid meget at riste Fødevarerne, t. E. Lamme-hoveder og Sortepølser; de smagte da meget bedre, end naar de er stegte.

HUSDYR.

Hestene blev fodret ret godt, — dog ikke saa godt allerførst i Aarhundredet; de var da ikke nær saa svære og meget lavere end nu til Dags, mindst 6—7 Tommer, og det gør meget paa en Hest. Der var ingen Udførsel af Heste; Bønderne beholdt dem, og Tillægget var ikke synderlig større end, at det erstattede dem, der blev for gamle. Det var sidst i Fyrreerne, at der kom Liv i Hestehandelen. Erritsø-Bønderne rejste da til Fyn og købte 4-Aars-Heste, og saa solgte de dem, naar de var 6 Aar gamle, til Hestehandler Jensen i Tavlov Nebel, eller ogsaa til tyske Hesteprangere, som rejste Landet rundt og opkøbte Heste. Men Handelen dreves kun lige før det store Hamborg-Marked, der som nu holdtes ved Nytaars-tide. Hestene kostede kun halvt saa meget som nu.

Da Ploven var tung og Hestene ret smaa og magre, var man nødt til at spænde 4 for. Der var da gerne en Dreng til at køre Ploven, mens Karlen styrede den.

Køerne blev fodret med Halm og en Giwt Hø; fik de to, var det stort. Lidt længere ned i Tiden kunde de, lige efter at de havde kælvet, faa lidt *Blænding*; det var Vand og Byg-skørt, blandet med Hakkelse, som i en Balje blev sat op i Baasen for dem; Krybberne var nemlig ligesom Baasene pikket med runde Sten, som de var samlet i Marken, og de kunde derfor ikke holde Vand. Ligesom Hestene var Køerne meget mindre end nu; de var magre, tit forsultne, og om Foraaret, naar de skulde paa Græs, var det ikke sjælden, at Folk maatte have i Halen paa dem for at faa dem op; de kunde ikke selv rejse sig. Der var ingen af Bønderne, der fedede deres Kvæg; det blev solgt som Græskøer, som Kvier, eller som magre Stude. Kvæget blev om Foraaret opkøbt af Handels-

mænd og drevet til Husum eller et andet Sted i Marsken, hvor det blev fedet.

Om Vinteren havde man kun meget lidt Mælk, og den, man havde, blev daarlig behandlet. — I Dagligstuerne var der under Bjælkerne slaet Hylder op. Mælken blev siet i Fade og sat op paa dem. Stod den i Mælkekammeret, vilde den fryse. I Stuen blev der fyret med Tørv, Gaardens Folk opholdt sig der, og der var strøet Sand paa Gulvet, saa det støvede, naar der blev fejjet, og lavt var der til Loft, saa en høj Mand lige kunde staa under Bjælken. Under de Omstændigheder blev Smørret daarligt; hvad man kunde undvære af det, blev solgt til Brug i Købstæderne. Der var ingen Udførsel af Smør.

Naar Køerne saa kom paa Græs, og Fadene kom ud i Mælkekammeret, var der Rift om Smørret; det var da *Græsmør*.

Svin havde Folk ikke mange af. I Gaardene havde de en *Gaardso*; den havde i Almindelighed sit Leje i en Port, som Laagen stod aaben til, saa den kunde gaa derind. Den gik ellers frit omkring, hvor den vilde, og der kunde somme Tider være en to-tre Stykker og flere i Følge ned ad Gaden. Traf en saadan Flok paa en Skare Skoledrenge, var det en stor Nydelse for disse at faa sig en Ridetur paa dem. — Svinene var den Gang lange og skarpt byggede, med en lang Tryne og store Børster hen ad Ryggen. Børsterne kunde være et Kvarter lange paa en gammel So, og Dyret kunde rejse dem lige i Vejret. Børsterne brugtes til Kalkkoste, og Skomagerne brugte dem til at drage Rispen med.

En Gaardso fik hen i Foraaret et Læg Grise, hvoraf een blev *lagt til* til *Leveso* til næste Aar; en Galtegris lagdes til til Slagtning, og maaske een eller to til Fedning og Salg. Efter Høsten blev den gamle So fedet, og sammen med Galten blev den slagtet før Jul.

Der fortaltes en Historie om en Mand, der baade var smaa-begærlig og udspekuleret. Han havde sin Gaardso strejfende om paa Gaden som de andre; men han saa helst, at den fik Føden hos andre Folk. Derfor sagde han, til hvem han kom i Snak med: »Nær a sier en Flok Swijn komm i wor Goer, saa sæjer a te mi Kuen: Død aa salte Pijn, spring, spring ind aa hint æ Spand, aa gi 'em nowd, saa gor di.« — Det

var jo for at faa *andre* til at bære sig saadan ad, saa han kunde slippe for at fodre sine Svin.

Husmænd og Smaafolk havde ingen Gaardso. De købte en Gris til at fede og slagte af Gaardmændene.

Faarene var meget mindre end nu. Vædderne havde alle sammen krumme Horn. — Der blev den Gang holdt mange flere Faar end nu om Stunder, da der var Brug for Ulden til Tøj, Strømper, Sengeklæder og andet; af Talgen blev der støbt Lys, og Kødet var der ogsaa Brug for, da der næsten aldrig blev købt fersk Kød uden til Gilder og Højtider.

Det var Skik, naar de slagtede, at de *bar hen* til en Ven eller til Søsken, som saa gjorde Gengæld, naar de slagtede. Paa den Maade fik de tiere fersk. — Naar en Ko havde kælvet, blev der ogsaa baaret Raamælk til »Læwdens Pandekager«.

Der blev holdt flere *Gæs* end nu, og dem beholdt de i Husholdningen, og Fjerene var gode til Fyld i Dynerne. Der var et Mundheld som sagde: »Der er ingen, der gier saa gjæww Koel, som wo Goes og wo Sow.« Derimod hed det om Faareholdet: »Foer og Bi og Lotteri, de skal der Løk te.«

Høns blev af Bønderne betragtet som et nødvendigt Onde. Helt fri for dem kunde de ikke blive; nogle Høns vilde Konen have, og hun havde ogsaa et Ord at sige lige saa godt som nu. Paa en Gaard var der vel en ti—tolv Høns og en Høne, og om Sommeren blev der opdrættet et Par Læg Kyllinger. — En Høne lader man nu kun blive højst tre Aar gammel; sligt havde man intet Kendskab til; man kunde godt lade en Høne blive 10 Aar gammel. Det betalte sig da heller ikke at holde Høns; Kornet var dyrt, og en Snes Æg kostede vel tolv Skilling.

Ænder var der ikke mange der havde; de fik Skyld for, at de aad for meget.

TYENDET.

Pigerne gjorde et stort Arbejde for en lille Løn. Denne bestod mest i Varer. Lærred til to Særke og et Forklæde, Tosef til en Kjole, 1 eller 2 Pd. Uld, alle de Træsko, hun sled, et Fjerdingkar Hørfrø saaet, og i Penge 4 Specier (16 Kroner), det var en god Løn for en voksen Pige. Arbejdet, som gjordes herfor, var omtrent følgende.

Om Sommeren stod Pigen op Kl. halv-fire eller fire; hun gik straks ud i Marken for at malke og derpaa hjem med Mælken for at faa Davre. Saa var hun med i Marken til Kl. 11. Derefter skyndte hun sig hen at malke for at være hjemme til Middag Klokken 12. Her stod hun op og spiste for at være til rede med at hente Maden, naar Fadet var tomt. I 64 var det Tyskerne paafaldende, at det kvindelige Tyende og Husets Døtre altid stod op ved Bordet; de bød dem tit en Stol, men den blev for det meste afslaaet; det ansaas nemlig for en Uskik, at andre Kvinder end Husmoderen sad ved Bordet. Naar Middagsmaden var spist, gik Mandfolkene hen og fik en Middagssøvn; men Pigen skulde tage af Bordet og vadske op. Derefter kunde hun vel hvile sig en halv Time, — saa gik det løs igen; Kaffen skulde paa Bordet, og saa skulde hun i Marken med de andre Folk. Her blev Arbejdet i Høst og Slæt ved til Klokken ni; en halv Time før kunde Pigen faa Lov til at gaa hen og malke. Naar hun saa kom hjem Klokken halvti og havde faaet Mælken siet op, skulde der tages af Bordet, og Bindehunden skulde have Nadver — og saa var hun fri til næste Morgen.

Paa andre Tider af Aaret var der en Mængde Arbejde, som Pigerne maatte gøre alene eller tage Del i. I Tørvemosen var det gerne dem, der strøg Tørvene. — De kørte Harven og klinede Væggene paa de gamle Bindingsværkshuse med vændrede Tav. De spredte Gødning og kunde ogsaa bruges til at skovle Mergel fra paa et Lad ved Mergelgraven. De bryggede og bagte og slagtede og vadskede. At malke var der ingen Mandfolk, der befattede sig med. Mælken bar Pigerne den lange Vej hjem fra Marken i et Aag (en *Vog*) med to Spande. Eller, hvis de ikke havde mere Mælk, end der kunde være i en Mælkebøtte, bar de den paa Hovedet. De havde en Krans, som var udstoppet og beklædt med mange kulørte Klude, og derpaa blev Bøtten sat. Bøtten var af Træ og var smallest opad; foroven i den, lidt under Randen, sad en *Krusning*, det er et Laag med et temmeligt stort Hul midt i; Hullet dækkedes med et Laag, der paa Undersiden havde en *Splide* (en fremstikkende Pind), der gik ned i et *Nam*; saa drejedes Laaget og holdtes saaledes fast til Krusningen. I Krusningen var der ude ved Siden savet to smaa trekantede Huller, hvori-

gennem Mælken kunde hældes ud; de tilstoppedes med en Tot Græs, mens Mælken bares hjem. Bøtten holdtes hvidskuret og med Gjordene blanke som Sølv. Med den paa Hovedet kunde Pigerne gaa, som det aldrig kom dem ved, og havde saa — for at tage Tiden i Betragtning — en Bindehose i Hænderne. Det var rigtige Piger. Og de fik en rank Ryg af Bøtten. Paa Laaget var der dog ogsaa en bøjet Hanke, hvori Bøtten kunde bæres. Senere brugtes Malkespand med *Sluntlaag* flydende oven paa Mælken, for at den ikke skulde sprøjte.

Om Vinteren kom de ikke saa tidlig op, men maatte til Gengæld hænge længe i om Aftenen med at karte eller spinde, — til Klokken var baade 10 og derover, særlig naar det kneb med at blive færdig med Ulden til Jul.

Gaardmands-Døtrene maatte imidlertid holde Aareslag med Tjenestepigerne, saa der var ikke noget at sige til det.

Tjente Pigerne kun en lille Løn, var de sparsommelige, og de Klæder, de anskaffede sig, kunde vare deres halve Levetid. — En Pige, der var nogle og tyve Aar, før hun blev gift, havde altid en Seng baade med Fyld og Lagener. Det var Skik, naar de skulde have Bryllup, at sy og forære Kæresten Brudeskjorten og et Par Strømper.

Tjenestedrengene, eller Gaardmændenes egne Dreng, maatte tage tidlig fat baade med at passe Kreaturerne og ved andet Arbejde. Men Folks egne Børn og Tjenestedrengene blev ogsaa kæmmet over een Kam, ligesom Tilfældet var med Pigerne: tidlig op og lystig hele Dagen!

Om Sommeren kom de kun lidt i Skole; *der* havde Gaardmandsbørnene dog et Fortrin. — Der var mange Tjenestedreng, der kun kom nogle faa Dage i Skole Sommeren igennem.

Det var et vidtløftigt Stykke Arbejde at passe Kreaturer om Sommeren, da Bønderne havde Marker og Enge næsten paa alle Kanter af Sognet. Og den Omgang maatte Drengene rundt for at flytte tre Gange om Dagen, — desuden skulde de vande, rende Ærinder og hjælpe til ved Slæt og Høst. De kom ligesom Pigerne tidlig op og sildig i Seng og fik kun en lille Løn. Den bestod af Lærred til et Par Bukser, hvid Vadmel til en Trøje, Tosel til en Vest, to Skjorter. 1 ⚡

Uld og de Træsko, de sled om Vinteren; om Sommeren gik de med bare Fødder.

Karlene var dem, der havde de bedste Vilkaar. Om Sommeren maatte de op Klokken halv fire eller senest fire; de passede Hestene, skar Hakkelse til dem, naar de var paa Stald, og flyttede dem, naar de var paa Græs. Naar der var 5—6 Heste paa en Gaard, og Forkarlen, som skar Hakkelsen til dem med en *Hakkelsekiste*, skulde være færdig dermed til Davretid, Kl. 5 eller 5 $\frac{1}{2}$, skulde det nok give ham Varmen. Om Foraaret fulgte Karlen Hestene med Plov og Harve, eller han saaede Kornet med Haanden, og saa harvede Pigen eller Drengen. (For det meste saaede dog Bonden selv Kornet.) Karlen udførte det *haarde* Arbejde, naar Tørvene blev strøget, og naar Humlen blev stængeret, naar der blev staveret og gærdet om Gaarde og Haver, naar Kløveren og Engen blev slaet, og Kornet blev høstet. Men først og fremmest var det hans Arbejde at følge Hestene ved Kørsel og ved Markarbejde. Davren maatte være spist og Hestene tilfodrede til Kl. 6; saa drog han i Marken og arbejdede med dem, til baade Karl og Heste ved 9-Tiden fik et lille Melmadsbed, og derefter arbejdedes der til Middag. Saa fodredes Hestene til Kl. 1 $\frac{1}{2}$; derpaa drog man atter i Marken. Kl. 5 spistes Eftermiddagsmelmaden, og derefter arbejdedes til Kl. 8.

Om Vinteren gik Karlens meste Tid med at tærskes og rense Kornet.

Karlens Løn var Lærred til 2 Skjorter og til 1 Par Bukser, Tosel til 1 Vest, hvidt Vadmel til en Trøje, 1 R Uld og alle de Træsko, han sled, samt 6—10 Specier.

En *Selle* (en Karl, som knap var fuldvoksen, 16—18 Aar) fik noget mindre. En Tjenestekarl kunde desuden tjene sig en Skilling ved at have et Faar til halvt med en Husmand, idet Karlen købte Faaret og Husmanden græssede det, og saa delte de Udbyttet, baade Lam og Uld. — Noget lignende kunde lade sig gøre med et Stade Bier.

HAANDVÆRK.

Naar nogen byggede en Gaard eller et Hus, hjalp de Naaboer, der var kørende, med til at køre Byggeemnerne. Og ligeledes hjalp Naaboer og Venner, naar der blev *rejst Hus*, og naar der blev *lægtet*. Nogle borede Huller, og andre lavede Trænegler til at slaa Lægterne fast med. Søm brugtes næsten ikke. Der blev lavet baade Porte og Døre udelukkende med Trænegler. — Men helt kunde dog Haandværkere ikke undværes.

Bygningshaandværkerne fik Kost og Dagløn, et Par Mark til Mesteren og 24 Skilling for en Svend. Arbejdstiden var om Sommeren fra Klokken 5 om Morgen, til man næsten ikke kunde se længer, eller Kl. 9 om Aftenen. Det kostede ikke meget at bygge dengang. Det meste af Tømmeret, baade *Stænger* og *Løsholter*, *Lægter* og *Spænder*, huggedes i Skoven, og det var mest kun til Stuehuse, der blev købt Bjælker. I enkelte større Gaarde havde man først i Fyrrerne begyndt at bygge grundmuret Stuehus. Ellers var baade Stuehuse og Udhuse af Bindingsværk.

Naar Huset var rejst og *Krandsen hejst*, blev der holdt et Rejsegilde for Haandværkerne og dem, der havde hjulpet. — Var det noget stort Hus eller en Gaard, kom Konerne ogsaa med.

Naar Folk skulde have noget smeddet, *stod* de selv til *Smed*, drog Blæsebælgen, slog med Forhammeren og *holdt Hestene op*, naar de blev skoet. Man lagde selv Jærn og Brændsel til. Brændselet var for det meste Tørv og Trækul fra Bagningen. Stenkul brugtes der næsten ingen af, da de jo skulde købes. Smeden fik ogsaa Kosten af Kunden. Bønderne havde fast Aftale med Smeden om, hvor meget de skulde give i Penge eller Arbejde Aaret rundt for et Par Hestes Skoning, for Smeddearbejdet paa en Plov og en Harve og for Træskoringe til Gaardens Folk. Ud over det trængte man ikke til meget Jærnarbejde, og det gik delvis med i samme Køb. — Smeden havde for det meste en Landejendom til et Par Kør; saa gjorde Bønderne et *Folled* (en halv Dags Pløjning) Foraar og Efteraar for ham. De slap næsten uden at give Penge.

Naar man *stod* til *Smed*, skulde der rigelig Snaps til. Folk

sagde, at Brændevin, der lævnedes i Smedjen til anden Dag, var godt at tage ind for at faa *Kolden* hen. Men den Slags Lægedom var nok en sjælden Vare.

Smedjen laa onitrent midt i Byen; det var et Samlingssted for Byens Folk, og mens der skiftedes en Pægl eller en halv Pot, blev der fortalt mange Nyheder paa dette Sted.

Til *Hjulararbejdet* lagde Bønderne paa samme Maade selv Træ til. Skulde der laves en ny Vogn, havde de det hele i Beredskab flere Aar i Forvejen, at det kunde være godt tørt. — Først i 19de Aarhundrede var der næsten ingen Jærn paa Arbejdsvognene, der var ingen Ringe om Hjulene. Til Gengæld var Fælgene baade meget tykke og brede; men det gjorde ikke noget, om der gik meget Træ til; det havde Folk selv. Hjulernes eget Træ havde ikke godt Ry paa sig. »Hwædde de æ gåt Træ; men æ Bark duer idt« var deres Valgsprog.

Bønderne lavede det meste Hjulararbejde selv, hjemme i deres Huggehus, baade Vognstjærter, Langvogne, Vognkæppe, Hammelstokke og Svingler m. m. De havde det liggende færdigt for det Tilfælde, at der gik noget i Stykker. *Trillebaarer* (Hjulbøre) og *Moghaver* (Sidefjæl paa Arbejdsvogne) blev ogsaa for det meste lavet hjemme. Men Børhjul var der kun faa, der kunde lave selv; de kunde ikke ret faa dem runde.

Hjuleren havde ligesom Smeden et Sted til et Par Køer. Ogsaa for ham blev der pløjet et Folled eller to, som han gjorde Vederlag for med Arbejde.

Til Træskoene lagde Bønderne ogsaa selv Træ til. Der blev kørt en Bøgeblok til *Træskomanden*, og deraf fik da Gaardens Folk deres Træsko Aaret rundt. Den Tid brugtes der rigtige Træsko med Jærnkramper om og uden Læder. — Det var ikke sjældent, at en Murermester om Vinteren lavede Træsko, som han solgte i Købstaden.

Bødkeren lavede i den Tid baade Spande til Malkning og andet Brug, samt Sibøtter, der paa de større Gaarde brugtes til at si Mælken i. Men der var ikke saa faa, der fuskede i det Haandværk. Hvem der var nyttig til Hænderne, kunde lave Spande og Stripper og lægge Gjørde om baade Kar og Tønder. Til Gjørde brugtes tynde Askeetrær, som blev kløvet. Der var ved flere Gaarde en lille Askeplantage til dette Brug.

Væveren var i den Tid en af de vigtigste Haandværkere paa Landet. Det var jo særlig Kvindfolkene, der havde med ham at gøre. Alt, hvad der brugtes til Klæder og Linned, Senge og Dækketøj, blev hjemmegjort. Naar et Stykke skulde sættes paa Væven, blev Konen og Garnet kørt til Væveren. Hun medbragte et Brød, et røget Faarelaar og en lille Pose Gryn eller Ærter; det fik Væveren, og det kaldtes *Mund*. Desuden havde hun Mel med til at *slette* med; Trendegarnet blev nemlig ved Hjælp af en *Slettebørste* overstrøget med en Klister af Mel og Vand. — Da saaledes baade Fødevarer og alle Raaemnerne medbragtes, kostede det ikke saa meget i Penge at faa Tøjet vævet. Omkring Midten af Aarhundredet var Prisen saaledes: Hørlærred 6 Skilling, Blaarlærred 4 Sk., Vadmel 4 Sk., Dynevaar 12 Sk. eller 1 Mark.

Naar Konen var kommen til Væveren med sit Garn og sin Mad, tog man i Fællesskab fat paa at *trende* Garnet. Resten af Arbejdet udførte Væveren eller hans Svend.

Naar Stykket var færdigt, tog Væveren Tøjrullen og vandrede hen til Konen med det, og havde hans Svend vævet det, var han med. Saa vankede der et lille Gilde, som kaldtes *Vævegildet*. Det blev da drøftet, om Garnet havde været stærkt; det blev rullet ud og befølt og efterset. — Dette Besøg af Væveren kunde gentage sig flere Gange om Aaret, da der jo var flere Slags Tøj, der skulde væves. — Lærredet blev bleget paa en Græsmark ved Gaarden.

Naar nogen af Husets Folk skulde have ny Klæder, eller de gamle vendt og bødet, kom *Skrædderen* og hans Svend og Dreng. De bragte en Del Forstyrrelse i Huset; derfor kunde Konen med en vis Gysen sige: »I Muen ska vi haa æ Skræjerjagt« (i Morgen skal vi have Skrædderjagten).

Alting blev ryddet af Dagligstuebordet, og her regerede Skrædderne da, saa længe de var i Huset, og det var knap, man kunde faa dem ned af Bordet, mens Folk fik noget at spise. Klude af Tøj og Dræt flød rundt paa Gulvet, og Kakelovnen skulde der fyres stærkt i for at faa Pressejærnet, æ Pæesja'n, varmt, eller var det om Sommeren, stod de og sprang med det i Køkkenet og lavede Ustyr der. De lod i det hele taget, som de var hjemme, hvad der fremgaar af Historien om *Skrædderen*, der saltede Grøden, efter at baade

Kone og Pige havde saltet den. — Folk var glade, naar de kunde faa Skrædderne, — det var ikke altid saa let —, og glade, naar de kom af med dem igen. Naar der var travlt, arbejdede de ofte om Aftenen til Klokken 10—11 og derover. Det gik jo ikke saa rask dengang, da de maatte sy alt med Haanden.

Naar Kvindfolkene fik syet, gentog omtrent det samme sig med *Sypigerne* som med Skrædderne. De syede ogsaa i Huse og Gaarde og vandrede paa den Maade hele Sognet rundt.

Det kunde ske, at Skrædderen ogsaa fuskede noget i Ur-magerprofessionen og kunde gøre Stueklokker rene; ogsaa det blev gjort i Huset. Klokkerne kom ikke til andre Ur-magere.

Blev der slaet noget i Stykker, Fade, Tallerkener, Thekopper og lignende, var der ogsaa en Mester, der kunde gøre disse Sager hele igen. Stykker blev ikke dengang, som de gør nu, smidt ud; de blev samlet sammen og gemt hen. Saa en Dag kom en Mand vandrende med en Dril og en Kasse, hvori han havde Staaltraad, Naatteltang, Kit og andet mere. Han spurgte, om der var noget, der skulde klinkes. Jo, det var der. Konen fik saa de sønderslaaede Ting frem, og det varede ikke længe, saa var de klinket sammen og næsten lige saa gode som ny. — Naar den skaldede *Klinkemand* sad og arbejdede inde i Dagligstuen hos Kvindfolkene, kunde han nok komme med Morsomheder, som var lidt plumpe. Men saa kunde en af de unge Piger bide ham af med at sige: »Møj aa æ Mond aa let aa æ Laaj, saaj han Fanden, han kleppet si Sow.« (Meget af Munden og lidt af Laadden [Ulden], sagde Fanden, han klippede sin So). — Niels Tysker havde vist ikke engang saa mange Haar paa Hovedet som Fandens So.

Sadelmager var en Mand, som ved egen Øvelse var naaet til at kunne lappe lidt paa det gamle Seletøj, *Bringetøjet* kaldtes det. — Først i Aarhundredet brugtes der *Stavtøj*; det bestod af en Pude, flettet af Pæk (d. e. Dunhammerens Blade), som Hesten havde om Halsen, og med Træstave foran, hvori Hammelrebene var fastgjorte, og Ringe foroven, som Tømmen gik igennem. Af Læder var ikke andet end et Par Hylstre, der kaldtes *Strandskeder*, og som sad midt paa Hammelrebene for at beskytte Hestens Sider. — Paa Stadstøjet var

Puderne overtrukket med tyndt Læder, og der var Messingringe til Tømmerne.

Der brugtes ikke andet Tag end Straatag. Naar *Tække- manden* kom, hjalp Folk i Reglen selv med at lægge Taget paa. *Tækket* blev bundet paa med *Simer*, som Smaamandskoner snoede af Havrehalms-Tag. Mønningen (æ *Manning*) var Tang eller Brødeskæver af Hør med *Poldtræer* over.

Leer blev smeddet af *Hjøllesmede* (Hølesmede). Der var især to Slags Leer, der brugtes i Erritsø, *Sjølundere* og *Favrstrupperne*. I Slæt og Høst taltes der ofte om, hvor haard en Dyst Sjølunderne og Favrstrupperne havde haft med hinanden i Moseengen, paa Kløvermarken eller paa Kornageren. Hvilken Slags der var den bedste, er vist stadig uafgjort. Enhver holdt paa sin.

De Vægte, der brugtes paa Landet, var sjælden justerede. I Erritsø boede en *Bismersmed*. Han havde været Beslagsmed ved de Horsens Kyraserer og været med i Treaarskrigen. Han lavede Bismere, som han solgte i Erritsø og omliggende Sogne. »Æ Bismersmed« var vidt kendt; der var nogle, som kaldte ham æ *Vendersmøj* (en Bismer kaldtes ogsaa en Vendser); men naar nogen kaldte ham æ *Kanonsmøj*, svarede han altid: »Nej, nej, slet saa groww ær 'et da idt.«

Spader, Økser, Kartoffelhakker, Forke og slige Ting kunde Smeden i Byen i Almindelighed lave.

Der var for det meste en Mand eller to i Sognet, som lavede Hølekroge og Høledrag samt Hulskovle og River. De fik Skyld for, at de hentede Asketræet til Redskaberne i Skoven om Natten uden at spørge Ejeren om Forlov. De var meget billige med deres Sager; men endda sagdes der om dem: »Stæel aa sæel, de gie Profit« (Stjæle og derefter sælge den samme Ting giver Fortjeneste). — Det kunde ogsaa hænde, at de blev taget paa fersk Gerning; men der kom ingen Rettergang deraf.

Maskiner brugtes ikke. Hakkelsen blev skaaret i en Hak-kelsekiste, og Kornet blev rensket med et Drøftetrug eller med et Sold, ligesom det blev tærsket med en Plejl.

Ploven var en Hjulplov. Den var for største Delen af Træ. Af Jærn var kun *Langjærn* og *Skære*, og en lille Plade paa *Muldfjælen*.

En Hjulplov kunde Bønderne selv lave Trætøjet til, naar de havde faaet Hjulene lavet hos Hjuleren; der var ingen Jærn om dem.

Harven havde først i Aarhundredet Tænder af Træ, som man brændte paa Spidserne for at gøre dem haardere. — En Plov og en Harve var alt, hvad der blev brugt til at behandle Jorden med. Naar det var meget tørt, var Harven slem til at tabe Tænderne, saa den Slags maatte de have paa rede Haand, naar de harvede.

Husflid var der mange, der drev paa i de lange Vinteraftener; det var dog især i Aarhundredets første Del til noget efter dets Midte. — Karlene bandt Kurve af Halm og Pilevøger, satte Børster, lavede Hægter og Urkæder og snittede Spiseskeer af Træ; de lavede ogsaa Kørepiske baade af Asketræ og af Fiskeben; dette var nemlig den Gang ikke saa dyrt som nu. Gik der en Gjord om et Kar eller en Balje i Stykker, lagde de selv en om af Asketræ. Der var nogle, som kunde lave Hjulbøre, Harver, Faddinger til Arbejdsvogne, ja endogsaa Plove. Skagehaand og Skagefod var en meget almindelig Gave, som en Pige fik af den Karl, der holdt mest af hende.

Grebe og Skovle var af Træ; dem lavede man ogsaa selv; — i det hele taget hørte det med til at være en dygtig Karl og Mand, at man kunde lave noget i Huggehuset.

REJSENDE HAANDVÆRKERE OG KØBMÆND.

Rejsende Handelsmænd og Haandværkere kom der mange af. Der kom jævnlig Tatere, *Skærslippere*, som vi kaldte dem; de klinkede og loddede m. m.

Kornet blev i de Tider rensed med et Sold; en omvandrende Mester, *æ Soldsætter*, gjorde dem i Stand, naar de var gaaet i Stykker.

Lille Peter fra Kolding var *Pjaltmand*. Pjalterne, han fik, betalte han med Synaale, Stoppenaale, Bændler og mange andre Ting. Han gik altid med høj Hat, og oppe i den var der Oplag af Silketørklæder. Han var en stor Skælmsmester, den samme Peter, som der endnu gaar *Sejer* (Siger d. e. Tale-

maader) efter og fortælles Læmmeker om. — Paa sit stiltfærdige Koldingjysk fortalte han om sine mange mærkværdige Oplevelser. En Tid havde Peter faaet Køretøj; men en Dag løb hans Hest bort for ham, og først efter lang Søgen blev den atter funden; herom fortalte Lille-Peter: »A ledt' i æ Krøf (Krybbe) aa under æ Krøf, i æ Vaavn aa under æ Vaavn, for en skal jo lisaa godt leed vor 'et it ær, som vor et ær«.

Der kom ogsaa *Knippelskræmmere*; de handlede udelukkende med Kniplinger, hvoraf der brugtes mange til Hovedtøjet, som Kvindfolkene dengang brugte.

Saa var der en Handelsmand, der solgte billige Sjaler og Tørklæder, Sirts og Bukseseler; han gik under Navnet Jens Profit, fordi han havde det Mundheld: »Det er Profitten, man skal leve af«. — Han var en velset Gæst baade hos store og smaa; han solgte saa uhyre billigt, og prutte var Folk endda gode til.

Pottemændene kom kørende med deres Potter og *Sætter* (Fade) og deres *Limer* (Koste) og falbød dem ved Dørene. De havde en simpel Befordring, et Par magre Ralliker for en ussel Vogn. De kom helt ude fra Faaborg Sogn ved Varde, og fra Erritsø kom de over Vandet ved Snoghøj og fortsatte saa Handelen gennem Fyn.

Vesterude fra, fra Store Andst, var ogsaa en vandrende *Diglerinde*, som tit kom til Byen. Hun hed Cille-Mari. Hun digtede Kærlighedsviser og besang Ulykker og sørgelige Begivenheder. Hendes Tone var meget rørende, og hun satte selv Melodier til sine Kvad.

Ogsaa i *Andst* lever Mindet om Sille-Mari eller Spinnd-Sille, som hun kaldtes vesterude; — en 80-aarig Kone fortæller, at hun i sine unge Dage ofte har købt Viser, som Sille selv havde digtet, og Karle og Piger gik ved Markarbejdet og sang hendes Sange. Hun var noget tungsindig, og endnu kan man høre gamle Folk paa Andst-Egnen sige: »Se nu ikke lige saa mørkt paa alt som Spinnd-Sille«. — Hun er født paa Øster Gesten Mark, og hendes fulde Navn var Cecilie Marie Andersen. Hun boede tilsidst som Almissemlem paa *Gamst* Arbejdshus. Hun døde i Andst Sogn, ugift, 49 Aar gammel, d. 8de December 1860 og blev begravet paa Andst Kirkegaard den 16de December s. A. Som Prøve paa hendes Versekunst

meddeles her nogle faa Linjer, som er rettet til en Gaardejer i Andst Sogn:

Naar Morgenrøden yndig smiler,
og Solens Straaleglans fremgaar,
Velsignelse fra Himlen smile
paa Deres Ejendom og Gaard.
Til Slutning jeg Dem Gud befaier
samt Deres Ægte-Pode kjær;
naar *den* i Herrens Frygt opdrages,
Velsignelse den nyde her.

Humlemændene kom fra Fyn; de bandte paa, at deres Humle var gode og sagde: »Min Kone har brygget paa dem to-tre Gange, og Øllet blev lige saa godt den sidste Gang som den første«. Jyderne havde ikke altid den bedste Mening om Fynboernes Paalidelighed.

I Erritsø solgte Humlemanden imidlertid ikke mange Humle, da Folk der selv dyrkede den.

Der var ogsaa Fynboer, som gik omkring og handlede med Træspiseskeer, Grydeskeer og Tøndehaner.

Nørfra kom *Hosekræmmere* med deres Strømper og Uldtrøjer; det var dygtige Handelsmænd, næsten ikke til at *blive fordraw* (blive fri for at handle med). Man fik Varerne af dem, naar man bød godt det halve af, hvad de først forlangte. For Resten var Hosekræmmerne raske, belevne Karle.

Endelig var der nogle Jøder, som gik omkring og solgte Vejrglas, Barberknive med mere. Dem skulde man ikke byde det halve af, hvad de forlangte.

De fleste Varer købtes alligevel hos Købmanden i Staden; skønt en Del Erritsøere handle i Middelfart, havde langt de fleste dog Fredericia til Købstad.

Mellem de gamle Bønder og deres Købmand var der et Tillidsforhold, der kunde naa ret vidt. — Hans Basse fra Thaarup havde solgt sine Stude og laa med en 5000 Daler. En Dag kom han ind til Købmand Utzon i Fredericia og sagde: »Hør, Jens Jakob, haar do Brog faar no Pææng? A haa sold mi Stuwd, aa a haar sjæl ingen Brog for æ Pææng før end hen i æ Foror, nær a ska kjøv mawer Stuwd.« »Ja, dem kan jeg nok ha Brug for«, sagde Utzon, »Jeg kan jo give Dem Renter af dem.« »Rindter,« sagde Hans Basse harmfuld, »trowr do, a er en Aaggerkaal, te a skuld tøj Rindter.« —

Købmanden fik Pengene, og der blev ikke engang udstedt noget Bevis for dem. — Og saaledes var der flere af de større Bønder, der bar sig ad, naar de laa med Penge; der var jo hverken Banker eller Sparekasser, de kunde anbringe dem i.

Naar Folk fra Landet kom til Købstaden, gik de ikke paa Beværtning for at faa sig en Hjærtstyrkning. De havde deres Mellemmad med, og den spiste de i Købmandens Butik eller i en Stue ved Siden af. Dertil fik Mandfolkene en eller to Snapse, der blev skænket paa Disken, »ve æ Vandstæj«, som Købmand Krag kaldte det. Vilde en gøre sig rigtig til gode, købte han hos Bageren et Fireskillings-Franskbrød; det fik han flækket og Smør bredt paa ved Disken hos Købmanden; dertil købte han en Spegesild og nød det med et Par Dramme til at skylle efter med.

Regninger brugtes ikke; Regnskabet blev skreven med et Stykke Kridt paa Disken og talt sammen. Naar det var betalt, blev det visket ud, og dermed var Regningen kvitteret. Det fortælles, at Bønderne somme Tider trak det korteste Straa ved den Opgørelse.

STUEHUS OG UDHUSE.

Stuehuset eller *Salsen* i mit Hjem er bygget 1790. *Frammerset* var to Fag tværs over hele den østlige Ende af Huset. Fra Gaarden førte to Halvdøre derind. Fordelen ved saadanne var, at man kunde lukke den nederste og lade den øverste staa aaben. Omtrent midt i *Frammerset* havde vi en stor vid *Skorsten*, et aabent Ildsted, og bag ved dette laa Bageovnen, hvis Munding var i *Skorstenens* Bagmur. Hønsene havde deres Plads over Ovnens, idet der her var sat Raner op, hvorpaa de sad om Natten og i ondt Vejr. *Framme* var ogsaa Opgangen til Loftet. Gulvet var pikket med runde Sten. I *Skorstenen* blev Grukedlen hængt op, naar vi bryggede, og naar der var Gilde i Gaarden, kogtes der Mad i den.

Vest for *Frammerset* laa i *Salsens* Sydside *Sommerstuen*; det var en trefags Stue med Bænk langs Vinduerne og for Bordenden. I det nordvestre Hjørne var der en Alkoveseng med et grønt Omhæng, hvori der med hvidt var vævet Hjorte og Fugle og Blomster; i et andet Hjørne stod et blaamalet

Gammel »Sommerstue«. Tinrække over Døren, Døren lukkes med Klink. Paa Bordet Manglestok, omvundet med et Stykke Lir ned, og Manglefjæl. Gamle Stole omkring Bordet. Under Vinduerne og for Bordenden har der oprindelig været Bænk.

Madskab. Desuden var der fire Asketræs Armstole, som Bedstefader selv havde lavet; de havde Sæde af Havretagsimer og var gode at sidde i. En *Række* med blankskurede Tinfade og Tintallerkener strakte sig over Indgangsdøren og langs hen med Loftet. — I det nordøstre Hjørne, ind mod Frammers-Skorstenen, var muret et aabent Arnested, hvori der stod en *Skorstensvinde*, som kunde drejes ud i Stuen, naar en Gryde skulde hænges paa eller tages af. Brugtes der sorte Potter eller sorte Gryder af Ler, blev de sat paa en Trefod.

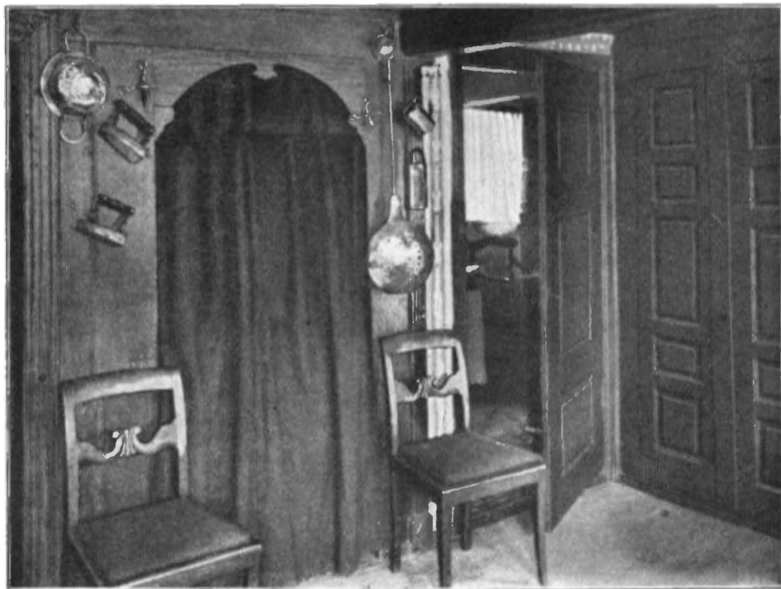
Parti fra en gammeldags Dagligstue. Langs Vinduerne og for Bordenden Bænke. Foran Bordet et Par Stole, hvoraf den længst til højre har et Sæde af Halm-simer. Tapetet paa Væggen, Gardinerne og de store Ruder hører en forholdsvis nyere Tid til.

Væggene var hvidkalkede, Loftet havde faaet en Gang lys Maling, Gulvet var af stampet Ler. Bord, Bænk, Stole og Døre var hvidskurede.

Mange Steder blev baade Simestole, Paneler og Døre skuret hver Lørdag. — Tinfade og Tallerkener blev pudset først i Træske med en Halmvisk og derefter i Kridt med en Klud; til sidst blev der med Fingrene slaet et Kors paa Tallerkenen.

Vest for Sommerstuen, mellem denne og Dagligstuen var der en lille *Forstue* pikket med runde Sten. To Halvdøre førte derind fra Gaarden. —

Dagligstuen var to Fag og optog lidt over Halvdelen af Husets Bredde. Gulvet var her af Fjæl. Der var Bænk langs Vinduerne og for Bordenden. Der var to Alkovesenge, den ene i Stuens Nordside, med et Forhæng, der var kunstfærdigt vævet som det i Sommerstuen, og den anden i det nordøstre Hjørne med Sengelaager for. Over Indgangsdøren var der Tinrække med blomstrede Fade, og lignende fandtes over de andre Døre. I Krogen syd for Indgangsdøren var der en

Hjørne af Dagligstuen i min Fødegaard. Paa Væggen hænger Dørslag, Strygejærn, Lysesakse, Tragt, Potmaal, Rivejærn og Sengevarmer, alt af Messing eller Kobber. Aabningen med Forhæng fører ind til en Alkove med Seng; gennem den halvaabne Dør kan man se ind i *Sidestuen*. Bag Laagerne til højre kunde der ogsaa staa en Seng.

gammel Klokke med Træhjul; det smalle grønmaledede Klokkehus naaede omtrent fra Gulv til Loft. Ved Siden af Alkoven hang et blankt Messingbækket med et langt Skaft, en saakaldt Sengevarmer. Under Bjælkerne var der Hylde. I det nordvestre Hjørne, der stødte op til Køkkenet, stod der en Bilæggerovn, hvori der blev fyret fra Køkkenskorstenen. Oven over Ovnen hang blankpoleret Kobbertøj, Messingsager, Tragt, Fyrtøj, Rivejærn, Strygejærn o. l. Disse Ting blev pudset hver Lørdag. Bohavet var ellers fire—fem Asketræs

Simestole med Arme, hvide som Sne, og et hvidskuret Bord. Væggene var hvidkalkede. Panel og Loft var malede. Dagligstuen var ogsaa Spisestue.

Fra Dagligstuen førte en Dør ind til *Endestuen* eller *Storstuen*. I den øverste Fylding sad et Knopglas, der var en 5—6 Tommer i Kvadrat; det var vel en halv Tomme tykt, havde en Knop i Midten og var ikke gennemsigtigt.

Gulvet var i *Endestuen* af Fjæl og var bestrøet med Sand. Væggene var hvidkalkede, Loft og Døre var malet blaa, der

Gammel Kiste i P. Gydesens Gaard i Erritse.

var tre Karm Vinduer til Gaarden og et Endevindu i Husets Vestgavl. For Vinduerne var der ingen Gardiner; men der stod Blomster i Potter. — Derinde stod et rundt, malet Bord, der kunde slaas sammen og sættes ind til Væggen. Langs den vestre Væg stod to Dragkister, hvorpaa der var opstillet Kaffekopper, Flødekande og Thekande, Karaffe med Glas og lignende. Hvad Huset ejede af den Slags Ting gjorde altid Stas paa Dragkister og Tinrækker. Over Dragkisterne hang der *Navnebreve* fra Faders og Moders Bryllup, prydede med Duer, Tulipaner og Vers. — Ved samme Væg stod ogsaa et dobbelt Klædeskab. — Ved den søndre Væg stod en stor,

jærnbeslagen *Helkiste* med hvælvet Laag; mellem Vinduerne hang et Par Spejle, 3 Kvarter høje og $\frac{1}{2}$ Alen brede. — Paa den østre Væg hang en grønmalet *Tavelet*, en trekantet Hylde, som var besat med Kopper og Glas. Fremdeles stod der i Stuen 6 polerede Stole med hjemmegjort Betræk, og endelig var der en Kakkellovn i to Etager med et Rør lige op igennem Loftet. Den bar Aarstallet 1781.

I Bedstemoders Tid har Endestuen været tarveligere. Klædeskabet, den ene Dragkiste, Spejlene og de 6 polerede Stole var kommet til, da Moder kom i Gaarden.

Dragkiste, som har tilhørt Peder Gribs Frue paa Snoghøj; Fajancefade; Lugtevandsflaske; Hovedvandsæg og Sølvbæger.

Den gamle Dragkiste var af mørkt Egetræ med blankt Messingbeslag. Oven paa den stod en lille Dragkiste af samme Form og Træ og med samme Slags Beslag. Dette Stykke Bohave var — tilligemed nogle Fajancefade og andre Ting — en Bryllupsgave fra Peder Gribs Enke paa Snoghøj til min Oldemoder, der havde tjent hende i 5 Aar.

Det runde Egetræs Klapbord havde tre tykke drejede Ben; det ene af disse var til at skille ad, naar Bordet blev slaet ud, saa det kom til at hvile paa 4 Ben; men til daglig stod det ved Vestvæggen, slaet sammen i Form af en Halvmaane, og der var stillet Kopper op paa det. Dette Bord er nu i Dansk Folkemuseum i København.

Over Dragki-
sten hang der i
Bedstemoders
Tid en Navne-
klud, udsyet med
kulørt Garn; der-
paa stod mine
Bedsteforældres
Navne og Dato og
Aarstal for Bryl-
lupsdagen. Og
det hele var om-
slynget af Hjær-
ter og andre Fi-
gurer.

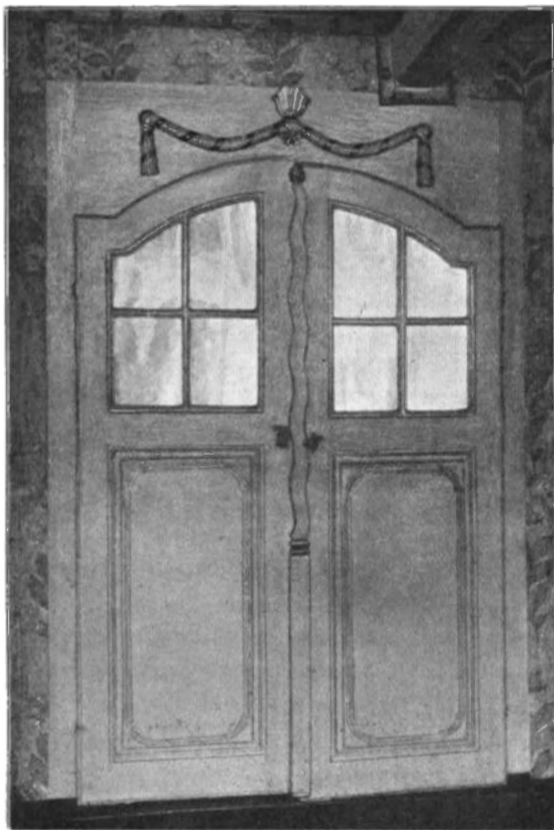
I Bedstemoders
Endestue stod
der fire Træstole,
som var malede
med livlige Far-
ver; de havde
drejede Ben og
en lidt skraa luk-
ket Ryg, paa hvis
Fylding der stod
malet *M. P. T.*,
Magdalene Pe-

dersdatter Tuesen, og Aarstallet 1773. To af disse Stole er
endnu til, men i en skrøbelig Tilstand. Under Vinduet nær-
mest Døren stod Bedstemoders store Klædekiste, der bar samme
Navnetræk og Aarstal som Stolene. Min Bedstemoder (der
hed Ingeborg Mikkelsdatter) havde arvet dette Bohave efter
sin Moder, Magdalene Pedersdatter Thuesen.

Hermed er vi, idet vi har bevæget os fra Øst til Vest, kom-
met igennem Husets Forside, som vendte mod Syd, ind mod
Gaardsrummet.

Vi fortsætter nu gennem Husets Nordside, idet vi gaar fra
Vest til Øst.

Fra Endestuen gik en Dør mod Nord ind til Endestuekam-

Dør fra 1792 i P Gydesens Gaard i Erritsø; fører fra Storstuen
eller »Endestuen» ind til Endestuekammet.

meret, et smalt Værelse, hvori der stod en Seng med smukt vævede Omhæng.

Fra Dagligstuen førte en Dør mod Nord ind til Køkkenet, hvor der blev kogt og stegt i en aaben Skorsten med en Skorstensvinde. Ved den vestre Ende af Køkkenet stod en Alkoveseng med Skodder for. Der var en Stol, en Tørvekurv og et hvidskuret Bord. Der var halvanden Karm Vinduer, og over dem var der en Tinrække. Gulvet var lerstampet og sandstrøet.

Mod Øst førte fra Køkkenet en smal Dør ind til et lille-bitte Spisekammer med et enkelt Vindu; under dette stod et smalt Bord, og paa Væggen hang en Ri med daglige Tallerkener og lignende.

Øst for Spisekammeret kom en *Sidestue* med Indgang fra Dagligstuen. Den var to Fag og rummede fire hjemmegjorte Stole og i den østre Ende en Alkoveseng med Sengedøre. Væggene var kalkede, og Stuen opvarmedes af en eenetages firkantet Kakkelovn.

Fra Sommerstuen førte en Dør mod Nord ind til *Mælkekammeret*, der havde en halv Karm Vinduer, Hylder til Mælken og et lille Bord, og hvis Gulv var af Ler. — Mælkekammeret brugtes kun om Sommeren. Om Vinteren vilde Mælken fryse der.

Hele Huset var — og er endnu — et Bindingsværkshus med Straatag. De gule Vægge deles ved rødbrune *Stænger* i regelmæssige Firkanter. Huset er 9 Alen vidt. Paa Tagrygningen var der *Poldtræer*, paa hver Ende var der en Storke-rede, og paa vestre Gavl knejsede *Vejrfløjen*.

Vinduerne havde fra først af meget smaa Ruder med Bly-indfatning. I 30'erne blev de omgjort til Trævinduer med noget større Ruder.

Ved den vestre Ende af Stuehuset, hvor Udgangen var til Haven, var der en *Vedkast*, hvor man henlagde Træ og Vas, det er Grene af Træer og Buske, mest afhugget Hegn fra Gærderne om Markerne.

Syd for Vedkassen laa det vestre Hus, som kaldtes *Fæhuset*; længst mod Nord i dette var æ *Øddel*, hvor *Køer*, *Kvier* og *Kalve* stod i to Rader med Bagdelen mod hinanden. Syd derfor kom *Hestestalden*, der ikke ved noget *Skillerum* var

skilt fra æ Øddel. Hestene stod paa tværs af Huset med Hovedet mod Syd. Forved Hestene var der en *Foderlo* paa to Fag, hvor Hakkelsen blev skaaren. I et Hjørne af *Foderloen* var Karlekammeret med Slydestænger over ligesom over *Fæhuset*. — Dernæst kom der et *Havrekorngulv*, der tog Syden af *Vestlængen*. Mellem *Vestlængen* og *Sydlængen* var der saa stort *Mellemrum*, at man kunde køre der med en *Trillebør*. *Sydlængen* rummede længst mod *Vest Vognporten*. Dernæst kom *Bygkorngulvet*, derefter *Tærskeladen* med et *Lovindue* (en Laage), og saa afsluttes *Sydlængen* mod Øst med et mindre *Korngulv* til *Rug*. Den østre *Længe* indeholdt mod Syd et *Korngulv* og et *Logulv*, hvor *Kornet* forkedes ind. Nord derfor kom i samme *Bygning* *Svinesti* og *Faaresti* ved Siden af hinanden, *Svinene* mod *Vest* og *Faarene* mod *Øst*. Dernæst laa *Tørvehus* og endelig *Huggehus* ogsaa i samme *Længe*. Nord for *Østlængen* stod *Brøndvippet*. Omtrent midt i *Gaarden*, dog noget fjærnet fra *Stuehuset*, var der en brolagt *Fordybning*, omgivet af ret store *Sten*. Det var *Mødingsstedet*.

KLÆDER.

Bedstefaders *Brudgomsdragt*, der endnu er paa *Gaarden*, var høj *Hareulds Hat*, — grøn, rød-blomstret *Dammaskes Kamisol* (d. v. s. langskødet *Trøje*) med to *Rader Sølvknapper*, — en *Brystdug* (d. e. *Vest*) af samme *Slags* med een *Rad Sølvknapper*, — mørke, silkestribede *Knæbenklæder*, som var forede med *Skind*, hvide *Hoser* og *Sviksko* med *Sølvspænder*. — En saadan *Højtidsdragt* har vel nok været almindelig for *Folk* af hans *Stand*, da vi skrev 1800.

Kun faa *Aar* derefter blev der udelukkende brugt *hjemmegjort Tøj*.

Mandens Stadsdragt var da mørkeblaa *Vadmels Frakke* og lange *Bukser* af samme *Slags*, en *Tosels Vest*, hvide *Strømper* og *Skaftestøvler*; dertil en *Hareulds Hat* og om *Vinteren* en *Hundeskinds Kasket* med laadden *Kant* til at slaa ned om *Ørerne*.

Dagligdragten var om *Vinteren* en rød strikket *Lue*, som var høj og spids med en flosset *Kant* forneden og en *Dusk*

i Toppen; — hvid Vadmels Trøje, Tosels Brystdug (Vest), graamelerede Bukser (Folk havde for det meste et eller to sorte Faar, hvoraf Ulden blev kartet mellem den hvide), — hvide Hoser og Træsko med Skoninger og med Jærnkrammer om. Naar dette Fodtøj blev slidt, kom der Jærnplader under Næserne, — og revnede Hælen, blev der sat en Kramme om.

Om Sommeren gik man med hvide Blaargarns Bukser.

Jeg husker, at gamle Anders Jørgensen, ogsaa kaldet Anders Mett, gik med Knæbukser af Skind, og naar der var Sne, brugte han Støvletter. Saadan Paaklædning har været brugt først i Aarhundredet.

Frakkerne havde i den første Tid, jeg kan huske, meget lange Skøder. Overfrakke brugtes til at begynde med ikke; det var først i 50'erne, de kom i Brug. — Derimod brugtes almindeligt et Slag til at hægte over Klæderne, og blaa Vadmels Chenille var fint. En Chenille var et Stykke, som en Mand kun kostede en Gang i Livet, og som gik i Arv fra Fader til Søn.

I min Bedstefaders Ungdom hørte til en Mands Udstyr ogsaa en Merskums- eller Valbirkspipe med Sølvbeslag og en Spansk-rørsstok med Sølvknap.

I Fyrreterne blev Klædedragten lidt finere end i de foregaaende Aartier. Vadmelet blev nu *kradset*, »dekredret« og *overskaaren*; det blev derved saa blankt som et Spejl. Der blev fra den Tid af ogsaa brugt Klædes Vest og Kasket af samme Stof. Frakkerne fik ikke saa lange Flige. De daglige Bukser og Strømper blev farvede. Dette var der en eller anden Smaakone, som besørgede. De havde en Gryde, *Lødgryden*, hvori de lod deres Vand. Deri kom der Indigo, og i dette blev der farvet; og det var baade ægte og godt. Den røde Lue og den hvide Trøje brugtes endnu paa den Tid.

Naar de unge Karle og *Seller* (halvvoksne) om Søndagen gik hjemme og drev hen paa Gaden og spillede Kegler eller Trille, vilde de i Almindelighed være klædt saaledes: Ny hvid Vadmels Trøje, Klædes Kasket, Tosels Vest og blaa Vadmels Bukser, og paa Fødderne blaaspraglede Strømper og et Par blanke Klodser.

Bedstemoders Brudedragt var: Blaa Silke-Kaabe med Pelsværk og Sølvhager (hun havde dog ikke kostet den af ny).

Paa Hovedet havde hun et Sæt Hovedtøj. Det bestod af en Nakkehue, der kaldtes *Hagehatten*, i Nakken paa den var der en pibet Strimmel 4 Tr. bred af Kniplinger og Bobinet; den kaldtes *Nakkeskæg*. Fortil over Panden var et *Snip*, som bestod af Kniplinger og Bobinet og dannede ligesom en Krans om Ansigtet.

Hendes Kjole var af sort *Stof*, der lignede Moré. — Den havde hun til sin Død. Skuldrene og Brystet var dækket af et *Silke-Korsklæde*, der gik ned ad Ryggen med en Spids. — Bedstemoder havde en trelænket Guldring (en *Slangering*). Det var Trolovelsesring; Bedstefaders Navn stod i den.

Moders Brudekjole var af mørkeblaa Silkedamask; Stoffet havde været brugt i hendes Bedstemoders Brudekjole. Over Skuldrene havde hun et Sjal, rødt med sorte Blomster. Paa Hovedet havde hun en Krans af franske Blomster. Moder havde ingen Smykker, heller ingen Forlovelsesring, og det havde ingen paa hendes Alder.

Konernes almindelige Stadsdragt omkr. 1850 var sort Merinos eller Orleans Kjole, sorte Strømper og Sko med lave Hæle. Desuden havde man et kulørt Kasteklæde over Skuldrene og en sort Hat, der var skabt som en paa langs gennemskaaren Tragt; den skulde jo passe efter Hovedtøjet. Endelig havde man en snæver Vadmelskavaj lidt kortere end Kjolen og med et Bælte om Livet. Til Kirke, til Købstad eller mindre Højtider brugtes Tosels Kjoler. Naar de var halvslidte, hvilket varede længe, blev de brugt til daglig.

Ellers var Dagligdragten om Vinteren: Blaa Vadmels Trøje og et Toselsskørt, blaa Strømper og Træsko og et Blaar- eller Hørlærreds Forklæde. Bukser brugtes ikke hverken Vinter eller Sommer; derimod brugtes en tyk Vadmels Klokke og flere Underskørter. Man havde ogsaa Puder paa Hofterne, saa Skabelonen blev omtrent, som Fannikernes er nu til Dags.

Hen imod 1850 var det kun de ældre, der brugte det gamle Sæt. I Stedet for det brugte baade Koner og Piger franske Kapper. Pigerne havde en blank Messingbøjle, som spændte over Kappen, og som holdt den fast paa Hovedet, medens Konernes Kapper havde store, brede Bindebaand af Silke, som de bandt under Hagen. To Sølvkappenaale, en fra hver Side, var stukken ind foran i Kappen.

Til daglig brugtes *Pøseluer* af Sirts.

HØJTIDER OG GILDER.

Før Julen gjordes der store Forberedelser med Slagtning, Brygning, Vask, Bading og Rengøring. Der bagtes *runde* Sigtekager og Hvedekager. I Juletiden spistes der intet Rugbrød. Lige før Højtiden, naar Folk havde bagt, gik fattige Folk omkring og tiggede og »bad om lidt til Jul«, og det samme gjorde de i »Halvhelligdagene« mellem Jul og Nytaar. Der var da ingen, som sagde nej. Saa kom Koner og Børn da dragende med deres Hankekurv og en lille Pose. I Kurven fik de et Stykke Hvede- eller Sigtekage og Flæsk eller Kød, og i Posen fik de Gryn og somme Tider et Tællelys. Naar de gik, ønskede de »en glædelig Jul«. Paa den Maade gik de fra Gaard til Gaard og til de mere velhavende Husmænd. Der kunde da samles meget, og der var ingen Steder, der var Knapperi i Juletiden.

Juleaften, naar vi havde røgtet ind, klædte vi os om. Derpaa fik vi Mellemmad, Hvedekage med Smør og Rullepølse, og saa spillede vi Kort om Nødder, Æbler og Pebernødder, til vi skulde have Nadver. Den bestod af Suppe med Bygmelsboller, derefter Suppekødet og til sidst Æbleskiver. Der var ingen Fare for, at vi skulde gaa sultne i Seng den Aften. Naar Nadveren var til Ende, og der var ryddet af Bordet, blev Juleevangeliet læst, og der blev sunget nogle Julesalmer. Saa skulde vi have at se, hvilken Afgrøde der blev dyrest i det kommende Aar. Et Stykke Brød blev skaaret i lige saa mange firkantede Stykker, som vi havde Afgrøder; saa vidt jeg husker, var der ni. De blev lagt paa et Spækkebrædt og sat midt paa Gulvet, og saa blev der kaldt paa Moppe, vor gamle Hund; han skulde give os Underretning. Stykkerne havde hver sit Navn: Hør, Hvede, Byg o. s. v. — Naar Moppe kom hen til Brødet, kunde den gaa og snuse til flere Stykker, førend den tog et, og saadan kunde den blive ved, til det hele var fortæret. Det, der blev taget først, vilde saa blive dyrest, og det, der blev taget sidst, vilde blive billigst. Hvad der især bestyrkede min Moder i, at det nok skulde sæde, var, at Hunden ikke tog lige for Haand. — Saa blev der ikke tænkt mere paa det før næste Juleaften.

Kreaturene fik Juleaften Kløverhø til Nadver, og alt hvad levende var paa Gaarden, blev rigeligt bispist. Ploven og Harven og Markled skulde være i Hus; ellers kom Jerusalems Skomager og hvilede sig paa dem; — og han maatte jo ingen Hvile faa; thi han havde begaaet den Synd, som aldrig kunde tilgives, at nægte Vor Herre Herberg, da han vandrede paa Jorden. Ogsaa Skødselskovl og Ovnstrage skulde tages ind til Julen; ellers brugte de underjordiske dem til at bage med.

Juleaften maatte Lyset ikke slukkes; den, som gjorde det, skulde dø inden næste Juleaften.

Julemorgen blev vi af Moder trakteret med Æbleskiver paa Sengen; vi maatte ikke fodre Kreaturerne fastende den Morgen; thi saa blev der knapt med Foder næste Aar. — Kreaturerne fik ligesom foregaaende Aften Kløverhø til Davre.

Naar vi saa var klædt paa, samledes vi i Dagligstuen alle sammen og ønskede hverandre en glædelig Jul. Bordet stod dækket med Juleretterne: Hvede- og Sigtekage, Flæsk og Langkaal og Medisterpølser, og bagefter fik vi Kaffe og Søsterkage.

Der var ligesom en højtidelig Stilhed i Hjemmet den Dag. Flere af os var i Kirke, og der blev den Gang, som der gør endnu, ofret til Præsten og Degnen. Offeret blev bragt i Offer-sedler, som vi fik tilsendt fra Degnen. Præstens var blaa, og Degnens var hvide. Jeg tror nok, at Præsten dengang fik lidt mere end Degnen i Offer.

Gaardmændene og vel ogsaa de fleste Husmænd gjorde den Gang to Gilder om Aaret, et »Julevisit« (Juwlfasitte) og et »Sommervisit«. Vi havde et Visitlag (Fasittelaw); det bestod af Familie og Naboer, vel at mærke kun Gaardmænd. Husmænd var ikke saa ansete som nu, saa de kom ikke i Julevisit hos Bønderne. Ved andre mindre højtidelige Lejligheder kunde de nok komme sammen i Selskab.

Saa gik det løs med Gæster og Besøg omtrent hver Aften til Klokken et—to. Hvert Sted havde man de gamle een Aften og de unge den næste. Tjenestefolkene kom ikke med.

Ved Julevisit blev der trakteret med Smørrebrød med Paalæg, Snaps og Øl og derefter Kaffe og Søsterkage, naar man kom. Kvindfolkene maatte mindst have to Kopper, og Mændene fik efter Kaffen i Reglen to Kaffeponser. Hen paa Aftenen blev der spist Aftensmad, først Flæsk og Pølse

og Langkaal, saa Hønssteg og Oksesteg med Rødbeder og Syltetøj og til Slut Æblekage med Flødeskum. Ved Gæstebudets Slutning blev der spist skaaren Kage med Rullepølse og Faarelaar, og der sluttedes med Kaffe, og for Mandfolkene Vedkommende Kaffepons.

Ved Førstedags-Gildet spillede Mændene Trekort tre Skilling; Beterne gjaldt tre Skilling Stregen, og der blev somme Tider mange Streger over. Der kunde nok vindes og tabes nogle Daler.

De ældre Kvindfolk spillede ogsaa Kort, men ikke om Penge. Imellem tog de sig en munter Passiar, hvor deres Tjenestepiger ikke altid gik Ram forbi.

Ved Andendags-Gildet, »Ung-Visitten«, brugtes somme Tider Dans, ellers legede man Blindebuk, vævede Vadmøl og legede Panteleg.

Naar Mændene ikke spillede Kort, drejede Samtalen sig tit om Hestehandelen; — paa den Tid af Aaret holdtes det store Hamborg Marked.

Der blev fortalt meget i den Tid. — Der var ikke mange, der læste; det var først sidst i Halvtredserne, vi fik en Læseforening i Sognet. Og Politik blev saa at sige aldrig drøftet. — Fortællingerne var lange og omstændelige, og den, der fortalte, havde ofte mest Morskab deraf.

Der var adskilligt Arbejde, man maatte vogte sig for at gøre i Juletiden. Man maatte sørge for at have Seletøj og lignende smurt *inden* Jul; thi *i* Julen, helt til Helligtrekonger, maatte det ikke gøres. »Hvem der smører i Julen, skal smøre Prokuratøren« d. v. s. føre Retssag.

Ingen Ting maatte gaa rundt i Julen; altsaa maatte man ikke spinde, slibe, o. s. v.

Man maatte ikke hænge Vasketøj ud Juleaften og Nytaarsaften og i Tiden derimellem (æ Halhellent); hvem der »klæder Gærder« i den Tid, skal »klæde Lig«, inden Aaret gaar om.

Desuden maatte man vogte sig for at lade nogen »bære Julen ud«, derfor skulde enhver, der kom i ens Hus, nyde lidt Mad og Drikke.

At sætte Grød ud til Nissen og en Havrekjærv til Fuglene er i Erritsø yngre Skikke.

Mellem Jul og Nytaar blev der ikke gjort synderlig andet Arbejde, end at man passede Kreaturerne.

Nytaarsskydning blev forbudt hvert Aar ved Kirkestævne; med trods Forbudet gik Skydningen lystigt til langt ud paa Natten. Drengene løb omkring med en »Ispig« d. v. s. et Skaft med en Jærnspid's paa Enden; med dem fyrede de Knaldhætter af. Pigerne havde Potteskaar, som de slog paa Dørene, saa der sad Mærker deraf. Nogle havde Rumlepottes, d. v. s. smaa Krukker, Urtepottes eller lignende, hvorover der er spændt en Svineblære, i hvis Midte der er fastgjort den tykke hule Ende af en Fjer. Naar man saa væder Fingrene og stryger op og ned ad Fjeren, fremkommer der en stærk rumlende Lyd. Ejermandene af disse listede sig op paa Loftet og rumlede løs til stor Forbavelse for Husets Beboere, indtil disse blev kloge paa, hvad der var paa Færde, og fik Synderen paagreben. Karlene dundrede løs med Bøsser og Pistoler. Naar der var skudt og knaldet og rumlet, blev vedkommende budt ind, og der blev trakteret med Kaffe og Æbleskiver og Søsterkage. Børn fik derefter »Juleredsel«, d. v. s. Nødder, Pebernødder eller Æbler. De voksne Karle fik en Kaffepuns, saa nogle af dem nok kunde faa en lille »Letter« hen paa Aftenen. Baade naar Nytaarsskydterne kom, og naar de gik, ønskede de et glædeligt Nytaar. — Naar fra regnes Skydningen og de mange Besøg, forløb Nyaarsaften paa en noget lignende Maade som Juleaften med en bedre Aftensmad, Kortspil og en Nyaarssalme.

Helligtrekongersaften vankede der ogsaa en særlig god Aftensmad, og *Helligtrekongelyset*, der var tregrenet, blev tændt. — Til Helligtrekonger gik i ældre Tid Smaadrenge fra Fredericia omkring i Gaardene i Erritsø og sang en Helligtrekongersang og fik til Gengæld Skillinger. Første Gang *Nytaarsny* var paa Himmelen, maatte vi ikke se den inde fra gennem Vinduerne; thi saa skulde man faa megen Hovedpine i det kommende Aar. Moder tog et Brød og vi andre vore Pengepunge og gik saa ud og viste Nymaanen dem, idet vi sagde: »Nytaarsny, giv mig mange Penge til næste Aar«. Om vi havde nogen Tro til det, ved jeg ikke; men i min Barndom blev det gentaget hvert Aar. — Man brugte ogsaa at slaa op i en Salmebog, og deraf tog man Varsel om, hvad der vilde hænde Familien i det kommende Aar.

I *Fastelavnen* slog de gamle og gifte Folk Katten af Tønden; dermed bar de sig saaledes ad: paa en Pæl blev der hængt

en Gryde eller en Potte. Den, der skulde slaa, blev bundet med et Klæde for Øjnene; han fik en Stav i Haanden, blev derpaa svinget rundt, og saa skulde han uden at føle sig for med Stavren prøve at ramme Potten med den. Hver maatte slaa tre Gange; men de fleste Slag blev slaaet i Luften, og Tilskuerne fik sig da et billigt Grin. — Naar den Morskab var til Ende, fik man en god Aftensmad m. m.

Fastelavnsmandag begyndte med, at Børnene piskede op med Fastelavnsris, der var smaa Granvas, som var pyntet med broget Papir. Lønnen var Fastelavnsboller. —

Om Formiddagen blev der holdt *Ringridning*. Hver Karl var pyntet af den Pige, der skulde være hans Baldame ved Fastelavnsballet om Aftenen. Karlens Hat blev smykket med kulørt Papir og Baand, og der blev fæstet Striber ned ad Bukserne.

Efter Ringridningen red man i sluttet Trop rundt i Gaardene og derefter ud til Kammerherre Riegels paa Snoghøj, som betalte Æresbevisningen med en kontant Pengesum, der gik til den fælles Kasse; — maaske nogle af de fornemste Bønder gjorde det samme. — Den Karl, der gjorde sine Sager bedst, blev Konge, og saa skulde han vælge sig en Dronning; Pigerne blev stillet op i en Kreds, Kongen blev med tilbundne Øjne stillet i den, og den Pige, han da greb i Blinde, var Dronning.

Fastelavnsballet stod i en af de større Gaarde, hvor der var Plads til Dansen; hertil blev Storstuen den Gang ikke holdt for god. — Et saadant Bal var i Forvejen blevet bestilt af nogle af de fornemste Karle, og de havde indkøbt alt, hvad der skulde bruges dertil af flydende Varer, Sukker, Tobak o. s. v. Bondekonen besørgede Bispisningen og Anretningen, hvorfor der blev betalt en meget moderat Pris. Musikken besørgedes af to Musikanter. Enhver Karl havde en Pige med, og han betalte ogsaa for hende; det kunde i Nutidens Penge blive 4 Kr. 50 Ør. for et Par.

Der var købt rigeligt ind, saa alle Varerne ikke blev brugt den første Dag og Nat. Naar man havde sovet ud anden Dags Formiddag, blev Resten drukket og fortæret om Eftermiddagen og om Aftenen.

Naar Karlene den første Dag kom til Gaarden, hvor Ballet holdtes, stod en af Værterne uden for med en Flaske Brænde-

vin og et stort Glas, og et saadant maatte drikkes ud af hvert Mandfolk; det var en Velkomst, som var haard nok at døje for de unge paa en 15-16 Aar; men der hjalp ingen Kæremor. Saa vankede der Kaffe og Kaffe-puns, og saa gik Dansen lystigt et Stykke ud paa Natten.

Naar Dansen havde faaet drevet Sveden ud, smed Karlene Frakken, og saa gik det løs i Skjorteærmer eller sribede Bluseærmer, somme Tider med Piben i Munden. Langs Stuens Vægge stod der Bænke. Naar et Dansestykke var til Ende, satte Karlene sig paa Bænkene med Pigerne paa deres Knæ og Armen om Livet.

Saa blev der spist, og dertil blev der drukket *Knopdrømme*, d. v. s. Glasset godt halv fuldt af Brændevin, og de skulde drikkes af. Efter Spisningen blev der igen danset og til sidst drukket »lavet Puns«, det var Rom, Sukker og Vand. Der blev drukket lovlig meget ved saadan et Bal, og for at faa Deltagerne til at drikke Glassene eller Kopperne til Bunds, blev der sunget: »Man har det saa godt i sine Ungdomsaar; det gør saa godt at faa en lille Taar. Og her kan vi drikke lisaa meget, som vi vil, og derfor drikker vi nu Peter (el. Søren) til«. Saa drak den nævnte sit Glas eller sin Kop ud og vendte Bunden i Vejret til Tegn paa, at han havde efterkommet Opfordringen. Derefter sang Selskabet: »Det var godt, vi priste Manden; jeg tror, han blir en Soldebror; saa gaar vi til en anden og ser, hvad han formaar«. Og saa gentog det samme sig med den næste i Rækken.

I et saadant Bal deltog baade Gaardmandsbørn og Tjenestefolk, og der var ingen Standsforskell mellem de unge ved denne Lejlighed.

I Fasten maatte der ikke holdes Lystighed eller spilles Kort, og det blev som Regel overholdt.

Til Paasken blev der ikke gjort store Forberedelser, saaledes som til Jul. — Skærtorsdag hvilede Arbejdet, og man drev omkring. Den Dag skulde man have 9 Slags Kaal til Middag. Langfredag gik Folk i Kirke, og den Dag var alt stille. For ikke at faa daarlig Ryg eller Kolden skulde hver af Familiens Medlemmer paa fastende Stævne have et Æble.

Paaskedag blev der spist Paaskeæg, og man drev omkring i det fri, gik til Kirke, og Ungdommen spillede Trille og Kegler,

og anden Paaskedag var der Lystighed et eller andet Sted, hvor de unge dansede og morede sig til langt ud paa Natten.

Voldborg Aften (1. Maj) satte man Rønnekviste ved Dørene for at værne baade sig selv og Fæet mod Troldtøj og Hekse.

Pinsedag gik Folk i Kirke, eller de morede sig paa forskellig Vis.

Anden Pinsedag var der Dans og Lystighed flere forskellige Steder; Erritsøerne tog gerne til Fuglsang Skov eller »Krybskoven« (Kongebrokskoven) ved Middelfart, hvor der var Dans og anden Morskab, til Solen stod paa Himlen næste Morgen.

Skt. Hans Aften blev den Gang, som den gør endnu fejret ved, at der blev afbrændt Baal (dog først fra Tiden mellem 50 og 64), og Ungdommen morede sig i den lyse Sommernat med at danse, og man kunde ogsaa faa en Gang at drikke. De gamle sagde, at naar man den Nat sad ved Midnatstid paa en Korsvej under en Harve, der var stillet med Tænderne udad, kunde man se Heksene, naar de paa et Kasteskift red gennem Luften til Bloksbjerg. Et godt Middel til at holde dem borte, var at sætte nogle smaa Rønne ved Dørene; den Lugt kunde de ikke lide.

Mikkelsaften blev der — efter 1850 — trakteret med Mjød og Kommenskringler.

Mortensaften fik vi gerne en bedre Aftensmad, And eller Revelsbenssteg.

Høstgildet blev fejret paa samme Maade, som det bliver nu til Dags, med god Mad og Dans. I min Barndom holdtes der ikke Høstgilde, men *Opskør* samme Dag, der blev ophøstet.

En Festedag, især for de unge, var den Dag, da der var *Krammarked* i Købstaden. Der forsynede de sig med Kasketter og Hatte, Støvler og Sko og mange andre Ting. Ved saadan en Lejlighed kom unge og gamle sammen fra hele Omegnen. Telt ved Telt stod opstillet langs ad Gaderne, og Folk baade fra Land og By skubbede sig frem og tilbage gennem Trængslen for at tage de mange Ting i Øjesyn, der var fremstillede. Fra Udraabere, der skreg om, hvad der var at se i de forskellige Telte, fra Lirekassemænd og Sangere var der en Allarm, saa man næsten ikke kunde høre Ørenlyd. Der var Karuseller, og der var Kraftprøver, hvorpaa Karlene fra Landet og Svende fra Byen øvede deres Kræfter,

og Kraftprøvemanden raabte »Herkules!«, naar Jernklodsen blev slaaet saa højt op, at den ringede, — og det var ikke sjældent, at det skete. Der var levende Havfruer og Kæmper og Dværge, og blandt dem var der endog Admiraler, som havde været forevist baade Konger og Kejsere. Der var vilde Mennesker, ja Menneskeædere, Aber, der var klædt i en rød Trøje og med Hat paa, Rovdyr og Slinger, som Slange-tæmmerskerne, klædte i Trikot, stod med om den bare Hals. Der var Bjørne, som kunde danse, og »Dampskibet Austrias Undergang« og mange andre grufulde og morsomme Ting, som man kunde faa at se. Først og fremmest var der en Sanger, der blev kaldt Pariserskrædderen, som var kendt og skattet af alle, der kom til Marked for at more sig, men især af de unge. Han solgte Viser, som han sang, mens et Kvind-folk, som var med ham, hjalp ham med Sangen og spillede dertil. Han kastede en Haandfuld Viser ud til de nærmest staaende, som stemte i med for at lære Melodien, og der var en Trængsel af unge Folk uden om det Sted, hvor Skrædde-ren sang, saa Gaden eller Torvet omtrent var spærret. Næste Marked kom Skrædderen igen med ny Viser. Det var saadan nogle som: »Min Bedstefar var Embedsmand; han Vægter var ved Gammelstrand«.

Af andre Gøglere, der kom igen Aar efter Aar, var der Tyroler-Ferdinand og hans Datter. Han havde et Telt, hvor man kunde blive elektriceret. Han og Datteren sang og deklamerede, og alt imens bandede han paa, at han inte kunde faa Datteren gift bort. Tyroler-Ferdinand havde ligesom Skrædderen et meget ejendommeligt og udtryksfuldt Ansigt, og de var vel begge Kunstnere af sin Slags.

Naar de unge havde turet rundt paa Markedet, var det ikke saa sjældent, at de besøgte en Spaakone for at faa lidt at vide om Fremtiden.

Henimod Aften gik de til Dans, og der morede de sig saa lystigt til langt ud paa Natten. Dengang dansede alle; da var der ingen missionske.

Der var tre saadanne Markeder, et først i Maj, et midt i Sommeren og et ved Novemberstide. Der var ved en saadan Lejlighed mange, der fik sig en Markedskæreste. Men om dem sagdes der, at de »frøs hen i Fasten«.

Sjette-Juli-Festen er nu blevet fejret af Beboerne i Fredericia og Omegn siden først i Halvtredserne. Paa den Dag hejses Flagene, og Arbejdet hviler. Festen begynder i Fredericia med Kanonsalut fra Voldene og Optog til Kæmpegraven, hvor Sejersdagen og Heltene, der hviler under Bøgetræerne, mindes ved Sang og Tale. Byen og dens mange Mindesmærker er smykkede med Grønt og Blomster og Flag.

Lidt hen paa Eftermiddagen vandrede og kørte man til Fuglsang Skov, hvor der blev talt og sunget og holdt Fællesspisning. Dermed sluttede den alvorlige Del af Festen. Paa Resten passer Beskrivelsen af et Marked.

Mere tilfældigt og lejlighedsvis kunde der ogsaa blive Anledning til Lystighed og Morskab. Sidst i Halvtredserne var der nogle Spillemænd, der anskaffede sig et Telt, som fik Navnet »Aftenstjernen«. Det blev stillet op hos en Mand, der boede ved en Skov, og saa blev der holdt *Skoubal*. Der blev beværtet med Kaffe og Puns, og der kunde ogsaa faas en Flaske Vin. Der var i Almindelighed fire Spillemænd, og Adgangen kostede 2 Mark. Der kom unge Folk, baade Gaardmandsbørn og Tjenestefolk, og der kom heller ikke saa faa gifte Folk. Mændene sad og snakkede, mens de fik sig en Kaffe og en Pibe Tobak; deres Koner spadserede i Skoven, hørte paa Musikken og saa paa de unges Dans. Et saadant Telt blev efter den Tid ogsaa brugt til Bryllup og andre Fester.

Gamle Hans Frandsen havde været med i Napoleonskrigene; han havde turet omkring i det tyske, og kunde tale Sproget som en indfødt, efter hvad han selv fortalte. Midt i Byen havde han et Sted til et Par Køer; han var nyttig til sine Hænder, forsaalede Sko og Støvler og standede Hestetøj for en meget billig Betaling; det afgjordes mest ved, at Gaardmændene hentede ham et Læs Hø eller Tørv fra Mosen, eller ved at de pløjede et Følled for ham. Hanses Kone kaldtes Karen Mjælkemads's. Naar der kom *Komediantspillere* til Byen, havde de som oftest Tilhold hos Hans Frandsens. Der saa man tit en Gøgler staa udenfor og blæse paa Trompet, eller Kunstneren vandrede gennem Byen og spillede et Stykke og raabte ud, hvad et æret Publikum kunde faa at se.

Hos Hans Frandsens — stundom dog ogsaa hos en Gaardmand — holdtes der af og til *Lystighed*; der var da Terningspil om Gevinster; en Tobakspibe el. lign. var 1. Præmie; derefter var der Dans, hvortil Musikken udførtes af en Violin. Baade Gaardmandsbørn og Tjenestefolk deltog. Karlene kunde faa sig en Kaffe-puns, og Pigerne blev trakteret med Kaffe; naar det gik højt, blev der givet en Flaske Kirsebærvin. Dagligstuen hos Hans og Karen var to Fag med to Karm smaa Vinduer til den ene Side og to Alkovsesenge med Skodder til den anden.

Gulvet var af stampet Ler. I denne Stue dansede man. I »Endestuen«, som var to Fag i hele Husets Vidde, omkr. 9 Alen, blev der drukket Kaffe og Puns og spillet Kort. Højden fra Gulv til Loft var 3 Alen, saa høje Karle jævnlig stødte Hovedet imod, naar de dansede under Bjælken. Varmt blev det, naar Dansen havde gaaet en Tid; men saa smed Karlene Frakken og dansede i Vest med hvid Hørgarnsryg og i Skjortæærmer eller sribede Bluseærmer. Mange dansede med en Pibe i Munden, — først til den rette Side og saa »forkert om«.

Før 48 havde man andre Danse end efter den Tid. De gamle dansede »Mollevæt« (Menuet), Polsk, Sekstur og lignende Danse; de yngre dansede mest Runddans. Der blev i det hele taget danset meget mere den Gang end nu til Dags; det var næsten den eneste Fornøjelse, unge Folk havde om Vinteren, ved Siden af Kortspil. »Tre Kort tre Skilling« var det almindeligste Kortspil.

Lystigheden var i Reglen bestilt af et Par Karle, der forestod Ordningen. Spillemandspengene betaltes af Karlene. 1 Mark var Taksten. Af og til afbrødes Dansen, og alle Karle og Piger stemmede da i med en Vise; Værtens og Værtindens Skaal blev drukket adskillige Gange i Aftenens Løb. Hen paa Natten, naar Punsen steg lidt til Hovedet, var det ikke sjælden, at et Par af Karlene kom i Klammeri. Det varede da ikke længe, før den ene bød Modparten *udenfor*. For det meste blev der kun brugt Mund; der var altid nogle, der fulgte med og søgte at mægle Fred. Men ret jævnlig blev der ogsaa udkæmpet en Kamp, hvor der vankede blodige Pander og Næser. Politi var der dengang intet af paa Landet.

Naar Lystigheden omkr. Kl. 2 var til Ende, fulgte Karlene hver sin Pige hjem, og bag efter kunde det tit blive drøftet, at nu havde Hans fulgt Grete hjem. Et Godnatkys var jo ikke sjælden Lønnen.

Det var for det meste i pæne Lokaler, at der blev holdt Lystighed; undertiden kunde man dog ogsaa tage til Takke f. Eks. med en Smedje, hvor der blev ryddet ud og hængt et Tæppe for Essen.

Søndagsfornejelserne bestod for de gifte Folks Vedkommende i Almindelighed i at sove en lang Middagssøvn og derpaa gaa hen og passiare med hinanden.

De unge Karle spillede tit Kegle og Trille paa Gaden. *Keglerne* opbevaredes i Porten paa en Gaard, der laa ud til Gaden. Keglespillet blev stillet op, og saa blev der skrabet et Maal et Stykke derfra. Kloden var et trindt Stykke Træ, 5 Tommer i Tværmaal og 6—7 Tommer langt. Der var gerne lidt paa Spil, lidt flydende Varer, ikke Penge. Denne Idræt var for Resten noget, der øvede baade Haanden og Øjet.

Naar der spillede *Trille*, delte man sig i to Partier, der stillede sig et Stykke fra hinanden. Hver af de spillende havde sit Mødetræ. En Trille, d. v. s. en rund Træskive, blev sat d. e. kastet og rullet med al Kraft mellem de to Partier, der med *Mødetræerne* søgte at stoppe Trillen saa snart som muligt. Fra det Sted, hvor den blev standset, skulde der sættes igen. Spillet begyndte midt imellem to Maal, der laa et godt Stykke fra hinanden, og den Part, der blev trængt tilbage til Maalet, var *dreven* og havde tabt Spillet, der ligesom Keglespillet gjaldt en Pægl eller Pot Brændevin, som blev drukken paa Stedet. En vejfarende var udsat for at faa Trillen i Hælene, naar han kom midt i Kampens Hede. Der blev spillet med Liv og Lyst, saa Sveden randt ned ad Ryggen. Det var en Legemsøvelse, som de unge havde godt af.

Drengene dyrkede ogsaa disse Spil; men de spillede ikke om noget.

Et Bryllup blev der gjort store Forberedelser til. Der blev sendt Korn til Mølle og bagt Hvede- og Sigtekage, og der blev slagtet og brygget.

Bydemænd var, naar det kunde lade sig gøre, Brudens og Brudgommens Broder. Hver af dem bød i sit *Gildelav*.

Bydemanden var ridende paa en smuk, opsadlet Hest, havde Sporer paa Støvlerne og Ridepisk i Haanden. Han skulde have Omløb i Hovedet for at komme godt fra sin Bestilling. Naar han kom i Gaarden, hvor han skulde byde, var der ingen til at tage mod Hesten. Alle Gaardens Folk løb ind for at høre *Byderemsen* og navnlig for at lægge Mærke til, om Bydemanden kunde den ret. Hesten maatte han da binde et eller andet Sted i Gaarden.

Byderemsen skulde han kunne ordret udenad; men der var ikke saa sjælden en Skælm, som under Opremsningen kunde komme med et Spørgsmaal eller et Udraab, der fik ham til at løbe vild i den. Den lød saaledes: »Jeg haver til eder saa venlig en Hilsen fra velagtet Gaardmand Hans Nielsen i Erritsø, saa vel som hans kære Hustru. Efter som det har behaget den gode Gud at stifte et venligt og kærligt Ægteskab imellem den dydige og gudelskende Pige Maren Hansdatter i Erritsø og agtbare Ungkarl Jeppe Nielsen i Skærbæk, som agte at samle deres Ægteskabsforbindelse ved en kristelig Koblition (Kopulation), at lade fuldbyrde til næstkommende Løverdag, som indfalder den 12. i denne Maaned, Kl. 9 Formiddag, saa er derfor deres venligste Begjæring, at I ville lade eder indfinde i førbenævnte Gaard for at give Bruden Følgeskab derfra til Kirken og tillige høre paa deres kristelige Koblition og Brudevielse samt tillige pryde Herrens Alter med eders Kærligheds Gaver. Naar saadanne gudelige Forretninger ere til Ende, I da ville være Brudeparret følgagtige til Hans Niensens Gaard for at tage til Takke med et tarveligt Maaltid, hvilken Æresbevisning de er villige til at gengælde og forskyldte. — Vil I saa være saa gode at staa mig Budet til?« Og Svaret blev jo altid et Ja og en Tak.

Den Dag, der skulde bages i Bryllupsgaarden, kom Nabo-konerne og Konerne af den nærmeste Familie og hjalp til. De smed Trøjerne, og saa gik det løs med Raadslagning, Passiar og Arbejde; de var i Almindelighed næsten for godt hjulpne; der kunde nok af og til være et Par i Hælene paa hinanden for at hente en og samme Ting. Der bagtes Hvede- og Sigtekage, Knæpkage og Søsterkage, senere i Tiden ogsaa Tærter; — alt var hjemmebagt. Nymalket

Mælk til Bagningen var blevet baaret til Gildesgaarden fra alle de indbudne Steder og Gaarde, hvor de havde Køer.

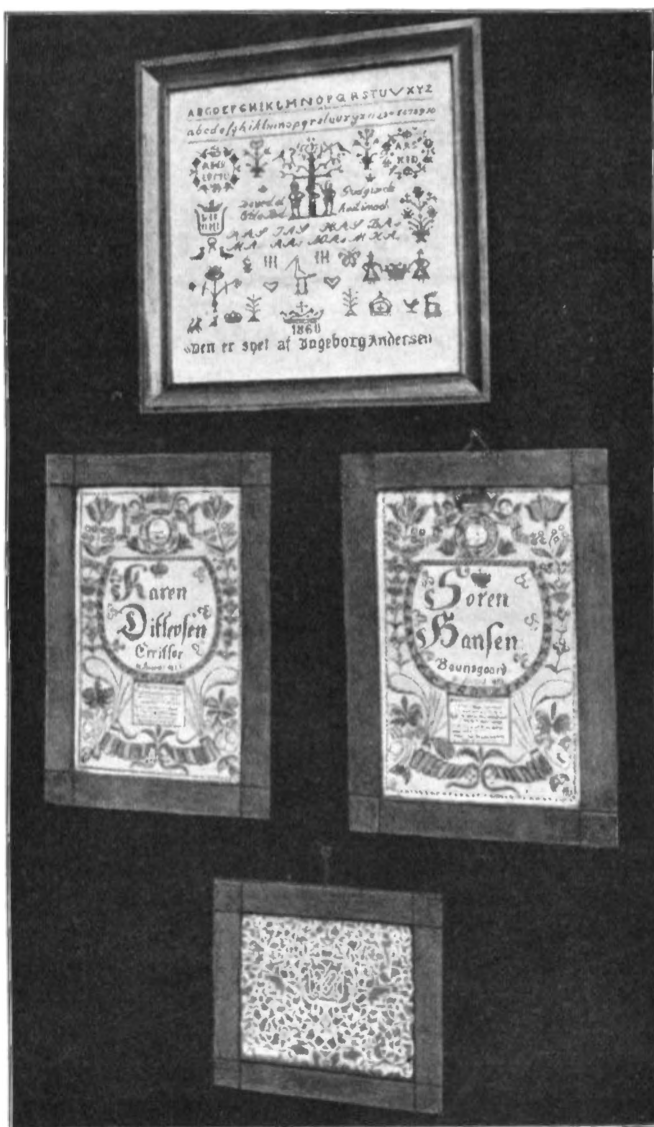
Dagen efter Bagningen blev Pigerne sendt til Gildesgaarden med Skikkelse (Sendelse eller Fonn), som bestod af 2 Høns, 1 Snes Æg, 6—7 Ø Smør eller mere og en Spand nymalket Mælk. Pigerne blev opvartet med Kaffe og Kage, og saa fik de to Kager, en Hvedekage og en Sigtekage, med hjem i Kurven. Fra den nærmeste Familie blev der i Skikkelse givet et Lam eller en Tønde Øl eller maaske en Flæskebøste. Paa Bryllupsdagen blev der som Brudegave fra hver Gaard givet en Specie (4 Kr.) eller mere, saa et Bryllup blev noget kostbart for Deltagerne, men til Gengæld morede de sig ogsaa i tre Dage.

Der var 2 Koner med deres Mænd og 2 unge Piger med Brødre, som *gik for Borde*; de kaldtes *Laanefolk* og virkede som Værter og Værtinder og forestod Opvartningen. Et Par Dage før Brylluppet gik Konerne og Pigerne omkring fra Gaard til Gaard og laante Dækketøj, Lagener, Duge, Sølvbægere og Skeer. Kniv og Gaffel bragte Bryllupsgæsterne selv med.

Brudesalen var Kornladen; Lobalker og lignende blev taget ned, saa Laden var en stor Hal. Den klædtes med Lagener og Sejl baade paa Siderne og under Bjælkerne, og der blev pyntet med Grønt langs Loft og Vægge. Der stilledes Borde og Bænke rundt med Væggene, saa Opvartningsfolkene kunde færdes midt ad Salen. Bordene dækkedes med smukke, hvide hjemmegjorte Duge.

Paa Bryllupsdagen, der gerne var en *Lørdag*, samledes Gæsterne midt paa Formiddagen henholdsvis i Brudgommens og i Brudens Hjem, alt efter som de var indbudt fra Brudgommens eller fra Brudens Side. Det hed, at der holdtes *Udskænk* hos Brudgommens.

Til et Bryllup hos en Gaardmand var der fire *Spillemænd*, som blæste paa Horn, Klarinet og Fløjte. Naar Gæsterne kom kørende ind i Gildegaarden, blæste de et Stykke for hver Vogn, der kom. En af Mændene blandt *Laanefolkene* hilste paa Gæsterne og bød dem ind i Gildesalen, hvor der blev opvartet med Flæskeskinke, Hvede- og Sigtekage m. m. tillige med Snaps, Øl og Kaffe. Der blev selvfølgelig ogsaa blæst for Forriderne, naar de kom ridende i Gaarde.

Øverst en Navneklud, syet med kulørt Uldgarn paa Lærred. Derunder to Navnebreve, tegnet med forskellige Farver paa Papir. Nederst Figurer udklippede i Papir, fra første Halvdel af 18. Aarh.

Bruden var den første Gildedag gerne i en sort Kjole (Silke eller ulden); anden Gildedag havde hun en kulørt Kjole (tit lilla og blomstret eller stribet) af Silke eller Uld efter Formuesomstændighederne. *Brudekonerne* pyntede Bruden med *Brudekransen*, der var bunden af »franske Blomster« og med en hvid Silkesløjfe i Nakken; den var en Gave til hende fra Brudekonerne. Først omkr. 1850 begyndte man at bruge Myrtekrans, og endnu senere kom Brudesløret i Brug.

Naar Bruden var pyntet, og Gæsterne var skænkede, satte Brudeskaren sig i Gang mod Kirken. Den kunde godt tælle 40 Vogne og derover.

I den forreste Vogn kørte Musikken, dernæst kom *Brudepigerne*, saa kom Bruden og Brudekonerne i samme Vogn. Brudgommen og hans Følge sluttede undervejs ind i Toget, saaledes at Brudgommens Vogn med *Brudemændene* fulgte efter Brudens. Efter dem kom den nærmeste Familie; i Slutningen af Toget kørte de, som det kunde træffe sig.

Vognen med Bruden maatte ikke holde undervejs; saa vilde Ægteskabet blive ulykkeligt.

Forved Brudeskaren red Forriderne, en 8—10 unge Karle, i strygende Firspring op til Kirken. Her vendte de om, red tilbage forbi Brudefolkenes Vogne, og saa af Sted til Kirken igen, alt hvad Remme og Tøj kunde holde. Det var ikke sjælden, at en af dem blev Græsrytter. Blandt Forriderne skulde Bydemændene fra begge Sider helst være de forreste; men der var sommetider nogle af de andre, der red dem forbi, naar de var mere forvovne og havde rappere Heste. Den, som kom først til Kirken, blev regnet for den ypperste Ungersvend.

Undervejs blæste Spillemændene, naar de kom forbi Gaarde og Huse, og ellers et Stykke af og til, og naar de nærmede sig Kirken, spillede de uafbrudt. Naar Følget var staaet af Vognene, blæstes der, mens dette og Brudefolkene vandrede ind i Kirken. Brudepigerne gik to og to forved Bruden op over Kirkegaarden. Efter at der var sunget en Salme, under hvilken Brudepiger og Forridere stod ude paa Kirkegulvet, foregik Vielsen. Derpaa gik først Brudepigerne og derefter Brud og Brudgom op til Alteret og ofrede til Præsten, og naar de vendte tilbage forbi Degnen, fik han sit Offer. Det

samme gjordes i fastslaaet Rækkefølge af Brudekoner, Brudemænd og Forridere. Under Ofringen og efter den blev der sunget Salmer, og dermed var Højtideligheden i Kirken til Ende.

De kørte saa tilbage til Gildesgaarden i samme Orden, som man kørte i til Kirke, med den Forskel, at Brud og Brudgom nu sad i samme Vogn. Forriderne red nu om Kap mellem Brudeskaren og Gildegaarden.

Naar Følget var kommet af Vognene, tog Spillemændene Opstilling i Gaarden og gav af til et Stykke, medens der blev truffet Forberedelser til Opvartningen. Denne besørgedes af Forriderne med Forgangfolkene (Laanefolkene) som de ledende. Den øvrige Forsamling stod i smaa Flokke og passiarede.

Gaver til Brudefolkene blev der kun givet faa af. Laanefolkene gav i ældre Tid hver af Brudefolkene et »Navnebrev«, — senere, da disse gik af Brug, et Spejl.

Naar Forberedelserne var endte og Maden færdig, kom først Brudepigerne og saa Brud og Brudgom inde fra Stuehuset, efterfulgt af Brudemænd og Brudekoner, spadserende med hinanden under Armen, mens Spillemændene blæste. Brudeparret blev bænket bag Bordet i den øverste Ende af Salen, midt for hele Anretningen. Ved Siden af dem sad Brudekoner, Brudemænd og Præsten; Brudepigerne sad lige over for paa Bordets indre Side, tillige med Skolemesteren (Degnen).

Næst efter *Heersfolkene* (Hædersfolkene) blev Brudeparrets Slægtninge bænkede. For Resten tog Gæsterne Plads efter Behag, Kvindfolkene for sig og Mændene for sig. Det kunde vel træffe, at Forgangfolkene sørgede for, at de store Gaardmænd og deres Koner ikke kom for langt ned i Rækken. I den nederste Ende havde Kuskene deres Plads. — Det var et helt svært Stykke Arbejde for Forgangfolkene at faa Gæsterne til at gaa til Bords; de holdt sig navnlig i Begyndelsen tilbage; de maatte nødes og tiggtes til at gaa ind og maatte undertiden næsten slæbes paa Plads.

Naar Gæsterne langt om længe alle havde indtaget deres Plads, blev Suppen sat paa Bordet. Den blev stillet frem i hvide Terriner ved den øverste Ende og i hvide Suppefade længere ned ad Salen. Paa de dugede Borde var desuden

fremsat Sølvbægere til Brændevin og større Bægere og Krus med Tinlaag til Øl. Snapseglass brugtes ikke; der var en passende Afstand mellem Bægerne, og de gik saa fra den ene til den anden, ligesom Ølkrusene. I nogle Gaarde havde de store Sølvkander; de var ogsaa laant til Gildet og stod, fulde af Øl, paa Bordet forved Brudfolkene. Først i 19. Aarhundrede brugtes Tintallerkener, senere Fajancetallerkener.

Paa den øverste Væg over Brudeparret var der ophængt *Navnebrev*, det ene med Brudens, det andet med Brudgommens Navn, og desuden med Dato og Aarstal for Brylluppet; i Midten af Navnebrevet stod der et Vers og et Par Duer, der næbbedes. Dette var omgivet af Tulipaner og Engle og mange Snirkler; alt var prentet og malet med livlige Farver, og det hele var indfattet i en Glasramme. Disse Navnebrev var lavede af en Landsbykunstner og Digter, og de var en Gave fra Forgangsfolkene. Navnebrevene blev senere ophængt i Storstuen paa den fornemste Plads.

Paa Søren Baungaards og Karen Ditlevsdatters Navnebrev fra 1843 staar disse Vers:

Ædle Brud, til Lykke med din Mage,
 Gid han maa vorde dig bestandig Huld,
 Gid du maa henleve dine Dage
 Ved hans Side glad og frydefuld,
 Gid du ej dit Løfte maa fortryde,
 Du i Dag din Brudgom givet har,
 Gid i begge livets Gode nyde,
 Lykken følge eder, elskte Par.

Ædle Brudgom, Herren selv ledsage
 Dine Fjed paa Livets Bane her,
 Ingen Sorg forbitre dine Dage,
 Intet Modgangsstød dig komme til.
 Gid dit Ægteskab af den Algode
 Signet bliver med Fryd og Fred,
 Til engang du vandrer fra din Klode
 Did, hvor ingen Sorrig finder Sted,
 Men Glæde, Fryd og Herlighed.

Efter en Bordgangssalme tog Gæsterne med god Madlyst fat paa Retterne. Første Ret var Okse- og Hønsesuppe med runde Klumper og Boller og Kødkløser. Derefter kom Oksekød og Høsekød med Peberrodssovs og Hvede- og Sigtkegale til.

Mændene og Karlene lod Bægerne gaa flittigt rundt, Stemningen steg. Nede hos Kuskene, hvor Gaardmandssønner og Tjenestekarle sad sammen, gik det aller mest muntert til. For det meste rejste Skolemesteren sig og holdt en Tale og udbragte Brudeparrets Skaal.

Næste Ret var Vinsuppe; derefter kom Bergfisk med smeltet Smør og Sennep. Sidste Ret var Flæskeskinke, i senere Tid hjemmebagte Tærter.

Musikken spillede imidlertid af og til, og før der var blevet afspist, gik Bydemændene omkring langs Bordene med en Tallerken og samlede *Spillemandspenge*; en Lybsksskilling var det mest almindelige; men der gaves ogsaa mere.

Mod Slutningen af Bordet rejste Degnen sig og takkede Gæsterne for den Ære, de havde bevist Brudeparret, og bad dem komme i Morgen igen ved samme Tid og ledsage Brudeparret til Kirken og tilbage igen og tage til Takke med et tarveligt Maaltid, »hvilken Æresbevisning jeg tør love, de er villige til at gengælde.« — Som der var sunget til Bords, blev der ogsaa sunget fra Borde. Man rejste sig og strømmede ud, mætte og skinnende, glade og højrøstede. Der blev sagt »Tak for Mad« og »Valbekommes«, og Gæsterne gik nu omkring i smaa og store Flokke, passiarede og fik sig en Pibe Tobak. Piben havde man jo med i Baglommen. De unge Karle havde mange Kunster for ude i Toften. De prøvede Kræfter med at løfte hinanden ved Benene, rykkes om en Kæp eller ved at *snøre Viber* (se Fejlbergs Jyske Ordbog).

Naar Gæsterne var færdige med Maden, og der var ryddet af Bordene, spiste Forgangsfolkene, Opvartnings- og Laanefolkene, og i Reglen spiste Husets Vært og Værtinde ved samme Lejlighed; de sad i Almindelighed ikke ved Gildesbordet. — Hen imod Aften blev der gjort ryddeligt paa Logulvet, som var af stampet Ler, og der blev danset. Den første Dans dansede »Laanefolkene«, dernæst Bydemand og Brud et Par Danse. Saa traadte Brud og Brudgom en »sindig Vals« som *Brudedans*, og et Par Danse til. Saa kom Turen til Brudemænd og Brudekoner, Forridere og Brudepiger, og derefter var Dansen almindelig. Alle, der kunde danse, unge og gamle, deltog. De ældre Mænd sad rigtignok den meste Tid og fik sig en Pibe Tobak, en Passiar og nogle Kaffepunse eller The-

vandsknægte; men hen paa Aftenen, naar de var bleven varmet lidt op, deltog de ogsaa i Dansen, — dog ikke ret længe.

Ud paa Aftenen blev Bordene igen dækkede med kolde Retter: Flæsk med Sennep, Okse- og Hønseskød, Plukfisk (Bergfiskens plukket op i smeltet Smør), Sigte- og Hvedekage med Smør, Øl og Brændevin. De ældre gifte Folk kørte og gik hjem til den Tid, de fandt for godt; de yngre og de unge holdt ud til langt ud paa Natten.

Næste Dag samledes de samme Gæster i Gildegaarden, for største Delen til Vogns; de fulgte Brudeparret til Kirke (det var jo Søndag), og der blev trakteret med lignende Retter, og alt gik til som den første Dag med Musik, Forridere, Dans o. s. v.; man holdt fuldkommen saa længe ud, og Lystigheden var næsten større, da flere var bleven godt kendte fra første Gildedag, og anden Dag var Tjenestepiger og Drengene i Almindelighed med til Gilde. Bruden havde »anden Dags Dragt« paa, og paa Hovedet havde hun til Andendagsgildet *en Kappe*, d. v. s. det sædvanlige Konehovedtøj.

Til tredje Dags Gilde var kun Mand og Kone fra hvert Sted med; der blev ikke danset, og man gik før hjem, og dermed var Gildet endt. —

Det blev i Almindelighed anset for en stor Lykke for en Pige, at hun kom til at *drikke Bryllup*, og man saa med en vis Medynk paa den Mø, der maatte *sidde hen*.

Næste Dag skulde Forgangsfolkene have *Laanetøjet* bragt hjem; der blev da kørt fra Gaard til Gaard, og enhver fik sine Sager leveret tilbage.

Til et saadant Gilde var der en Kone, som kogte og stegte Maden og forestod Bagningen; hun kaldtes *Kokkekonen*. Var hun dygtig og blev berømt, blev hun hentet med Vogn og kogte i Egne og Byer, og hendes Mand var omtrent lige saa heldigt stillet som en Jordemodermand. Han var med til alle Gilder, hvor hun kogte, og da hun for en Del blev betalt med gode Ting, der var blevet lævnet fra Gildet, om det saa var en Flaske Brændevin, kunde de i flere Dage efter have godt af det. — Manden kunde undertiden have den Bestilling ved Gildet at fylde de tømte Ølkrus. — Den Bestilling havde ellers en eller anden Smaamand. Den var ikke uden Fare, da han jævnlig blev drukket til af Gæsterne, og fik han

en lille *Letter*, var det ikke helt nemt for ham at begaa sig. Han blev — vel mest for Spøg — kaldt *Ølpisker*.

En stor Del af Levningerne fra Gildet uddeltes til Fattigfolk.

Naar en Kone skulde *gøre Barsel*, blev der baade sendt Bud efter Jordemoderen og efter Nabokonerne. De kom da og drøftede Sagerne og fik sig en god Kop stærk Kaffe. Man siger endnu om Kaffe, naar den er rigtig god og kraftig, at det er *Jordemoderkaffe*. Naar Barnet var født og alting vel overstaaet, maatte det ikke vare ret længe, før det blev døbt. Til det skete, skulde der brænde Lys i Stuen hos Barnet, fra Sol gik ned, til den stod op, da der var Fare for, at de *Underjordiske* skulde hente Barnet og lægge et af deres i Stedet for. Den Skik holdt sig i Erritsø til Midten af 19. Aarhundrede. — Der blev ogsaa — og bliver vel stundom endnu — bundet *Vatterlys* (*Vættelys*) med en rød Klud om ind i Svøbet; saa kunde Trolde og Hekse ikke skade det.

Naar Barnet var en tre—fire Dage, blev der budt til *Barselhus*. Den Pige, som skulde byde, maatte ikke sidde noget Sted; for saa fik Barnet lange Hæle. Til Barselhuset blev indbudt alle Koner af Gildelaget, og de blev beværtet med Kaffe og Kage.

Mens Moderen laa til Sengs, fik hun jævnlig Besøg af Veninder, der hver medbragte sin Dold (*Krukke*) *Barselmad*.

Barselkonen maatte ikke gaa tværs over en Vej, inden hun havde haft sin *Kirkegang* og var blevet læst ind af Præsten. Dette foregik i Vaabenhuset i Overværelse af en Kone, som fulgte i Kirke. Det sagdes om en Barselkone, der endnu ikke havde været i Kirke, at hun *sad inden Kjærk* (Kirke). Deraf er der blevet lavet et skæmtende Mundheld; man kunde sige til en Mand, der i nogen Tid havde holdt sig meget hjemme: »Do haar nok sat inden Kjærk; de er lænng siin en haar sjet dæj«. Naar Konen var læst ind, deltog hun og hendes Ledsager i Gudstjenesten, og naar den var til Ende, blev der sunget en Salme, medens *Kirkegangskonen* og Ledsageren gik op og ofrede.

Var Forældrene Gaardfolk, blev der den Dag, Barnet skulde i Kirke, holdt et stort Barselgilde, og der blev budt mange, især Unge, til at *staa Faddere*, saa Præst og Degn kunde faa

et godt Offer. En Pige eller Kone blev budt til at *bære Barnet*, og en til at tage Huen af (*tøj æ Luuw aa*), mens Daaben fandt Sted. Det var altid en Smaamandskone, der bød til Faddergilde. Hun havde en Kurv og en lille Pose med sig; i Kurven fik hun et Stykke Flæsk eller Kød, og i Posen fik hun en Tallerken Gryn, og Kaffe skulde hun have hvert Sted, hun bød, saa det kunde være helt strengt, naar Gildelavet var saa stort, at hun skulde en 40 Steder.

Der blev ogsaa til Faddergildet laant Dække- og Sølvtoj, og givet Fonn, Høns, Smør og Æg, og baaret nymalket Mælk til Bagning. Logulvet (ikke hele Laden) blev klædt og bordet og bænket. Den nærmeste Familie og Kvindfolkene spiste i Stuerne, saa mange som kunde rummes inde. De andre spiste i Loen.

Den Kone eller Pige, som bar Barnet, og som altsaa blev dets *Gudmoder*, gav det en hel Klædning, en Kappe paa Hovedet med røde Baand og baade Strømper og Sko. I den Dragt blev Barnet tit holdt over Daaben; jævnlig brugtes ogsaa *Kristentøj*.

Gudmoderen, og for Resten ogsaa hendes Mand, *Gudfaderen*, følte sig stærkt knyttet til Barnet, der tit blev deres Yndling og Kæledægge, og til Konfirmationen gav i senere Tid Gudmoderen sin *Gudsøn* eller *Guddatter* en Salmebog.

Naar de kirkelige Handlinger var til Ende, samlede Folk i Gildegaarden, hvor de af Forgangsfolkene blev budt ind at tage Plads ved de veldækkede Borde. Gilderetterne var ligesom til Bryllupper. (Disse Gilderetter blev brugt til midt i Halvtredserne. Efter den Tid er der brugt de samme Retter som nu til Dags).

Længere hen paa Dagen blev der drukket Kaffe, og Mændene og Karlene fik sig en Pibe Tobak og nogle Kaffeponse. Til Slutning blev der igen dækket Bord og spist ligesom til et Bryllup.

Til Andendagsgilde var Mand og Kone budt, og den samme Beværtning som første Dag fandt Sted. Det var sjælden, der blev danset til et Barselgilde.

Naar et Menneske var *død*, blev der sendt Bud til Naboer og Familie. Konerne kom da sammen for at hjælpe til; Liget blev vadsket og redt og lagt paa et Bord, hvorpaa der

var bredt Straa. Over Straaene laa der et Lagen og en Hovedpude, og over Liget blev der ogsaa bredt et Lagen. Dette kaldes at *lægge paa Straa*. I Ligstuen tildækkedes Spejle med hvidt Lærred, der hængtes hvide Lagener for Vinduerne, og der sattes et lille Kar Vand derind. Samme Dag, en var død, blev der ringet med Kirkeklokkerne.

Der blev saa sendt Vogn til Købstaden for at hente Fjæle til Ligkisten. Snedkeren, som skulde lave den, fulgte med for at tage dem ud. For det meste kom Snedkeren til Gaarden for at lave Kisten. Han opslog da sin Høvlebænk i et Huggehus eller et Logulv. Det kunde dog ogsaa ske, at han lavede den hjemme hos sig selv.

Naar Kisten var færdig og sortmalet, blev Konerne af Nabolaget og nærmeste Familie et Par Dage før Jordefærden budt til at lægge Liget i Kiste. Det blev taget af Straalejet, klædt, pyntet og lagt i Kisten med hvide hjemmegjorte Hørgarns-Lagener baade under og over sig og med en Hovedpude af hvidt Hørgarn.

Ved *Kistelæget*, som fandt Sted Dagen før Begravelsen, indbødes alle Koner af Gildelaget, og de blev opvartet med Kaffe, naar de kom, og senere med koldt dækket Bord. I ældre Tid var dette Maaltid nok blevet holdt omkring Liget. Samme Dag blev Graven kastet, og der blev *ringet over Graven*. Efter Kistelæget blev *Testimoniet*, en kort Levnedsskildring af den døde tillige med nogle opbyggelige Betragtninger, som var forfattet af Degnen, oplæst for Familien.

Til Begravelse blev der budt af en Bydekone ligesom til Barselgilde, og Gilderetterne var de samme, ligesom der ogsaa blev givet *Sendelse*. — Unge Piger blev budt som *Sørgepiger*. Det var den Gang ikke Skik, at andre *fulgte* end dem, der var budne.

Et Par Timer før Liget skulde bæres ud af Huset, begyndte Følget at komme. I den klædte Lo blev der indtaget et forsvarligt Maaltid med paafølgende Kaffe og Kaffepunse. Liget stod i Almindelighed i Storstuen, og der brændte Lys i Stager, der var omvundne med Flor. Man samledes nu, saa vidt muligt, derinde, og Degnen *sang Liget ud*; det vil sige, der blev med Degnen som Forsanger sunget en Salme af Følget. De nærmeste tog derpaa Afsked med den døde ved

at stryge hans Kind eller berøre hans Haand; Snedkeren og et Par andre Mænd lagde Laaget paa og skruede det fast; der blev atter sunget en Salme, et Fag Vinduer blev taget ud, og Vinduesposten blev slaaet ud, og Kisten blev løftet ud igennem Aabningen.

Naar der ikke var altfor langt til Kirken, blev Kisten baaret til Kirkegaarden; ellers kørt. Naar man nærmede sig Kirken, blev der ringet med begge Klokker. Degnen modtog Følget ved Kirkegaardslaagen, gik ifor og sang en Salme, mens Kisten bares over Kirkegaarden hen til Graven. Præsten kastede Jord paa, der blev bedt et Fadervor og sunget en Salme ved Graven. Derefter gik man ind i Kirken, hvor Ligprædiken blev holdt. Mens man var i Kirken, blev Graven kastet til. — Under Bønnen og Jordpaakastelsen blotter Præst og Følge Hovedet; de fleste holder Hatten med Skyggens øverste Kant op for Munden. Man sagde, at Præsten med Hatten for Munden mumlede nogle for Følget uhørlige Ord, som Folk mente var en Besværgelse, for at den døde ikke skulde gaa igen.

Følget gik eller kørte saa tilbage, og der blev spist og drukket og samtalt som til et Barselgilde. Mand og Kone kom til Andendagsgilde.

Ældre Mænd og Koner, sommetider ogsaa yngre, fik Testimonier; men den Skik ophørte lidt efter Aarhundredets Midte.

Undertiden fik vedkommende vel nok et bedre Eftermælede, end han havde fortjent; der er jo et Ordsprog, der siger: Naar Folk skal giftes, bliver de lastet, og naar de er døde, bliver de rost. Et saadant Testimonium blev opbevaret i Ætten og er undertiden et værdifuldt Bidrag for de yngre til at kende deres hedengangne Slægt. Her vedføjes som Prøve et saadant Testimonium.

Naar et Bryllup eller en Jordefærd eller et andet Gilde var til Ende, kom Fattigfolk med deres Kurve og Doller og blev saa betænkt med Lævningerne. Var der syge Folk i Nærheden, blev der baaret Mad til dem.

Som Barn, for omtrent 60 Aar siden, var jeg Vidne til en Begravelse, som jeg aldrig glemmer. Der var en Soldat, som havde hængt sig i en lille Skov tæt østen for Byen. Der blev tømret en Kiste sammen af raa Brædder; deri blev Liget lagt smidt paa en Arbejdsvogn og blev saa uden noget Følge kørt hen til Siden af Kirkegaardsmuren, hvorfra det blev skubbet ind paa Kirkegaarden; det maatte ikke bæres ind ad den sædvanlige Indgang. Kisten blev saa under Eder og raa Tale af nogle halvfulde lejede Mandfolk baaret hen til et Hjørne af Kirkegaarden, hvor der var gravet en Grav mellem Nælder og Skræpper. Her blev Kisten under Mændenes Banden og Vittigheder sænket i Graven, og uden nogen Ceremoni blev den derpaa kastet til.

Et Testimonium,
forfattet af Degnen Michael Stilling.

Hvad sig anlanger at tale om den i Live Gud- og dydelskende, nu i Døden salige Kone Maren Michels-datter, hendes Indgang i Verden, Livets Førelse samt | som vi haabe | salige Udgang af Samme: lydende som følger. —

Billigt har Salomon sagt, at Døds-Dagen er bedre end Fødsels-Dagen; thi naar Vj fødes, da føres Vj til Möye, Jammer og Elendighed: men naar Vj døe, da udføres Vj fra alt dette — Døds-Dagen befrier os fra alt det Onde, Fødsels-Dagen har tilført os; som denne er en Indgang til, saa er hiin en Udgang fra Nød og Elendighed, og, naar den følger paa et gudeligt Liv, er den en Hidgang til ævig Glæde og Salighed¹⁾ — Gud har derfor sat os sit Ord, som sit Lyes og Løgte for vore Fødder, som²⁾ sine Engle til at bevare os paa Veyen, at Vj skal see paa dem, og³⁾ ikke viige til høyre eller venstre Siide. — Ja ligesom Herren gav Israel ikke alleeneste sine Rette og Skikke om Vejen, de skulle vandre paa, men og sine Løfter og Forjættelser om Landet, de skulle vandre til, nemlig et Land, der flød med Melk og Honning, saa og paa det at et Guds Barn i sin Trængsel, skal dog beholde den Længsel som David: Naar⁴⁾ skal jeg komme derhen og sees for Guds Ansigt;

¹⁾ I Randen: Salm: 119. 105 V.; ²⁾ Salm: 91. 11 V.; ³⁾ Ordspr. 4. Cap. 27 V.; ⁴⁾ Salm: 42 3die Vers.

da giver Gud sine Börn Löfterne, at de ved dem, skal have Himmelen i Haabet, indtil de faaer Himelen udj Haanden — Ja, at Gud har af Evighed baade forudseet og beskikket de Troendes Kors, viiser *Apostelen Paulus*, naar hand siiger: Hvilke hand haver tilforn kiendt, dem haver hand og tilforn beskikket at være Hands Söns Billede ligedannede; nemlig her i Liidelse, hisset i Glæde, her i Trængsel, hisset i Herlighed — Ja en Christen veed, at Kors og Liidelse er en Ære, og et Middel, hvorved Gud fremmer deres Beste; Christne viide og, at, ligesom den Herres Jesu Torne-Krone er for længe siden forvandlet til en Ære-Krone, og hands Forsmædelse til himelsk Herlighed; saa skal og de omsider omskifte deres Torne-Kroner, som de bære efter Ham og for Hands skyld, og i den sted faae iidel U-forvisnelige Rosen Krands og himelske Konge-Kroner, efter det *Apostelen Jachob* siiger: Salig er den Mand, som liider Fristelse taalmodigen; thi, naar Hand er bleven prøvet, skal Hand faae Livsens Krone, hvelken Herren haver lovet Dem som Ham elske. —

Vor salige Afdöde Maren Michelsdatter er föd til Verden Ao. 1776 d. 12. May af Christelige Ægte-Forældre, Faderen den i Live Agtbahre og forstandige nu i Döden salige Mand *Michel Nielsen*, Moderen den i Live Gud- og Dydelkende Kone *Malleene Pedersdatter*, da disse fornevnte Forældre havde annammet Hende af Herren, gave De Hende igien til Herren i den hellige Daab, hvor De lode Hende frembære paa det Hun af et *Adams* Barn kunde blive et Guds Barn — De forsömte ey heller da Hun opvoxte, at lade Hende oplære i Christendömen, og andet, hvad der kunde tiene saavel til Hendes Tiimelige, som Ævige Velfærdt — Vor salige Afdöde forblev stedse hieme som en lydig Datter og gik sine Forældre til Haande, som ville have hendes Tienneste frem for nogen andens, fordj De kiendte Hendes Duelighed, Flittighed, Velvillighed og Lydighed til *J Aaret* 1800 d. 1. Julij da det behagede det store Forsiunes Öye, at sætte Hende udi den hellige Ægte-Stand med den da værende nu sörgeligst efterlevende Unge-Karl Rasmus Hansen, med hvilken Hun levede et kierligt og godt Ægteskab udj 1 Aar mindre 5 Dage, og udj same Tiid viiste, ald Hörsomhed, Lydighed og Tienstagtighed imod hands gamle og svage Moder, som anstaaer en lydig Datter og en god Ægtefælle, og i

denne korte Tiid blev af Gud velsignet med en Søn som tillige med Faderen sørgeligst efterlever — Dog bliver det for de Efterlevende en stor Trøst, at De ey tør skamme sig ved hendes Forhold i Livet, og ey tvile om hendes Salighed efter Døden; Hun var kierlig og tienstagtig imod alle, saa man har ey Aarsag til at troe andet, en at Hun frygtede Gud retteligen, og elskede sin Næste oprigtigen — Hvad endelig vor Afdødes Sygdom og Endeligt angaaer: da befandt Hun sig i frugt-sommelige Omstændigheder, og forestilte sig, at saasnart hendes Tiid til at føde kom, vilde hendes Tiid til at døe vel ey være langt borte — Thi efterat Hun i en kort Tiid havde været bested i Barns Nød, blev Hende af Gud forundt en naadig Forløsning, og bragte et levende Dreng-Barn til Verden, som sørgeligst med Faderen efterlever — Men saasom Gud havde tiltænkt hende noget herligere en dette möysommelige her i Verden, vilde Hand først prøve Hende ved Sygdom som Dødens Forbud udj disse 7 Uger og 4re Dage, for at Hun saameget bedre kunde blive skikkede til at imodtage den Salighed Christus hendes Forløser ville forunde Hende — Ja vor salige Afdøde viiste sig taalmodig og hengiven i Guds Villie, ia forestilte Sig, at Hun havde faaet sin sidste Fiende Døden i Sigte, og søgte derfor at udruste Sig til denne, at Hun ey skulde overvindes af denne Fiende, men meget meere ved Jesu Døds-Kraft overvinde Døden — Lod Hun sig derfor deelagtiggjøre i sin Frelseres allerhelligste Legeme og Blod i *Alterens* Sakramente, og trøstede sig ved, at Herren snart skulde kalde Hende fra denne U-selhed til sin Himelske Glæde og Herlighed, hvilket Vj haabe skeede sidste Fredags Formiddag Kl: henvd 10 slet, efterat Hun her havde levet udj 25re Aar 6 Uger og 2de Dage, som var vor salige Afdødes gandske Aar og Alder.

Bindebrev.

Det hændte tit, at en Karl eller Pige paa sin *Navnedag* modtog et *Bindebrev*, skrevet af Venner og Veninder. Der var indlagt en Silketraad i det, og hvad Hensigten var, fremgaar tilstrækkelig tydeligt af Brevets Indhold. Undertiden kunde Brevet være udklippet med Hjerter og andre Figurer og være sammenlagt paa en kunstfærdig Maade samt forsynet med en skinnende rød Klat Lak som Segl.

I.

Et lidet Rim eller Bindebrev til Inger Jörgens Datter i Erritzøe paa Hendes Navnedag, som indfaldt d. 27de Febr. 1796.

Helsen for sandt med Ebler og Perrer
 Det helser vi dig vor ven saa kiere
 Helsen for sandt med Ebler og Nøder
 Hönssup smager vel med Pasilli Rødder.

Som ieg i dag gik og tingte mig om
 Ingers dag mig i tanker kom,
 Som jeg i disse tanker mon gaae
 ieg da i Almenaken saae.
 Der fant jeg det saa vel tillave
 Ingers dag med sorte bogstaver
 Hvor for vi dig med ære vil binde
 Som du dig rettelig skal befinde.
 Vi binder dig hverken med baand eller bast
 mens med en Silketrod vel fast.
 Bunden er du og bunden skal du være
 Indtil du løser dig med ære.
 Kringler og kouringer er vor Kost
 og saa en god Pot Perre Most.
 Öl og brendevin vil vi have,
 Mød maae du os og tillave,
 Et gott kop Cafe er ikke slem,
 Tobak og Piber du ey forglem,
 Musikanter kan vi og vel faae,
 dermed skal det Hei lystig gaae,
 io merre du giver io større din ære,
 io mindre io ringer din ære den er.
 Bleket var blaket,
 Pennen var staket,
 Tiden var kort
 Brevet skul fort.
 Forblivende din troe tiener altid
 Naar du dig opløser med flid.

*Rasmus Hansen. iens Cresten Sen. Peder Jensen.
 Jörgen Nielsen. Huen B [?] karren iorgensdatter.
 Siesel Nilsdatter. Kirsten Añes datter.*

II.

Binde Riim.

See Jeg til Jagt har Lyst i Dag
 Men ey har i min Eye
 Ey Bys ey Krud ey Hest ey Plag
 og ey kan faae at leye.
 Hvad skal Jeg derfor gribe til.
 Jeg kan det ey bekomme;
 mig nogle det ey laane vil,
 det ikke have somme.
 Jeg daa til fods vil løbe ud
 og först en snare flette;
 ieg skiøtter ey om lod og krud,
 Men vil mit Garn sette.
 Hvad Dyr skal Jeg först fange paa,
 som ieg först kan forskræke?
 En Hiort til fods kan ieg ey naae
 og ey kan den betrække.
 Kan Jeg og ey en Hare Naae
 En lærkke eller Due.
 I Dag er det *Anne Sörrens datters dag*,
 som i *Allemanak* er tegnet.
 Jeg derfor vil Mig i det Jeg
 her til dig et binde brev til före.
 Du bunden er og bunden skal du være,
 ind til du løser dig med ere.
 Jeg binder dig hverken med Bond eller bast,
 men tho harde or saa fast.
 Det er skreven ilde og fast
 saa Pennen met i Stykker brast:
Anne Sörrendatter
 Med flask og glas og andet Mer
 Vil os en tor iskengke.

Peder Jensen. Niels Jensen. Ole Sörrensen. Hans Sörrensen.
Niels Bertelsen. Anne Jensdatter. Marren Jensdatter.
Marren Bertels datter. Engeborre Mecels. Mecel Jensen.
Thames Pedersen. Sörren Sörrensen. Iver Sörrensen.

III.

Höjtærede og Dydagtbare Pige Inger.

Du vilde ikke tage ugot op at jeg fordrister mig, og til-
melder dig et paar Ord saalydendes —

Jeg i Morgens opstaar, og strax i Almanakken saa,
hvor jeg fandt især en Navn der stod, kaldes Inger,
hvorpaa jeg strax fik i sinde samme Navn at binde,
hverken med Bast eller Baand, men med en Siilketraad,
og det saa haart, at du skal ikke løse Knuden saa snart;
men min Mening er dette, at du skulde løse dig nette,
som jeg ogsaa tror, siiden det er en sædvanlig Møde
at man løse sig med en Gile, samt Dands og Spill.
Da det i denne Tiid sig ikke sømmer¹⁾, saa vil du det siiden
bestemme.

I samme Gile og Spill du og os opvarte vil
med Øll, Brændeviin og Cafee, at vi os derved kand lystig betee.
Fiint Brød kunde dertil got smage, naar det dig saa behage.
Nu har jeg Sejer vunden, lille *Inger* du est bunden,
og dig denne Binde Brev sender i dine egne Hænder
og beder, at med Fornøjelse Opløsningen sker.
Lev vel, vi undertegnede forbliver dine gode Venner.

Erritzøe, d. 26: Febr. 1798.

Jens Christensen, Skræder. Peder Mikkelsen. Rasmus Hansen.

Jens Pedersen. Karn Pallesen. Kisten Kiær. Else Kiær.

Zissel Smegaard. Hans Ottesen. Niels Jensen.

Til

den Dydziirende Pige *Inger*, som tiener hos
Gaardmand Anders Ussing udi *Erritzøe*.

IV.

Pro Moria.

Lydendes at binde den agtærende og Dydærende Karl *Ras-*
mus Hansen Using.

Det fendes i morges tiilig da jeg som för gik i Skole saa Villig
først vilde see paa side, hvad vi i da for en Datum skreve;
den 5de Maaned *Mært* var, som og det Navn *Rasmus Hansen*
der staar.

¹⁾ Formodentlig, fordi det er i Fastetiden.

Jeg fik derpaa straks i sinde, dig i dag at binde
 dog hverken med bast eller baand, men ikkun med en Silketraad,
 men de derpaa befindende Knuder hart, hvilke du ikke kunde
 opløse saa snart,
 og naar du ikke kan løse dem op, saa er du bunden fra toe
 til Top,
 saa vil du som det andre gik, løse dig efter det er her brug
 og skik,
 med en Lystig gile, som bestaaer i Dands og spile,
 Øle mõe Viin og Caffé vil du give os til Tractate,
 Kringeler og Kavringer dertil jo meget godt smage vil;
 det matte staae i din behagelige Villie, naar du vilde ansette
 dette gile;
 dog maae du ikke bie forlænge, da vi snart til en dands
 kunde trænge;
 ret lystig ville vi da være i dit bindegille dig til ære.
 Efter Musiken saa lystelig den første dands for mig og dig,
 og det skal gaae lystelig og fornøyet til i dit gode binde gille;
 nu Lev vel Rare Karl, Jeg ønsker du snart løse dig og ey
 sviger mig,
 Jeg opvarte dig med sligt gientienste, naar Leyligheden sig
 dertil vilde give.

Erritzøe, d. 5. Mært, Ao. 1800.

Maren Michkels Daatter. Maren Jens Daatter Ravn.

Engeborg Michkels Daatter. Enge Usings.

Elen Katrine Claues Daatter. Karen Niels Daatter.

Kisten Anders Daatter. Anmarie Peders Daatter.

Jens Jensen Husted. Jep Jensen Husted. Hans Pedersen.

Niels Sørensen Bierre. Niels Michkelsen. Hans Nielsen Bierre.

Rasmus Hansen Ussing. Bertel Clausen. Peder Andersen Kiær.

Hans Jensen Ravn.

Bysens Folk.

Hofjægermester, senere Kammerherre, de Thygeson købte Damgaard og Henneberg Ladegaard i 1852. Henneberg Ladegaard var da i en daarlig Forfatning; en stor Del af Marken var grøftet med aabne Grøfter, og Bygningerne var gamle og forfaldne. Hofjægermesteren byggede hele Gaarden op paa ny, saa nær som Stuehuset; han indrettede en udmærket Kostald og et Mejeri, som der næsten ikke var Mage til. Han indkaldte Folk fra »Provstiet« i Slesvig, som var kendt med Dræning, og lod saa hele Marken dræne. Han anskaffede sig en udmærket Kreaturbesætning, købte Kunstgødning og mærgede, han fik sig de allerbedste Avlsredskaber, og Folk kunde han faa nok af, da han var en flink Mand at arbejde for. Gaarden blev dreven op til at være en Mønstergaard, hvis Lige ikke fandtes i den Kant af Landet.

Han dyrkede et helt Indtægt med Rodfrugter, og for 60 Aar siden drev han et Landbrug, som de fremmeligste Gaardmænd i Erritsø i vore Dage — trods den store almindelige Fremgang i Landvæsenet — knap kan fremvise Sidestykke til, — saa man med Rette kan sige, at han har været en af dem, der har vist Vej. — Dengang hed det altid blandt Sognets Folk, naar der var Tale om Thygesons Gaarddrift: »Ja, han kan sagtens; han har mer end een Pung at tage af; skulde vi andre saadan hen, saa skulde vi snart blive lette at flyve med.« — Det viste sig dog, at Udviklingen bar den Vej, som Kammerherre Thygeson gik. Han var desuden en virksom og højt fortjent Mand som Klitinspektør; i Landstinget virkede han, til han blev 98 Aar gammel.

Paa Snoghøj boede Kammerherre Riegels, han anlagde en stor Planteskole og udvidede Snoghøj Have og lod plante mange sjældne Træer og Buske deri. Han var en af Foregangsmændene ved Beplantningen af Klitterne og Heden i Vesteregnet.

Det var en Sjældenhed, at Bøndernes Sønner gav sig af med andet end Landvæsenet. De, der ikke kunde blive Gaardmænd, blev Husmænd; det betragtedes som en Selvfølge.

Den første Gaardmandssøn, der fik en videregaaende Uddannelse, var Peder Holt. Hans Fader, Jeppe Holt, var en velhavende Mand og havde foruden tre Døttre kun den ene Søn. Han kom paa en Landbrugsskole, og da han kom hjem igen, var det som et helt Vidunder, og Folk sagde, at han nu var »uden for Bondestanden«. — Det var først i Halvtredserne. — Der fulgte ligesom et Pust fra Yderverdenen med ham. Han holdt Aftenskole for de unge Gaardmænd med Oplæsning af den Tids ny Litteratur, og han fik oprettet en Læseforening med mange gode Bøger. Før den Tid blev der ikke læst meget andet i Erritsø end gudelige Bøger; naar det skulde være Morskabslæsning, var det Ugelspils Historier og lignende. I Skolen var der vel nok en Bogsamling; men Bøgerne fra den blev næsten ikke læste, fordi de var for tørre.

Da Folk nu fik Ingemanns historiske Romaner og H. C. Andersens Eventyr og Sten Blichers Noveller og andre gode Bøger i Hænde, fik de Lyst til at læse.

P. Holt fik fremdeles oprettet en Kreatur- og Hesteforsikring og senere en Brandforsikring for Indbo og Løsøre; begge Dele er til endnu.

P. Holt udgiver en Lommebog for Landmænd, som benyttes over hele Landet. Han har bygget Gaarden Sanddal og ved denne anlagt og tilplantet en Have, som ligger lige ud til Lillebælt og er en af de smukkeste paa Egnen.

I første Halvdel af nittende Aarhundrede var der kun faa i Erritsø, der holdt Aviser. Skolelærer Ryholm og Sognefogden, gamle Rasmus Ussing, holdt Aarhus Stiftstidende, et lille bitte Blad. Fredericia Avis var endnu ikke begyndt at udkomme. Mange havde den Tro, at hvad der stod i Aviserne, mest var Løgn. — Under disse Forhold stod det selvfølgelig kun smaat til med den politiske Oplysning.

Hans Ravn har fortalt, at en Gang var han rejst til Vejle for at betale Skat. Han kom ind paa Amtsstuen, og en Fuldmægtig skulde tage mod Pengene; Hans Ravn havde en lang Pung med en Aabning paa Midten og en Ring til at trække frem og tilbage. Den Slags Punge er det ikke nemt at faa Pengene rask ud af, og Hans Ravn stod og fumlede lidt med den; da snappede Fuldmægtigen i Pungen og vilde have revet den fra ham og selv have talt Pengene ud; saadan plejede

han at gøre, naar der kom Bønder med deres Skat paa Kontoret. »Nej, håld let,« sejer a, for a hjæ ve dind tyk Æænd, — å så måt hand læ mæ sjæl tæl'em ud, — sluttede Hans Ravn sin Fortælling.

Den største Gaard i Sønderkov, nu kaldet Sønderkovgaard, ejedes fra først i Trediverne og til i Halvfjerserne af Iver Holt; han var en af de store Bønder; han var i sine Velmagtsdage en af dem, der blev set op til, og hvis Ord havde Vægt. At blive valgt ind i Sogneraadet hørte sig saa nogenlunde til for en Gaardmand, selvom han knap kunde skrive sit Navn; men Iver Holt nød den Ære tre Gange. Han var ogsaa efter den Tids Begreber en oplyst Mand. — En Smaamandskone som Maren Fiskers sagde *I* til Iver Holt, skønt hun var ældre end han, og han sagde *du* til Maren. Standsforskellen mellem Husfolk og Bønder var i hine Tider større end nu til Dags.

Gaarden laa, da Iver Holt fik Skøde paa den, i Erritsø By, lidt oven for Kirken. Han flyttede den ud til Kolding Landevej og handlede saaledes omkring, at han fik Marken mere samlet, og den blev endda noget større, end den før havde været. — Først i Halvtredserne flyttede han igen Gaarden; en af de vigtigste Grunde var, at en Gaard, der laa lige ved Landevejen i en utaalelig Grad blev overrendt af rejsende Haandværkere og andre omstrefjende Folk. Derfor byggede han den denne Gang et Stykke fra Landevejen. Han byggede altsaa hele Gaarden om to Gange, mens han »var Mand«. Han var efter den Tids Begreber en berejst Mand; han havde flere Gange været i København og helt oppe i Salling og Ty, hvorfra han fik nogle gode, sortbrogede Køer, og han havde ogsaa gjort en Rejse til Hamborg, hvad vel ingen Erritsø-Bonde før ham havde gjort. Og han kunde fortælle meget om sine Rejser. Iver Holt var temmelig ung, da han afstod Gaarden, ikke engang 60 Aar. Noget saadant hænder tit med Mænd, der er bleven tidlig gift og ikke har mange Børn, og Iver havde kun een Søn levende. Det er ikke det rareste at være Aftægtsmand, om de unge end er aldrig saa flinke; man har jo tit ikke noget at sige. Men Iver Holt var dog paa ingen Maade ude af Spillet. Han har været med til at ordne

mange Sager baade i Erritsø og andre Steder, hvad enten det var Handler eller andre Anliggender, hvor man trængte til en klog Mand. Han havde god Indsigt og megen Erfaring; desuden var han jo en velhavende Mand; det blev der den Gang regnet meget med, — og gør vel noget endnu; der er et Ordsprog, der siger: Fattigmands Visdom er som en Røst i Ørkenen.

Iver Holts Kone, Karen Jiwers (Ivers), som hun kaldtes, var en af de flittigste Koner, jeg har kendt; hun har i sine Dage spundet en lang Traad. Hun var som mange af den Tids Bønderkoner, selvbevidst, kæk og frejdig, og naar der kom nogen til dem, havde hun for det meste et spøgefuldt Ord paa rede Haand. Der kom mange Folk i Gaarde; men Karen tog godt imod dem, baade store og smaa. Da hun gik bort, var der fyldte Skabe og Kister, baade med Lærred og Tosel og Vadmel.

Sidst i Fyrrerne og først i Halvtredserne var der i Byen et Trekløver, der bestod af Fohlemann, der var Andenlærer, Niels Rasmussen, kaldet Niels Murer, og min Fader, Anders Ussing. De tre kom meget sammen og drøftede mange forskellige Ting, baade timelige og aandelige; lyse Hoveder var de alle tre. I Politik stak de efter Nutidens Begreber ikke dybt; men ellers fulgte de godt med i deres Tid.

Niels Rasmussen var Muremester, og han var en meget dygtig og paalidelig Mand i sit Haandværk; han havde flere Medhjælpere, og alt hvad han lavede var samvittighedsfuldt og godt udført; retskaffen og hæderlig var han; men der var noget ved ham, som stak af mod hans Samtid.

Niels Rasmussen var vanfør; om slige Folk kunde der falde Udtalelser som, at »ham havde vor Herre mærket«; »det var ikke for det gode«. — Man kunde ved første Øjekast næsten kalde ham styg; men dette Indtryk forsvandt straks ved at se paa hans Ansigt, naar han vilde sige noget; man kunde blive helt forventningsfuld, naar man betragtede hans livlige Minespil. Og han fortalte med stort Lune om sine Oplevelser.

Han var mere frisindet og stolede mere paa sin Fornuft end sine to Venner. De vilde blandt andet lægge ham til Last, at han kunde udtale, at naar det regnede eller var

Tørvejr, var det noget, Vorherre ikke umiddelbart befattede sig med; det var saadan Naturens Orden. Derfor mente han, at det ikke kunde nytte at bede til Gud i saa Henseende.

Han var noget af en Vismand og holdt af at granske og gruble over Livets store Spørgsmaal; Bastholms Skrifter yndede han i særlig Grad og havde lært meget af dem. — Himmellegemernes Gang interesserede ham stærkt, og han havde lagt sig efter Astronomi, hvad vist nok ingen Erritsøer før ham havde befattet sig med.

I det hele taget havde han lært meget og var et godt Stykke forud for Folk af samme Livsstilling som han selv. En Gang var der Tale om, at han skulde vælges ind i Sogneforstanderskabet. Men saa faldt der Udtalelser fra Bønderne om, at ham vilde de ikke gerne sidde i Sogneforstanderskab med, — og han kom der heller ikke.

Som gammel Mand tog han sammen med nogle faa unge Mænd fra Sognet Del i Halvfjerdsernes Frihedsbevægelse. Hans Jævnaldrende var saa godt som alle Estrups Folk, da han kom til Roret.

I sin Manddomstid var han som sagt Murer; om Vinteren lavede han Træsko. Da han blev ældre og ikke saa godt kunde virke i sit Haandværk, slog han ind paa Landvæsenet. Han havde efterhaanden faaet samlet sig en lille god Landejendom, hvorpaa der kunde holdes tre Køer; den drev han som et Mønsterbrug og har flere Gange faaet Præmie for ypperlig Dyrkning af sin Husmandslod. — Han er et smukt Eksempel paa, hvorledes det 18. Aarhundredes Tanker og Aand i en stille Landsby kunde holde sig i Live et Aarhundrede igennem og finde Tilknytning i den ny Tids Bestræbelser.

Anders Ussing ejede en lille Gaard midt i Byen, som han i Begyndelsen af Fyrrerne havde arvet efter sine Forældre. Han var en klog og godt begavet Mand og havde ved Selvstudium, som i den Tid ikke var almindelig hos Bønder, udvidet sine Kundskaber meget. —

Han var den yngste af fire Søskende og født 1818. Tyve Aar gammel kom han ned til Fredericia at tjene hos Købmand Brøchner, som drev en stor Kolonial-, Korn- og Træløsthandel, den største i Fredericia og vist nok en af de største

i det sydlige Jylland. Fredericia havde den Gang større Betydning som Handelsby end nu til Dags.

En saadan Købmand stod i de Tider højt hævet over Bønderne, og naar de ikke vilde makke ret, kunde en Mand som Brøchner — dog vel nok meget sjælden — drive det saa vidt, at han gav en Bonde en Dragt Prygl; og saa kom denne endda og handlede hos ham næste Gang, han kom til Byen.

Brøchner stod ellers højt anskrevet hos Anders, og om de to Aar, han tjente ham, havde han meget at fortælle. — Professor Hans Brøchner var en Søn af Købmanden. Han og Anders var omtrent lige gamle og gode Venner, for saa vidt der den Gang kunde være Tale om Venskab mellem en Købmandssøn og en Bondekarl. — Da jeg som lille Dreng var med min Fader til Plovs, mødte vi paa Vejen tre Herrer, der sad i en Postvogn. Den ene af dem var Hans Brøchner. Saa snart han fik Øje paa Fader, bad han Kusken holde; han hilste hjærteligt paa ham og talte lidt med ham, — efter at have sagt Farvel til hinanden traf de ikke sammen siden.

Mens Fader tjente hos Brøchner, var der endnu ingen Aftenskole eller Handelsskole. Principalerne maatte da selv sørge for, at deres Lærlinge fik de nødvendige Kundskaber i Regning og Skrivning. Men Brøchner gik et Skridt videre; hans Tjenestekarle fik ogsaa Opgaver i de samme Fag.

Fader havde mange Interesser. Han var en dygtig Landmand; han var godt inde i baade den ældre og nyere danske Skønlitteratur; Holbergs Peder Paars og Blichers Digtning yndede han særlig; ogsaa folkelig-videnskabelig Læsning kendte han en Del af; han var saaledes godt inde i Historien og i Biskop Martensens Skrifter. — Han har skrevet mange Aftægtskontrakter og andre Dokumenter. — Vilde en af hans Venner og Bekendte have et Stykke Jord maalt op, kunde han ogsaa udføre det.

Han var i Besiddelse af en Hukommelse, der næsten var enestaaende; han kunde huske Dato og Aarstal for mangfoldige Begivenheder. Ingen af hans Samtid vidste som han Besked med, hvad der var foregaaet i Sognet i gamle Tider; han kendte de gamle Navne paa Marker og Veje osv., og han har vistnok bidraget meget til, at disse Navne er blevet be-

varede. Han havde en stærk Fædrelandsfølelse. Naar jeg som lille Dreng kørte med ham, eller vi fulgtes ad, fremsagde han tit Sange om Fædrenes Bedrifter eller han fortalte Stykker af Fædrelandshistorien.

Han var konservativ til det sidste, men tillige rettænkende og vilde nødigt gaa andre for nær. I Ordets fulde Betydning var han en troende Mand. Blev der talt om religiøse Emner, lød det gerne fra ham, at om sligt skulde der ikke disputeres. — For Lærdom havde han — som mange af hans Samtid — en overdreven stor Ærefrygt, saa hvad der kom fra studerede Folk havde ikke liden Vægt for ham.

Tiltrods for at Fader var en -- for sin Tid — oplyst Mand, hæftede der ikke saa lidt Overtro ved ham. Han var af den Mening, at der var Gengangere til, og troede saaledes at have oplevet Spøgeri, mens han tjente hos Brøchners. — Første Gang, vi drog til Plovs om Foraaret, blev Plovøksen lagt ved Dørtræet og Hestene trukket over den. Og det skulde nok altid slaa til, naar vi kørte op ad Toften, at min Moder var den første, vi mødte. Det var jo det bedste »Mod«, vi kunde faa. — Fik en Hest Kolik, blev den altid reden eller trukken over en Korsvej ikke langt fra min Faders Gaard. — Naar en Ko kælvende, blev der strøet Salt paa Ryggen af den, og to Mand tog i Benene paa Kalven og svang den tre Gange op mod Bagdelen af Koen.

Min Fader var gift med Karen Jeppesdatter, en Datter af Jeppe Husted, der ejede en mindre Gaard lidt neden for Kirken. Fader og Moder var lige gamle og var konfirmeret samme Aar. — Efter som Aarene randt, voksede Børneflokken; den sluttede med den niende. Det kunde stundom knibe med at tilvejebringe, hvad der behøvedes til saa mange, og Fader kunde til sine Tider være lidt tung i Sindet; men saa forstod Moder altid at stramme ham op; hun havde det glade, lyse, lykkelige Sind. Jeg kan vel sige, at jeg aldrig har set hende sorgfuld eller forknyt. Hun vidste altid Raad. Var vore Klæder somme Tider lidt gamle, trøstede hun os med, at naar de var børstet rigtig rene, var de meget pænere, end om de var ny og ikke saa pænt børstede. Hun var arbejdssom og flittig som faa. Der gik aldrig nogen trængende uhjulpen fra hende. Engang en Nabo gjorde Ustyr og skældte

os Børn ud, sagde Moder blot: »Han er saagu sulten, bring ham noget Mad ned«. Det blev gjort, og det beroligede virkelige Manden.

Sang og Dans holdt hun meget af. Naar vi var »ene hjemme«, som vi kaldte det, — det var det samme som: naar Fader var ude, kunde hun lige med et udbryde: »Skal vi nu ha en Dans?« — I en Fart blev Rokkene sat hen i en Krog af Stuen, saa var der en af os, der sang, og saa gik det løs med Dansen. — Eller hun kunde sige: »Syng vos no en Vijs«, — vi kunde nemlig synge, alle Søskende, — og saa sang vi, som vist ingen af os har sunget siden, af vore unge Lungers fulde Kraft, og Moder sang med. — Naar Fader var hjemme, gik det ikke saa lystigt til; han var mere alvorlig.

Moder var ikke mere end 53 Aar, da hun døde; hun laa længe syg og led meget; men hendes gode Humør og lyse Syn paa Livet forlod hende end ikke i den sidste Stund. Naar Smerterne linnede, kunde hun sige til mine Søstre: »No, Pigger, syng vos no en Vijs!« — Og som det kunde live hende op!

Hun var vel endnu mere overtroisk end min Fader; bl. a. sørgede hun stedse for, at Juleskikkene blev nøje overholdt.

Megen Tid fordreves ved at fortælle om Rejser og Oplevelser; her skal gives nogle Prøver paa den Slags Underholdning, — der tillige kan tjene til at belyse adskillige Livsforhold i Sognet.

Da Søren Baungaard og hans Broder Peder var et Par Knægte, omtrent voksne, lod de sig leje til at køre fra Snoghøj til Ribe for nogle hjempermitterede Søfolk. Søren fortæller herom: Læsset var noget stort, men bevægeligt. Op ad Bankerne sprang de af og rendte ved Siden af Vognen; paa det jævne og nedad kørte de. Det var et muntert Rejse-selskab, enlig unge lystige Mennesker. — Da vi saa kom til Ribe, fik vi Hestene staldet ind ved en Gæstgiver, saa meget en flink Mand, og vi fik noget at leve af; oven paa det fik vi først en Puns og bagefter Kaffe, saadan brugte de der paa Egnen. — Anden Dags Morgen vilde vi se Ribe Domkirke; der var en gammel Klokker, der viste os den. Først

forklarede han os det hele, og da vi var færdige med det, vilde han have os til at forklare det for ham. Og det kom vi efter hans Udtalelse godt fra, — Saa spurgte han mig, om vi havde faaet en Kaffepuns igaar. Det kunde vi jo ikke nægte; da rystede han paa Hovedet og sagde: »Ja, ja, det tænkte jeg nok«. — Saa sagde han, at nu skulde han til at ringe, om jeg havde Lyst til at prøve. Det svarede jeg ja til og begyndte at hale i Rebet. Men da jeg ingenting hørte, vilde jeg begive det. »Nej, nej, bliv kun ved,« sagde han, »det er godt nok. — Nu kan du da fortælle, naar du kommer hjem, at du har ringet Klokken i Ribe Domkirke.« —

Som Snakken nu gaar, mens Piben er blevet tændt og en lille Genstand, en Ølpuns eller en Kaffepuns, er blevet brygget, fortæller Søren Baungaard videre:

Engang skulde jeg og nogle flere, Peder Gjersing og Jens Ravn, køre med Posten fra Snoghøj til Kolding. Vi havde den Bestilling, naar Postmester Kyster paa Snoghøj ikke ene kunde besørge det. — Saa sagde Jens Ravn: »Nu skal du køre ifor, Søren!« Det gjorde jeg da; jeg gik ind til Postmesteren og fik skrevet paa Timesedlen, og saa kørte vi. Vi havde faaet udleveret et nyt Horn af Postvæsenet, og da jeg kørte for, kørte Postføreren med mig. Jeg kunde blæse paa Hornet, og det fandt han Behag i; af og til sagde han til mig: »Skal vi nu have et Stykke til?« — Vi kørte, og jeg blæste, og vi glemte Tiden. — Da vi saa kom til Kolding, var det galt med Timesedlen; den skulde vi have skrevet paa, og vi havde været for længe undervejs. Jens Ravn sagde til mig: »Nu er du Labeten, du faar en Mulkt«. Men da jeg saa kom ind paa Posthuset, skrev de paa Timesedlen blot med den Bemærkning: »Kusken blæser godt (efter Opfordring)«. Jeg fik en blank Daler til hver af Kuskene, og stolt var jeg, da jeg viste de andre Pengene. Det første, vi gjorde, var at komme hen og faa os noget at leve af og en Puns ovenpaa.

— Saa falder Snakken paa Heste og Køer; man retter Benene, gaar ud i Stalden og ser paa de ny Heste og handler om en Kalveko, og naar man atter sidder bænket med Pibe og Glas, fortæller Søren Baungaard videre: Engang havde vi faaet et Par ny Heste; det var mens min Moder levede, og

inden jeg blev gift, altsaa før 1843. Saa stod jeg ude i Stalden og saa paa Hestene, som en i Almindelighed gør i Førstningen, for at undersøge, om der er nogen Fejler ved dem; det ser man bedst, naar man har faaet dem, lidt efter lidt. Jeg gaar op i Baasen til den ene, og som jeg der staar, helt stille, ser jeg et Par Ben stikke ned ad Slydebullet og en Mand følge efter. Om han har agt mig, véd jeg ikke, men jeg stod stille, og han gik ind i Karlekammeret. Jeg staar og betænker mig lidt, saa gaar jeg ned i Grebningen, hvor der staar en Lime, trækker Skافتet af den og gaar med det i Haanden ind i Kammeret; men gotten Mand er forsvunden. Jeg staar og ser mig om; saa synes jeg, Dynen paa Sengen rører sig lidt, jeg gaar hen og trækker Dynen af, og saa kommer han til Syne. Jeg siger: »Hvad vil du her? Du maa hellere gaa med ind.« Manden rejser sig og gaar med ind i Stuen, hvor min Moder og Pigen var. Jeg faar givet Pigen et Vink og sagt til hende, hun skal hente Naboerne; hun render af Sted og faar fat i et Par af dem, og saa maatte Fyren følge med til Sognefogeden. — Til denne sagde han: »Jeg troede ham ikke til det, ellers skulde det have bleven Løgn.« — Det viste sig siden, at han var en udbrudt Tyv.

Poul Snedker boede nede ved Lillebælt i en Dal, der hedder Brejndal. Han var Tømrer og har bygget mange af de gamle Bindingsværkshuse i Erritsø; han var en meget dygtig Mand, og fuld af Løjer var han.

Da han i 1848 byggede for en Gaardmand, blæste en Nat Overet af et Hus, som nylig var tækket, og det var jo ingen Spøg. Manden gik om Morgenen og klagede sig og vred sine Hænder og klynkede: »Gud hjælpe mig arme Mand«. Poul kom i det samme til og sagde trøstende til ham: »Da skal han saa sandelig nok gøre det, for du overhænger ham ikke til Daglighed.« —

Var der nogle store Knægte, der stillede sig op og saa paa ham, naar han arbejdede, blev han gal i Hovedet, og sendte dem hen i en Gaard et godt Stykke borte at laane en »Fregathøvl«, et »Nevverja'n« eller lignende Redskaber (som ikke eksisterer), og gottede sig hjærtelig, naar de saa kom slæbende paa en Sækfuld Sten. —

Engang, da de rejste Hus og havde travlt, stod Daniel Opognier med Hænderne i Lommen og saa paa dem; Poul snapper en *Ryddestang* (et »Koben«), hugger den langt ned i den bløde Jord og siger skarpt: »Hold ved den!« Daniel stod ikke saa kort en Tid og holdt fast ved Stangen, inden det gik op for ham, at Stangen nok kunde staa selv.

Var der nogle Kællinger, som rendte om med Mælkespanden, der optraadte som Tilskuere, kunde han med den alvorligste Mine staa og fortælle en anden Mand den største Løgn, han kunde trampe op under sine Fødder. Kællingerne lyttede jo efter, — og saa af Sted med den Sognet rundt.

Poul var meget belæst, og han kunde fremsige lange Stykker baade af det gamle og det ny Testamente, endog af de apokryfiske Bøger, og ligeledes Salmever, og han kunde en Mængde Mundheld efter gamle afdøde.

Pastor Rørdam kom engang ridende fra Fredericia ad Vejen ud mod Erritsø; han fandt da en Erritsø-Mand, der var kendt for sin Slagfærdighed, liggende i Grøften, overvældet af Drik. Præsten standser og siger: »Jeg synes, De skulde passe Maaden, min gode Mand«. »Ja, Hr. Pastor«, sagde Manden, »det er saa sandelig den, A ligger og leder efter.«

Hos Stolemager Rønnov arbejdede der en Snedkersvend, der hed Thomas Lyes. Han var ingen god. — Engang fik han en Slags Bersærkergang, fordrev baade Stolemageren og Konen ud af Huset, ødelagde deres Haandværkstøj og Bohave; paa Stueuret hug han en Buløkse midt ind i Skiven. — Omsider kom der Hjælp af nogle Fiskere fra Lyng. De fik Lyes bastet og bundet og lagt i en Baad, og saa sejlede de til Fredericia med ham. Da de kom ind til Bulværket, vovede de ikke at løse ham. De var fire Mand; de to tog da i Armene, og de to tog i Benene, og paa den Maade bar de ham op til Raadhuset, hvor han saa fik Ophold.

Efter udstaaet Straf kom han paa Sognet i Erritsø, hvor han var hjenmehørende. Han skulde gaa paa Omgang og have Føden, og saa vilde Sogneforstanderne se at faa ham sendt til Amerika. Men Folk var bange for ham, og ingen vilde have ham. De fik ham da lejet ind hos Henrik Vindeløv i Sønderskov; han var hverken ræd for Lyes eller andre.

Det gik godt de første Dage; men en Dag, Vindeløv var i Marken, blev Lyes rasende og truede med at brænde Gaarden af. Der blev sendt Bud efter Vindeløv, og da han var kommet hjem, gik Lyes uden for Vinduerne med en stor Sten i hver Haand og raabte: »Kom du ud, Vindeløv, saa skal du faa dine egne Indvolde at se.« Vindeløv springer ud til ham, tager Stenene fra ham og faar ham ned. Saa raabte han til Aftægtsmanden, gamle Peder Sørensen, at han skulde hente et Reb til at binde Lyes med; men Aftægtsmanden var saa ræd, at han ikke turde hente det. Vindeløvs Kone hentede det da, og Lyes blev bunden. Vindeløv havde en stor tresædet Vogn, en af de gamle Postvogne. Kusken fik Plads i den forreste Agestol, Lyes i den midterste med Armene bundet paa Ryggen, og Vindeløv i den bageste med en dragen Sabel i Haanden, og saa kørte de med ham op gennem Erritsø By, hvor Køretøjet vakte megen Opsigt, og paa den Vis holdt Lyes for anden Gang sit Indtog i Fredericia. — Han blev senere paa Foranstaltning af Sogneforstanderskabet sendt med en Damper til Amerika. Der gik Rygter om, at han under et Slagsmaal med en Matros skulde være blevet kastet over Bord. — Ingen har senere hørt fra ham.

I Sønderskov tæt ved Stranden laa der et Bolssted, som i første Halvdel af Aarhundredet ejedes af en Mand, der hed Nis. Han og hans Kone, der kaldtes Ann Nisses, var flittige og dygtige Folk, som begik sig godt.

Nis var saadan en rolig Mand; men Ann Nisses var en meget energisk Kone. Hun gik omkring hos Bønderne og spandt, og hun kunde gøre det Kunststykke, som faa gjorde hende efter, at spinde to Pund Uld om Dagen, og i at bruge en Skovl i en Mergelgrav var der ikke mange Karle, der kunde sætte hende. — Søren Baungaard fortæller: Engang i mi Ongdom var vi ve å høøst, å Ann taw åp ater mæ. A töt, hun gik mæ nåwd nær; så gik a te; a tindt: a ska da præw hind å. Men hvæ Gang a strøg, ståj hun å loj æ Arrm u æ Krat. Vi gik fra di ander Høøstfålk å bag te dem igjæn, å háj vi blævn ve, så háj hun gjor' et ve mæ.

Nis's Datter, Stijn (egl. Kirstine), blev gift med en Fynbo, som hed Peter Rasmussen, men som altid kaldtes Peter Nis

(el. Nissen); det var tit Tilfældet den Gang, at Svigersønnen fik Svigerfaderens Navn. — Nis døde, og Ann kom paa Aftægt hos Peter, og hun var ikke altid saa let at komme til rette med; men han respekterede hende; det var et Arbejds-menneske som han selv. Hvad Peter kunde smide op paa Laddet i en Mergelgrav kunde Ann skovle fra, har han fortalt. Naar Ann syntes, at Børnebørnene ødslede med Lyset, fortalte hun dem, at da hendes Børn var smaa, sad hun i Dagligstuen forved en aaben Skorsten og spandt, og Børnene lagde Pinde paa Ilden, dermed havde de baade Lys og Varme; og paa den Maade har hun spundet mange Lispund Uld, Hør og Blaar.

Peter var med i Trearskrigen og blev taget til Fange i Slaget ved Isted; men han klarede sig godt; han kunde skomagerere noget, og det forslog han da Tiden med, ja han drev det endog til at holde Svende, saa han var rigere, da han kom ud, end da han kom ind i Fangenskabet. Med al sin Arbejdsomhed var han en lystig Svend paa et Dansegulv, — og mangen stille Sommeraften har han siddet paa en Grøft uden for sit Sted og glædet en Flok af Børn og voksne med at spille paa Fløjte.

I mange Aar gik han om Vinteren omkring paa Egnen i flere Miles Omkreds og købte Korn op til Skipper Vulf paa Snoghøj; om Sommeren tog han Arbejde, hvor der rigtig var noget at tjene. Han gik paa Arbejde ude paa Trelde-Skan-serne, omkr. 1½ Mil fra sit Hjem; den Vej gik han Morgen og Aften til og fra Arbejdet; men han var ogsaa en mere end almindelig kraftig og behændig Mand. Nyttig til sine Hænder var han tillige. Foruden i Skomageriet fuskede han ogsaa i Saddelmager-Professionen, og da han var 70 Aar gammel, lagde han sig efter at lave Fjermadrasser til Senge, hvoraf han omsatte mange baade i Erritsø og i de nærmeste Byer; dermed blev han ved, til han var over 80 Aar. Ogsaa i Huggehuset var han dygtig; han lavede Hulskovle, River og mange andre Ting. Og mens han var Mand, jævnedes han og grøftede og gravede paa sin Lod, som han modtog i sur og ufrugtbar Tilstand, fuld af Vandhuller, saa det blev fortrinlig Agerjord.

En Sommerdag for snart en halv Snes Aar siden fik jeg Besøg af en gammel Mand, som jeg tilfældigvis havde gjort Bekendt-

skab med, en Fynbo, som ogsaa havde været med i Treaarskrigen. Jeg fortalte ham om Peter Nissen og foreslog ham at aflægge et Besøg hos ham. Efter at de havde hilst paa hinanden, gik Samtalen noget trægt; de kendte jo ikke hinanden, og havde ikke meget at lale om. Men omsider fandt de ud af, at de havde staaet ved eet Kompagni, og da saa Peter sagde, at han i Tjenesten blev kaldt Per Kohave, udbrød den gamle Fynbo, mens Taarer stod i Øjnene: »Men er det dig, Per Kohave! Da har du baaret mit Gevær mange Gange for mig, Kammerat. Jeg husker tydeligt, hvordan du saa ud den Gang. Det er, ligesom jeg kan se dig, som du var for 60 Aar siden«. Og nu blev der en Spørgen: kan du huske den Gang og den Gang? Og saa friskedes Minderne fra 60 Aar tilbage op igen. — Der var nok flere Kammerater, Peter havde baaret Geværet for, naar de blev trætte. —

Da hans Søn satte Bo, skaffede Peter ham en god Ejendom. Da Peter blev spurgt, om det nu kunde gaa for Sønnen, svarede han: »Det skal gaa, om jeg saa skal gaa paa Teglværksarbejde for at holde ham ved Ejendommen«. — Teglværksarbejde er ellers noget, som ingen halvgammel Mand, der kan slippe for det, tænker paa at give sig af med.

Da Peter døde i Sommeren 1913, blev han begravet under stor Deltagelse; der var mange af Sognets Folk, som fulgte den gamle Veteran til hans sidste Hvilested paa Erritsø Kirkegaard. Blandt Kransene var der en fra Bryggeriet Gamle Carlsberg. Peter havde som ung Karl været mellem de Bryggerknægte, der bryggede det første Bajerskøl her i Landet.

Fiskerlejet Lyng ligger paa en Odde lidt Øst for Snoghøj. Beboerne er næsten udelukkende Fiskere og Søfolk, en djærv og arbejdsom Slægt. De har altid holdt sig som et Omraade for sig selv. Naar Drengene er konfirmeret, gaar de til Søs og spredes over den hele Verden. En og anden vender dog tilbage og forplanter Ætten. — Alleryderst paa Odden boede indtil lidt over Midten af forrige Aarhundrede en Mand, som hed Peder Lyng, og hans Kone kaldtes Karen Lyngs. Peder var en Kæmpekarl og en munter og rask Mand; han fiskede og smuglede lidt, naar det kunde byde sig, hvad der ikke var saa sjælden; ved Siden af drev han lidt Landbrug. Karen

var ogsaa en stor og kraftig og energisk Kvinde; det var ikke sært, at der voksede en Kæmpeslægt op efter saadanne Folk. De havde 6 Sønner, som havde Højden mellem 70 og 72 Tommer og var byggede, som Karle skal være, og to Døttre, som lignede Moderen. — Engang Kong Kristian den ottende var paa Gæsteri paa Snoghøj, blev Peder Lyng og hans seks Sønner fremstillede for ham. — Efterhaanden som de blev til, drog de paa Langfart, og man saa dem kun med mange Aars Mellemrum, og til sidst blev de borte alle sammen; flere af dem levede senere som velhavende Mænd i Amerika.

Engang skulde Niels, den ældste, passe en af sine yngre Brødre, der laa i Vugge, medens deres Moder var i Byen. Da en lille Tid var gaaet, blev han ked af det, tog Vuggen med Barnet, bar den ned til Stranden og løftede den ud i Baaden, og saa drog han ud paa Fiskeri helt nede under Strib. Da Moderen kom hjem, blev hun noget betuttet, men anede alligevel, hvad Skælmen havde fundet paa; hun sprang ned til Stranden, og fik ganske rigtig Øje paa Niels, — saa tog hun sig ikke den Sag nær, men roste ham, da han kom hjem, fordi han var saa flittig.

Om en anden af Brødrene, Jens hed han, fortælles der et lille Træk fra den Gang, han gik i Skole hos Ryholm oppe i Erritsø. Naar Læreren havde noget særligt Arbejde i Have eller Mark, fik han tit Drengene til at hjælpe til. — Der var nu gravet Kartoffler op, og de var fyldt i Sække i den yderste Ende af Toften, en god Agerlængde fra Skolen. Ryholm bad da Jens, som var den stærkeste, om at køre dem hjem paa en Trillebør. Men Jens fandt, at det ikke var nødvendigt at benytte Bør. Han hentede Sækkene og bar dem hjem paa sine Skuldre, et Kunststykke, som der skulde en jævnt stærk Karl til at gøre ham efter.

Karen Lyngs drev ogsaa somme Tider Fiskeri paa egen Haand og sejlede Folk over til den anden Side. Færgevæsenet paa Snoghøj holdt ikke saa strengt paa Privilegiet. Engang kom der en rejsende og vilde sættes over. Karen paatog sig det, efter at de var bleven enige om Betalingen. Da de var lige ved Fyns Kyst, vilde den rejsende springe i Land uden at betale, men Karen var behændig og ikke let at kyse; hun satte Aaren mod Strandbredden og skød Baaden ud i Vandet

igen med de Ord: »Ve do idt betáhl, så ska do misæl mæ te Jylland igjæn, mi Får!« — Saa besindede han sig og betalte Overfarten.

Smaatræk.

Naar Kongerne var paa Gæsteri eller Gennemrejse, blev de modtagne af ridende Bønderkarle. Naar de saa kom til Snoghøj, var der stor Stads, Haven var illumineret, og Bønderkarlene holdt Vagt. Gamle Mikkil Hjuler har fortalt om sin Fader, der ogsaa var Hjuler, at han ved en saadan Lejlighed stod paa Vagt for Frederik d. 6. Han havde ingen Bøsse, men mødte med en langskaftet Fork, som han gik med i Armen, og spankede frem og tilbage. Kongen kom hen til ham og spurgte: »Hvad er det for et Vaaben du der har, min Søn?« Hjuleren rettede sig, skuldrede og svarede rask: »En Fork, Deres Majestæt«. »Det var ret, min Søn«, sagde Kongen, »du møder med, hvad du har.«

Kristian d. 8. og hans Dronning med stort Følge havde meldt deres Ankomst til Snoghøj, som da ejedes af Kammerherre Riegels. De kom fra Kolding og blev ved Sognegrænsen modtaget af ridende Bønderkarle. Den smukke Have var pyntet, og Skibene laa flagsmykkede i Havnen og ude i Bæltet. Sognefogeden holdt en Tale til Majestæten; den var nok nær ved at gaa i Stykker; men til Trods herfor fik han et Baand i Knaphullet. Bønderne holdt som sædvanlig Vagt og havde ondt ved at holde Mængden i passende Afstand. Saa kom Kammerherren fra Hindsgavl og vilde hilse paa Kongen og Dronningen. Den vagthavende Bonde stillede sig i Vejen. »Véd De, hvem jeg er?« spurgte Kammerherren. »Nej, a ved ej«, svarede Bonden. »Jeg er Kammerherren fra Hindsgavl«, lød det fra Herremanden. »A ær liig tefrej, hwen Do' er; faar a vel engen Kigen ha hier«, svarede Vagten. Kammerherren maatte trække sig tilbage og søge Majestæten ved en anden Lejlighed.

Træk af Indskrænkethed opfangedes og berettedes videre, og enfoldige Vendinger, der var faldne ved en Lejlighed, gentoges tit ironisk, og blev en Slags Mundheld.

Ved Røjborg Bugt ligger en Gaard, der kaldes Røjborg. Gamle Hans Røjborg, som for godt et halvt Hundrede Aar siden ejede Gaarden, havde foretaget en Rejse til Vejle, omkr. 4 Mil. Da han kom tilbage, udbød han: »Guj fri vos, hwo Nørjyland ær da stuer.« Denne Vending, med Tilføjelſe »som han sagde, gamle Hans Røjborg«, er blevet brugt mangfoldige Gange i Erritsø, som Udtryk for forstilt Overtaskelse ved noget, som der bliver gjort et stort Nummer ud af, men som i Virkeligheden er en Ubetydelighed.

En lignende Udbredelse fik et Udbrud af hans Søn, den unge Hans Røjborg. Da Vandet ved den store Stormflod den 13. November 1872 begyndte at gaa ind i Hans Røjborgs Strandeng, søgte han at standse det ved at sætte sine Møghaver (Sidefjæl paa Møgvognen) for Vandrenden i Engen. Vandet lod sig imidlertid ikke standse af Hans Røjborgs Møghaver. Han og hans Nabo, Kammerherre Thygeson paa Damgaard, stod og saa paa, hvorledes Vandet rasede og steg. Da det omsider rev Hans Røjborgs Dæmning bort, raabte han bekymret; »Hoha do, Hr. Kammerherre, mi Mooghawer«.

Gamle Jeppe Kromand, der boede tæt ved Røjborg, vandt sig ogsaa en ordsprogsagtig Navnkundighed. Han havde en meget fed Hest, som han var meget nænsom over. Naar han red til Mølle, tog han Posen paa sin egen Ryg; saa troede han, det lettede Byrden for Hesten.

Paa Snoghøj boede en Mand, de kaldte Lamm-Hans; han levede til Dels af at sejle Folk over til den anden Side af Bæltet. En Søndag kommer der en Mand fra Erritsø og spørger Hans, om han vil sætte ham over. »Nej, den Onde tude mig, hverken jeg gør, eller jeg vil, eller jeg kan«, svarer Hans. »Er du syg?« — »Nej«. — »Skal du rejse ud?« — »Nej«. — »Du skal da vel ikke til Alters, Hans?« — »Ja, det var Ulykken denne«, svarede Lamm-Hans, »jeg skal til Alters!«

Hvis Børnene ikke havde de fornødne Kundskaber, naar de gik til Præst, og skulde konfirmeres, blev de vist ned og maatte saa gaa om igen til Konfirmationsforberedelse. Dette kunde gentage sig Aar efter Aar, til de næsten blev voksne. Der var en Dreng ude fra Lyng, som hed Jørgen Been; han gik til Præst om Vinteren og sejlede om Sommeren, og det

blev han ved med, til han blev taget til Orlogs. Saa fik Præsten — Meden — Tilhold om, at Jørgen *skulde* konfirmeres til Trods for de manglende Kundskaber. Paa Kirkegulvet spurgte Præsten ham om et Afsnit i Lærebogen, der kaldtes »Kortebegrebet«. Jørgen svarede: »Dette Stykke har jeg inte lært, Hr. Pastor!« — »Ja, men du kan jo da prøve det,« svarede Præsten, der dog helst skulde have et enkelt eller et Par rigtige Svar af sin Konfirmand. »Ja, jeg kan jo sagtens prøve det,« svarede Jørgen. Forsøget førte dog ikke til noget afgørende Bevis for, at Jørgen havde tilstrækkelige Religionskundskaber; ikke des mindre blev han konfirmeret. — Siden blev det et Mundheld, naar en skulde prøve paa noget, han ikke havde Lyst til: »Ja, jeg kan jo sagtens prøve det, som han såhj Jörren Bien om æ Kårtebegref.«

Kræsten Hjuler, der var fra Vestereggen, havde en Gang været i Staden og faaet sin Dunk fyldt med Brændevin. Han smagte lovlig stærkt paa Varerne, saa han til sidst blev helt overkørt og segnede om paa Grøftekanten; Dunken trillede fra ham, Tolden var gaaet af, og Indholdet løb ud med en klukkende Lyd. Da Kræsten mærkede, det oversteg hans Kræfter at komme hen og samle Dunken op, sagde han: »Do klukker nåk; mæn a kand æ't rææ dæl« (jeg kan ikke redde dig).

I den nederste (østligste) Ende af Erritsø By boede der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede en Gaardmand, som hed Niels Mikkelsen Holt; ham var der mange *Sejer* (Siger, d. v. s. Talemaader) efter. Da jeg var Dreng, havde han afstaaet Gaarden til sin Søn Mikkelt Holt; det var først i Halvtredserne, og han var den Gang en gammel Mand, men rask og rørig. Til Gaarden hørte en Mark, som kaldtes æ *Hahw* (*Haven*); den laa omkr. 1½ Fjærdingvej fra Gaarden, og der blev Heste, Ungkvæg og Faar græsset om Sommeren. Dem passede gamle Niels Mikkelsen Holt, saa længe han var rask og kunde gaa derud. Han var en Morgenmand; naar vi Drengene gik ud i Haverne (Udmarkerne) at flytte, mødte vi for det meste Niels Mikkelsen ved Plantebedet inde ved Byen; han havde da været ude at flytte sit Kvæg, og saa hændte det ikke sjældent, at han paa sin lune Maade gav os nogle Stikpiller, fordi vi var senere paa Færde end han.

— Den Slægt, der var før os, var tidligt oppe og holdt længe ud om Aftenen.

Nabo til Mikkel Holts »Have« boede en Mand, som kaldtes »lille Mikkel Skrædder«. Naar Niels Mikkelsen var ude i Haven, kom han jævnlig i Snak med Mikkel Skrædder. En Dag kommer Niels Mikkelsen efter Sædvane og hilser: »Godaw, lilde Mikkel.« »Tak, Niels Mikkelsen.« »Hwor ær di Hund, lilde Mekkel?« »De vid a,« saa bandte Mikkel »idt.« »Dier legger jet a wo Laam aa æ bet; — a sæjer idt, di Hund haa bet'et, landt aa vit defraa, landt defraa, ptöjj! — — Æ Gjarer bliwer henn Or får Or; a sæjer idt, do haa tawn'em, landt defraa, landt aa vit defraa, ptöjj! — — aah ja mind! Falild, æn bliwer gammel aa slavvermondet.«

En anden Gang kunde Niels Mikkelsen være mere venlig stemt overfor Skrædderen, og saa begyndte Samtalen: »Aa mind, ja; de æ gåt aa ha guuj Bön, lilde Mekkel. Wo Ingeborre æ böjn Brø te manne Gangg, manne, manne Gangg, ptöjj! — — A ka gi mi Böns Bön fiir—fæm Hunder Daaler; de æ manne Pææng, lilde Mekkel; dind Mand ær a nu blæwn.«

Naar nu t. E. Poul Snedker traf paa Mikkel Hjuler, kunde det hænde, at han i Stedet for at sige Goddag kunde spørge: »Hwur æ di Hund, lilde Mekkel?« Eller man kunde sige til en Mand, naar man ikke var enig med ham i hans Snak: »Do bliwer gammel aa slavvermondet, som hand saahj gammel Njels Mekkel Håldt.«

En Gang var Mikkel Skrædder med en Gaardmand i Marken for at stryge Tørv. Mikkel havde den Bestilling at køre Dyndet fra Graven hen til Pigen, der strøg Tørvene. En Mand, der kom til, siger: »De æ nåk strængg, de hier, Mekkel.« »Ja,« svarer Mikkel, »dær er saa fiil Strabasieren i de klæjne Danmark.« — Dette blev ogsaa sagt tit, naar man vilde udtrykke, at man var lidt haardt med.

En Mand, der boede i Erritsø Mose, og som kaldtes Hans Kræmer, ofrede en Gang, han stod Fadder, en af de store Toskillinger. Da han syntes, Præsten saa efter den, udbrød han: »Det var en Toer, Hr. Pastor!« Det blev et Mundheld, som endnu jævnlig bruges.

En Mand, der altid var meget sent paa Færde med sit Arbejde,

var Lave Holm. — Af den Grund kaldtes Eftersommeren, Septembersommeren, *Laue Holms Sommer*.

Af hvad Grund det nu kan være, fortæller en Fisker aldrig, at det gaar godt med Fiskeriet, selvom han fanger nok saa mange Fisk. En af de Lyngs Fiskere hed Tue, og naar han kom op til Erritsø By med sine Sild, og Folk spurgte, hvorledes det gik med Fiskeriet, svarede han stadig: »Det gaar smaat.« — Endnu siges for et Mundheld: »Det gaaar smaat, ligesom med Tues Sild.«

En af de faa Gaardmandssønner, der gjorde Treaarskrigen med, var Peder Bjærg; han stod ved de lette Jægere. Peder var en munter og »lun« Mand, der har sat mere end eet vittigt Ordskifte og Mundheld i Omløb. Han ejede en mindre Gaard ved Vejen mellem Erritsø og Snoghøj. Han var en Mand med selvstændige Meninger.

En Dag kom gamle Niels Sønderskov, en Fisker fra Lyng, ind til Peder Bjærg. Efter Kaffen skulde de, som Skik og Brug er endnu i Erritsø, have en Kaffepuns. Peder skænker et stort Glas fuldt af Brændevin og holder det hen over Niels's Kop. »Hwa sæjer do om den hier, Niels?« spørger Peder. »A sæjer: la falde, la falde,« svarede Niels. Siden brugtes det som Mundheld: »*La falde, la falde*, som hand saahj gammel Njels Synderskåw«.

Peder Bjærg var en velvoksen Mand. Han havde en Gang en Karl, som var lille af Vækst. Han og Peder kom en Dag op at trækkes, og Karlen lod Peder vide, at »de smaa ikke var skabt til at kysse de store i Enden«. »Nej, men di kand da lettest gjöör'et«, svarede Peder.

Mogens Sørensen havde en stiv Arm og kom af den Grund i Urmagerlære; han fik imidlertid kun halvt udlært, men levede dog mest af at gaa rundt i Sognet og gøre Stueklokker rene eller istandsætte dem. Engang kom Mogens ud til Peder Bjærg og skulde prøve paa at gøre noget ved hans Stueklokke, der var gaaet i Staa. Mogens arbejdede længe med den, men lige meget hjalp det. Han stod med Hovedet inde i Klokkehuset for at høre, om den ikke vilde dikke; men den vilde aldrig ud af Stedet. Sveden sprang Moens ud af Panden. »Vil 'en idt Moens?« spurgte Peder Bjærg. — Nej, som Moens

kunde bande, om den vilde. »Vil 'en idt, saa ska do hiller idt pres 'en, Moens,« sagde Peder, — og det blev et Mundheld, som anvendtes endnu mange Aar efter.

En Dag var David Hansen og hans Folk ude at høste paa Lodden. De havde sat deres Mellemmadskurv ved Hegnet. Uden for det gik et Par Smaadrenge og passede en Ko i Vejgrøften. De listede sig ind og huggede nogle faa Stykker Mad af Kurven. Da David opdagede, at der var gaaet Svind i Mellemmaden, blev han — som ikke saa sært var — gal i Hovedet og havde straks Drengene mistænkt. Han fik fat i dem og begyndte at skælde dem ud; i det samme kom Peder Bjærg til. David fortsatte og forsikrede højt og dyrt, at saadan noget vilde han aldrig have gjort, da han var Dreng. Da bemærkede Peder Bjærg ganske stille: »Do skal idt sæjj aa'et, David, ve do var o de Aalder, — aa æ Fres-tels dend haar jo van stur«.

Naar Maden er bleven for salt, har man i Erritsø det Mundheld: »*I Dag har nok Skrædderen saltet*«. Det stammer fra følgende Tildragelse: Skrædderen sidder en Dag og syr i Dagligstuen paa en Gaard. Imidlertid gaar Madmoderen og laver Middagsmaden, der bestaar af Grød og Flæsk, og efter at have kommet det tilbørlige Salt i Grøden forlader hun et Øjeblik Køkkenet. Straks efter kommer Datteren ind; hun ser Gryden staa og koge paa Skorstenen og tænker: »Mon Moder ikke har glemt at komme Salt i den?« Og hun rører da en lige saa stor Portion i den og gaar. Tjenestepigen kommer ind, ser ogsaa Grøden, og idet hun tænker ligesom Datteren, bærer hun sig ad paa samme Maade som denne. — Nogen Tid efter kommer Skrædderen ud i Køkkenet for at hente sit Pressejærn, som han har lagt i Ilden for at faa det varmet. Ved at se Gryden kommer han til at tænke paa, om man ikke skulde have glemt at salte Grøden; han holder meget af velsaltet Mad og betænker sig derfor ikke længe paa at give den en lignende — eller nok saa stor — Til-sætning som de tre foregaaende.

Noget efter staaer Bordet dækket, og Husbonden tager den første Skefuld; han sætter et yderst betænkeligt Ansigt op, ser hen til sin Kone og siger: »Hvad er det da, du har gjort

ved Grøden?» »Ja, da har jeg ikke saltet den mere, end jeg plejer; men du skulde da vel aldrig . . .«, siger Konen henvendt til Datteren. — Jo, Karen har da ogsaa givet den noget. Endelig kommer Tjenestepigen halvt forlegen frem med, at hun har gjort det samme. Bonden skæver med et polisk Blik hen til Skrædderen og siger: »Jeg skulde da vel ikke tro, at du ogsaa har været der, Jeppe?« — Denne blev ved Spørgsmaalet saa betuttet, at det var let at se, at han ikke var brødefri. —

Mange Mænd havde et staaende Udbrud eller Mundheld. Andre brugte skæmtende det samme, idet de tilføjede, hvem der plejede at bruge det. Derfor blev Samtalerne tit krydret med Vendinger som disse: »*Stei*, som han sæjer Iver Lassen«; »*Althillen*, som Anders Kok såhj«; »*De va da årtig*, såhj Mikkel Bjærre; »*En howle*, såj Kræsten Potholm«; »*Aa—ja*, såj Gyd Andersen, men han var idt syk endda«; »*En kow*, såj han gammel Hans Østergaard, da lewet han.«

Naboer og Genboer.

Jyderne mente, at *Fynboerne* var slemme til at prale, stikke en lille Løgn ud og tage dem lidt ved Næsen, dersom de kunde komme godt fra det. Humlemændene fra Fyn solgte ganske vist ikke megen Humle i Erritsø; thi der avlede man selv sin Humle; men paa Gennemrejsen til det vestlige og nordlige Jylland kom de dog meget ofte gennem Sognet. Naar de saa falbød deres Varer, vrængede Folk i Erritsø ad dem: »Ægte, goe fynske Humle; min Kone har brygget paa dem tre-fire Gange, og de var lige saa goe den sidste Gang som den første!« — Hermed sigtedes der til, at man troede, de blandede brugt Humle i den, de solgte i Jylland.

Man havde ogsaa en Historie, der samtidig viste Fynboernes Forkærlighed for Boghvedegrød og deres Nærighed. Naar en Fynbos Hest var løbet bort, gjaldt det paa saa billig en Maade som muligt at faa saa mange som muligt til at hjælpe til at finde den igen. Fynboen kogte da en Grydefuld Boghvedegrød saa stiv, at man kunde gaa paa den med nyskoede Træsko, uden at det kunde kendes. Saa væltede han Grøden

ud af Gryden, borede et Hul midt igennem den, stak sin Arm der ind og vandrede af Sted med den. Til alle, han traf paa, hvildrede han paa sit syngende Maal: »Kå du hitte mæj mit Æj, ska du få et Stykke a min Grøj!« — Et saadant Tilbud er der ingen Fynbo, der kan staa for; thi deres Kærlighed til Boghvedegrød er som bekendt saa stor, at de altid mimrer med Munden, naar de gaar forbi en Boghvedemark.

Om Fynboernes Lyst til at overdrive fortælles følgende Historie. — En Fynbo kørte med sit Enspænderkøretøj ud i Mosen for at hente Tørv. Han gav sig til at læsse paa, idet han for hver Tørv, han lagde i Vognen, sagde: »Kå du trække dæ'j, så kå du osse trække dæ'j«. Omsider fik han alle sine Tørv stablet paa Vognen. Men da han skulde til at køre, kunde Hesten ikke rokke den ud af Stedet. Saa begyndte Fynboen at læsse af Vognen igen, idet han for hver Tørv, han læssede af, sagde: »Kå du'tte trække dæ'j, så kå du heller itte trække dæ'j«, og hermed blev han ved, til alle Tørvene var læsset af, — og han kørte hjem med tom Vogn.

Til Gengæld var det tydeligt, at Øboerne i Almindelighed ingen store Tanker havde om Jyderne; de vilde gerne se dem over Hovedet og mente, at de selv stod paa et noget højere Kulturtrin end Jyderne. — Fynboerne siger: Jyden venter Sommer, nær Storki kommer; men vi venter Sommer, nær Kukkeri (Gøgen) kommer.

Den samme Følelse af Overlegenhed havde Slesvigerne. Naar slesvigske og jyske Bønder traf sammen i Kolding, kunde Slesvigeren sige til Nørrejyden: »Do æ nåk fra den fejl Sij«.

En lignende selvgod Opfattelse havde vi Østerboere af Vesterboerne (Vestjyderne). De ansaas af mange som halvt uciviliserede Folk. Man havde den Mening, at de var meget jordbundne i deres Tankegang, hvad der fremgaar af denne Talemaade: »De stor sæ æt«, såj æ Væsterbe om æ Aaldtergang (»Det staar sig ikke« [d. v. s. man bliver snart sulten efter det]), sagde Vesterboen om Altergangen).

Erritsøerne og de, der boede i Trelde, en Mils Vej Nord for Fredericia, var vel nok denne Egns Molboer; men de saa ogsaa gensidig ned paa hinanden. I Erritsø havde man flere

Fortællinger, der skulde vidne om Treldeboernes Indskrænket-
hed og gammeldags Væsen, og man gjorde sig lystig ved at
efterabe Treldeernes ejendommelige syngende Sprog. — Der kom
to Treldere gaaende hen ad en Vej. Da ser de en Ged staa
tøjret ved Vejkanten. Saa spørger den ene: »Hwa æ dæ for
et Dyr?« »Ved do idt dæ?« svarer den anden, »dæ æ jo
en Kaniin«.

Mens Kronprins Frederik, senere Frederik den 7de, boede
i Fredericia, gjorde han ikke sjælden smaa Udflugter til Lands-
byerne i Omegnen. Han var saaledes jævnlig Gæst hos
gamle Rasmus Ussing, der var Sognefoged i Erritsø. Paa en
af sine Udflugter kom han ind i en Gaard i Trelde, hvor
en ældre Kone var ved at jage nogle Svin, der var løbet ud,
ind i Svinestien. »Nu kommer Prinsen, Mor«, siger han.
»Kommer Prinsen?« svarede hun, »vil Han da saa idt hjælp
mæ aa fo æ Svin ind?« Det lykkedes ogsaa med nogen Møje
for dem. »I kand idt tenk jær,« fortalte Konen siden, »hvor
a blæw benawet, da a fæk æ Grev under, hvæn a håj tåld
saa drete te«.

Naar Treldeerne kom ind med Korn til Købmanden i Fre-
dericia, Bonden, Karlen og Drengen, og de blev skænket i
Butikken, drak Bonden først af Glasset og rakte det til Karlen
med de Ord: »Drik no, aa flyj æ Dræng ve«.

Skolelærer Barsøe var Lærer i Trelde i sine yngre Dage.
Han fortalte mange Træk om Treldeerne, og disse Fortællinger
yndedes og fortaltes ogsaa i Erritsø. Barsøes Treldefortællinger
vidner snarest om en vis Forslagenhed og en stiltfærdig Raad-
sarnhed gemt bag gammeldags Tarvelighed og Særhed.

Der boede en Gaardmand, der hed Jørgen, tæt ved Skolen.
Dagen efter at Barsøe havde tiltraadt sit Embede, kommer
Jørgen over til ham, hilser paa ham og siger: »Ja, no skal
vi jo vær Nåbere (Naboer), Skwolmæster«. »Ja, det skal vi
jo,« siger Barsøe. »Aa guej Vænnere vel vi væær,« fortsætter
Jørgen, »men narre hwærandere i Handel aa Vandel, de vi
kand, de vel vi.« — Dette Løfte holdt de ogsaa troligt; men
Venskabet stod sin Prøve.

Jørgen var noget gammeldags; han brugte Stavtøj til sine
Heste, hvilket den Gang var gaaet af Mode, og kørte i en
lille snæver Vogn, der havde megen Lighed med en Hakkelse-

kiste, og sad paa et Sædeknippe af Halm, hvad der heller ikke længer var Skik og Brug. — En Dag, han var kørende til Staden med den Befordring, faar han en Flok Drengene efter sig; den Slags er jo altid paa Færde, naar der er noget afstikkende. Da Jørgen ikke kan slippe af med Sværmen, holder han stille og siger: »Vel I åp å kyør, Drænge?» I en Fart var Vognen tillæsset, og Jørgen trisser af med sin livlige Fragt. Et lille Stykke uden for Kongens Port er der en Dam, som kaldes æ Kudam, hvor de Fredericia Avlsbrugere plejer at vande deres Køer. Da Jørgen kommer dertil, drejer han af fra Vejen og kører med hele Læsset midt ud i Dammen. »Prrrr,« siger han idet han trækker Pisken, »Enhvær Dæwl regiere i si Ti. No skal I, Fanden partier mæ, aa, Drænge.« Dermed brugte han sin Pisk, og Drengene maatte i Vandet.

Jørgen var en velhavende Mand. Ved Siden af sit Landbrug drev han Aalefiskeri. — I Aaleruserne fanges der tit andre Smaafisk end Aal; dem tog Jørgen med til Fredericia og *huserede* med dem. Købmanden, han handlede hos, lod sig over for ham selv forstaa med, at han fandt *det* under en saa velhavende Mands Værdighed. Som de da stod og talte derom, udbrød Jørgen: »Aa, Købmand, laan mig en Lybsskilling.« »Hvad vil Jørgen ha den til?« spurgte Købmanden og gav ham den. Jørgen tog saa en lignende op af sin Pung, lukkede Hænderne over dem og gav et Hvist, aabnede Hænderne igen og sagde: »No, Kjøbmand, hwa for en jæn a dem haar a tawn ind for Smaafisk, aa hvekken haar Di tawn ind for Krambodvaahr?« — »Det kan jeg ikke sige Dem, Jørgen,« svarede Købmand. »Æ di da saa idt liig guej?« spørger Jørgen og smiler ved det. —

De gamle Erritsøere og Treldere kunde vel ligne hinanden noget. Begge Byers Folk boede lidt afsides, og var de den Gang knap saa godt med Tiden, og gjorde Omegnens Beboere lidt Løjer baade med deres Væsen og deres Sprog, saa forstod de i begge Sogne een god Kunst, og det var at samle Penge; de var gennemgaaende velhavende begge Steder.

Fortælleren: Rasmus Andersen Ussing.

Krig og Krigere.

Fra de mange Krige, der har berørt Sognets Grund, er der bevaret talrige mundtlige Minder. I Stednavnene har flere Krigsbegivenheder sat sig Spor. De udførligere Beretninger rækker halvtredje Hundrede Aar tilbage i Tiden. Da Svenskerne i 1657 og følgende Aar huserede slemt i Jylland, rømte de fleste af Beboerne i Erritsø og omliggende Byer og slog sig ned i Fællesskab i den store Trelde Skov, der ligger en Mil fra Erritsø. Her byggede de Hytter i en lang Dal, der strækker sig gennem Skoven, og her levede de sammen og forsvarede sig mod Svenskerne. Der var dog enkelte, der blev tilbage i Erritsø; saaledes var der en Smed, der havde Ord for at kunne hekse (hvad Erritsøerne stadig er bleven beskyldt for at kunne); han blev i Byen, og Svenskerne turde ikke binde an med ham. Han hed Las Knivsmed, og endnu er der i Byen en anset Gaardmandsslægt, der har faaet sit Navn fra ham uden dog at nedstamme fra ham (noget, der kunde ske ved Gaardsalg og lign.). I en anden Slægt hed det, at en af Stammødrene var født i Trelde Skov.

Gaardejer P. Møller, Kongsted, fortæller: Rasmus Ussings Farmoder og min Morfader var Søskende, Børn af Gaardejer Michel Nielsen i Erritsø. Min Morfader, Peder Michelsen, var født i Erritsø 1782, blev gift til Tavlov og døde som Gaardejer der i 1864. Han var en af de saakaldte »Højlærde«, idet han sammen med 3 jævnaldrende som Dreng havde gaaet i Fredericia Skole og derved havde erhvervet sig ualmindelig gode Kundskaber. Han havde desuden en sjælden Evne til at fortælle. Saaledes fortalte han mig i min Barndom mange Træk fra sin Ungdom. Han døde, da jeg var 16 Aar gammel.

Fra den engelske Krig, da de franske og spanske Tropper opholdt sig her paa Egnen i Foraaret og Sommeren 1808, havde han meget at fortælle.

De første Franskmand, nemlig 14. Regiment ridende Jægere, »Chasseurs à cheval«, kom i Midten af Marts Maaned til Erritsø med flyvende Faner og klingende Spil. De vildeste Rygter var gaaet forud for disse barske Krigere. Man sagde bl. a., at Børn kunde de slet ikke taale at se; saa snart de

græd, spiddede de dem paa Bajonetten og holdt dem spræl-
lende paa denne, til de døde. Dette viste sig imidlertid at
være en Overdrivelse. 14. Regiment bestod af gamle Soldater
med et krigersk Udseende og stram Holdning. De bar grønne,
langskødede Vaabenfrakker og Bjørneskindshuer, hvis Puld
endte i en nedhængende rød Pose med en gul Dusk i Spidsen.

Da Trommerne lød ude paa Erritsø Gade, tog Gaardejer
Niels Bjergs Kone sit mindste Barn, fo'r ind i Sovekammeret
og borede sig med Barnet i Favnen helt ned i Bunden af
Sengen. Da Soldaterne kom ind i Gaarden, viste det sig dog,
at de var forholdsvis fredelige, Manden hentede sin Hustru med
Barnet, og til Forældrenes Glæde viste det sig, at de barske
Krigere ikke gjorde Barnet Fortræd, skønt det skreg i vilden Sky.

I Erritsø havde man megen Kval af Indkvartering, baade
af franske og spanske Tropper, paa Grund af Beliggenheden
tæt ved Overfartsstedet Snoghøj. Desuden plagedes Beboerne
med Ægtkørsel og Stafetridning. Nogle beredne Bønderkarle
maatte paa Skifte ligge paa Snoghøj og derfra føre Post, Mel-
dinger og Ordre til Fredericia, Kolding og Vejle. Natten
mellem 29. og 30. Marts 1808, da Koldinghus gik op i Luer,
var min Morfader tillige med flere Karle fra Erritsø i Kol-
ding i Ægtkørsel, alle Vogne beordredes forspændt og blev
holdende uden for Byen paa Landevejen. Natten var kold og
Hestene urolige, men Kuskene ænsede det ikke, de harmedes
og sørgede over, at det stolte Slot gik op i Luer; de gik
sammen i Klynger og sagde til hinanden: »I Efteraaret tog
Engelskmanden vor Flaade, og nu afbrænder de fremmede
Tropper Koldinghus.« Og Taarerne kom dem i Øjnene.

Franskmændenes Væsen var Danskerne stærkt paafaldende.
Naar de talte, »gik det som Kæp i Hjul«, og naar de mar-
cherede, »løb de som Hunde og Katte«. Af og til kom det
til Rivninger mellem de franske Soldater og deres danske
Kvarterværter. Forplejningen leveredes i Varer, og Maden til-
lavedes efter Franskmændenes Ordre; thi disse vilde helst
være fri for selv at tillave deres Mad. I Jens Kjærs Gaard
kom Mandskabet en Dag ind i Køkkenet til Husmoderen med
et stort Stykke Oksekød, som de ved Tegn befalede hende
at koge. Hun satte da en stor Gryde over Ilden og fyrede
stærkt op under den, for at Kødet hurtigst muligt kunde blive

kogt. Franskmændene havde imidlertid ikke Taalmodighed til at vente ret længe, og kom hvert Øjeblik ind i Køkkenet for at se, om Maden snart var færdig, og da Husmoderen fandt, at det store Stykke Kød var nogenlunde gennemkogt, lagde hun det paa et Fad og leverede dem det. De gik straks ind i Stuen og gjorde Indhug paa Sulet; men nu fandt de, at det ikke var mørt nok. En af dem snappede da Fadet og løb ud til Husmoderen med det, tog Kødet med Fingrene og rev med Tænderne lange Trævler ud af det for at gøre hende forstaaeligt, at det ikke var kogt nok. Konen blev betuttet og gav sig til at græde, og Soldaten blev da saa arrig, at han slog Fadet med saa stor Kraft ned i Køkkenbordet, at det gik i Skaar, og Kødet og Suppen flød ud over Bordet. I det samme kom Jens Kjær ind i Køkkenet, han tager Franskmanden i Kraven og truer ham med at trække ham ind til Officererne. Men nu blev Franskmanden myg, bad om godt Vejr og spurgte høfligt, om han selv maatte faa Lov at koge Kødet.

Det vakte Erritsøboernes Forbavselse og Væmmelse, at Franskmændene lavede Mad af Frørnes Bagben og af Snegle.

Den 14. Maj 1808 blev det franske Husarregiment »Belgien«, unge, flotte, men urolige Krigere, fra Fyn sat over ved Snoghøj. De skulde fra Fyn, hvor de havde lavet Spektakler med nogle Spaniere, der var indkvarterede i Nærheden, føres op i Jylland. Om Natten laa de i Kvarter i Erritsø, og næste Morgen skulde en Del Ægtvogne der fra Byen føre deres Bagage til Vejle. Morfader var med, og han mærkede straks, at der var nogen Uro blandt Husarerne. Da de kom lidt uden for Erritsø, gjordes pludselig Holdt, en Husar blev trukken ned af Hesten, ført hen for Fronten, hvor der blev tildelt ham 20—30 hvinende Slag af den flade Klinge, hvorpaa han atter maatte sidde til Hest, dog uden at faa sine Vaaben igen, men maatte ride bag efter Troppen, mellem to Mand, som førte hans Hest imellem sig. — Denne Pryglestraf havde Franskmændene lært af en dansk Officer. Da de nemlig klagede over, at den franske Straf for Forseelser — et Par Dages Arrest — ikke virkede, havde den danske Officer raadet dem til at prøve Pryglene. Det hjalp; dem bar Franskmændene Respekt for.

Spanierne var altid flinke og elskværdige mod Kvarter-

værterne, indrettede sig efter deres Levevis og spiste sammen med Gaardens Folk. Men Franskmændene var fordringsfulde og ikke nær saa omgængelige. — Begge Folkeslag spillede ofte Kort i Kvartererne; men medens Spanierne spillede om Penge og havde en velspækket Børs, forsynet baade med Guld- og Sølvpenge, havde Franskmændene det meget smaat med Mønt. Naar disse spillede, blev der for hvert Spil sat en kløftet Pind paa Næsen af den, der tabte.

En Søndag Eftermiddag sad en Del Franskmænd og spillede Kort i en af Stuerne i Morfaders Fødegaard. Han og hans Broder Niels stod og saa til. Der var en lille arrig og højroset Franskmand, der tit tabte, og som derfor havde faaet en 5—6 Træklemmer sat paa Næsen. Herover var han jo ærgerlig, og da han saa, at Peder og Niels lo ad hans arrige Udseende, blev han rasende, springer op, trækker Sabelen og vil hugge dem ned. De undveg imidlertid, løb ind i næste Stue og smækkede Døren i Laas for Næsen af den lille iltre Franskmand. Han huggede løs paa Døren og raabte uafbrudt: »Sakra, futter!« — en Ed, som de altid brugte, naar de kom ud af Ligevægt — og skældte dem ud for Korako, — et Skældsord, de ellers brugte om Spanierne. Kort efter kom begge Brødre frem af deres Skjul, da var Vreden gaaet over, og den lille Franskmand var flink mod dem som sædvanlig.

Morfar fortalte mig ogsaa om den spanske Ritmester Antonio Costa af Regimentet *Algarve*, som gjorde et forgæves Forsøg paa at komme over Bæltet til Fyn for at drage til Nyborg og komme om Bord paa den engelske Flaade. — Det var den 11. August 1808. Om Morgenen Kl. 4, endnu før Solen var staaet op, kørte Michel Nielsen med sine Sønner, Niels og Peder, og sine Høstarbejdere ud paa en af Gaardens Marker, der hvor »Javnsgaard« nu ligger, for at binde og hjemkøre et Skifte Byg. Vejret var godt, og de tog straks fat paa Arbejdet. Men det blev snart afbrudt, idet de med eet hørte Hovslag af galopperende Heste og saa en Støvskey paa Landevejen, der løb tæt forbi Marken. — I en Fart fik Niels og Peder deres fire Heste trukket hen i et Krat i et Hjørne af Marken; de var nemlig bange for, hvis en af Rytternes Heste styrtede under det stærke Ridt, at de saa skulde tage en Hest, hvor de fandt den; sligt var tidligere sket. — Troppen

kom nærmere, og det viste sig snart at være spanske Ryttere af Kavaleriregimentet *Algarve*, der havde ligget i Kvarter paa Horsenseggen, og deres Mening var at tiltvinge sig Overfart ved Snoghøj. En dansk Dragon havde de tvunget til at tage med som Vejviser, og hans danske Hest havde ondt ved at følge med Spaniernes fyrige Hingste, hvorfor Spanierne stadig tildelte Dragonens Hest Slag af deres flade Klinger. Dyret hvæste af Anstrengelse, og Tungen hang den ud af Halsen.

Da Spanierne var kommet til Snoghøj, opdagede de, at alle Fartøjer var ført bort — Aftenen i Forvejen var der givet Ordre til, at de skulde bringes om under Vejerrose Batteri vest for Snoghøj. Der opstod nu Forvirring og Raadvildhed; deraf benyttede den danske Dragon sig; han gik ind paa Snoghøjgaard og fik et Par Stykker Rugbrød og lidt Vand til sin udasede Hest; da den derved var kommet lidt til Hægterne, sneg han sig med den ud af Gaarden, sprang op paa den og red i fuldt Firspring — forfulgt af nogle spanske Ryttere — ind mod Erritsø, hvor han blev optaget af en Afdeling fremrykkende danske Dragoner.

Spanierne opdagede nu Fiskerjollerne omme under Vejerrose Batteri og skyndte sig derhen imod. Da Batteriet imidlertid med en Kanon affyrede et Skud løst Krudt imod dem, vendte de straks om og red tilbage forbi Snoghøj. Et lille Stykke Nord derfor mødte de gamle Jens Kjær fra Erritsø, der havde været ude paa en af sine Marker at flytte sine Kreaturer. Den spanske Anfører, hvis Navn var Antonio Costa, tog da sin Børs frem, viste Manden, at den var fyldt med Guldstykker, og sagde, at den var hans, blot han kunde skaffe dem over Bæltet. Jens Kjær rystede paa Hovedet; det var han jo ikke i Stand til, selv om han havde villet. Spanierne rykkede da ud imod Lyng.

Imidlertid rykkede en Afdeling danske Dragoner, som laa i Erritsø By, ud ad Snoghøj-Vejen, mødte den danske Dragon, som flygtede for Spanierne, og fik af ham rigtig Besked om, hvad der var paa Færde. Snart kom to franske Afdelinger og fransk Artilleri i Ilmarch fra Fredericiakanten. Og Danskerne og Franskmændene omringede nu Størsteparten af Spanierne; kun godt 30 Mand af disse havde fundet et Par gamle ilandtrukne Fiskerjoller og var under Ilden fra Vejerroses Batteri

og fra Vasnæs Batteri paa Fyn sluppet over Bæltet, men blev paa Fyn straks afvæbnet af danske Tropper. Ritmester Costa spurgte nu sit Mandskab, om de vilde slaas med den langt overlegne dansk-franske Styrke og dø. Hertil svarede Spanierne nej. Derpaa overgav Ritmesteren sig tillige med sit Mandskab. Franskmandenes Fører søgte at berolige Spanierne. Costa erklærede, at han alene var skyldig; men hans Folk svarede, at de alle var lige skyldige.

Ritmesteren bød nu den franske Oberst sin Kaarde og sit Ur; men denne afslog at modtage det og søgte at berolige ham med Forsikringen om, at de fremdeles skulde være Venner. Da rækker Costa sit Ur og sin Børs til sin Tjener, river sin Pistol op og skyder sig selv. Han segnede ned af Hesten med et roligt Udtryk i sit Ansigt.

Af franske Skansegravere blev der nu i Hast kastet en Grav paa Stedet; deri blev Ritmester Antonio Costa lagt ned, i sin pragtfulde Uniform, uden nogen Ceremoni, og tildækket med saatyndt et Lag Jord, at det næppe kunde skjule ham. En dansk Officer, som havde været til Stede, lod dog samme Dags Eftermiddag Liget tage op og føre til Fredericia, hvor det blev lagt i en Kiste og jordet ved den katolske Kirkegaard.

Rytternes Afvæbning og Anførerens Fald foregik paa en Mark, der hed »Næs«, et lille Stykke fra Snoghøj, og det hele gik saa roligt til, at af en stor Faareflok, som stod tøjret lige ved Siden af, havde ikke et eneste rykket sig løs.

Den Dag i Dag er der i Erritsø et Par Minder fra Begivenheden den 11. August 1808. Paa Gaarden »Balle« findes en gammel Kaarde, og paa »Baungaard« er der en Pistol med Stenlaas, som begge formodes at have tilhørt den faldne Anfører. — En Fisker fra Lyng fandt Pistolen paa det Sted, hvor Afvæbningen foregik; af ham købte Søren Baungaards Fader, gamle Hans Sørensen, den. I de 100 Aar, den har været i Familiens Eje, har den hvert Aar været brugt til at skyde Nytaar ind med, og den er pudset og blank som den Gang, den faldt af Costas Haand.

Gamle Rasmus Ussing var en Slags Befalingsmand ved det Landeværn af Egnens Folk, som bestod under den engelske Krig. Hans Skulderdistinktioner og Kokarde opbevares endnu paa den gamle Gaard.

Da Krigen i 1848 brød ud, samledes Byens Mænd og Karle og blev under en Anfører, som havde været Korporal, indøvet i Ekscersits og Vaabenbrug. De, som ingen Bøsser havde, mødte med Forke og Spyd. Den eneste Gang, der flød Blod for disse Krigere, var, da Thomas Kragh under Øvelserne stak et Spyd i Næsen paa Niels Sar.

Li's i Høllødd var egentlig Skrædder; men han gik ogsaa om og gjorde Klokker rene. Søren Baungaard fortæller: En Dag, vi var ude at ekscersere, kommer Li's med sin Kasse; i det Øjeblik, da han var midt for Kæden, blev der kommanderet »Storm!« Og vi stormede frem med fældede Spyd og Forke. Da tog Pokker ved Li's, han fo'r af Sted, alt hvad Remme og Tøj kunde holde. Saa vi var ikke helt at spøge med. Øvelserne var saa temmelig spildte; thi da Prøjserne kom, fik Folk Ordre til at gemme Geværerne; opdagede de nogen, tog de dem.

Da det hed sig: »Nu kommer Prøjserne!«, fik Folk travlt med at redde, hvad reddes kunde. Kister blev fyldt med de bedste Klæder, Linned, Sølvtoj og andre Kostbarheder og gravet ned i Jorden. Hjemme hos min Fader blev Kisterne gravet ned i det største Korngulv, vi havde, og Avner og Halm blev strøet ovenpaa, saa der ingen Ting var at se. — Da saa Fjenderne kom, valgte de netop det Korngulv, hvor Kisterne var gravet ned, til Stald for deres Heste. Saa kneb det; Vandet vilde jo snart trænge ned og fordærve Linnedet og Klæderne. Og da Prøjserne ikke var nær saa slemme, som Folk havde troet, fik de dem til at tage Hestene bort og hjælpe dem at grave Kisterne op og føre dem ind i Stuen paa deres vante Plads. — Prøjserne kom i det hele taget godt ud af det med Befolkningen, og de kunde lige saa lidt lide Slesvigholstenerne, som de Danske kunde. Vi havde en Hauptmann i Kvarter, og da han havde faaet sig en ny Vaabenfrakke, gav han min Moder den gamle og sagde, at deraf kunde den lille Dreng faa en Frakke. Det var mig, han mente; jeg var den Gang en Fyr paa 5 Aar. »Prøjserkjolen«, som vi kaldte den Frakke, jeg fik deraf, gjorde Gavn i mange Aar derefter baade for mig og min yngre Broder.

Fredericia Fæstning var jo den Gang i en daarlig Forfatning, og de Danske overlod Fjenden den uden at prøve at

forsvare den. Det eneste, vi i Erritsø mærkede til Krigen, var, naar »Hekla« kom dampende ned gennem Bæltet med nogle Kanonbaade paa Slæb. Den havde Fjenderne Respekt for; de sagde da, at nu kom den sorte Djævel med sine Unger. Da Prøjserne havde besat Fredericia, skød »Hekla« Proviantgaarden, som laa tæt ved Stranden ude paa Kastellet, i Brand. — Hvem der ikke var kede af den Krig, var Smaafolk; de tjente paa forskellige Maader Penge hos de fremmede.

Prøjsernes Besøg blev dog ikke af lang Varighed. Thi da General Wrangel vilde brandskatte Jyderne, fik han Ordre fra den russiske Kejser til at drage bort, sagde Folk, og saa maatte han vende Næsen hjemad.

Næste Aar, 1849, havde Danskerne faaet Fredericia sat i Forsvarsstand. Da Slesvigholstenerne i Forening med den tyske Forbundshær trængte Danskerne tilbage, søgte disse Ly bag Voldene og lukkede Portene. Forbundshæren fulgte efter Rye, og Slesvigholstenerne belejrede Fredericia; saa havde vi paa ny fremmede i Erritsø, der er den By, som ligger nærmest ved Fredericia. Artilleriet havde en Lejr Vest for Kirken, og Infanteriet havde en stor Baraklejr paa en tyve Tønder Land stor Toft midt i Byen. Lejren var anlagt som en lille By med Gader og Stræder og bygget af Materialer, som Soldaterne ranede fra Bønderne, og hvad de ellers kunde faa fat i. Endnu findes i samme Toft en Fordybning i Jordsmonnet, der kaldes æ Vinkjælder; her var Officerernes Vinlager. Besøget varede fra 16. Maj til 6. Juli. Slesvigholstenerne var ikke nær saa flinke som Prøjserne; der var imellem dem nogle, som vi kaldte Friskarerne, der var særlig ilde lidt.

General Bonin var Anfører for Slesvigholstenerne, og flere Aar efter var der mange Hunde i Erritsø, der hed ligesaadan. De anlagde Skanser Nordøst for Byen og ovre i Hannerup Skov. Herfra bombarderede de Fredericia, og Danskerne betalte med samme Mønt fra Kanonerne paa Voldene. Der faldt ikke saa faa danske 84-Punds-Granater ude i Erritsø By; det var det længste, disse store Kanoner kunde lange.

Hekla og flere Orlogsmænd havde samme Vane som i 48, og saa skulde Tyskerne snart stikke Piben ind; dem var de bange for.

Bønderne kørte Ægt for Tyskerne, og vi snakkede Tysk med dem og blev helt godt kendt med dem; mange af dem kunde tale Dansk. Tyskheden var for manges Vedkommende overfladisk; det var med den lige som med deres Uniformer, — de var ogsaa danske, og var blot farvet op.

Endelig oprandt den 6. Juli. — Hjemme i min Faders Gaard, en halv Mil fra Fredericia, blev vi vækket om Natten, da Slaget begyndte. Mine Søskende og jeg blev i en Fart trukket i Klæderne. Jeg husker godt, hvorledes Kanonerne tordnede, og Geværerne knaldede, og Husene i Erritsø rystede, da Danskerne sprængte de tyske Skanser i Luften.

Søren Baungaard ude i Sønderskov har fortalt, at han den Morgen ligesom alle andre var tidlig oppe; han hørte Kanonerne tordne og Geværerne knaldre, som naar man ryster Ærter i et Sold; han gik op paa *Bavnen* ved Siden af hans Gaard for at se sig om. Der kommer en Tysker af Indkvarteringen og siger paa sit Tysk: »I Dag faar de Danske Smö'r.« Søren svarede: »A traawer pinde, di Tysk for naawen«. Og det viste sig da ogsaa.

Der skulde den Dag have været stor Fest i Erritsø; det var nemlig Prinsen af Nörs Fødselsdag, og der var gjort store Forberedelser med Steg og Vin og andre gode Sager. Nu kom Danskerne og fortærede det altsammen, og Tyskerne »de rendte over Marken som Harer«, som der stod i en Vise, der blev digtet den Gang.

Beboerne fik i en Fart Barakkerne revet ned, og enhver reddede saa vidt muligt sit; det var jo ikke saa nemt at hitte Rede i.

Der blev en Glæde og en Jubel, som vist nok aldrig før i Erritsø: det var, som naar man vaagner efter et Mareridt og atter kan drage Vejret frit. Der blev gjort stor Stads af de danske Soldater, som efter Folks Mening den Gang ingen kunde staa sig imod. De civile Karle i Byen var ikke meget regnet ved Siden af dem.

1850 havde vi det meste af Aaret *dansk* Indkvartering. Det var 8. Batallion, enlig Vesterboere ude fra Ringkøbing- og Holstebro-kanten. De blev næsten, som de hørte hjemme i Erritsø, og ikke saa faa blev der for bestandig. Pigerne kunde den Gang, som de kan endnu, godt lide de raske Jenser; disse giftede sig da, satte Bo og blev paa Stedet.

En af Soldaterne, Kristian Skøt, blev gift, mens Batallionen laa i Byen. Han skulde jo dertil have Papirerne i Orden. Da han som Soldat selv var hindret i at rejse bort, maatte hans Kæreste, Maren Bores's, gøre det i hans Sted. Hun var ikke ung og lam paa det ene Ben; men til Trods herfor vandrede hun den lange Vej fra Erritsø til Holstebro, fik Papirerne i Orden, og til Fods den samme Vej tilbage. Brylluppet blev fejret med stor Stads; hele Batallionen var paa Benene og skød Æresskud, mens Brudeparret kørte til Kirke. Min Fader, Anders Ussing, var Brudemand; da han mange Aar efter talte med Kristian Skøt om denne Begivenhed og sagde, at da var der Humør i 8. Batallion, svarede Skøt, mens Glæden lyste ham ud af Øjnene: »Ja,« — og saa bandte han — »di skød med skarp; æ Kuller di fløw om æ Ører o mæ aa de Gammel« (hvormed han mente sin Kone).

Naar Tappenstregen gik om Aftenen, var det Fest for Ungdommen; den fulgte med i store Skarer ned ad Gaden. Naar der var Bal eller Lystighed, var der altid Spektakel mellem de militære og de civile. Ellers var Forholdet det bedst mulige. Soldaterne gik og hjalp Bønderne med deres Arbejde. — Baade da 25-Aarsdagen og da 50-Aarsdagen for 6. Juli-Slaget blev fejret, og de gamle Krigere i den Anledning kom til Fredericia, opsøgte de deres gamle Kvarterer i Erritsø, og mange gamle Minder blev opfriskede.

Der var i Almindelighed god Forstaaelse mellem de menige og Officererne; men der kom en enkelt Gang noget imellem dem. Der var ved Batallionen en Kaptajn Rohweder; han laa i Kvarter hos Thomas Holt i en Gaard midt i Byen. Alle de menige fra Batallionen rottede sig sammen og forsamlede sig ude i Gaarden og raabte Hurra. Kaptajnen kom ud i Døren med to skarpladte Pistoler, en i hver Haand, og sagde, at den første Mand, der kom ham nær, skød han ned; han holdt derpaa en Tordentale til dem, og Soldaterne gik hjem, uden at Opstanden havde bragt Blod til at flyde. — Saadan har min Fader fortalt; med Villars Thomsen, som var mellem Soldaterne, og som senere blev i Byen som Murermester om Sommeren og Slagter om Vinteren, vilde paastaa, at Kaptajnen maatte give godt for.

Mange af Byens egne Folk var med i Krigen. Krigsaarene

stod senere hen for dem som deres Storhedstid, og der var intet, de hellere vilde fortælle om. Mangen en Vinteraften har en af »de gamle fra 48« berettet om sine Oplevelser i Krigen, og yngre Tilhørere har samlet sig om dem i tætte Flokke og lyttet spændt til. Kristen Jørgensen, som altid kaldtes Kristen Potholm, var Væver og boede i *Tange*, Nord for Byen, hvor han ejede et Sted til et Par Kør. Han stod ved Ryes Brigade og var med paa Turen op gennem Jylland, hvorfra han kunde fortælle mange Træk. Han var ogsaa med ved Frederits. Da han var af det unge Mandskab, havde han ikke været i et rigtigt Slag før. Hans Afdeling stod opstillet paa Gaden i Fredericia endnu efter, at Slaget var begyndt. Den Spænding, han og hans Kammerater stod i der, var værre at udholde, end da de kom ud, og de selv kom med. Det lavede noget op, da der kom nogle Sjællænder med Fanger, som de havde taget, og bandede paa, at i Dag skulde Tykkerne have Smør; de sagde til Kristen og hans Fæller: »Nu kommer I vel snart, Kammerater, og hjælper os?« Hans Sektion var med til at storme Treldeskansen; de maatte storme den ene Gang efter den anden. Da den var taget, var der af 20 Mand kun tre tilbage, som ikke var døde eller saarede. Kuglerne havde fløjet saa tæt om ham og var kommen ham saa nær, at de var lige ved at rive ham Klæderne af Kroppen. Bandolererne havde de skudt over og Skæftet af hans Bøsse, saa han kun beholdt Piben tilbage; men det var ikke vanskeligt at faa et nyt Gevær, der var herreløse nok at tage af. Det var sært, at han slap helskindet fra det; thi der var noget at skyde efter; han var nemlig sine tre danske Alen høj og Fløjmand paa højre Fløj.

Ved Isted var han ogsaa med, saa vel som ved Frederiksstad. — Og Minderne om den Tid stod for ham til hans sidste Stund, og ingen kunde som han fortælle om, hvorledes de Danske havde kæmpet og stridt og døjet ondt, men endda sjælden havde tabt det gode Humør. — Rye elskede Soldaterne som en Fader, og der var i hans Brigade et sjælden godt Forhold mellem de menige og Officererne; Kristen Jørgensen omtalte sine gamle Foresatte med stærk Kærlighed.

6. Juli-Dagen var ham hvert Aar den største Festsdag; Kiste-klæderne blev taget frem og Krigsmedaljen fæstet paa; han

var med til at højtideligholde Dagen baade om Formiddagen i Fredericia og om Eftermiddagen i Fuglsang Skov. Her gav han et Aar fra Talerstolen en udmærket Fremstilling af sin Deltagelse i Slaget. —

Efter Trearskrigen boede der nær ved Erritsø Kirke en Mand, som kaldtes Søren Strunge. Navnet havde han faaet efter sin Kone, der kaldtes Strunge-Karen eller Karen Strunges. Hans Døbenavn var ellers Søren Jensen, og i Tjenesten (som Soldat) blev han kaldt *Togehøj* efter den Landsby paa Sjælland, han stammede fra. Søren Jensen var under Krigen Ingeniør og havde været en uforfærdet og trofast Soldat, der blev forfremmet til Underkorporal. I Slaget ved Kolding udmærkede han sig ved sit Mod og sin Raadsnarhed, da der blev slaaet Bro over Aaen. Han stod i Vand til Armbulerne og arbejdede; hans Mod ved den Lejlighed blev paaskønnet med Dannebrogskorset. Da Krigen fik Ende, giftede han sig med Karen. De købte et Hus med Have, og Søren og Karen hjalp trofast hinanden. Han gik i Dagleje hos Bønderne, og det var en Bestilling, som ingen skulde blive fed af; han var en stilfærdig, arbejdsom Mand, der ikke brugte mange Ord; hans Kone var desto mere livlig, havde et godt Snakketøj, og det laa noget for hende at *være om sig*. Men til Trods for alt, hvad hun sjakrede og han sled, kunde det kun slaa til til Føden og de daglige Klæder, — særlig da der efterhaanden kom flere Børn. Et nyt Sæt Tøj var ikke nemt for en Dag-lejer at faa anskaffet.

Der var i flere Aar ingen, der havde set Søren bære enten Baandet eller Dannebrogskorset, og der var onde Tunger, der ymte om, at han havde solgt Korset. — *Efter Anmodning fra Herredsfogeden* spurgte Morten Andersen ham en Dag, hvorfor han aldrig bar det. — Søren svarede, at han syntes, hans Klæder var for simple til at fæste Korset paa; men næste Gang, Søren var til Begravelse, mødte han med Korset paa Frakken.

Søren var vel midt i Halvtredserne, da han døde. Den Dag, han skulde begraves, var der mødt et talrigt Følge i Hjemmet. Da Degnen skulde til at synge Liget ud, traadte hans gamle Ven og Krigskammerat, Kristen Jørgensen (Pot-holm), frem og sagde: »A vild nåk sæjj et Uer æwer ham,

Skwolvæster!« Skolemesteren var lidt betænkelig ved at give Kristen Ordet. »A skal nåk kom godt fraa'et«, sagde Kristen, og saa fik han ogsaa Lov. Han maa ogsaa have givet en meget levende Skildring af, hvad Søren havde døjet, og hvor bravt han havde opført sig; thi da han var kommen et Stykke hen i Talen, blev Enken, der ellers var en mandhaftig Kvinde, saa bevæget, at hun besvimed; det var netop, da Kristen fortalte om den Lejlighed, da Søren stod i Vand til Armhulerne i Kolding Aa. Der blev raabt paa »Vand«! til den syge. Kristen, der, optaget af sit og ikke saa, hvad der var paa Færde, svarede rask: »Ja, gu var'et Vand!« »Ja, men de ær Karen, dær ska haa 'et«, blev der indvendt. »Ja«, sagde Kristen og standsede, »no taft a met«. Og dermed var Talen til Ende. —

Søren Petersen, Russ-Søren, som han kaldtes, havde været med i alle tre Krigsaa, og Soldaterlivet var noget, der ret laa for ham; han havde i Tjenesten været en forslagen Krabat og havde turdet vove mere end de fleste; han kunde komme godt fra meget, som andre var blevet straffet for. Han tog sig en temmelig høj Snaps, naar det kunde byde sig; frejdig og frimodig var han som faa, og havde altid en Vittighed paa rede Haand. Han var en godmodig Mand, talte godt for sig og lod hver Dag have nok i sin Plage. Han var med i Slaget ved Frederits. En Kaptajn Schwartz, som han havde holdt meget af, en dygtig Officer, blev dødelig saaret i Slaget og faldt mellem Sørens Ben. Han ligger begravet paa Middelfart Kirkegaard. Da Søren blev gammel, kom han aldrig til Middelfart, uden at han var henne ved sin gamle Kaptejns Grav.

Han arbejdede meget for Kammerherre Riegels paa Snoghøj, hvor han gik i Haven og podede og okulerede. — Da Øster-rigerne laa i Erritsø i 1864, boede Søren i et Hus nede ved Lillebælt. Han virkede da som Spion for de Danske. Øster-rigerne anede ikke, at der stak en Skælm i den tilsyneladende enfoldige, halvgamle Mand, naar han kom gaaende med sin Sav og fortalte dem, at han skulde hen og beskære Frugt-træerne hos Bønderne i Taarup og Tavlov; de lod ham gaa, hvor han vilde.

En Dag, da Russ-Søren vilde ud paa en af sine Ekspeditioner,

vandrede han af Sted med et Franskbrød i den ene Yderlomme og en Trepægleflaske i den anden. Da han paa Koldinglandevejen kom til det Sted, hvor Vejen til Damgaard drejer af, blev han anholdt af en Østerriger, der stod paa Post der. Søren trækker da den tomme Flaske op af Lommen og gør ved Tegn og Fagter Østerrigeren forstaaelig, at han vil ned til Damgaard og faa noget i Flasken, og saa vil han komme tilbage med den. Soldaten lod ham passere. Søren kom dog ikke tilbage, men fortsatte gennem Skovene langs Bæltet og slap saaledes gennem Kæden, ogsaa dengang.

Da Søren laa paa sit Dødsleje, var min Broder og jeg inde at besøge ham; han laa ene; hans Kone var paa Arbejde; sligt hændte den Gang tit for Smaafolk, og hænder vel endnu. Han var noget forknyt og saa meget medtagen ud. Vi talte med ham om et og andet; men da jeg førte Talen hen paa hans Deltagelse i Krigen i de unge Dage, blev han som en helt anden Mand; det var, som Smerterne veg fra ham ved at mindes og tale om hin Tid. —

Der ligger et lille Bindingsværkshus med mosgroet Straatag midt inde i Markus Thomsens Skov i Sønderkov; en to-Fags Stue med Lergulv optager det meste af Huset; mod Syd har den to Karm Vinduer med smaa grønne Ruder, og en lille Rude mod Øst; mod Nord staar to Alkovesenge; — desuden er der i Huset et lille Køkken og et Tørvrum. Der er saa højt til Loft, at en velvoksen Mand lige kan gaa under det; under Bjælken, som gaar midt over Stuen, maa han bukke sig. En lille Have, som de store Bøge og Ege staar og skygger over, saa der ikke kan gro noget i den, er Husets Tilliggende. — Det var bygget af en Mand, der blev kaldt Per Fisker, og hans Kone kaldtes Maren Fiskers. Huset ejede de, men Grunden, hvorpaa det laa, tilhørte Thomas Pedersen, kaldet Præstegaard, der ejede den største Gaard i Byen. For Byggepladsen gjorde de hvert Aar ikke saa faa Dages Arbejde i Høst og Slæt. — De havde mange Børn, fjorten tror jeg. Da Krigen brød ud i 48, blev Peder indkaldt; han var af det gamle Mandskab. Det kneb da tit for Maren at faa noget at give Rollingerne at spise; men hun slog Kløerne i. De havde en lille Jolle nede paa Lillebælt; naar der ikke var andet Arbejde, roede hun ud med den og

fiskede. Saaledes sled hun de tre Aar, Krigen varede, til Peder kom hjem igen, uskadt som da han drog ind.

Som Tiden led, og Børnene voksede til og kom ud at tjene, gav Maren sig til at være Kokkekone. Til det var hun meget dygtig, og hun kogte til de fleste Bryllupper og Barselgilder i Sognet, — hos de store Gaardmænd ogsaa til *Jule- og Sommer-visitter*. Hvor Maren kogte, blev Peder for det meste budt med til Gilde. Kokkekonen blev jo ligesom Væveren for en stor Del betalt med Fødevarer; derimod fik hun kun faa Penge; dem vilde Folk nødig af med. Endda var det ikke nogen daarlig Bestilling, og Manden kunde, sagdes der, have det omtrent lige saa godt som en Jordemodermænd.

Peders og Marens lille Hus øvede en særlig Tiltrækning paa Nyaarsskydere, baade voksne og Børn. De var altid visse paa at faa en gæstfri Modtagelse der. Maren plukkede Slaaen, og deraf lavede hun *Slaarvin*. Naar Smaadrene vandrede ud i Flokke med deres *Ispig* og deres *Knaldperler* og drøftede Slagplanen for Nytaarsaftenens og Nytaarsdagens Bedrifter, var Glanspunktet i deres Forventninger knyttet til Maren Fiskers berømte Slaarvin. Og Forventningerne blev aldrig skuffede. —

I Tiden mellem 1850 og 1864 hang Krigen efter alles Mening over Hovedet paa det danske Folk. Modet var stort; vi var paa ingen Maade bange for at komme i Lag med Tyskerne igen. En Vise (af Michael Gjørup), som den Gang blev sunget meget, viser bedst Stemningen i Folkets brede Lag: »Nu skal vi nok åtter med Prøjerne slaas; han skal ikke finde os bange; thi vi har dog vist, vi tør byde ham Trods, skønt vi er kun faa mod saa mange. Nej, heller en Kamp med et aabent Visir, end Rænker i Løn og en Kamp paa Papir. Lidt Torden og Lynild gør Himlen saa klar; den taagede Luft kun paa Kræfterne tar. Kommer Tid, kommer Raad, har for ofte vi sagt. Nej, kun Krigerens Daad knækker Tyskernes Magt. Vi vil slaas med Hurra for vor Konge og vort Land.«

Jeg husker godt den mørke Novemberdag, da vi fik Budskabet om, at Kong Frederik var død; alle blev grebne af Sorg og mørke Anelser; men Modet var paa ingen Maade knækket. Vi var ret visse paa, at Krigen stod for Døren; men vi mente ikke, vi vilde komme til at staa ene, og vi stolede ogsaa for meget paa vor egen Styrke. Da Mandskabet

blev indkaldt, kom Vogn efter Vogn fuld af unge, raske Karle; andre kom til Fods; men alle kom de syngende, som det gik til en Fest.

Det blev en uhyggelig Vinter og frøs, saa det knagede. Rygtet gik, at Østerrigerne var nogle slemme raa Folk; men vi trøstede os med, at Dannevirke nok holdt; Dybbøl havde vi jo i Ryggen, og de danske Soldater var ikke lette at jage med.

Vi blev meget bestyrte, da Budskabet kom, at de Danske nu havde forladt Dannevirke. — En mindre Del af Hæren trak sig, forfulgt af Prøjserne, tilbage mod Fredericia.

De første af Tilbagetogs-Hæren, der kom til Erritsø, var en Afdeling Dragoner; deres Heste var saa udmattede, at de smed sig, saa snart de kom i Stalden, saa Folkene knap kunde faa Sadlerne af dem. — Efter dem kom, eskorteret af Dragoner, en Mængde Ægtvogne med Kød, Flæsk, Brød og andre Sager. Disse Ægtvogne var vistnok helt nede fra Egnen omkring Dannevirke, og flere af Kuskene kunde ikke tale Dansk. Det var en Aften, de kom til Erritsø; de var sultne og forkomne, baade Kuske og Heste. I min Faders Gaard var der ikke et Hul ledigt, hvor der kunde staa en Hest. De udmattede Dyr blev fodrede med det bedste, Gaarden kunde yde. Og Kuskene og Dragonerne spyttede heller ikke i Moders Grødfade; de første, der blev sat frem, forslog kun lidt; der maatte mere til. Moder begyndte saa smaat at sprække Tysk med Kuskene; hun kunde huske noget af det Sprog fra sidste Krig. Men Fader afbrød hende og sagde: »Snak do heller Dansk, Karen; for dit Tysk, de haar ingen Stej hjemme.« — Dragonerne laa i Kvarter i Byen i nogle Dage, og det var muntre Folk, som Erritsøerne havde megen Mor-skab af.

Jeg var den Tid godt en Snes Aar og tjente paa Henneberg Ladegaard, hvis Ejer var Hofjægermester, senere Kammerherre Thygeson til Damgaard. Den 8. Marts rykkede Prøjserne ind i Sognet, og de danske Soldater veg ind i Fæstningen; disse trak sig ganske langsomt tilbage, og før de kom til Erritsø, gav de Fjenderne en Salve for hvert Hegn, de forlod. Et Kompagni blev liggende for længe bag et Hegn og skød paa Tyskerne. De blev afskaaret, maatte vige ned i Baungaards Eng ved Stranden i Sønderskov, og her blev de

taget til Fange. Der var en Løjtnant, der forsøgte at undrende; men Tyskerne skød efter ham, saarede ham, og derpaa fangede de ham.

En Daglejer paa Henneberg Ladegaard, som hed Lave, og jeg var den Dag ude i en Skov i Nærheden af Gaarden for at skære Ris til Koste. Vi kunde se, de Danske laa bag Hegnet langs Ladegaards Mark og fyrede paa Prøjerne, og disse gjorde Gengæld. Danskerne holdt for længe igen; Fjenderne var tæt nede ved Hejse Kro, inden Kompagniet trak sig tilbage, saa de næsten ikke kunde komme ind i Fæstningen. De trak sig derfor ind i Skovene, hvor de var nogenlunde værnede mod Kuglerne. — Det var i den samme Skovstrækning, at vi skar Limeris, saa vi kunde høre Kuglerne fløjte mellem Træerne, og samtidig saa vi de røde prøjsiske Husarer sprænge ned ad Landevejen i Retning af Snoghøj. Vi var saaledes ved at komme midt ind i Slaget og ved at blive omgivet af Tyskerne. Jeg blev hed om Ørerne og siger til Lave: »Læ vos no sørre for aa kom hje fraa aa hjem, saa snaar vi kand.« Og det var vi snart enige om. Da vi var naaet hjem, varede det kun kort, før Prøjerne holdt deres Indtog paa Gaarden. Det var netop blevet Tøvejr et Par Dage før, saa Mark og Vej stod i eet Pløre. Derfor var de prøjsiske Soldater skidne og tilstænkede til over Knæerne; desuden var de sværtede af Krudtrøg. Det var store Karle, lutter Gardere, som saa noget hovne og barske ud, hvad de ogsaa senere viste sig at være. De forlangte straks en Vogn til en syg, som laa nede i Firmandsskoven. Jeg stod for Tur til at køre Ægt; men jeg var ikke meget forhippet paa at komme ud ved den Lejlighed. Der hjalp dog ingen Kæremor. Jeg fik spændt for en Kassevogn (vi havde den Gang ingen Fjedervogn paa Henneberg Ladegaard); en Prøjser satte sig op i Agestolen ved Siden af mig med opplantet Bajonet i Armen. Da vi kom ned i Skoven, laa Tornister og andre Sager der; men Manden var der ikke. Prøjseren saa sig omkring og udbrød: »Her er Krammet; men hvor er Karlen?« Jeg anede, hvad han mente, og pegte hen paa et lille Hus, som laa henne i Skovkanten. Da vi kom derhen, fandt vi ganske rigtig Fyren. Han var, saa vidt jeg kunde forstaa, ikke syg, men havde Kanonfeber. Den raske skældte næsten hele Vejen

den syge ud, og han græd som et Barn. Vi kørte nu videre ad Ladegaardsskov-Vej, om gennem Brovad og tæt ned til Hejsekro; der fik jeg Tyskerne læsset af og fik den Besked, at nu kunde jeg køre hjem. Men det var lettere sagt end gjort. Der var en Trængsel ad Landevejen, saa det ikke var muligt at komme igennem. Jeg havde ikke mere Glæde, end jeg selv havde Behov, da de Danske nu ogsaa begyndte at skyde med de store Kanoner inde fra Fæstningen; jeg troede, at disse var farligere, end det viste sig de var. Jeg holdt stille en lille Tid. Saa kom der en Trup af de røde prøjsiske Husarer, der skulde samme Vej som jeg. Dem satte jeg i Hælene paa, til jeg naaede Brovad, drejede saa ind ad Ladegaardsskov-Vej; dermed var jeg ude af Trængselen og naaede snart lykkelig og vel hjem.

Som før er fortalt, blev et dansk Kompagni taget til Fange ved Stranden i Sønderkov. Henrik Vindeløv og Søren Baungaard fik af Prøjserne Ordre til at køre Geværer og Tornystre m. m. til Kolding. Vindeløv kørte selv, mens Søren Baungaard lod sin Karl køre. Vindeløv fik Geværerne læsset paa Vognen; men gal i Hovedet var han; den Køretur passede ham ikke. Da han kørte op fra Stranden, styrede han Vognen ud paa Siden af Banken, saa den væltede, og Geværerne raslede derved ad. Da de havde faaet Vognen rejst og Geværerne læsset paa igen, vilde en prøjsisk Soldat, der fulgte med Vognen, tage Tømmen; men deri vilde Vindeløv ikke finde sig, han rev den ene Vognkæp op og satte sig til Modværge. Prøjseren ladede sit Gevær, men lod dog Vindeløv være Kusk og satte sig op — med Geværet rede — ved Siden af ham. Hvorledes de kom ud af det med hinanden paa den 2 Mil lange Køretur, ved jeg ikke; men synderlig god Forstaaelse imellem dem har der vist ikke været; for da de kom til Kolding, blev Vindeløv arresteret og maatte blive der nogle Dage. — Han blev behandlet temmelig strengt og som en farlig Person. Han havde en Broder, der var Bager i Kolding. Naar han en enkelt Gang fik Lov til at besøge ham, havde han en Prøjsers med ladt Gevær og oppløst Bajonet som Ledsager fra og til Arresten. — Omsider slap han dog fri og kom igen hjem, hvor han var haardt savnet.

Jeg skal love for, at Erritsøerne fik Indkvartering, og det

sved til deres Fjerkræ og andre Fødevarer baade af den ene og den anden Slags. Soldaterne stjal og tog, hvad de vilde. De tog saaledes straks min Moders Kager, og drak den Puns, de danske Dragoner havde levnet. — Paa Henneberg Ladegaard var der et laaset Kammer, hvor Ostene opbevaredes. De brød Døren op og tog Ostene; jeg tror ikke, de betalte dem.

Efter et Par Dages Forløb drog de sig tilbage fra Erritsø By, og der blev trukket en Kæde uden om Fæstningen, knap en Mil fra denne. — Den Dag, det skete, var jeg et Ærinde i Erritsø By, og da jeg gik hjem til Ladegaard, traf jeg paa Kolding Landevej en Karl, som jeg tjente sammen med, og som hed Hans Klausen. Han og jeg fulgtes nu ad ind igennem Skoven; her stod der, lidt før vi kom til Gaarden, en Vagt paa tre Mand. Da vi kom lige ud for dem, et Stykke fra dem, blev der raabt »Halt!« Jeg siger til Klausen: »Vi maa staa«. »Nej«, svarer han, »Jeg staar ikke; — vil du staa, saa kan du«. Vi fortsatte vor Gang, og der blev raabt igen. Vi efterkom endnu ikke Befalingen. Saa kunde jeg høre, de spændte Hanen paa Geværerne. »Nu maa vi staa«, siger jeg, »ellers skyder de«. Der var ikke andet for, vi maatte bie. — En af Vagten kom saa med Bajonet paa Geværet, og vi maatte marchere forved ham ind ad Gaarden til; derfra skulde vi føres op til en Hauptmann, som laa i Kvarter paa en Nabogaard. — Det var tæt ved Aften, vi paa den Maade holdt vort Indtog paa Henneberg Ladegaard. Forvalter Kjær og flere Karle og Piger stod og tog sig et billigt Grin, da Prøjseren kom drivende med os gennem Gaarden. Da vi kom tæt hen til Forvalteren, raabte Klausen: »Snak no Tysk te dem, Forvalter, te vi kan bliw fri faa de Kommers!« Forvalteren forklarede nu Tyskeren, at det var et Par af hans »Løjte«, og vi blev da fri og slap med Skrækken. Men Hans Klausen fik senere tit at høre, at han havde bedt Forvalteren om at snakke Tysk.

De danske Forposter stod ved Sanddal, knap en halv Mil fra Fredericia. — En Mand, der hed Kristen Ludvigsen, skulde ind til Fredericia og hente Jordemoder til sin Kone, som var i Barnenød. Han kommer styrtende forbi Forposten, som raaber ham an een, to Gange. Manden er forfikket og ænsrer ikke hans Tilraab, eller hører det maaske ikke, men

bliver ved at løbe. Der bliver raabt tredje Gang, uden at han standser, og Forposten skyder Manden, saa han ligger død paa Stedet. Soldaten havde jo kun gjort sin Pligt.

Da Østrigerne, som vi havde frygtet saa meget, kom, viste det sig, at de ikke var nær saa slemme, som Rygtet havde fortalt. De bestod af mange Folkeslag: Tyskere, Ungarer, Italienerne, Bøhmere, Tyrolere, Slavoner, Serbere og Kroater. Ungarerne med flere gik under Navnet »de spidsbenede«, fordi de havde snævre Benklæder, som gik ned i et Par Snørestøvler. De havde Ord for, at de var de værste til at stjæle; ellers var de flinke nok. Det var ikke meget høje, men stærkt byggede, raske Folk, der havde en gulagtig Ansigtssfarve og mørkt Haar. De ungarske Husarer var de smukkeste og raskeste Folk, vi saa i den Krig. Det var middelhøje, slanke, kraftige Karle, iført mørkeblaat Tøj med gule Snore, en flot Sjako med Pompon og blanke Ridestøvler, der naaede til lidt neden for Knæet. Hestene passede godt til Folkene; de var ikke just store eller svære, men tætbyggede og smukke. Naar jeg saa en saadan Rytter komme jagende, sammenlignede jeg ham med en Rovfugl; saa stolte Ryttere har jeg hverken set før eller siden. Og saa var disse Ungarere saa gode ved deres Heste; de talte til dem, som vi taler til vore Børn, naar vi er glade ved dem. Jeg husker, hvor venligt en Trænkonstabel kunde tiltale sine Heste med deres Navne, Jansi og Bista, mens han klappede og strøg paa dem, — han slog dem aldrig.

Ungarerne dansede meget; de brugte Kædedanse, og de dansede ikke alene med Benene, men ogsaa med hele Kroppen, med Arme og Hoved, med Fagter og Miner. Saadan tror jeg ikke, en Dansker eller Tysker kan lære at danse. Blandt Ungarerne var der ikke saa faa Sigøjnere; men de var en foragtet Kaste, kunde man mærke.

Det var fra den 8. Marts, vi fik disse Østerrigere, eller rettere Ungarer, indkvarterede. Der var Folk imellem dem helt nede fra den tyrkiske Grænse, og det var ingen Kostforagtere. Kunde de faa fat i en stor fed Bindehund eller en Stork, stegte de dem og spiste dem med største Lyst. Lam, Kalve, Smaagrise og Fjerkræ var de især slemme efter; ja, de drev det endog til at stjæle Faar og smaa Kvier. Søren

Baungaard fortæller, at deres Indkvartering havde stjaalet et Faar ovre hos Henrik Vindeløv, hvis Gaard laa tæt ved Baungaard. De havde faaet det hugget i Stykker og det meste deraf gemt; men en Del af det havde de faaet i Grukedlen og vilde koge Suppe derpaa. Vindeløv havde imidlertid faaet Nys om, hvor Faaret var blevet af. Han gik da sammen med et Par af sine Naboer, Peter Rasmussen (Nis) og Peder Fisker, og sin Kone, der hed Marie, og som kunde tale Tysk, hen for at faa fat i sit Faar igen. De fandt ogsaa Dele af et Faar i Grukedlen paa Baungaard; men *det er jo ikke let at finde sit Fedt i andre Folks Kaal*. Det stoledes Ungarerne vel paa, og vilde ikke udlevere noget af Faaret. Der udspandt sig som Følge heraf en heftig Kamp om Grukedlens Indhold. Peder Fisker tog straks Flugten, skønt han var Veteran fra 48, og da Overmagten var for stor (der var tre mod een), trak Henrik Vindeløv og Peter Rasmussen, der ellers var af de stærkeste og modigste Folk i Sognet, sig fægtende tilbage. De meldte nu Tyveriet til de Overordnede, og Tyvene fik saa, som de plejede i slige Tilfælde, et godt Livfuld Hug paa den bare Ryg, efter at de var spændt fast paa en Bænk. Man kunde, naar sligt gik for sig, høre deres Skrig langt bort.

Min Kone, en Datter af Henrik Vindeløv, fortalte, at Soldaterne i hendes Fødegaard havde stjaalet en lille Kvie fra Thomas Elkær, der boede ikke langt derfra. Da de havde slagtet og parteret den, gemte de Kødet i en Stak Halm i Laden. Da Ejeren kom for at lede efter sit Dyr, stod Soldaten, der havde slagtet den, endnu med den store Slagtekniv i Haanden. Da Ejeren forlangte at faa det stjaalne leveret tilbage, blev Soldaten saa rasende, at han hug Slagtekniven med Spidsen ned i Bordet, saa haardt, at Fingrene gled fra Skaftet ned i Bladet, og han skar de tre af, saa de dinglede.

Paa Henneberg Ladegaard havde vi senere, da Danskerne havde forladt Fredericia, Prøjsere indkvarteret. De havde faaet en hel Samling Baade slæbt herop og opstillet dem paa en Mark nær ved Kolding—Snoghøj Landevej, lige hvor Erritsø og Tavlov Sogne grænser sammen. Disse Soldater kaldtes Sapører og bestod mest af Haandværkere; de fordrev Tiden med at danse med hinanden og drikke Øl, som vi hentede til dem inde fra Fredericia. Naar vi fik Øllet hjem, lejrede

de sig ude i Gaarden omkring Tønden og satte adskillige Glas under Vesten, og af og til sang de en Vise; de var helt gode til at synge. Med Gaardens Folk befattede de sig ikke meget; de kunde vel nok mærke, at vi ikke kunde lide dem. Alle mente, at de med deres Baade vilde have prøvet at sejle over Bæltet og aflægge de danske et Besøg paa Fyn. Bæltet er et lille Stykke fra det Sted, hvor Baadene laa, kun godt 1000 Alen bredt. De begyndte dog ikke paa nogen Overgang; de var vistnok bange for de danske Orlogsmænd, som laa i Fænesund omme bag Halvøen Hindsgavl. Disse kom frem engang imellem og satte Skræk i Prøjserne; dem havde de en vis Respekt for.

Vi havde omtrent samtidig de røde prøjsiske Husarer indkvarteret. Det var smaa lette Karle og meget flot udhalede i Tøjet. De havde temmelig høje Heste, der var noget urolige, saa de smaa Karle havde nok at gøre med at komme i Sadlen, og det var ikke saa sjælden, at en af dem blev Græsrytter. Det har jeg ikke set nogen ungarsk Husar blive.

Nær ved Henneberg Ladegaard boede der en Mand, som hed Kristian Frost. Saa længe Østerrigerne og Prøjserne var her, drev han Marketenteri; han havde en Trækkevogn, hvormed han kørte rundt og handlede med Hvedebrød, Øl og Brændevin, og af disse Varer havde han ogsaa Udsalg hjemme i sit Hus.

En Dag kom en af »de spidsbenede« derover for at gøre et Indkøb. Før man kom ind i Stuen, skulde man gennem en lille Forstue, som stødte op til Bagsiden af Bageovnen. Oven paa denne var der et Rum, som var Gemmested for Smaating og Skrammel, og ind til dette Rum førte der fra Forstuen en lille Laage. Derinde laa ogsaa en Høne paa Æg for at ruge Kyllinger ud. Ungareren var nysgerrig, som de Folk i Almindelighed var, han linner Laagen og ser Hønen paa Æggene. Den Fristelse kunde han ikke modstaa, han snupper baade Høne og Æg og forsvinder med dem. — Der gik nogen Tid, saa kommer den samme Person over til Kristian igen, og denne genkender ham, saa snart han er kommen inden for Døren, og udbryder: »De var jo dej, din tysk Kjeltring, der stal mi Höön«. Han gennemprygler Ungareren og smider ham ud af Huset, og Ungareren fik saa meget, at hans Kam-

merater maatte følge og halvvejs bære ham derfra. Den Bedrift slap Kristian Frost godt fra; det var mere, end vi havde ventet.

Der var et Par store Ugler, som havde deres Rede oppe ved Mønningen i den store Lade. Dem holdt Forvalter Kjær meget af og kunde ikke udstaa, at nogen forulempede dem; de var saa gode til at fange Mus, sagde han. En Dag, Forvalteren ikke var hjemme, stoppede Ungarerne Hullerne i Muren paa Laden og jagede Uglerne saa længe, til de fik grebet den ene af dem. De bandt den med Benene til Stolpen ved en Havelaage, lavede en Sjako, som de bandt den paa Hovedet, og saa skulde den forestille den danske General. Derpaa marcherede de forbi den, hilste den paa militær Vis og holdt et farligt Styr med den. *Midt i alle* kommer Forvalteren; han gaar trods Ungarernes Protest hen og løser Fuglen og tar den med ind i sin Dagligstue. Den, der havde fanget Uglen, forfulgte ham og raabte og skreg, at han vilde have den; det var hans Fugl. Omsider gjorde Ungareren Forvalteren det for broget, og denne, der var en baade stærk og behændig ung Mand og ikke bange for sin egen Skygge, griber Forfølgeren i Nakken med de Ord: »Ja, jeg skal fløjtemig give dig Fugl!« Og dermed trak han Ungareren ud igennem Forstuen og smed ham ud ad Gaarden, saa han rudsede hen ad Stenbroen. Uglen blev befriet for sine Baand og sluppen ned i Laden til sin Mage. Efter den Batalje havde Uglerne Fred for Ungarerne.

En Daw i æ Mørkning sæjer Hans Klausen te mæ: »Ska vi it nier te Damgor i Awten aa ha wos et gaat Livfuld Hjaarbær«. De va netop ve dend Ti di va moon. »Jaaw«, sejer a, »de ku sku't væ saa möj tombe.« Hofjægermesteren var rejst væk, aa saa var der ingen ander end Gartner Petersen te aa pas o æ Kram, aa ham var vi it synderle ræjj faar, aa i saan en Ti gor et jo, som et kand. Naak æ de, Klausen aa mæ vi lester wos nier te Damgor, aa da et saa ær blæwn mørk naak, gir vi wos i Law mæ gotten Hjaarbær. Da vi haaj lojn let, fur Gartner Petersen Iww o wos aap fraa æ Slaat aa rover u hans Fynsk: »De maaw I itte«. Men de bryj vi wos it nowed om; vi vest naak, han woldt wos it i Faalejhied. Let ater kommer der en Patrolje, der rove wos

an aa sæjer o dje Tysk: »Vas makken si?« »Plokker Hjaaber«, swaahr vi, — aa saa gik di aa læt wos leg. — Naawed ater kommer der en anden Patrolje aa rover wos an lisom dind føøst, aa vi swaahr dem lissedan. Men de blæw regtenaak en anden Hjerom. Dier kom jæn aa æ Ungarer aa taw wos mæ; vi skuld föres aap te æ Huejvagt som lo u Laagor. De var en pæn Relehied faa wos aa komm o dend Maahd, nær vi var tæjn i Hjaarbær. Men der hjalp engen Kjæremo'r; vi maat trask aa aap te æ Goer mæ æ Østerriger i æ Hææl u wos. Da vi saa kam deraap, haaj æ Soldaat, dæ plæjet aa sto Vagt udden faar æ Goer, gawn a si Paast aa hæn te di ander. Vi blæw saa kommendieret te aa bliww standend, imæn han hindt æ Paast, aa saa skuld vi val ha van arrestieret te u anden Daw. De føøst æ Østerriger var gawn fra wos, sæjer Klausen te mæ: »No væl a idt sto hier længer, — aa hand ind ad en Loog u æ Staaldhus, som för ind te æ Hakkelskammer, aa a ibag ater ham! Diefraa smut vi ind i æ Kaahlkammer aa i æ Sæng aa under æ Dyøn mæ æ Klæjer u. — Vi ku naak hõör, di gik aa romstieret uwd i æ Goer aa ljet ater wos; mæn vi va gaat hyt, hwo vi var.

De Danske forlod Frederits efter at have kastet det Krudt og de Kugler i Havnen og Voldgravene, som de ikke kunde føre med sig til Fyn, medens de lod de gamle store Kanoner ligge. Østerrigerne rykkede da ind i Fredericia, og de slæbte de efterladte Kanoner bort; de var heller ikke for gode til dem, skönt vi ærgrede os nok derover. Dermed var de endnu ikke tilfredse. Fæstningsværkerne skulde jævnes, og dertil tvang de Befolkningen fra Omegnen, som blev tilsagt dertil gennem Sognefogderne. En saadan Tilsigelse fik vi ogsaa paa Damgaard og Henneberg Ladegaard. Det var noget, der krænkede Hofjægermester Thygeson; han gjorde Indsigelse mod det Overgreb, at Landets egne Børn skulde tvinges til at bryde ned, hvad de selv havde været med til at rejse. Da hans Indsigelse ikke hjalp, mødte han selv til Arbejdet i fuld Uniform og med Sabel ved Siden; det var en Mundering som han havde fra sin Officerstid. Vilde Fjenden have Mandskab af ham til sligt Arbejde, vilde han selv være den ene af dem. Østerrigerne maa have fundet, at de ikke kunde være bekendt

at bruge en forhenværende dansk Officer til det, og vi slap fri for at jævne Skanser.

Hofjægermester Thygeson var en Tid bortrejst fra Damgaard, og saa fik vi hans Rejsevogn op paa Henneberg Ladegaard. Den var dejlig bekvem at køre i og havde bløde Fjedre og udstoppede Agestole. Forvalter Kjær stod paa en god Fod med de indkvarterede Officerer og lod mig tit køre til Kolding med dem i Rejsevognen. Det var en Befordring, de kunde lide; de var flinke ved mig, og de gav mig baade Spise og Drikkeskillinger. Ved Kirketorvet boede der en Konditor Borello, hvor der var Sangerinder. Der læssede jeg flere Gange Officererne af, og ventede saa paa Svendsons Hotel, til de vilde hjem. Østerrigerne vilde gerne selv være Kusk; men jeg havde strengt Paabud fra Forvalteren om, at jeg paa ingen Maade maatte lade dem faa Tømmen. Jeg holdt ogsaa mit Løfte om at rette mig derefter, skønt det somme Tider kneb. En Dag var jeg i Kolding med en Officer, der nok var Greve eller noget lignende. Da vi tog hjemmefra, bad Forvalteren mig tage en Sæk Malt med hjem; jeg kunde sætte den ved Siden af mig i den forreste Agestol. Officeren var flink og gav baade Spise og Drikke til mig og Havre til Hestene, da vi kom til Kolding. Jeg stillede nu min Sæk med Malt op i den forreste Agestol og var derpaa et lille Rend ude i Byen. Da jeg kom tilbage, var Maltsækken stillet op i den bageste Stol. Da jeg spurgte Gaardskarlen, hvad det skulde betyde, svarede han, at det havde Officeren givet ham Paabud om at gøre; han vilde selv være Kusk hjemad. Officeren lod nu spænde for og satte sig trods min Indsigelse op i den forreste Agestol, tog Tømmerne og bød mig sidde op ved Siden af Maltsækken. Jeg blev staaende og lod ham vide, at hvis han vilde være Kusk, vilde jeg ikke med, men tage Vejen hjem til Fods. Tyskeren blev gal og skældte ud i en syndig Tid. Men Enden blev, at han maatte stige ned, lade Sækken flytte en Gang til og overlade mig Tømmen. Fra Kolding kørte jeg ham ud til en større Gaard paa Drejens, hvor han var til Gilde hos nogle af sine Standsfæller, og vi kom ikke hjem før langt ud paa Natten. — Næste Dags Formiddag, da Officeren var kommen af Sengen, kom han ud i

Stalden og spurgte, hvor Rasmusen var (saadan kaldte han mig; jeg hedder ellers Rasmus); da jeg saa kom til Stede, gav han mig en præjsisk Daler.

I *Erritsø By* havde Østerrigerne indrettet sig, som de kunde bedst; Fattighuset brugtes til Arrest, og i min Faders Toftekrog prygledes Arrestanterne. Man havde opført Skanser midt i Byen; paa Banken, hvor den ny Mølle nu ligger, havde de kørt Kanoner op, og et Batteri var opstillet tæt nede ved Snoghøjvejen. Fra disse Steder beskød de Palmesøndag Fredericia med deres Feltkanoner. Der blev skudt igen fra Fæstningen, og flere Granater faldt i og udenfor Byen. Beboerne, særlig i den midterste og i den østligste Del af Byen, blev, som ikke saa underligt var, meget forskrækkede, fik deres bedste Ejendele pakket sammen tillige med nogle Fødevarer og kørte dermed ud til Udflytterne, hvor Kuglerne fra Fæstningen ikke kunde naa dem. Da jeg hørte Kanonerne tordne, fik jeg Lov at gaa hjem og hjælpe mine Forældre. Jeg sprang tværs over Markerne, alt hvad jeg kunde, og da jeg kom til æ Hyørlivej (Hyrdeledvejen), mødte jeg Beboerne fra Fattighuset. De kom flygtende med deres fattige Ejendele, gamle lasede Sengeklæder, Kaffekedler o. s. v. Hver havde Favnen fuld, og de saa rædselsslagne ud.

Hjemme hos mine Forældre var der ogsaa Fig paa Færde; det mest værdifulde fik vi samlet sammen og rede til, at vi hurtigt kunde tage det ud, om galt skulde være; men min Fader vilde paa ingen Maade rømme Gaarden. Da vi havde faaet ordnet Tingene, var jeg nysgerrig, som man jo er i Tyveaars-Alderen, og jeg gik ud paa Gaden. Der traf jeg en af mine Venner, Søren Kjær, som ogsaa var meget for nyt. Østerrigerne holdt med deres Kanoner paa Banken et halvt Hundrede Favne fra os og skød; vi hørte, hvorledes der blev kommanderet: »Erste Kanon, Feuer!« o. s. v. »Ska vi idt aap te dæm«, siger Søren Kjær, og vi begyndte saa smaat at nærme os; men der blev snart vinket af, og vi blev jaget ned paa Gaden igen. I *Erritsø* skete der, mærkeligt nok, ingen videre Skade. Bombardementet hørte op, og Beboerne vendte tilbage til deres Huse og Gaarde.

Under Bombardementet blev en af min Faders Heste syg, og da der ingen Dyrslæge var at faa, var han ked af det. En

Officer, som laa i Kvarter hos ham, raadede ham til at gaa hen til Skansen midt i Byen og der finde Obersten, saa kunde der maaske blive Raad. Da Fader kom derhen og spurgte en Officer om Oberst Wilner von Wildeck, slog denne sin Kappe til Side og viste ham Distinktionerne; det var netop ham, han havde henvendt sig til. Min Fader spurgte da Obersten, om der kunde blive Raad for, at han kunde faa en Dyrlæge til Hesten. Da den nærmeste Dyrlæge laa i Kvarter i Højrup Kro, blev en Ordonnans afsendt efter ham. Han kom og tilsaa den syge Hest. Fader spurgte ham da, hvad han var ham skyldig. Dyrlægen saa sig om og sagde: »De har Hus og Gaard; jeg har kun min Videnskab; vil De give mig en præjsisk Daler?» Derpaa gav han min Fader en Attest paa, at Hesten var syg, og da Attesten ikke var dateret, friede den i lang Tid min Fader for Ægtkørsel.

Hjemme i min Faders Gaard havde de en Tid Indkvartering af Folk, som hørte hjemme i Wien og Omegn. Det var smukke, oplyste Folk. En af dem hed Hollath; ham var mine Søskende gode Venner med; men der kunde ogsaa opstaa smaa Stridigheder mellem dem. Hollath fortalte dem, at dersom de kom til Wien, vilde de blive staaende maalløse og dernæst udbryde: »O, jeh, Wien ist schön«; der hang Sølv og Guld ned ad Husene. — Mine Søskende gav en lignende Skildring af København og fortalte ham, at det ikke vilde gaa ham et Haar bedre, dersom han engang skulde være saa heldig at faa denne By at se. Hollath kunde ved slige Lejligheder blive gal som en Tysker; men han tog sig i det, og saa kunde han give en Flaske Vin til Forlig.

Hjemme laa der ogsaa en Ungarer, som vi kaldte Skorstensfejer; om han var Skorstensfejer af Profession, eller det var, fordi han var noget mørk, ved jeg ikke. En Dag havde han faaet nogle Kartoffler af Søster Ingeborg, men nægtede at betale dem; det endte med, at de kom i Skænderi. Ingeborg skældte ud paa Dansk og Skorstensfejer paa Tysk. Inden Ingeborg ser sig for, smækker Skorstensfejer hende en Lussing. Hun fulgte imidlertid ikke Skriftens Anvisning, at vende den anden Kind til, men løb og vilde melde Skorstensfejer til hans Overordnede. En Feltvæbel, som kom til, fik

dog Ingeborg til at afstaa fra sit hævn-gerrige Forsæt paa den Betingelse, at han gjorde hende en Undskyldning og lovede, at sligt ikke skulde gentage sig, samt betalte Kartofflerne.

En af de indkvarterede hed Angiari Alessandro og var født i Verona. Han fortalte, at hans Fader var Købmand. Mine Søstre drillede ham, og med en Hentydning til den Tids italienske Bissekræmmere og deres Handelsvarer sagde de, at det vel var med Muse- og Rottfælder, han handlede. Saa blev han vred og skældte ud. Men det kom dog ikke til Haandgribeligheder imellem dem.

En Dag havde en stor Bømer, om ikke just stjaalet, saa dog uden at spørge om Forlov borttaget en Kedel fra Mikkell Hjuler, der boede Nabo til mine Forældre. Kedelen havde han slæbt over i vort Bryggers, hvor de brugte den til at koge Suppe i. Saa lige i allen Godlav kommer Hjuleren et Ærinde derover, kigger ind i Bryggerset og faar Øje paa sin Kedel, som staar paa en Trefod over Ilden og koger. Mikkell var en stor og stærk Mand og kunde nok, naar der skete ham Uret, blive gal i Hovedet. Han springer ind i Bryggerset, snapper sin Kedel og vil til at vælte Suppen. Saa var Spillet gaaende. Bømeren styrter til, og under den Kamp, der udspinder sig, falder Bømerens Felthue i Suppen. Bømeren griber nu fat i Hjuleren og vender ham baglæns over Næddøren ud i Gaarden. Der kom nu en Feltvæbel til, som tog Parti for Bømeren. Dersom min Fader ikke var kommen til i rette Tid og havde faaet de stridende Parter skilt ad og mæglet Forlig imellem dem, kunde det have set sort nok ud for Mikkell Hjuler. Feltvæbelen truede med, at han vilde melde Hjuleren til Officererne; dette blev der dog ikke noget af; men Østerrigerne tog Hævn ved at rykke Mikkells Kartoffler op.

I min Faders »Sidestue« var der indkvarteret en italiensk Præst, der hørte til det italienske Regiment »Prinz zu Holstein«, der en Tid laa i Byen. Italienerne var smukke, slanke Karle, ikke saa mørke i Huden som Ungarerne og heller ikke saa slemme til at stjæle. — Dr. Zeuthen, som var Præst i Michaelis Sogn i Fredericia, hvortil Erritsø er Anneks, var en Dag inde at aflægge sin italienske Kollega en Visit, og de havde en lang Samtale med hinanden. Følgen heraf var, at

den italienske Pastor fik stor Respekt for Dr. Zeuthen, der var en lærd Mand, som Italieneren ikke nær kunde hamle op med. — Hans Tjener gav ham ingen god Berømmelse, han sagde til min Moder: »Dr. Zeuthen er en god Mand; men min Pastor er en Kanalje«.

I »Sidestuen« laa der en Tid tre Skræddere indkvarterede. Sidestuen vendte med to Karm Vinduer ud til Haven, hvor der netop da stod mange gode Abilder med moden Frugt. Ud og ind ad Vinduerne sprang Skrædderne mange Gange om Dagen, naar de hørte Æblerne falde af Træerne. De havde en slem Medbejler i Søster Magdalene; hun var ogsaa jævnlig paa Færde og snappede de bedste, før Skrædderne kunde komme derhen. Saa skældte de hende ud paa Ungarsk, og hun betalte med samme Mønt paa Dansk. — De lavede en Kødret, som de kaldte Pabriga, og hvortil der foruden stærke Sager som spansk Peber ogsaa brugtes Kartoffler. — Murer Niels Rasmussen havde en Toft med let sandmuldet Jord, hvori der voksede storartede Kartoffler. Der var imidlertid stærkt Svind i dem, og han kunde ikke komme under Vejr med, hvor de blev af. En Dag, Skrædderne var ude, kommer min Moder ind i Sidestuen; hun linner en Dør ind til et lille mørkt Pulterkammer og ser da, at Skrædderne der har et Oplag af Kartoffler — øjensynligt af Murerens. De havde ført dem ind gennem Vinduerne om Natten, ligesom de gjorde ved Æblerne om Dagen. — Der blev nu sørget for, at Mureren kunde have sine Kartoffler i Fred.

Der blev, i det hele taget, stjaalet og rapset meget, og Østerrigerne vilde paastaa, at der var nogle Danske, der stjal paa deres Bekostning, saaledes at de fik Skylden. — Min Faders So havde faaet en skønne Flok Grise, og dem var Tyvene slemme efter. Gaardens Indkvartering enedes da om at skiftes til at holde Vagt ved dem, om de kunde gribe Grisetyvene. Fra en Gaardmand lidt længere oppe i Byen, der hed Niels Pedersen, men kaldtes Gjertsen, var der blevet stjaalet noget Kløverhø. Han og hans Søn, Lave Gjertsen, kommer en Aften i Mørkningen hen i min Faders Gaard og ind i Huset, hvor Soen laa med Grisene, for at lede om deres Hø. Straks tror Østerrigerne, at der har de Grisetyvene. De greb dem og vilde have dem arresterede, og det hjalp dem

ikke, hvad de forklarede om deres Hø, og Sproget voldte jo ogsaa Vanskeligheder. Først da min Fader kom til og lagde sig imellem, slap Niels og Lave fri.

Hjemme i Erritsø havde de i Indkvartering en Underofficer, som hed Frederik Henry Lucas, af Italiens Regiment. Han var ellers Student og Wiener af Fødsel. En Søndag, jeg var hjemme i Besøg, klædte han og nogle Kammerater sig ud som Marketendere. Lucas havde laant min Bedstefaders gamle Chenille. Under en høj Hareulds-Hat havde han et Par Lokker Hør, der skulde forestille Haar, hængende ned ad Ryggen. Et Par Vadmels Bukser, hvide Strømper, Træsko og et Par Messingbriller fuldstændiggjorde Forklædningen. Hans Medhjælper var klædt i Kvindfolkedragter og saa ligesom Lucas yderst komiske ud. De havde et Par smaa Trækevogne med et lille Anker paa hver; i det ene var der Øl og i det andet Brændevin. En Snaps kostede to Skilling og et Glas Øl ligesaa. De kørte nu under stærk Tilstrømning hele Byen igennem og ind i alle Gaardene. Hvem de traf paa, falbød de deres Varer. De, der var raske til at handle med dem, maatte betale; lod de sig nøde, kunde de godt slippe for det. En Karl, der havde drukket, men ikke vilde betale, eller maaske ikke havde Penge hos sig, holdt de et forfærdeligt Hus med. Lucas forfulgte ham og brølede ham af og til paa Dansk ind i Ørerne: »To Skilling!« — saa Karlen til sidst maatte forsvinde fra Optøget. Hvis Officererne ikke kom ud til dem, hvor de kom frem, hjemsøgte de, der var forklædte som Kvindfolk, dem i deres Lejlighed. De gjorde Tegn og underlige Gerninger til Officererne, løftede lidt op ved Skørterne og spjattede ud med Benene. Officererne morede sig kosteligt over deres Pantomime og gav dem Skillinger, og saa drog Optøget videre.

Mellem den danske Hær og Østerrigerne var kun det smalle Middelfart-Sund, saa de i stille Vejr kunde raabe til hinanden. Mellem de danske Soldater paa Fyn var der en Del Sydslesvigere; af dem var der mange, der rømte over til Østerrigerne. Det var noget, der harmede os, naar vi saa disse Landsforrædere — og det var ikke faa — komme luskende; selv Østerrigerne kunde ikke fordrage dem.

Under Vaabenstilstanden hen i Sommeren blev en Del af de danske Soldater hjemmitterede, og Østerrigerne var meget nysgerrige efter at komme til at gøre Bekendtskab med deres forhenværende Modstandere. — Vi var ikke rigtig fornøjede med, at vore Folk efter Krigens Strabadser sendtes hjem i saa daarlig en Klædedragt, at vi knap kunde være vore Jenser, som vi holdt saa meget af, bekendt. De blev efter vor Mening behandlet lovlig smaaligt, — og det samme var Tilfældet med Forstærkningen, da den blev indkaldt; disse fik en islandske Trøje i Stedet for en Vaabenfrakke og en tarvelig lyseblaa Kappe i Stedet for den sædvanlige, saa de efter Klædedragten at dømmes var ligesom en ringere Klasse Mennesker.

Der boede indtil for nylig en Mand paa Erritsø Mark, der hed Konrad Møller; han var Smed, og desuden drev han sin lille Landejendom. Endnu da han var højt oppe i Halvfjerdserne, var han rask og rørig som en Ung og havde altid et skæmtsomt Ord paa rede Haand. Der er et gammelt Ord, der siger, at nitten Haandværk er tyve Ulykker; men overfor Konrad Møller holdt det ikke Stik. Ved Siden af at være en dygtig Smed var han Landmand og Slagter og spillede godt paa Violin. Var der en Hest eller Ko, der skulde aarelades, eller havde en Ko vanskeligt ved at kælte, og skulde Kalven vendes i den, eller sligt, var Konrad Mand for at besørge det. Til at bruge en Le i Høst eller Slæt var der ikke mange unge, der skal »staa ham i Rette«. Han var noget af en Handelsmand og en Kender baade af en Hest og et Kreatur.

Han gjorde Felttoget i 1864 med og var med til Forsvaret af Dybbøl Skanser. Da Prøjserne stormede, den 18. April, blev hele Bataillonens, som Konrad stod ved, oprevet og skilt ad. Da de faa, der var tilbage, kom over til Als, samledes en Flok af dem om en Sergent. De stod i en Kreds om ham, og de spurgte hinanden: hvorledes gik det den Officer, og hvad blev der af den Underofficer og saa fremdeles. Og Svaret lød stadig: Han er saaret, og han er død. Taarerne kom den gamle Sergent i Øjnene. Allerbedst som de staar

og taler med hinanden, kommer der en Geværkugle ovre fra Prøjserne og rammer Sergenten lige i Tindingen, saa han falder død om imellem dem.

Engang hørte jeg Brødrene Konrad og Peter Møller tale om deres Deltagelse i Krigen; de stod ved forskellige Batailloner, og de havde ikke set hinanden siden Indkaldelsen; saa en Gang — efter mange Maaneders Forløb — havde de faaet et Glimt af hinanden at se; de to Batailloner, de hørte til, havde mødt hinanden og var marcheret forbi hinanden, men uden at de to Brødre kunde faa Lejlighed til andet end at sende hinanden en flygtig Hilsen i Forbifarten. Saa siger Peter Møller: »Ka do haaws, hwa a saaj te døj, Kondret, da vi traf hwerander der nier i Slesvig?« »Ja, a kand«, svarer Konrad, »do root di Fenger fræm aa saaj: ska vi røkkes Krog, Kondret!«

Konrad Møller fortæller: Dengang de under Vaabenhvilen blev hjempermitterede, var han hjemmehørende i Herslev, hvor han er født. Der var ikke saa faa andre danske Soldater, blandt andre Hans og Peter Møller og flere andre raske og stærke Karle. De blev enige om, at det kunde være rart oven paa Strabadserne at more sig lidt med Herslev-Pigerne. I den Hensigt fik de foranstaltet et Bal, hvortil foruden Byens Piger ogsaa en Del Karle, der ikke havde været med i Krigen, blev indbudt.

Østerrigerne, som laa indkvarterede der i Byen, havde af deres Officerer faaet Paabud om at holde sig borte fra dette Bal; men Fristelsen maa have været for stor; thi trods Forbudet indfandt de sig i Huset, hvor Ballet holdtes, og vilde efter Sædvane spille Herrer over Danskerne. Men deri vilde disse ikke finde sig. Det varede ikke længe, før det udviklede sig til Slagsmaal over hele Linjen — og det bedste var, at dengang tabte Østerrigerne Slaget.

Der var enkelte af dem, der trak Sablen; men den kom de snart af med, — saa et Knæ for den, og i to Stykker med den. — Der vankede saa svære Prygl, at enkelte af Østerrigerne knap kunde hjælpe sig selv hjem. — De Danske frygtede for, at der skulde komme et Efterspil. Men det gik helt stille af for deres Vedkommende. Om Østerrigerne fik Straf, ved ingen Besked om. Dette Slag blev omtalt i Egnen, og Herslev-Karlene var nær ved at blive berømte.

Morten Andersen eller, som han i daglig Tale kaldes, Morten Kok, var en af de Erritsø-Karle, der med Hæder deltog i Krigen 64. Han omtales i Rapporterne som en tapper og behjærtet Soldat, og han blev hædret med Dannebrogskorset og forfremmet til Korporal. Han har fortalt mig nogle Smaa-træk af sit Liv og særlig fra sin Soldatertid, som gengives her i hans egen Fremstilling:

Min Fader var født i Pjedsted og havde faaet en udmærket Skolegang der hos Lærer Danielsen; han havde faaet bedre Kundskaber i Skoletiden end mange andre Bønder, og han var lidt for ved mange i sin Tid, ogsaa som Landmand. Han fik en Gaard i Erritsø. Vi var ni Søskende; jeg var den ældste, og jeg kom tidlig til at tage fat paa al Slags Arbejde. Min Faders Ønske var, at mine Søskende og jeg skulde lære at blive dygtige Mennesker; men ingen af os naaede hans Standpunkt i Fædrelandshistorie, Stilskrivning o. s. v. Jeg hørte ham engang sige til en anden Mand: »Jeg vil nu se at uddanne mine Børn til Lydighed og Arbejde.« Han var akkurat paa alle Omraader, og meget økonomisk. Han lavede selv alle vore Træsko og næsten alle Landbrugsredskaber.

Da jeg gik til Konfirmationsforberedelse, lagde han Tjenestekarlen af, og jeg maatte da køre Hestene og pløje. Jeg var stor af Alder og havde Lyst til det, skønt det tit kneb med Kræfterne; men min Fader ynkede os ikke i den Forstand.

Fædrelandssind indsugede jeg som ganske ung ved mine Forældres Paavirkning. Min Bedstemoder fortalte mig mange Træk fra Krigen i Begyndelsen af 1800'erne. Og under min Opvækst taltes der meget om Trears-Krigen; den kom tit paa Bane, naar min Fader om Vinteraftenerne havde Besøg af sine Omgangsvener, hvoraf jeg særlig vil nævne Anders Ussing og Murer Niels Rasmussen. Det var interessant at høre dem fortælle eller udvikle deres Mening om forskellige Ting, og meget af det satte sig fast i mit Minde. I religiøs Henseende var de ikke altid enige. Niels Rasmussen holdt meget af Bastholms Skrifter. Det gjorde min Fader ikke; han sagde til mig: »Ret dig efter din Moders Tro, hun er barnlig og tager Biblen som en Rettesnor til Salighed.«

Jeg blev hjemme hos mine Forældre, til Tiden kom, jeg skulde være Soldat. Min Bedstemoder havde givet min Fader

Penge til at leje for mig, saa jeg kunde slippe for Tjenesten. Men jeg syntes, at jeg ikke var bedre end mine Brødre, og vilde ikke unddrage mig noget, der vilde paahvile dem. Jeg vilde være Soldat; min Fader var glad derover, og jeg har aldrig fortrudt det.

Da jeg skulde af Sted, fik jeg et godt Ord med fra min Fader: »Gør din Pligt. Gør ikke noget, uden at du husker, at Gud ser det, og at din Fader og Moder kan være glade ved det. Og skriv saa jævnlig hjem.« — De Breve, jeg fik fra min Fader, havde stor Velsignelse for mig.

Min Garnisonsby var Rendsborg; der laa jeg 2¹/₂ Aar i fast Tjeneste.

I September Maaned 1863 blev jeg atter indkaldt til at møde i Rendsborg, da der var Udsigter til Krig. Efter fuld Udrustning rejste Batteriet op til Neumynster i Holsten. Vor Batterichef hed Fallesen. Mens vi laa der, var Kieler-Studenterne af og til med Jærnbane længere oppe i Holsten, og de lavede en hel Del Styr ved Stationen, naar de saa danske Soldater paa Perronen. De skældte os ud og spyttede og rakte Tunge ad os, og kastede, hvad de havde af Snavs, paa dem, som stod dem nærmest. Vor Batterichef havde en Menig til at hente Posten; men han klagede til Kaptajnen over den Medfærd, han led; og saa blev jeg kommanderet til at staa der, naar visse Tog kom. Min Kaptajn gav mig skrappe Paa-læg: »Jeg haaber og mener, De er en rask Soldat og kender Deres Pligter!« Saa en Søndag kom Studenterne, og der var et temmelig langt Ophold ved Neumynster. Jeg gik frem og tilbage paa Perronen og taalte at høre paa deres Grovheder og Vrængen ad mig. Da strakte en sig langt ud ad Døren, spyttede mig lige i Ansigtet, grinede og rakte Tunge. Jeg greb min Klinge og smak ham en paa Munden, saa Blodet flød, — og saa stod jeg rolig, rede til at udlevere flere af samme Slags, om det behøvedes; men ingen vovede mere at række Hovedet ud den Dag. Der stod mange civile og saa derpaa, hvoriblandt var min Vært. Han og to til kom hen til mig, klappede mig paa Skulderen og sagde paa deres Tysk: »Godt gemagt«, og indbød mig til et Glas ovenpaa.

I Neumynster laa vi, indtil vi en Morgenstund rykkede ud derfra, og det tyske Forbunds Eksekutionstropper rykkede

ind. Da vi rejste, blev flere slesvig-holstenske Faner stukket frem. Jeg saa et Sted, hvor det skete, en Korporal til Hest sætte over et Stakit, gribe Flagstangen og tage Flaget bort.

Saa kom Krigen. Vort Batteri kom først for den 3dje Februar. Jeg stod ved 1ste Halvbatteris 1ste Deling. Meningen var at vi skulde støtte Tilbagetoget gennem Forterrænet til Danevirke. Men Fjenden var for tæt ved Voldene, saa at vi maatte køre op paa Saksearm Skanse. Den ene Kanon var lige kommen til Skud, da den næste for op. Hestene blev sky, da Kanonen slog tilbage; de sprang ud til Siden, og hele Bespændingen faldt dybt ned, mange Alen; Lavetten knustes, og Heste og Folk laa i eet Mas.

Østerrigerne var lige tæt ved Skansen, og vort Infanteri besatte den, medens den anden Kanon drog sig tilbage. Kaptajnen bad mig ved Bortgangen se at klare den nedfaldne Kanon ved Hjælp af det Mandskab, som havde reddet sig ved Faldet, og nogle Infanterister. Det lykkedes mig ogsaa at faa Kanonen gjort fast under Forstillingen. Derpaa fik jeg min Hest og Hesteholderens ind i Bommene; men dette skete ikke, før Skydningen allerede for længst var ophørt, og vore Forposter var trukket tilbage i Natstillingen. Da vi nærmede os vore Forposter, var der udsendt nyt Feltraab, og det voldte ny Ulemper, inden vi kom igennem. Vi drog ind gennem Bustorp By, hvor det brændte paa bægge Sider af Vejen. Først længe efter Midnat kom jeg til Gottorp Slot, hvor Kaptajnen kom til, og jeg maatte aflægge Rapport. Han havde troet, at jeg var fanget af Østerrigerne. De kaldte mig fra den Tid Bustorpmanden, og jeg blev fremhævet af Kaptajnen.

Samme Nat fik vi fat i en Reserve-Lavet og fik Kanonen monteret i den. Om Morgenens tidlig rykkede vi ud igen til Bustorp og 1ste Halvbatteri deltog i en Artillerikamp mod Østerrigerne, som stod ved Kongshøj. Det varede ved hele Formiddagen.

Den 5te Februar drog vi tilbage fra Slesvig. 2 Døgn tog det, før vi 7de Februar om Aftenen naaede Sønderborg. Der blev Kanonerne, og Heste og Mandskab indkvarteredes paa Sønderborg Ladegaard.

Nogle Dage efter maatte vi rykke ud paa Dybøl-Stillingen,

ved Siden af Dybøl Mølle mellem Skanserne 4 og 5. — En Dag fik vor Deling begge Kanoner skudt i Stykker i eet Nu; jeg blev ganske forstumlet, thi det saa ud, som om de var skudt af uden Aftrækkesnor. Den Dag blev jeg saaret en Smule paa højre Kind, og jeg har været lidt tunghør siden.

Da Prøjserne havde taget Dybøl By og drev vore Folk tilbage, stod vi rede til at hilse paa dem. Prøjserkuglerne peb og hvinede ind imellem os. En Konstabel, der gik imellem os for at være en modig Soldat, fik med eet Kanonfeber; han rystede og kunde ikke udføre, hvad der blev befaleet. »Rør paa!« kommanderede jeg. Men han lagde sig ned. Jeg drog min Sabel og traadte hen imod ham; »Kujon!« raabte jeg og hævede min Arm. »Aa,« sagde han, »giv mig en Dram.« Den fik han, og saa kunde han igen gøre og fuldføre Tjenesten.

Det var storartet at se, saa godt Mandskabet kunde holde Humøret oppe. De utroligste Kunster blev sat i Gang; man kunde t. Eks. se et Musikkorps komme rykkende frem, udklædt i de mærkværdigste Dragter og forsynede med Ildtang, Skovl, Rivejærn o. s. v. som Instrumenter. Granaterne forstyrrede tit; men saa lød det i Kor: »Paa'en igen, Granaten er væk!«

Humøret tabte sig dog noget i den sidste Tid, før Skanserne blev stormet. Og det var intet Under. Granaterne regnede ned Dag og Nat.

Mandskabet stod tit op og sagde: »Maa vi da ikke komme til at skyde igen?« Men vi fik kun Nej til Svar; Skydning var næsten forbudt for vort Vedkommende, og vi kunde ikke forstaa hvorfor. En overordnet Officer sagde til mig en Dag, at vi *irriterede* Fjenden, naar vi skød paa ham. Sligt gik over min og manges Forstand.

Øvelserne paa Dybøl bestod mest i at dække, hvor man kunde. Paa Skanse Nr. 5 var en frivillig svensk Sergent ansat som Skansekommandør. Skansen blev en Dag saa stærkt beskudt, at alle Kanonerne gjordes ubrugelige, og Folkene røg ud af den. Sergenten skældte ud; med eet greb han et Gevær, for ud og et Stykke frem mod Fjenden og rettede og skød paa Prøjserne. Inden han kom tilbage, blev han saaret; men han blev ikke skudt ihjæl, skønt der var mange, som rettede imod ham. »Tusinde Djævl«, raabte han, da han kom

tilbage. Han fik et kraftigt Hurra. Jeg hørte ikke senere, hvad der blev af ham.

To Underofficerer sad og spiste; den ene rakte netop sin Flaske hen til den anden, da der kom en Granat og sprang lige ved Siden af dem. De beholdt Livet; men Flasken faldt og gik i Stykker, og dens Indhold spildtes. En Konstabel sprang hen og greb Stumperne, idet han udbød: »Det var skammeligt gjort; de Prøjerballunke skulde da lade os faa Madro.«

Længere hen i Tiden fik vi Stilling mellem Skanserne 9 og 10, og der blev vi til 18de April.

Inden vi trak os tilbage, fornagtede jeg den ene Kanon. Jeg naaede heldigt om til Brohovedet lige før Palisadeporten blev lukket. Jeg kom over Enden af Broen i samme Øjeblik, som en Ingeniør antændte den. Jeg gik lige op til Kirkebatteri for om muligt at gøre Tjeneste; men ingen levende fandtes i Skansen. Det var om Formiddagen. Da jeg endelig fandt Batteriet, blev Kaptajnen glad (de havde troet, jeg var taget til Fange) og udbød: »De skal være Dannebrogsmænd fra i Dag; Premierløjtnant Grüner har rost Dem, saa jeg ved, jeg kan stole paa Dem.« Og derpaa spurgte han mig, om jeg kunde paatage mig at føre to Kanoner gennem Sønderborg om ved Kirkebatteriet og ned til Placementet 2 og 3. Der skulde vi holde os paa Vejen, indtil det blev Nat. Da vi kørte om ved Kirkebatteriet, faldt de to Forløbere; Forkoderne blev skudt over paa dem bægge; flere Granater sprang imellem os. Skaglerne blev revet af i en Fart, og vi slap derfra. Da vi kom uden for Sønderborg paa Vejen til Surløkke-Batteriet, gjorde vi Holdt. Prøjsernes Infanteri havde opdaget os og beskød os med deres Bagladere. Vi søgte da lidt Dækning bag et Hegn, og Trænkonstablerne steg af deres Heste. Kuglerne slog i Hegnet; men vi laa dog nogenlunde beskyttede der, til det blev mørkt; saa kom Kanonerne paa Plads. Vi laa der i fire Døgn. Jeg havde ingen Mad med mig dertil, og jeg fik intet udleveret, saa længe vi var der.

Imidlertid blev der ikke skudt paa os; der var Vaabenhvile, og der var udsendt Parlamentærer baade fra os og fra Fjenden. Flere af vore høje Officerer, der var faldne — deriblandt General du Plat — blev ført over til Sønderborg.

Det fortaltes, at de faldne Officerers Fingre, hvorpaa der havde siddet Guldringe, var skaaret af, og alt af Værdi var taget fra dem.

Den sidste Nat, jeg laa i Surløkke-Batteriet, kunde jeg snart ikke holde det ud længer for Sult. Jeg tog derfor en lille Afstikker op til Vejen. Der traf jeg min Kaptajn; han kom ridende i Skridt, jeg hilsede, og han genkendte mig, da det var maanelyst. »Hvad, er det ikke Dem, Korporal Andersen?« spurgte han. »Jo, Hr. Kaptajn«. »Hvorledes har De det?« »Jeg kan snart ikke holde ud længer for Sult. I fire Dage har jeg ikke faaet synderlig Mad i min Mund. Jeg vilde prøve, om jeg ikke kunde faa lidt nede ved en af Gaardene.« Kaptajnen griber ned i sin Taske og tager en lille Pakke indsvøbt i Papir, som han rækker mig, og siger: »Jeg vil dele med Dem i Aften; i Morgen skal De blive afløst.« Der var fire smaa Stykker fin, skaaren Mad. Men hvad var det til en sulten Soldat? To Stykker var kun een Mundfuld for mig. Kaptajnen lod mig faa de tre Stykker, og tog selv kun eet. Saa rakte han mig en lille Flaske med et Par Snapse i; »her,« siger han, »tag Dem et lille Stød af den.« Jeg drak og takkede, og han red videre.

Jeg stod saa og sundede mig lidt; »hvad om du gik lidt om efter Sønderborg«, tænkte jeg. Ved Møllerne kunde jeg høre, at der var Militær, som ikke sov. Jeg gik et Stykke ned ad en Mark. Og hvad traf jeg? En Bekendt, en Infanterist af 6te Regiment, der kom som han var kaldet. Da vi mødtes, stod vi stille begge to. »Hvad er det ikke dig, Karl?« — »Jo«, siger han. Og saa blev der spurgt imellem os, hvorledes vi havde det o. s. v. Saa siger jeg: »Har du noget spiseligt i din Brødpose?« »Ja, jeg har et Fireskillings-Franskbrød, og jeg har ogsaa en Snaps. Du kan faa bægge Dele, er du trængende til det.« Og det var jeg.

Jeg gik glad tilbage til min Post og lovede mig selv, at saa fremt jeg maatte faa den Lykke at komme hjem, skulde jeg gengælde Karl Nielsen det Venskabsstykke. Vi naaede bægge to at komme friske og raske hjem fra Krigen, og vi har ofte talt med hinanden om det Møde, vi havde om Natten bag Sønderborg. Karl og hans Kone arbejdede i mange Aar hos mig i Høsten, og hun har flere Gange sagt til mig: »Ja,

min Mand fik det Franskbrød og den Snaps godt betalt.« — Nu er de bægge døde for flere Aar siden.

Vort Bateria blev fra Sønderborg ført over til Fyn, hvor vi snart drog op og snart ned gennem Øen. Mens vi laa der, førtes der Forhandlinger om Fred, og der var sluttet Vaabenhvile. Det ældre Mandskab blev hjempermitteret, og Permissionen naaede snart vor Alders Mandskab, men kun for de Meniges og Underkorporalernes Vedkommende. Vi, som havde faaet en Snor mere, maatte blive i Tjenesten. En Kammerat og jeg fik Lyst til at forhøre, om der ikke kunde gives os en lille Permission til Jylland, over til vort Hjem. Han var fra Gylling og jeg fra Erritsø. Ansøgningen kom tilbage med den Tilføjelse, at da Fjenden laa i Jylland, kunde det ønskede ikke tillades.

Vi bad da vor Batterichef om Orlov til Middelfart, og det fik vi saa for 8 Dage. Vi var bægge gifte og skrev hjem, og samme Dag, som vi kom til Middelfart, mødte min Kone og min Søster, og Dagen efter kom min Kammerats Kone og hans Fader.

Saa kommer min Kammerat og siger til mig: »Jeg er over-talt af min Kone og min Fader til at rejse med dem hjem; der er ingen Fare ved det; de siger Østerrigerne er flinke Folk.« Og nu vilde han have, at jeg skulde gøre ligesaa. Om fire Dage vilde han komme igen og besøge mig i mit Hjem, og saa skulde vi følges tilbage over Bæltet. — Vi gik sammen hen for at faa et Pas at rejse paa; det kneb med at faa vedkommende Autoritet til at udstede det; men vi lovede, at vi nok skulde »klare den«. — Vi trak civil og rejste som Landmænd med vor Familie. Da jeg var kommen over ved Snoghøj, havde jeg kun en lille halv Mil hjem. Han derimod havde hen imod 10 Mil; hans Vogn var paa Snoghøj, og de kørte hele Natten.

Jeg kom lige ved Aften til mit Hjem, hvor vi havde Østerrigere i Indkvartering. De saa noget paa mig. — Jeg fik Lyst til samme Aften at besøge mine Forældre, som boede tæt ved. Min Fader var allerede gaaet til Sængs. Jeg gik ind for at hilse paa ham; men han lod til at være ængstelig for mig: »Rejs tilbage, kære Søn, endnu i Nat. Det gaar ikke an at blive, vi har Huset fuldt af Officerer.« Jeg hørte min Søster

tale med en Officer i Køkkenet. »Hør«, siger min Fader, »nu fortæller Kirsten ham, at du er med i Krigen«. I det samme kommer Manden ind i Sovekammeret; jeg retter mig for ham; han giver mig Haand og ønsker mig velkommen til Hjemmet. Han tog mig om Halsen og var meget venlig. Min Fader vred sig i Sengen og troede, at nu havde mit Liv Ende.

Officeren løb ud, men kom kort efter tilbage med to Glas Vin, som han satte paa Bordet; han tog min Arm ind under sin. »Bruder!« sagde han, »lassen uns trinken, Kammerad!« Vi krydsede vor højre Arm med hinanden og tømte hver sit Glas. Han kendte vor Premierløjtnant, og jeg fik et Brev med til ham.

Jeg gik hjem til min Kone; Stuerne var fyldte med Halm, og her laa Østerrigerne. De fleste sov, da jeg kom. »Haus-herren?« hørte jeg en sige. »Ja wohl«, svarede jeg.

Jeg var hjemme i fire Dage. Paa tredje Dag kom min Kammerat; han turde ikke længer være hjemme. Nær ved Aften fulgte jeg ham tæt ned til Snoghøj; fra Lyng blev han sat over til Middelfart. Jeg lovede at komme næste Dag. Blandt dem jeg besøgte i Erritsø var ogsaa vor Sognefoged; men han var nær ved at sætte Skræk i mig; thi der var blevet forespurgt hos ham, om jeg blev hjemme, eller hvorledes det forholdt sig.

Da jeg rejste, fulgte min Kone mig et Stykke paa Vej ned mod Snoghøj. Der marcherede Østerrigerne frem og tilbage; alle saa ud, som om de lagde Mærke til mig, syntes min Kone. Saa gik hun hjem, og jeg fortsatte til Snoghøj. Jeg mødte snart en af de gamle Færgekære, som jeg var kendt med, og spurgte ham: »Kan du sætte mig over til Fyen, Peder, men helst straks?« Da vi kom ned til Broen, kom den anden Færgekære. »Vil du med, Niels?« siger Peder Slot. »Ja, men Kammerherreinden vil ogsaa til Fyen«, siger Niels. »Kan hun ikke komme med samme Baad?« »Jo, dersom hun er færdig«, siger jeg, »for jeg bier ikke; forstaar I!« — Niels løb op til Hovedbygningen for at skynde paa Fruen, men det tog mig for lang Tid, og jeg bad om at komme af Sted. Der stod en østerrigsk Post paa Broen, og nu saa jeg en Patulje komme marcherende derned imod. Det satte mig lidt i Krigshumor, og jeg sagde temmelig bestemt, at dersom

Den gamle Erritsø Kirke udvendig.

Den gamle Erritsø Kirke indvendig.

Peder Slot ikke stødte fra Land, vilde det koste ham Livet, og viste ham, at jeg førte et Redskab i min Inderlomme. Saa tog han Aarerne; men i det samme kommer Niels Justesen og Fruen. »Høj, holdt!« raaber Niels, »lad os komme med!« »Maa jeg stoppe?« siger Peder Slot. »Ja, lad gaa«, svarer jeg; det viste sig nemlig, at den østerrigske Patrolje blot var en Afløsning til Posten paa Broen. Fruen kom da med; men da hun var kommen lidt fra Land, begyndte hun at irettesætte Peder Slot, og Niels Justesen stemte i med. »Han der«, sagde Peder og pegede paa mig, »har truet mig med skarpladt Pistol, at jeg skulde støde fra Land.« »Uha!« raabte Kammerherreinden og saa paa mig. — »De er dansk Spion, kan jeg forstaa.« Hun var nær ved at faa Ondt, og begyndte at undskyldte sig det bedste, hun kunde. Jeg fortalte hende saa, at jeg selv havde taget mig Orlov til Erritsø, da jeg ikke kunde faa Tilladelse af mine Foresatte. »Og nu er jeg først rigtig glad, naar jeg kommer til Fyen igen.« Jeg kunde mærke paa hende, at hun havde det ligesaadan.

SAGN OG TRO.

Den gamle *Erritsø-Kirkes* Skib stammede fra en fjærn Tid. Taarnet var en senere Tilbygning. Bygningsemnet var runde Sten, som de var samlede paa Marken; de var føjet sammen med sejt Ler, og Muren var henved et Par Alen tyk; kun Soklen var af hugne Sten. — Om denne gamle Kirke fortælles et Sagn: Der var to Brødre, den ene fattig, den anden rig. Den fattige var en from Mand og vilde have Byen en Kirke bygget, men vidste ikke, hvorledes han skulde faa Penge dertil. Saa drømte han en Nat, at han skulde rejse til Vejle, og paa en Bro der skulde der komme en Mand til ham og sige ham, hvorfra han skulde faa Penge til at bygge Kirken. Han rejste da til Vejle, og som han gik frem og tilbage paa Broen over Aaen, kom der en Mand og spurgte: »Hvad gaar du der efter?« Han fortalte ham saa sit Ærinde. Manden sagde da, han havde drømt, der laa en Skat begravet i Erritsø; og da han nærmere forklarede, hvilket Sted det var, viste det sig, at det netop var i den vestre Ende af Erritsø-Mandens Lade. Denne rejste hjem, gravede

og fandt Skatten. Da han fortalte sin rige Broder, at han vilde bygge en Kirke, sagde denne spottende: »Bygger du en Kirke, giver jeg Klokkerne.« Mod Forvæntning byggede den fattige Mand Kirken, og den rige, men gerrige Broder maatte nødtvungen give Klokkerne; men han ærgrede sig til Døde derover.

Ved den sydøstre Opgang til Kirkegaarden laa der, indtil den ny Kirke blev bygget, en Sten, der kaldtes *æ stue Stin*; den havde en Troid ovre fra Fyn kastet efter Kirken for at knuse den; men Stenen var falden et Hundrede Alen, inden den naaede Kirken.

Noget østligere i Byen laa der en Del Aar tilbage en Sten, der kaldtes *æ Polakstin*; den skal have faaet Navn af, at en polsk Soldat havde skudt sig paa den. — Hver Nytaarsnat, naar Hanen galede, vendte Stenen sig. — Den laa et lille Stykke fra Bygaden ved en Vej, der kaldtes *æ Polakvej*.

Ved Snoghøj laa der ude i Vandet en mægtig stor Sten; saa vidt man mindes, kaldtes den *æ Owstin*. I 1828 skød Drivisen den med vældig Kraft ind paa Land, helt op til Strandbanken; den blev kløvet og brugt til Rækværk og Trappesten ved Snoghøj Færgegaard; der var omkr. 40 Vognlæs i den.

Rundt omkring i Sognet, baade i Hus og Mark og Skov, færdedes der Væsner, som ikke hørte Menneskeverdenen til, men som mest viste sig i Mørke, og da jævnligen indjog Menneskene Skræk eller tilføjede dem Fortræd. Der var Nisser i Husene, og der var underjordiske i Højene, og der var andre mærkelige Skikkelser, der færdedes ved Nattetid. De underjordiske vilde gerne forbytte Menneskebørn med deres egne Børn, og i enkelte Tilfælde hed det sig, at det var lykkedes.

Ved *Brovad*, hvor Vejlevejen fører over et lille Vandløb, havde flere set en hvid Hest, der kun havde tre Ben, staa og drikke af det rindende Vand.

I Begyndelsen af 19de Aarhundrede boede der ved Stranden en Enke, der ernærede sig ved at fiske og ved at arbejde for Folk. Hun kaldtes Maren Per Jørrens og har nok været en haard Sjæl. En Aften silde var hun inde hos en Gaardmand ved Brovad; det var en Efteraarsnat med slemt mørkt Vejr. Da hun skulde hjem, vilde Folkene i Gaarden sende en Karl

med hende; men hun afslog det med de Ord, at hun hverken var bange for Gud eller Fanden. Om Morgenen fandt man hendes Lig helt sønderflænget, og omkring Stedet, hvor der var et Agehul ind til en Mark, var der Spor ligesom af en Hest med to Fødder. Stedet kaldes nu *Maren Per Jørrens Hul*.

I en Mark, der tidligere hørte til min Fødegaard — der hvor Arbejdsgaarden nu ligger —, er der en Eng, der gaar fra »Husarhaven« og ned efter Stranden. I den skal den danske Krigskasse engang i længst forsvunden Tid være blevet begravet. Farbroder Mikkell havde set Lys brænde der, og han og Hans Filip blev enige om at grave Skatten op. De gravede en hel Nat, men fandt den ikke. Vi brugte mange Aar efter Hullet til at vande Køerne i.

I *æ uwnd Krog* (den onde Krog), hvor Østergaardene ligger, har man ment, at der var ligesom Ulykke knyttet til Stedet; hvem der har tjent der, har baade set den ene og den anden Ting, som »ikke gik rigtig til«.

I det gamle *Hospital* (Fattighus) boede der en Kone, som hed Karen Borres's. Da hun en Gang ved Midnatstid gik hen ad Gaden i *æ uwnd Krog*, mødte hun en Kalv uden Hovede; det var en almindelig Tro, at den havde sin Gang der paa den Tid af Døgnet; hun blev ræd, som ikke saa sært var, og vidste ikke, hvorledes hun skulde komme forbi Spøgelset. Men saa kom hun i Tanker om et Raad, hun havde hørt, man skulde bruge, naar man mødte Spøgeri. Hun vendte sit Forklæde og sagde: »Vig bort fra mig du urene Aand, og giv den Hellig Aand Rum!« Saa forsvandt Kalven, og hun kunde gaa videre.

Korskilde var et noget ensomt og uhyggeligt Sted paa Bygaden, hvor der færdedes en stor sort Hund; nogle siger, at den er hovedløs; andre har hørt den hyle.

Paa *Markusbanke* har der i gammel Tid staaet en Galge, og der har stadig gaaet Spøgeri der. Gamle Niels Smøj, som boede nede ved Stranden, var en Morgen før Dag paa Vej til Mølle med sin Sæk paa en Trillebør. Da han kom til Markusbanke, kom der en stor sort Hund med gloende Øjne og stirrede paa ham. Han tog øjeblikkelig Flugten og efterlod sin Befordring. — Hunden skal ogsaa være set af mange andre. For en 40 Aar siden gik ikke ret mange over Markus-

banke om Natten, uden at det kriblede lidt i Haarrødderne, og Skridtene blev baade raskere og længere. — Gamle Henrik Vindeløv har, da han gravede Mergel i Banken, fundet en Grav, hvori der laa Officersepauletter, og da Landevejen i 1834 blev lagt gennem Banken, fandt man Rester af noget gammelt Træværk, som man mente havde været en Galge. — For en 40—50 Aar siden hed det sig: Naar en Mand ingen Børn havde, skulde han møde en Gang om Aaret paa Markusbanke og have tre Slag af en Stok paa sin bare Krop.

Paa Masiwagre (eller: Madshiwagre), der hørte til æ *Kåkes Gaard*, laa der en Høj, hvor der boede Bjærgfolk. Engang kom der en Bjærgmand derfra og laante Gaardens Skødselskovl; den følgende Dag bragte han Skødselen tilbage med et Brød som Tak for Laan.

En Aften, Povl Snedker gik over Snoghøjs Mark, saa han en lille Fyr gaa forved sig. Naar Povl veg til en Side, gik Puslingen til samme Side, saa han ikke kunde komme om ved den. Omsider tabte Povl Taalmodigheden og raabte: »Er du et Menneske, saa svar, — og er du en Aand, saa vig!« Men Fyren gjorde ingen af Delene. Povl blev vred og vilde sparke ham under Øret. Men derved tabte han Ligevægten, han faldt og blev saa forstyrret i Hovedet, at han ikke vidste af sig selv at sige, før han laa hjemme i sin Seng.

Gengangere saas tit ved Nattetid; mange af dem havde et bestemt Sted, hvor de færdedes hver Nat.

Paa *Henneberg Ladegaard* boede der en Herremand, og Bønderne gjorde Hoveri paa hans Mark. Et Sted paa Marken var en Mand, de kaldte *Bukskrædderen*, manet ned efter sin Død; men han havde nok endda Raadighed over et lille Stykke Jord, hvor han drev sit Spil. Engang skulde en Hovbonde passe Fæet paa Marken; men det løb bort for ham, og han blev da ført frem for Herremanden og skulde straffes. Da raabte han: »Naade Herre, vær mæ naade! Fanden sprang æwer æ Bokskræjer, aa æ Kre de undrænd!« — Efter den Forklaring slap han fri for Straf.

Ved Vesterenden af Erritsø Mose ligger der en Banke, som kaldes æ *Kaneetbannk*; dette Navn har den faaet, fordi under Svenskekrigen en Kornet skal have skudt sig der. Hans Genfærd spøger der endnu.

Ved Sognets nordvestlige Hjørne laa i gamle Dage en Gaard, der kaldtes *Enemærket* (æ Jænnmærke). Manden, som ejede den, havde begaaet mange Uretfærdigheder. Bl. a. havde han en Trætte om et Stykke Skov, Enemærkeskoven. Af Retten blev der dømt, at naar han turde sværge paa, at Skoven var hans, havde han vundet sin Sag. Han lagde da Jord af sin egen Mark i sine Sko og satte Kviste af sin egen Skov i sin Hat. Derpaa mødtes han med Modparten og Rettens Folk i den omstridte Skov, og saa svor han, at den Jord, han stod paa, var hans, og at det Træ, han havde over sig, ogsaa var hans. Paa den Maade fik han Skoven. Men da han døde, fik han ingen Ro i sin Grav. Hver Midnat gaar der en lille graa Mand tværs igennem Enemærkegaarden, mens Hunden tuder og der lyder Klage i Luften.

Paa *Jomfruvejen* kunde man ved Midnatstid møde en hvid Jomfru.

Mellem Snoghøj og Lyng gaar en smal Dal ind fra Bæltet, som kaldes *Aanddal*; der spøjte det slemt for en 40 Aar siden; man gik den Gang ikke gerne der igennem, naar det var mørkt, og der er vel nogle, som ikke gør det endnu.

At gaa ene forbi Kirkegaarden ved Midnatstid var for mange et Vovestykke. Thames Præstgaard og Rasmus Fougard boede paa hver sin Side af Kirken. De kom tit sammen. Blev det saa ud paa Aftenen, gik den ene med den anden til midt for Kirkegaarden. Mens de fjærnede sig fra hinanden, talte de højt til hinanden, og skyndte sig hver til sin Side alt, hvad Remme og Tøj kunde holde. Og de hørte endda til Sognets mest oplyste Mænd; Rasmus Fougard var en af »de lærde«.

Forud for et Dødsfald var det ikke sjælden, at man havde set eller hørt noget pusle om Natten. Man kunde høre Skufferne blive trukket ud i Dragkisten, hvor Dækketøjet laa, og det lød, som der var nogen, der haandterede med noget oppe paa Loftet, hvor flere Ting opbevaredes, som brugtes til Begravelsen. Eller man hørte Snedkeren banke paa Kistelaaget og skrue det fast. Naar saadant indtraf, sagde man, at der gik *Vaarstawn*. At sligt fandt Sted, troede Folk lige saa sikkert som paa deres Fadervor; de havde hørt det med deres egne Ører. En Nat noget før Dødsfaldet havde en mødt Ligskaren; han kunde kende flere af Følget og Hestene for Vognen,

hvorpaa Liget kørte. Der var alligevel noget uhyggeligt i at møde en Ligskare ved Midnatstid. Vedkommende blev ofte daarlig og maatte helst gaa i Seng med det samme og ikke komme ind, hvor der var Lys tændt. Det var kun med Nød og næppe, at man kunde komme forbi en saadan Ligskare; man blev trængt lige ud til Vejgrøften eller ned i den. Man kunde ogsaa kaste sig ned paa Vejen; Ligskaren trampede da hen over en, og det føltes, som det var en Flok Gæs.

Om Spøgelser hedder det sig, at de altid gaar paa venstre Side af Vejen.

Den, der var født paa en Højhelligdag, kunde høre og se mere end andre af disse Ting. — Gaardhunden var ogsaa *synsk*; den kunde sidde og tude uden for, naar den saa Vaarstavn eller Ligskare; saa blev der tit sagt: »Mobbe tuder; der vil snart en dø eller komme Lig forbi.« Det samme blev sagt, naar Uglen tudede oppe paa Husmønningen.

Det kunde ogsaa hænde, at den Døde ikke havde Ro i Graven, naar han her i Livet havde bedrevet noget ondt, som ikke var aabenbaret. Det var der flere troværdige Folk, der havde set og hørt.

Jeppe A. Ussing, tidligere Skolelærer i Skjærbæk, Tavlov Sogn, fortæller: Det var ikke saa sjælden, at en gammel Mand, inden han endnu fejlede noget, talte til en god Ven om, at han skulde køre ham hen, naar han var død og skulde begravnes. Det havde nu en gammel Mand bestilt en Gaardmand i Skjærbæk til. Da den gamle saa var død, blev det — af hvad Grund kan jeg ikke huske — bestemt, at en anden Mand end den bestilte skulde køre med Liget. En Aften eller to før Begravelsen ser Manden, der først var bestilt til at køre, ud ad sine Vinduer tydeligt en Ligskare komme forbi; han syntes, han kunde kende flere af Følget, og Hestene lignede bestemt hans egne, hvoraf den ene var sort og den anden hvid med mørke Pletter, en *Knapstrupper*, som den Slags Heste kaldtes. Kusken kunde han ikke se, hvem var. — Paa Begravelsesdagen, før de skulde køre med Liget, blev den anden Mands Hest halt, saa han ikke kunde køre. Der blev da sendt Bud til den første om at køre, og han havde da den sorte og Knapstrupperen for, og han kørte selv, som han havde lovet den Døde. Manden troede fast og bestemt, at han

i Forvejen havde set den Ligs-kare, hvori han selv kom til at køre med Liget. Det er vel kun en 40 Aar siden, at det foregik.

Søren Baungaard fortæller: En Aften lidt før hans Fader døde, var han og hans Broder Thomas inde i Laden at hente Halm til Køerne; saa kommer Thomas springende ud og ser helt forfærdet ud. Søren spurgte hvad der var i Vejen, og Thomas svarede: »Kan du ikke høre, der er en, som staar og høvler inde i Laden?« Og nu kunde de begge høre det. Nogle Dage senere stod Povl Snedker netop i Laden og la-vede Ligkisten til deres Fader.

Jeg husker, som det var i Gaar, en Aften min Fader havde Besøg af Jeppe Skov, Mikkil Hjuler og Niels Jensen, æ Hyldegaard-Smøj, som de kaldte ham. De kom til at fortælle Spøgelsehistorier, baade Ting de havde hørt fortælle og Tildragelser, de selv havde oplevet. Min Fader fortalte om, hvad der foregik hos Købmand Brøchners i Fredericia den Tid, han tjente der. Klokken over Butiksdøren kunde ringe uden at nogen rørte ved den, og det var umuligt at udfinde Aarsagen. — Om Natten havde de hørt den gamle Købmand gaa paa Tømmerpladsen og tælle Brædderne i Tylvter, altid til 12 og saa forfra igen. — Brøchners havde Slægtninge i Horsens; naar de besøgte dem, var min Fader Kusk. I Horsens fik han Herberg paa en Gæstgivergaard. Da han blev vist ind paa sit Værelse, syntes han, at Pigen saa noget ængstelig ud. Førend han gik i Seng, undersøgte han Værelset nøje, uden at kunne opdage noget særligt. Hen paa Natten vaagnede han ved et Rabalder, der lød, som om Optrækningen af en hel Væg skred ud paa Gulvet; han blev — som ikke saa sært var — bange, sprang op af Sengen og tændte Lys; men der var ikke den mindste Ting at opdage.

Smeden fortalte om, hvad der hændte ham en Nat, da han sov i æ *Bundgaard*, der dengang laa lidt ovenfor Kirken. Der var Spøgeri baade i Bundgaards Gyde (en Del af Gaden) og i Gaarden. Mens han laa i Sengen om Natten, kom der noget saa frygteligt til ham, at han ikke kunde fortælle det. —

De andre Mænd gav ogsaa deres Besyv med. Et Par af mine Søskende og jeg, der var en 10—12 Aar, sad og lyttede til, og Haaret rejste sig paa mit Hoved af Skræk. — Da de

fremmede saa mellem 11 og 12 vilde gaa, siger Mikkel Hjuler: »Kand a idt löön jæ Kaahstskowl?« »Do ka spring ud i æ Laahj, Rasmus, aa tæj 'en hjerind«, sagde min Fader. Hvad Fader bad os om at gøre, blev aldrig nægtet; men saa angst har jeg aldrig været, hverken før eller siden; da jeg havde faaet fat i Kasteskovlen, sprang jeg ud og hug Døren i efter mig; det forekom mig, som et Spøgelse vilde gribe mig.

Hvad Spøgelsehistorier vi ikke hørte af de gamle, kunde Karle og Piger fortælle os. De havde tit tjent paa flere Pladser baade i Sognet og uden for Sognet. Naar saa det indenbys Forraad slap op, kunde de ogsaa fortælle Historier fra fjærnere Egne. Vi havde en Karl, der hed Daniel Jørgensen, der var særlig dygtig til at fortælle den Slags.

Daniel fortæller:

Dengang a tjente ved Tinglev i Wonsild, var der meget Spøgeri der paa Gaarden. En Aften sad a sammen med en Pige uden for Gaarden. Saa lige med eet hørte vi et Skrig; »Hjælp, hjælp«, skreg det ligesom fra et Kvindemenneske i Barnsnød. — De sagde, at der kort Tid før var bleven født i Dølgemaal der. — A vilde til at tale til det; men Pigen advarede mig og fortalte mig en Historie fra Tavlov om, hvor slemt det var gaaet en Karl, der havde hørt saadan et Skrig og var gaaet efter det for at hjælpe.

Da hun havde fortalt mig det, tænkte a, det var bedst at tie stille og ikke tale til det.

Da Tinglev fik at høre, hvordan det havde skreget, forbød han baade at tale til det og hindre det i sin Gang der i Gaarden. Vi skulde blot lade som ingen Ting.

En Aften, da Laurits Frandsen, som ogsaa tjente der, kom med noget Vasketøj, han havde været henne at hente, blev Stalddørene lukket op 2—3 Gange og smækket i igen med stor Kraft; han gik hen for at se efter, hvad det kunde være; men alt var roligt, og der var ingen Mennesker derinde. Karlen blev syg, og Tinglev advarede os igen imod at blande os i Spøgeriets Gang eller tale om det.

Saa var det en Aften, Stuepigen var et Smut i Byen og a sad og ventede efter hende; da blev Storstuedøren i Hovedbygningen lukket op, og der kom en Mand over Gaarden; han gik ind i Forvalterens Lejlighed og var der en lille Tid

og lukkede alle Dørene op, saa gik han ind i Mejerskens Kammer og gjorde ligesaa der, og derpaa gik han ovenpaa i et Kontor, hvor han opholdt sig i længere Tid. Her oppe smækkede han to Laager op paa vid Gab, kom saa ned ad Trapperne og ud ad Porten lige forbi mig. Derefter gik han tværs over Vejen ind i et Bolssted og ransagede hele Huset igennem, gik endelig over et Tjørnegærde og forsvandt. Da a saa skulde hen og undersøge det nøjere, hvor han havde gaaet, for at se, hvad Spor der muligvis kunde være efter ham, saa var der ikke det mindste at opdage, og Storstuedøren og alle de andre Døre og Laager var lukkede.

I Holt (en Gaard i Erritsø) var det slemt med Spøgeri; en Gang, Karlen kom hjem og vilde se til Hestene, sad der en Mand og red paa en af dem, og de var meget urolige. Da han vilde undersøge Sagen nøjere, var Manden forsvunden; men Hestene stod i det hvide Skum.

Engang var Tærskeren højt oppe i Korngulvet og vilde kaste Korneg ned til at tærske; men han blev hængende deroppe paa en Bjælke og kunde ikke komme ned fra den.

Pludselig kunde Vinduer og Døre og alt, hvad der var paa Hængsler, springe op; det skete altid ved Solnedgang.

Der blev søgt Raad for al denne Uro, og Spøgeriet blev manet ned af to Præster i en lille Skov, der hedder Brunbjærg, og som ligger i Nærheden af Gaarden; der staar endnu en Sten, hvor det er manet ned.

Der var en Pige, som tjente i Kongsted; en Aften da hun gik fra Taarup hjemad, kom hun ind i saadan en Trængsel af Vogne og Slæder, at det var hende umuligt at komme frem. — Hun kunde jo nok tænke sig, at det havde noget at betyde, — og det varede da heller ikke længe, før man ved højlys Dag kunde se den samme Færdsel der ad Vejen; det var, da Tyskerne kom. Det, Pigen havde set, var altsaa *Vaarstavn* for Krigen i 64.

Per Jørgensen, Daniels Broder, tjente ude i Bundgaard. Da han en Aften gik hjem ad den gamle Kirkesti, gik der en Mand med en høj Hat tæt forved ham. Han forsvandt, da han kom nær til Gaarden; men da Per kom ind i Gaarden,

gik der en smuk Puddel. Han lokkede ad den, men han kunde ikke komme til at røre ved den. Han lukkede nu Porte og Døre og Laager over hele Gaarden, saa ingen Skabninger, hverken Mennesker eller Dyr, kunde komme ud. Derpaa gik han i Seng; men pludselig kom der et Rabalder, som hele Huset skulde falde. Alle blev saa bange, at de ikke turde staa op af Sengen om Natten. Men da Per Jørgensen om Morgenen kom ned i Gaarden, var Hunden borte.

Ved Markus i Brædstrup var der en slem Uro i Gaarden. Somme Tider viste der sig en Skikkelse som et Menneske, og der stod Ild baade ud af hans Næse og af hans Mund.

Naar de sad i Stuen om Aftenen, kunde Kakkellovnstræet give sig til at flyve rundt om Ørene paa dem, og Døren kunde smække op af sig selv.

En Aften, da det begyndte at rumstere igen, sagde den gamle Kone: »Naar det ikke kan bedre, maa det hellere holde op.« — Men saa tog det fat for Alvor, og til sidst blev det saa voldsomt, at de maatte rømme Huset. Der blev da *søgt Raad*, idet man henvendte sig til en klog Mand. Han fandt ud af, at det var en Mand der fra Sognet og en af Pigerne, der ved deres Trolddomskunster havde voldt Uroen paa Gaarden. Den kloge Mand bevirkede nu, at Heksemesteren blev ligesom bunden inden for Sogneskallet, og at han sygnede bort. Hvis han havde kunnet komme over Skallet, havde han været reddet; — han bød mange Penge for at faa Lov til at slippe bort; men han maatte blive.

Mens a tjente i Kongsted, kom a en Aften paa Vejen fra Erritsø ad Kongsted til. Da a kom til Vejlevejen, saa a et Hus staa i lys Lue; men hvilket Hus det var, kunde a ikke rigtig se. Nogle Aftener efter saa nogle Koner det samme Syn. — Der gik mange Aar, uden at der skete noget, det a vidste af, som det havde været Forvarsel for. Men Vaarstavn og den Slags Ting skal nu nok sæde alligevel: Trediver Aar efter brændte der et Hus der ved Vejlevejen, hvor a havde set det her Syn.

Henne ved Munkebjerg ved Vejle var der en Munk manet ned i en Dam, og der var drevet en Pæl ned igennem ham.

Ikke des mindre havde han et Omraade, hvor han kunde færdes, og hvor andre helst maatte holde sig fra. Naar der kom et Stykke Kvæg ind paa Munkens Omraade, hængte han det op i Trætoppene ved Halen. Engang da Dammen var tillagt, løb nogle Børn ud paa Isen og legede, en enkelt skred hen til Pælen og gav sig til at ruske i den; da lød det nede fra Dybet: »Nokke, nokke bæjer ve, a op, og do nier« (rok, rok bedre, jeg op, du ned). Barnet slap i Hast Pælen, og alle skyndte sig bort fra Dammen.

Gamle Peter Rasmussen, kaldet Peter Nis, fortæller Sagn ovre fra sin Fødeegn paa Fyn. —

Paa Vedelsborg gik der en Jomfru igen og udbredte Skræk og Rædsel. Greven lod alle Godsets Præster sammenkalde, om de kundé faa hende manet ned; men det var ikke saa let gjort, for Præsterne skulde, naar de befattede sig med sligt, have rent Mel i Posen, og det var der ingen af dem, der havde. Hun slog Bogen fra dem, og lod dem deres Synder vide, saa de ingen Vej kunde komme med hende. Hun sagde rent ud til dem, hun frygtede ingen af Præsterne paa Godset uden ham »Mikkel med de sie Bowser« fra Tanderup, og han var ikke kommen til Stede, da de begyndte at mane hende. Imidlertid holdt Hr. Mikkel med de side Bukser med sin Vogn ude i Skoven; han lod det ene Hjul tage af Vognen og lægge op i den. Saa siger han til Kusken: »Nu kan du holde her, til jeg kommer igen. Der vil komme en Mand, som vil have dig til at køre for sig; men det skal du ikke bryde dig om; du skal ikke køre, før jeg lægger Hænderne paa Skulderen af dig og siger: Saa, kør nu i Guds Navn! Det skal de andre nok lade være.« — Mikkel med de side Bukser kom da ind til Gaarden, hvor alle de andre Præster stod i stor Forlegenhed med Spøgelset. Han gav sig nu i Lag med hende, og hun maatte følge med ud i Skoven, hvor Vognen stod. Der var jo ganske rigtig kommet en, som havde villet køre med Vognen; men Kusken havde nægtet det, da denne ikke havde baaret sig ad, som Præsten havde sagt. Nu lod Hr. Mikkel Genfærdet tage fat i den Aksel, hvor Hjulet var taget af; han lagde Hænderne paa Kuskens Skuldre og sagde: »Kør nu i Guds Navn«. Og saa kørte de, idet Genfærdet maatte gøre det ud for det ene Hjul,

hen til et Sted i Skoven, hvor Hr. Mikkel fra Tanderup med de side Bukser manede Jomfruen ned.

I Kjællingbjerre paa Fyn boede der en Mand, som Birke-dommer Lauesen havde gjort stor Uret; de boede ikke langt fra hinanden, og Birkedommeren forfulgte ham paa mange Maader, saa han tilsidst blev helt ruineret. Da Birkedommeren saa døde og skulde begraves, væltede Vognen med Liget, og da der skulde ringes over ham, vilde Kirkeklokken ikke give en Lyd fra sig; Rebet sprang, saa snart de begyndte at hale i det. Folk paa Egnen var visse paa, at det var til Straf for den store Uret, han havde bedrevet mod Manden.

I Baaring Skov paa Fyn var der i gamle Tider en Røverbande, der huserede slemt. De tog en Pige, der var ude at malke, og slæbte hende med hjem til deres Hule i Skoven og holdt hende fangen. — Da hendes Søster skulde have Bryllup, tiggede hun Røverne om at faa fri og komme med til det. Det gav de hende da ogsaa Lov til paa den Betingelse, at hun maatte love at vende tilbage og ikke røbe dem hverken for Folk eller Fæ. Hun turde ikke andet end love det og holde dette Løfte. Ved Gildet var Folk jo forbavsede ved at se hende igen; men det nyttede dem ikke noget, at de søgte at udfrutte hende. Gildesalen var Laden, som var ryddet og pyntet i den Anledning. Da Gildet led til Ende, gik Pigen hen til en Støtte i Gildesalen og sagde: »I Baaring Skov i Kragelund, der boede Røvere sytten; jeg siger det hverken til Folk eller Fæ, men kun til denne Stytten.« Derpaa tog hun en lille Pose med Gryn og skar Hul i den, og saa vandrede hun af Sted til Røverhulen med den og frembragte saaledes en fin Stribe af Gryn, hvor hun gik.

Der blev da sendt væbnede Folk ud for at fange Røverne. Det lykkedes ogsaa, Pigen slap fri, og Røverne blev hængt. Der skal have været Gaardmænd imellem dem.

Paa Peter Rasmussens Hjemegn boede der en Smed, de kaldte Favrskov-Smeden; han havde Cyprianus og kunde hekse. Der arbejdede en Smedesvend, der hed Peter Nissen, hos ham. Han var nysgerrig efter at lære Smedens Kunster lidt nøjere at kende. En Dag, Smeden ikke var hjemme, gav

Fra Erritsø Bygade. — I Huset i Forgrunden til højre boede Sognets sidste »kloge Kone».

Svenden sig til at lede efter Bogen. Han søger Mesterens Gemmer igennem, faar ogsaa fat i Cyprianus og gir sig til at læse i den. Det kunde Smeden mærke, hvor han var, og han kommer sturtende hjem, ind ad Døren og smækker Peter Nissen en god Lussing og river Bogen fra ham med de Ord: »Der- som du havde læst et Par Blade til, kunde jeg ikke have reddet dig.«

I Thorup var der en anden Smed; han havde en Seddel, som der stod skrevet nogle latinske Ord paa. Var der nogen, som havde Tandpine, og de lagde Sedlen ind paa Kinden, holdt Pinen straks op. Var der en Hest, der ikke vilde staa, naar den skulde skoos, puttede han den Sedlen i Øret, og saa stod den saa stille som et Lam. En Dag kom der en fornem Mand, som kunde læse Latin, ind til Smeden. Han spørger ham, om han maa læse, hvad der staar paa Sedlen. Da han havde faaet den, forklarede han Smeden, at der stod: »Du Djævel, hold mig dette Asen, saa giver jeg dig min Sjæl.« — Efter den Dag brugte Smeden ikke Sedlen mere.

FORGØRELSE, HEKSERI, TRYLLEMIDLER.

Naar der var Sygdom eller andre Vanskeligheder paa Færde, troede man tit, at de var fremkaldte ved Forgørelse eller Hekseri, og man søgte da at fjærne dem ved Tryllemidler eller ved kloge Mænds og Koners Hjælp. — Ogsaa ved daglig- dags Tildragelser søgte Folk at sikre sig Held ved Tryllemidler og lignende.

Naar *Grise* var *syge*, sendtes der Bud til Jakob Bødker i Taarup Gyde; han kom da til Gaarden, skar Grisene i Øret, mens han mumlede noget i Skægget. Derefter skulde man give dem stødt Trækul i Mælken.

Da Anders Kjær engang ved Sygdom mistede sine *Heste*, fik en Gaardmand Skyld for at have *forhekset* dem. Anders søgte da Raad hos en klog Mand; denne kom til Gaarden og lod Anders kigge i en Spand Vand for at se, hvem der havde forhekset dem. Der saa han da Billedet af den, han havde

mistænkt. Han fik nu — for at værges sig mod Hekseriet i Fremtiden — det Raad, hver Skt. Hansaften stiltiende at hente Jord fra den sidste Grav paa Kirkegaarden og strø den rundt i sin Gaard. Og det gjorde han, saa længe han levede.

Farbroder Mikkel kunde — ved at mumle nogle Ord — standse *løbske Heste*; det havde flere set ham gøre.

Naar en Kvie kælvende, og den fik ondt i Yveret, kaldtes det *Ommer*. Saa skulde Malkepigen *malke for Ommer*. Mens hun malkede Kvien, skulde hun sige: »Ommer 9, er du herinde? Fra 9 skal du gaa til 8, fra 8 til 7, fra 7 til 6, fra 6 til 5, fra 5 til 4, fra 4 til 3, fra 3 til 2, fra 2 til 1, fra een til nul.«

Naar en Kone kom og tiggede Mælk, og hun fik noget, kunde hun ved Hekseri hindre, at Giverens fik Smør, naar de kærnedede. For at forebygge, at Tiggersken forheksede ens Mælk, skulde man da kaste nogle faa Korn Salt i den Mælk, man gav bort. Saa kunde der ikke ske noget.

Var det imidlertid gaaget saa galt, at man ikke kunde faa Smør, sendte man altid Bud efter Jakob Bødker. Naar han havde gjort sine Kunster, baade ude og inde i Stalden, blev man straks hjulpen. — Samme Jakob kunde for Resten ogsaa vise igen.

Paa Apoteket i Fredericia var der en Mand, som de kaldte »den gamle Provisor«. Han var Jakob Bødkers Overmand til at vise igen. En Gang var der blevet nogle Penge borte for min Bedstemoder, gamle Dorret Jeppes. Hun sagde da, at hun vilde ned til den gamle Provisor og bede ham om at *slaa et Øje ud* paa Tyven. Da Tjenestepigen hørte det, blev hun ræd og kom frem med, at det var hende, der havde stjaalet Pengene. Hun leverede dem tilbage og beholdt sit Øje. — Saa længe den gamle Provisor levede, blev der næsten ingen anden Læge brugt i Erritsø.

Kunde vi ikke faa en *Ko løben af* (med Kalv), blev der, naar vi bagte, lavet et lille Brød; det fik Koen at æde, og saa blev den løben af.

En Hest, der havde *Bugbid*, skulde føres over en Korsvej.

Første Gang Hestene skulde i Marken om Foraaret, skulde de føres over Staal. — Det gjaldt ved samme Lejlighed ogsaa om, at Manden, naar han drev ad Marken, fik »godt Mod« (heldigt Møde). Derfor gik Konen ud ad Marken i Forvejen

og mødte ligesom tilfældigt Manden, inden der var Mulighed for, at han mødte nogen anden.

Inden Køerne første Gang om Foraaret blev ført ud af Stalden til Marken, strøede Konen Salt paa Køernes Ryg.

Naar der var født en Kalv, blev den 3 Gange svinget op mod Koens Bagdel, og Koen fik noget af Kalvens Klove at æde.

I andre Gaarde i Byen bar man sig tit anderledes ad; et Sted tog Manden saaledes første Dag, han skulde ud at pløje om Foraaret, en Haandfuld Salt og strøede paa Hovedet af Hestene og slog Kors for dem for at faa Held med Hestene og Avlen i det kommende Aar. — Naar han første Dag om Foraaret kom hjem fra Marken, skulde Konen have Huset fejjet. Fejeskarnet kastede hun for Hestene, for at de skulde gaa over det; paa den Maade værnede man Gaarden mod Utøj (Rotter og Mus). Samme Sted brugte man, naar en Ko havde faaet Kalv, at give den en Blanding af Malt og Vand at drikke, og i Vandet kom man en Kam og en Kniv. Naar Koen havde drukket lidt af Vandet, blev Kniven taget op og lagt hen paa Krydset af Koen; derefter blev Kammen taget op og Koen strøget tre Gange hen over Ryggen med den. Det skete sagtens for at faa Held med Koen senere og for at værne den mod Trolدتøj.

Der var mange, der kunde *signe* og læse over forstuvede Arme og Ben: gamle Skræder Let, gamle Mogens og flere. — Karen Simons kunde *sætte Vorter* og *Kolden hen*. Andre kunde baade *stille Blod* og *Tænder*, *sætte Bylder hen* og meget mere. En Mand, der havde *Cyprianus*, blev anset for særlig kyndig.

En af de dygtigste i Byen til at signe (sææn) var gamle Mogens. *Gammel Moonses Sæænstøk* lød saaledes: »Jæveren, som er kommen af Jæverens Mund, skal forgo, som Kol i Aahsk, som Saaldt i Vand og som dø Mand under Mulld.« (*Jæveren*, som er kommen af Jæverens Mund, skal forgaa som Kul i Aske, som Salt i Vand, og som død Mand under Mulde). Og samtidig med, at han remsede disse Ord op, strøg han tre Gange paa det daarlige Sted og spyttede tre Gange.

Naar jeg som Dreng, mens min Bedstemoder levede, fik en Byld i Nakken eller et andet Sted, greb hun mig stiltiende i Armen, trak mig ud i Køkkenet, hvor der var en aaben Skorsten, greb med tre Fingre tre Gange om Bylden, stak

hver Gang Fingrene op i Skorstenen, som om hun kastede Bylden derop, og spyttede — alt uden at sige et Ord.

Var et Barn særlig klogt eller tidlig udviklet, sagde man, at det snart vilde dø; saadan et blev aldrig ret gammelt, paastod man.

Naar et Barn havde Brokskade, blev det klædt helt af, lagt i Sengeklæderne i en Vogn og sammen med Forældrene kørt ud i Skoven. Her blev en ung Eg flækket et Stykke paa Midten, tværs igennem Marven, og videt ud, saa der blev et temmelig stort Hul. Saa tog Moderen Barnet og rakte det gennem Hullet til Faderen. Alt dette maatte foregaa stiltiende og efter Solens Nedgang. Træet blev derpaa klemmt sammen og omviklet paa det Sted, hvor det var spaltet. Efterhaanden som det voksede sammen, blev Skaden helbredet.

Var et Barn født med en Plet som Modermærke, gik Forældrene med Barnet hen et Sted, hvor der var Lig, og førte Ligets Haand hen over Pletten. Saa mente man, at den Døde kunde tage Pletten med sig i Graven.

Naar et Barn skiftede en Tand, kastede man Tandens i Skorstenen og sagde: »Mus, Mus, gi mæ en Bjentand i æ Støj for en Guld tand«.

Vilde man sætte Vorter hen, tog man en Traad og slog derpaa lige saa mange Knuder, som man havde Vorter, og kastede den derpaa i rindende Vand.

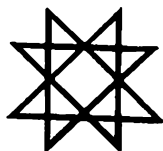
Ringorme kunde sættes hen ved, at en kyndig Mand med Fingeren skrev en Krins om dem.

Undertiden kan man se en Busk, hvorpaa der er bundet Linnedstrimler eller Tøjtrevler. Dem skal man vogte sig vel for at røre ved. De er hængt op af syge, og den, som rører ved dem, drager Sygdommen over paa sig.

For at vende en Mands eller Kvindes Tilbøjelighed til sig, tog man et Æble og prikkede deri med en Naal; derefter bar man det en Dag under Armhullet og gav det derpaa til den attraaede at spise.

Marerne var Kvinder, som var fordømte til at øve onde Gerninger, dem selv uafvidende. Der var Mænd, der havde en lignende Skæbne, idet de var Varulve. Et sikkert Kendetegn paa saadanne Mænd og Kvinder var, at deres Øjenbryn var sammenvoksede. — En Heks kan man kende paa, at hun ikke kan skræve over et Limeskift (Kosteskift). —

For at Maren ikke skal ride en, skal man gaa baglæns i Seng og vende Træskonæserne fra Sengen. Hjalp dette Middel ikke, skrev man et *Marekors* over Sengen. Et *Marekors* ser saaledes ud:

Maren kunde ogsaa ride Hestene om Natten; saa blev der skrevet et *Marekors* i Baasen over dem.

I en Gaard i Erritsø By var Konen bleven sær, og der blev prøvet mange Hjemmeraad; men ingen af dem hjalp. De blev da raadet til at rejse til Fyen med Konen til en klog Mand. Hvad den kloge Mand raadede til, véd jeg ikke; men for at hans Raad skulde hjælpe, var det en Betingelse, at de ikke maatte møde nogen paa Hjemvejen, der kendte dem og talte til dem. Det gik ogsaa alt godt, til de kom hjem og drejede ind ad deres egen Gadeport. Da mødte de i Porten en Mand fra en Nabogaard; han slog Konen paa Skulderen og sagde: »No, hjalp 'et saa nåwd, Morlild«. — Saa var den Fynsrejse forgæves. — Og Manden var netop ham, som de havde mistænkt for ved Hekseri at have gjort Konen underlig i Hovedet.

Som Dreng har jeg kendt den Mand, som blev mistænkt; — han var en begavet og dygtig Mand, klogere end de fleste; han kunde fortælle Æventyr og var en Børneven. Til Trods for det var vi Børn rædde for ham, — og det var der flere end Børn der var. Det var en almindelig Mening om ham, at han kunde hekse og havde Cyprianus (Sepriaanes). De, der havde den Bog, *skulde* gøre Ondt, og de kunde ikke komme af med den, naar de eengang havde faaet den. — Naar de var døde, skulde den puttes i Kisten og begravnes med dem.

Samme Mand og hans Kone skulde en Aften ad By; men Manden blev ved at trække det ud med at gaa, saa der tre Gange blev sendt Bud om, at han nu endelig maatte komme til Gæstebuddet. Til sidst svarede han, at han skulde et Vend ud ad »Haverne« (Udmarkerne) først. Han ejede en Skov 1½ Fjerdingsvej fra Gaarden. Derude stod et Træ, som var gaaet ud. Et Par Mænd, som boede i Nærheden, var blevet enige om, at det var godt at brænde, og at de kunde tage det en

Aftens Stund. De var nu gaaet ned i Skoven og havde faaet et Reb bundet i det raadne Træ og med forenede Kræfter væltet det til Jorden. I det samme staar Ejermanen ved Siden af dem og siger: »No, I er nok ve aa skoww?« Mændene blev som lamslagne og bad om godt Vejr. Ejeren nøjedes med at lade dem føre det hen til et Sted, hvor han nemt kunde hente det. Men Mændene var blevet bestyrket i den Tro, at Træets Ejer kunde mere end sit Fadervor.

Ude hos Mads Hølldes var der noget galt paa Færde; Husets Folk var blevet forheksede og gik og sygnede hen, og der var ingen Trivsel ved nogen Ting. Men rundt omkring kunde de finde Hønseæg, om det saa var ude i Kartoffel-agrene og oppe i Husmønningen. De besluttede da at søge Raad hos en klog Pige paa Fyn, og de bad gamle Per Lyng om at sætte dem over. Da de kom ned til Stranden, blev det imidlertid saadan et Uvejr, at de knap kunde komme i Baaden, og Per Lyng var ikke rigtig glad ved at stikke til Søs med dem. Men da Mads Hølied fortalte ham, i hvad Ærinde de rejste, sagde Per Lyng: »Ja, er det i den Anledning, I skal af Sted, maa I ikke vende om«. Og saa kom de da ogsaa over.

Da de kom til Byen, hvor Pigen boede, saa de i et Hus en Kvinde staa og læne sig med Armene paa Nederdøren. Da de spurgte hende om, hvor den kloge Pige boede, svarede hun, at det var hende, og bød dem ind. Derpaa sagde hun: »Der er nok *rejst Uvejr* for jer; men det er godt, I er kommet over og ikke har vendt om.«

Da de klagede hende deres Nød, svarede hun, at hun godt kunde sige dem Aarsagen. De havde laant en sort Vest ud til en, og derved havde denne faaet Magt over dem og havde forhekset dem. De maatte nu aldrig i Fremtiden laane noget ud; saa skulde hun nok sørge for, at de ikke mere kunde skades gennem deres Vest. —

De kom hjem, og der gik nu nogen Tid, uden at de mærkede til Ulykker, og de passede nøje paa ikke at laane noget ud. Men en Dag kom der en og vilde laane en Stoppenaal; det syntes de ikke, de kunde nægte, men sørgede dog for at tage Garnet ud af Naalen først. Deres Forsigtighed hjalp dog ikke; kort efter blev de alle syge. — De indsaa nu, at der

ikke var andet at gøre end at flytte fra det forheksede Sted. De solgte Ejendommen. Men selv de ny Ejere kunde finde Æg strøet rundt omkring.

Gamle Niels Mikkelsen Holt rejste en Gang til Fyn for at besøge en god Ven, han havde derovre. Da han kom der, var Manden ikke hjemme. For at fordrive Tiden tog han en Bog, som stod i et Skab, og gav sig til at læse i den. Da en lille Tid var gaaet, begyndte der at myldre smaa sorte Kyllinger frem paa Gulvet ved hans Fødder. I det samme kommer Manden ind i Stuen og springer, uden at hilse paa Niels Mikkelsen, hen og snapper Bogen fra ham med de Ord: »Det er ikke noget du forstaar dig paa. Du er snart kommen lovlig langt i den Bog: det er knap, jeg kan redde dig.«

I en Gaard var Pigerne tidlig oppe for at fyre under Kedlen i Bryggerset, da der skulde brygges til Jul. De kom da i Tanker om, at de med det samme kunde bage Pandekager, som de kunde gøre Karlene glade med, naar de kom ind til Davre, før Manden og Konen stod op. Oven over den Pige, som bagte Pandekagerne, sad der paa *Sveldestangen* »æ Svildstang« (hvor i Kedlen ophængtes i Kjelskeler) oppe i Skorstenen en stor sort Kat og keg efter hende. Med eet sagde den: »Hvor manne Pandkagger for do a et Æg?« Pigen blev gal i Hovedet og snappede en Pøs kogende Vand af Kedlen, smed det op paa den og sagde: »Hwa sæjer do go Kat?« — Om Morgenen laa Konen i Sengen og var skoldet.

VARSLER OG MÆRKER.

Paa mange Maader kunde man faa at vide, hvad der vilde ske i Fremtiden, baade hvorledes Vejret vilde blive, om Afgrøden vilde blive god, og hvilke vigtige Begivenheder man ellers vilde opleve; eller et visst Tegn kunde røbe noget, der ellers var skjult.

Man satte *Skt. Hansløg* op over Bjælken i Sprækken ved Loftet. Af de forskellige Maader, de voksede og trivedes paa, tog man Varsler om Dødsfald, Giftermaal o. l.

En Pige kan faa at vide, hvad Slags Mand hun skal faa, og hvorledes han ser ud. Hun *smelter noget Bly* i en Ildskovl og kaster det henad Gulvet; af de Figurer, som derved fremkommer, kan hun slutte sig til hans Udseende og Stilling.

Naar man *hikker*, er der nogen, som har travlt med at tale om en. — *Ringer* det for venstre Øre, tales der godt om en; ringer det for højre, tales der ilde om en. — *Klør* Haanden indvendig, vil man faa Penge. Klør ens Næse, faar man næs-
vise Fremmede.

Begynder to Mennesker efter en Pavse at *tale omtrent samtidig om den samme Ting*, men den ene dog har et lille Forspring for den anden, siger den sidste til den første: »Du vil spørge Nyt før jeg.« — Kommer en til at *nyse*, just som der er fortalt noget, siges der: »Det nøs du paa, saa er det sandt.« — Har en faaet *en sort Plet i Panden*, er det Tegn paa, at han har løjet samme Dag. — Lige saa mange *hvide Prikker* en har i sine Negle, lige saa mange Løgne har han sagt. — Man kan faa at vide om en har en Kærreste eller muligvis flere ved at *trække i hans Fingre*, en efter en; lige saa mange Knæk det giver i Fingrene, lige saa mange Kærrester har han.

Naar *Ilden bruser* i en Brand i Kakkellovnen eller paa Skorstensskødet (Ildstedet), siges der, at der vil komme en Skændegæst i Huset. Man spytter da tre Gange og siger: »Vil du herud, din slemme Skændegæst.« — Paa den Maade kan man forhindre hans Komme.

Naar der i Lyset blev en lang Tande med en *klar lille Prik*, blev der sagt: »Der er en Tyv i Lyset og en Skælm i Huset.«

Talgen i et Lys kunde oppe ved Luen krumme sig, saa den lignede en *Høvlespaan*; det varslede om Lig i Huset. — Hvis et Halmstraa hænger ud af Træskoene, varsler det Lig. Ligesaa, naar Muldvarpen skyder ved Dørtræet.

Naar en Ugle tuder ved Huset, eller naar en Hund tuder, vil der *spørges Lig*. — Hvor Svalerne bygger, bringer de Lykke.

Naar Hanen galer paafaldende stærkt, faar vi Fremmede.

Storken var den Fugl, man særlig tog Mærke efter; den var som en hellig Fugl, som det aldrig kunde falde nogen

ind at dræbe. Den havde sin Rede paa hver Gaard; somme Steder kunde der være 3—4 Reder paa Tagene.

Hvis man, første Gang man faar Øje paa den om Foraaret, ser den staa eller gaa, skal man selv blive let i sin Gang (thi Storken gaar let); ser man den flyve, skal man blive tung (thi Storken flyver tungt). *Hører* man Storken knæbre, før man *ser* den første Gang om Foraaret, skal man slaa meget i Stykker i det kommende Aar. Naar Storken møder skidden og pjusket paa Hustaget, tyder det paa en vaad Sommer. Er den hvid og pæn, bliver Sommeren tør. Det fortæltes, at paa en bestemt Dag fløj Storken over det røde Hav.

Naar Foraaret nærmede sig, blev der talt om, at en eller anden Mand i Sognet skulde ud at hente Storken; det var altid den, der var mest redselvorn eller skildte i Klæderne. Man spurgte da t. E. hinanden; »Hvæn ska hæn aa hindt æ Stårk i Oer; no æ't jo snaar ve æ Tij. Ska Kræsten Flindt de, — får hand hindt'en jo i Fjæwr.«

Men ogsaa andre Fugle tog man Varsel af. Lige saa mange Dage *Lærken* synger før *Kjørmes* (Kyndelmisse, 2. Februar), lige saa mange Uger skal den tie efter.

Naar *Strandmaagerne* flyver op over Land, vil det snart give Regnvejr.

Kukmanden (Gøgen) siger: »Kukuk, so Byk (saa Byg) val tyk, en Tønnd aa begynnnd.« — Naar man om Foraaret hører Gøgen sidde og kukke, raaber man til den: »Kukmand, sedder i Ig aa Bøg aa Bæww, sæj mæ, hwor manne Oer a ska læww.« Lige saa mange Kuk Gøgen da giver, ligesaa mange Aar skal man leve.

En klar Gaaserad (Skrog) varsler om streng Vinter med klar Frost; en plettet og mørk Gaaserad tyder paa en mild Vinter med Regn og Snesjap.

Af een Dag ventede man sig hvert Aar haardt Vejr, af en anden mildt Vejr: »Kjørmes Knuwd hålder hjer uwd mæ si hwiid Stuwd,« hed det om 2den Februar, da man ventede Snefog.

Om »Peders Stol«, 22de Februar, der falder ved den Tid, da Solen begynder at lune Husets Syd væg, hed det: »Pæjer mæ æ Skjægg lokker æ Bön (Børn) te æ Vægg.«

Naar Træerne drypper Langfredag, kan man godt *vælle* Høet ned fra Slyden; drypper de ikke, skal man *plukke* det ned.

En kold Maj gir en varm Laahj.

Hundredagene fra 23de Juli til 23de August havde et slet Ry paa sig for ustadigt Vejr.

Af Vejret i de 12 Dage fra 1ste Juledag til Helligtrekongers Aften tog man Varsel om, hvorledes Vejret vilde blive i Aarets 12 Maaneder. Og som Vejret var paa »40 Riddere«, 9de Marts, skulde det blive 40 Dage derefter.

Til forskellige Vejrtegn var der knyttet forskellige Talemaader og Vejrspaadomme: Naar der er *Solskinsregn*, farer der en Skrædder til Himmerig. En Stump af en Regnbue kaldes en *Vejrstov* (Vejrstub), og den varsler Storm og Regn. — Naar der fra Solen falder Lysstrimer gennem Skyerne, taler man om, at *Solen drikker Vand*. — En Dobbeltsol kaldes en *Solulv* og varsler Uvejr. — En *Howw* (Ring) om Maanen tyder paa fugtigt Vejr. — En Trøst er det: at »naar vi spiser op, faar vi godt Vejr i Morgen«.

HELD OG LYKKE OG FROMME TEGN.

Der er mangfoldige Ting, som man maa iagttage i den daglige Gerning for at sikre sig mod Troldtøj eller for at skaffe sig Held: Naar Tintallerkener og Tinfade var pudsede, blev der med Fingeren mærket *et Kors* paa dem. Paa Korn-dynger og paa Dej blev der ligeledes slaaet Kors.

Naar der bliver vundet Garn, skal den, der holder Garnet, rive den sidste Ende af og beholde den: ellers *vinder* den anden *Lykken fra ham*. — Naar man gaar i en andens Fodspor, kan man *træde Lykken fra ham*. — Finder man en *Hestesko*, skal man tage den med sig hjem; det bringer Lykke. — Tager man en *Snegl ved »Hornene«* og svinger den over sit Hoved og samtidig ønsker, gaar ens Ønske i Opfyldelse. — Ens Ønske vil ogsaa blive opfyldt, naar man fremsætter det paa *en Korsvej* og spytter paa den. — Man bruger jævnlig den Vending: »at gaa ned til Stranden og spytte i Vaudet;« men jeg ved ikke, om det er et Middel til at skaffe sig Held. — Derimod er det vist nok, at ens Ønske opfyldes, naar man

ønsker, mens en *Stjerne skyder*, eller mens man sidder *mellem to Søstre* med den ældste paa højre Haand.

At gaa ud ad *Bagdøren*, naar man gaar hjemme fra, bringer Uheld. — Hvis den første, man møder efter at være gaaet hjemme fra, er en gammel Kone, kaldes det *Kællingemod*, og det bringer Uheld.

Børn maa ikke *lege med Ilden*; for saa lader de Vandet i Sengen om Natten. — Man maa ikke *fløjte*, efter at Solen er gaaet ned; for saa fløjter man Fanden til sig. — Ikke heller maa man fløjte mod Tordenvejr. — Naar man sejler, maa man ikke fløjte; for saa bliver det Storm. — Er det blikstille, og man gerne vil have Vind, klapper man paa Masten og fløjter.

Den der *synger* paa fastende Stævne (d. s. s. paa fastende Hjærte), skal komme til at græde inden Aften.

Naar en ung Pige eller Karl *piller Æg*, maa de passe paa, at de bliver glatte; thi saa glat som Ægget bliver, saa glat bliver deres tilkommende Mand eller Kone. — En Pige maa passe paa ikke at *spilde Saltkærner* (Saltkorn); for lige saa mange Saltkærner hun spilder, lige saa mange Taarer skal hun fælde over sin Mand, naar hun faar en. — Hvis man *vasker sig* i Vand, en anden har toet sig i, skal man først spytte i det; ellers kommer man op at skændes med den, der har vasket sig først i det.

Naar Menigheden stod paa Kirkegaarden om Søndagen eller ved andre Lejligheder, og Kirkeklokkerne begyndte at ringe, lattede alle Mandfolkene paa Hattene.

Naar en Kusk kører ud, slaar han Kors for sig og siger: »Så i Guds Navn«.

Naar man nøs, sagde de gamle: »Hjælp Gud«.

»Sildesjælen«, d. v. s. Sildens Svømmeblære, skal man vogte sig for at spise; — da man ellers faar Koldfeber.

Vil man have Held med sit Arbejde, maa man ikke begynde paa det en Mandag. Kan man t. E. se, at Kornet vil være tjenligt til at høste en Mandag, hugger man et Skaar af det allerede om Lørdagen, for derved at undgaa at »begynde en Mandag.«

Vil et Par Makkere i Kortspil sikre sig Heldet, sætter de højre Haands Tommelfingre imod hinanden med et kraftigt Tryk.

Ved *Tordenstene*, d. e. forstenede Søpindsvin, mente man, at der var Lykke. — Det var en almindelig Tro, at de faldt ned i Tordenvejre.

Og Vatterlys (*Vættelys*) kunde beskytte mod Underjordiske.

ORDSPROG.

Ordsprog og Talemaader (Sejer) brugtes meget; de fleste af dem er vel almindeligt kendte; her meddeles nogle af de mindre almindelige; da det altid vil blive vilkaarligt, i hvilken Rækkefølge de end opstilles, meddeles de saaledes, som jeg er kommen i Tanker om dem, Ordsprog for sig og Talemaader for sig.

De skal væær gal, te 'et bliwer godt.

Rææn-Tø aa Kjøvste-Mø di hålder idt længg.

Blind Due kan ogsaa finde en Ært.

Dæww Sawser gier skjæwmondet Skræjere.

Hwor en binder æ Bok, die knawer 'en (der gnaver den).

Hwæn der idt ka praahl, di kand idt besed djer Goer (hvem der ikke kan prale, kan ikke besidde deres Gaard).

Skik dæj gåt; de spørs mindst. (Skik dig godt, det spørges mindst).

Nær en haar en guj Væn, skal en idt sed æ Loer a ham (naar man har en god Ven, skal man ikke sidde Laaret af ham).

Bjærre aa Banker di ka blæjjs sammel; men de gjør stuer Kjaaver aa stuer Ræwbaldere idt.

Naar man giver en en Snaps Dagen efter, at han har drukket for meget, siger man til ham: »Der skal Hundehaar til at læge Hundesaar.«

Der er ingenting, der kommer af sig selv, uden Lus og Lopper og lange Negle.

Di stuer di kinder hwerander, aa de gjør æ Kildtringer åsse.

De jænn Vejr vil hæwn de andt.

Toeld Pææng æ snår gjen uwd (Talte Penge er snart givet ud).

Udrejst Æsel kommer idt hjem som Hest.

Naar du ser en Kniv ligge paa Ryggen, og et Barn i Ilden, skal du først vende Kniven og siden frelse Barnet (saa farligt er det, at en Kniv ligger paa Ryggen).

Mahw ku do ta, sekke Dahw vi skuld ha. (Mave kunde du tage, sikke Dage vi skulde have).

Uld kan ligge, til det bliver til Muld; men Hør kan ligge, til det bliver til Silke.

»En skal pas o aa håld æ Hjul i æ Furr«, siger man, naar man maa passe godt paa for at begaa sig. (Udtryksmaaden er hentet fra Pløjningen med de gammeldags Hjulpløve.)

En skal tæjj æ Sild, mæn en sier em (man skal tage Sildene, mens man ser dem).

Om en Pige, der holdt Sjøv med Karlene og kom godt fra det, sagde man: »Der gruer idt Græjs o Aaldfarvæj« (Der gror ikke Græs paa Alfarvej).

Om en, der lastede sin Familie, sagdes: »De ær en sælle Fåwl, dæ skidder i si æjn Ræjj.«

Jæn Braand kand idt brinnd, aa jæn Kjælling kand idt skinnd (Een Brand kan ikke brænde, og een Kælling kan ikke skænde).

Dind Hund, en skal driww ad æ Skåw, bidder idt manne Haare (Den Hund, man skal drive ad Skoven, bider ikke mange Harer).

Dåwen Skræjere tæjer (tar) lanng Nolls (Dovne Skræddere tager lange Traade i Synaalen).

Dind Tij, der gor gåt, gor aalder illd. (Den Tid, der gaar godt, gaar aldrig ilde).

Der kommer aalder dind Uløk te Lands, uden 'en kommer nåwn te Gawns.

En ka bæjer lær en Piig aa kinnd ve et Dæjntråw end i en Springdaans.

Aa si sæj får, de ær gåt få Stød.

Eller: »Vår dæj!« de ær gåt for Stød.

Rigmands Dættene aa Fattemand's Stuw'd di bliwer idt gammel i Goor.

Dær skal møj' Strøels te hwiid Hææst. (Der skal megen Strøelse til hvide Heste).

Dind Mand ær illd stild, der haar en fijn Kuen aa et Par hwiid Hææst. (Den M. er ilde stillet, der har en fin Kone og e. P. h. H.).

»Hvæm der idt vel tråw Læwn, ham sku Fanden fåtææl

nåwed«, sagde Bedstefader, naar han ikke troede, hvad der fortaltes.

Let Læwn og let sannd de gier dind pænness Fåtælling.

En lilde behjælpele Læwn æ gu'j i Betrøk.

Ærliehied vaar længst, får de bliwer saa let brogt.

En Huwsmand u æ Tær ær bæjer stild ind en Goormand (eller Hærremand) u æ Knær.

En skal idt slo støør Brøer åp, end en ka fo'em i æ Åwn.

De ær idt gåt aa gaahv imud æ Åwnsmunnd.

En skal idt skrææw vijer ind æ Båwser kan no.

Fælle ær sælle (Fællig er sølle).

De ær idt gåt, nær æ Kiwlinger vel lærer di gammel Høns aa skraahv (det er ikke godt, naar Kyllingerne vil lære de gamle Høns at skrabe).

De ær idt næm aa lær gammel Hunnd aa sed.

Di gammel Stuwd haa di stiwv Hwonn (de gamle Stude har de stive Horn).

Jæn Faar ka fåsørre ti Bø'n; men ti Bø'n ka idt fåsørre jæn Faar (Een Far kan forsørge ti Børn; men ti Børn kan ikke forsørge een Far).

Naar der blev stjaalet, og man gisnede paa, hvem Tyven kunde være, sagde man: »Æ Ræw bidder idt o dind Bund, hwor han buer« (Ræven bider ikke paa den Bund, hvor han bor).

Nær Katter di riwwes, saa gjø di Kildinger.

Den jænn Haand vasker den anden.

Østenvind aa Kvinndsind aa Foorfåskrækkels de gir Vand.

Om en Karl, der skal giftes med en skrap Kvinde, siges: »Det er bedre at gaa løs paa en grøn Eng end at staa bunden ved en Tornebusk.«

En standend Skræjjer aa en seddend Kokkepiig, de ær skit (En staaende Skrædder og en siddende Kokkepige duer ikke).

En ska læ ethwær Kar sto o si Bond.

Den fliwind Fåwl for let, men den seddind for slæt idt (Den flyvende Fugl faar lidt; men den siddende faar slet intet).

Om en Pige, der er hjaske-fin, siges: »De finest Møer bliwer de skidnest Søer.«

Om en, der er ødsel, siges: »De kan idt hjællp en Kuw gir

møj' Mjælk, nær 'en lægger 'et i æ Grevning (naar den lægger det i Grebningen).

Fåswu'n (forsvoren) Gjaning gor snaarest få si. (Forsvoren Gerning gaar snaarest for sig).

Der ær manne te aa bær Ild, aa kon fo-te aa bæ Vand.

Dind, der sønger om Monneren (Morgen) ka gjahn kom te aa grææd inden Awden (Aften).

Di sælle fuorind æ di stakket rijind (De daarligt fodrende er de stakket ridende).

Enhwær Dæwl regjir i si Tij'. (Enhver Djævel regerer i sin Tid).

»So kon nåwd i«, saaj hand Mekkel Hjuwler te æ Sææmand, »får hwor der engen fålder, dier stor hilder engen åp« (der staar heller ingen op).

En skal idt tæj Bårre o Blaahjbyk (Man skal ikke tage Borg paa Bladebyg).

Nær æ Ståhdere (eller: æ Skit) kommer tæ Æær, vid di idt, hudden di ska væær.

Den jænn Ståhder kand idt tool, te den anden haa tåw Pwosser (at den anden har to Poser).

Jæn Nar kand gjøør manne (mange).

Hvæn de haar en vijs Mond, ska haa en stærk Røk (Hvem der er næsvis, skal have en stærk Ryg).

Dind dæ sæjer aalt de, hand vid, hand skal grææd, nær ander di lier (Den den siger alt det, han ved, skal græde, naar andre ler).

De ær bæjer aa væ gåt hjolpen om si Arbed ind aa væ gåt hjolpen om si Mad.

Gåt gangind ær bæjer ind renng kjørrind (godt gaaende er bedre end ringe kørende).

»Krommer er Brø«, saaj Fanden; han vild ha haaj æ Præst, men fæk æ Dæjn (eller: æ Din).

»Ræt aa Skjæl ka gjø vos aald nåk«, saaj hand æ Møller, da hand tåldet mæ æ Dræwttråw (toldede med Drøftetruget).

»Dæ ska nåwn te de vææst«, saaj hand æ Dræng; hand sku leg ve si Muer.

Røg aa Smøg aa uwnd Kvinnd for fatte Mands Iwn te aa rinnd (Røg og Smøg og ond Kvinde faar fattig Mands Øjne til at rinde).

Jæn Daw aa baahg aa manne Dahw aa smaahg (En Dag at bage og mange at smage).

En dåwn kand idt forsåww si, aa en duwle ikhilder (En doven kan ikke forsove sig, og en rask heller ikke).

En skal tæj Roj aa en gal Mand aa rinnd fra ham (Man skal tage Raad af en gal Mand og rende fra ham).

Hvæn dæ vid sej nåwed ve, kan tæj sej nåwed te (hvem der har en daarlig Samvittighed, kan føle sig ramt af en spydig Ytring).

TALEMAADER, »SEJER«.

Naar en skulde i Lag med noget, der var voveligt, kunde man opmuntre ham med at sige: »Do ka jo præww di te'et, lissom Mekkel te æ Siwsprøng« (Du kan jo prøve dig til det, som Mikkel til Syvspringet).

Til en Dreng, der vilde gøre sig til, kunde en voksen sige: »Do ær en Kaal som Kasper, og Kasper det var en Skiid-agger.«

Nær en skal ud aa stej Fålk, skal en vær fjette om æ Mond (naar man skal ud at fæste Folk, skal man være fedtet om Munden).

Naar en siger: »A haar nåk«, bliver der ofte svaret: »Dær skal møj te nåk, aa mier te få møj« (der skal meget til nok og mere til for meget).

Naar vi har Kornet i Hus og begynder at tærse, hedder det: »No ska vi haa æ Knapmagger jawet o æ Pu't« (nu skal vi have Knapmageren jaget paa Porten). — Lignende Udtryksmaader er: »at gaa til *Ferup*« eller »til *Dynstrup*« (at gaa i Seng); »Du har nok fanget en *Bevverfåwl*«, siger man til en, der *bævrrer* af Kulde; — en Omskrivning for en Snog er: en *Boskol* (en Busk-aal).

Vil man gøre noget, enten man saa kommer godt eller daarligt fra det, siger man: »A gjør 'et, enten 'et saa gor i Hørr eller Blor«.

Om en skeløjet hedder det: »Han sier ater æ Flæsk, mæn di ander ædder æ Kol« (han ser efter Flæsket, medens de andre æder Kaalen).

Til den, der er bagklog, siger man: »Do ær klog o æ Kattes Dø, nær 'en rinder mæ æ Tarmer om æ Hals«.

Et spottende Udtryk om en Flok Mennesker var *Skulles Kompani*; dette Udtryk maa stamme fra Krigen mod Engländerne i 1807; der var et *Schulles Kompagni* med i Slaget ved Køge, og det indlagde sig ikke nogen Ære i Kampen.

Til en, der spytter paa en vigtig Maade, siger man: »Do spøtter saa fjæt, som do ga træj Mark i Skat.«

De kommer a si sjæl lisem Luws og Lopper aa lanng Næjl.

En indbildsk Person, der er i Trang, men ikke vil være det bekendt, er »stuerhåwet aa swoldten« (storhuet og sulten).

En, der glipper med Øjnene af Søvnighed, »klipper Messing til Pibehytter«.

Om en, der snorker, siger man: »Han slæver Twonn te Båhgen« (han slæber Torn til Bagning).

For Skæmt kan man *takke* ved at udtrykke sig saaledes: »Tak ska do ha, å gåt ska do fo; men do ska sjæl vær om 'et.«

Naar man indrømmer eller bekræfter noget, kan man sige: »Rele Matis, di Kuen hjæt Wolle« (rigtig M., din Kone hed Ole).

»De ær aa æ Slahw«, saahj hand Tyge om æ Skaahdonger; hand soold 'æm faar Duwonger (»Det er af *Slagsen*, d. e.: *den gode Slags*«, sagde Tyge om Skadeungerne, han solgte dem for Dueunger).

Om en, der puster og stønner, siger man: »Han gjesper som en forgien Såw« (han gisper som en forgiven So).

»At ligge i Proces med æ Gasse« bruges om en ung Mand, der er ved at faa Skæg.

Hører man en komme med en Udtalelse, som man mener, han ikke selv har fundet paa, men har hørt af en anden, siger man: »De haar nåk van i æ Sæk, før 'et kam i æ Pues« (det har nok været i Sækken, før det kom i Posen).

Finder man, at ens Opførsel er saadan, at der ikke er Grund til at skaane ham, men al mulig Anledning til at gøre Gengæld imod ham, siger man: »Han skal idt sliiv (slibe) uden Vand.« »A skal idt læg Læw imilld« (Jeg skal ikke lægge Løv imellem, ikke bruge Skaansel).

Møder man, idet man vil gaa ud, en Mand, som vil besøge en, hedder det skæmtende: »A tæjer imud jer i æ Dør, lisem æ Hunnd.«

Om en, der er saa medtaget af Overraskelse, Skræk, Sygdom eller lignende, at han ikke kan tale, siger man: Hand kund hwærken brææg hilder faa Laam (bræge eller faa Lam).

Et opmuntrende Tilraab til en, der staar og haler i noget, lyder: »Ryk, Rasmus, hæjsen dråwner æ Kat.«

Den gamle danske Plov var saaledes indrettet, at naar *Forkastet* (Hjulene med Tilbehør) blev slaaet et Hul længere ud (trukket et Hul længer frem paa Forbindelsesstangen mellem Forkastet og selve Ploven), saa stak Ploven dybere. Derfra stammer den Talemaade, naar man vil sætte større Kraft ind paa noget: »Saa slor vi 'et et Hål længer uwd.«

Naar en blev henvist til den Hjælp, han kunde faa hos sin Slægt, kunde han svare: Slæjt mæ hid aa Slæjt mæ did; haar vi nåwd, saa taar vi te't. (Slægt mig hid og Slægt mig did; har vi noget, saa tager vi til det).

Om en, der kørte meget rask, sagde man: »Han kjoor, som han kjoor i Konngæjt« (han kørte, som han kørte i Kongeægt).

Om en Rytter, som sad daarlig til Hest, hed det: »Hand sedder u æ Hæst, lisse en Ildklæmm u en Såw (ligesom en Ildtang paa en So).

Naar Kvindfolkene har godt Vejr til deres Storvadske, betyder det, at de er godt lidt af Karlene, »har Karleyndest«. Der kan af Vadskerkonen blive sagt til Karlene: »Læ mæ no si, I læwter op i æ Båwser i Muen, næ vi ska vadske, te vi ka fo gåt Væjr.« — Kom Karlene under selve Vadsken forbi og raabte: »Tørvasker!« til Kvindfolkene, fik de øjeblikkelig en Spandfuld Vand sendt efter sig, for at de selv kunde mærke, hvor tørt det var. — Var det daarligt Vejr, naar vi vaskede, hed det: »Tu'j Klæjr for aaltdi Væjr.« (Toede Klæder faar altid Vejr).

Om en, der snyder alle dem, han kan, siger man: »Det er en flink Mand; han behandler dem ligedan, Ven og Fjende.«

»Nær æ Mand vild håld a hans Kuen, tindt hand aaltdier o æ Piig.«

»Aa ja saa Mind! — aa æ Kwonner mæ; — saa bliwer æ Pigger jænn hjæmm; de håwer æ Kaahl, saa for di Pandkagger.«

»Ja, saa Mind, — aa saa en Pæl, de æ mi Håwro.«

»Hum dej!« — »Ja, de saaj hand æ Ræw te æ Gasse.«

Naar man har givet alle sine Penge ud med Undtagelse af 1 Øre, saa siger man: No kand æ Hunnd da idt pes o mæ. Han er saa rank som et *Kristiansfeldter-Lys*.

Om en, der gaar tidlig i Seng, siges: »Hand gor i Sæng mæ æ Høns.«

Om en, der er kommen fra Asken i Ilden, siges: Han er kommen aa æ Ræn (Regn) i æ Tagdrep.

Er det Uvejr paa en Bryllupsdag med Blæst og Regn, siges der: »De æ gråww, som de puster ater hwærande.« Man tog det som et Varsel for, at de ikke vilde forliges godt.

Til en Dreng eller ung Pige, der blander sig i ældres Samtale, kan man sige: »Do snakker nåk mæ faar Håwro, lisse Pe Tåldbess Dræng« (Du taler nok med for Morskab som Per Toldbods Dreng).

Naar en fortalte noget, som man ikke rigtig kunde fæste Lid til, men som man dog ikke ligefrem vilde kalde Løgn, sagde man: »Den er god til at binde paa Kalve for Lus.«

Naar en forsikrer, at han skal møde til en aftalt Tid, siger han: »A skal nåk møød mæ ren Halm i æ Træsker (Træsko)« eller »... i æ Hat«.

»A ær ræj, de stor sæ æt«, saaj hand æ Væstebe om æ Aaldtegang.

Han er uwnd aa ha aa vahr (værre) aa undvæer.

Naar noget kommer hurtigt og i stor Mængde, siges der: »De kommer lisse muwle Brø i Værrm.« (muggent Brød i Varme).

Om en, der snart er »højt oppe«, snart »langt nede«, siges: Han er enten o æ Låwt eller under æ Gwol (Gulvet).

Om en Regn, der kommer en ubelejligt, hedder det: »A var ve aa pot mi hwiid Hat i æ Hål; men de kund idt stands 'et.«

»Standto!« saaj hand Balle Præst, da hand rænd imud æ Aalder.

Om nærige Folk hed det: »Di gier idt dje Græwer hæn, di Kaahl« (De giver ikke deres Grever bort, de Karle).

Om en, der ikke var saa akkurat, som han kunde være, hed det: »Hand haar si Sager i en Æske aa si Smør i en Tæerkannd.« (Tjærekande).

Om en, der ser noget højt, siges der: »Hand kigger hiwt (højt) lisseem Skadder i Blæst.«

Om en, der svedte meget, sagde Bedstefader: »Han svææder lisseem gammel Hunnd nær di fijs.«

Naar en faar sin Kone eller sin Mand langvejs fra, og Rygtet siger, de har mange Penge, spørges der gerne: »Hun skal da val idt æwer rindind Vand?«

»De bræjj æ tebaahg«, saaj hun æ Kuen, da hun jawwet æ Skåwlskawt imild æ Bien o æ Mand.

Til en, der ytrede overdreven Taknemlighed, sagde man: »*Tusind Tak, Tusind Tak*«, saaj hun Kjesten Flindtes, anten hun fæk nåwed heller ej.

Æ Mand vesst idt aa, hans Kuen va gal, før hun sang æwer Buer.

Naar et Gilde havde været særlig godt og flot, blev der sagt: Der var æ Kat o æ Spid.

Naar der var uryddeligt, kunde man sige: »Hier gor Pissel aa Klæww ud i jet.« (Pissel og Klæww er Storstue og Bryggers.)

Den, der lever særlig fedt og godt, »han hår 'et som smo Ol i Mudder.«

Om en, der straks hjasker sit ny Tøj af, hedder det: Hun gor holds te Boels aa skidden te Kjærk. (flot hjemme og skidden til Kirke).

Naar noget var skrøbeligt og vilde gaa itu, sagde man: De skjels ad lisseem æ Diens Præken (det skilles ad som Degnens Prædiken).

Naar en Dreng havde faaet en vel fortjent Dragt Prygl, hed det: »De var illd spildt de, der kam o æ Klæjr« (det var ilde spildt det, der kom paa Klæderne).

Har man det godt i Øjeblikket, men en udtaler Ængstelse for, hvad der kan ske, svarer man ham: »Vi prijs dind Suel, der skjen« (vi priser den Sol, der skinner).

Om en, der arbejder med noget uden synderligt Udbytte af sine Anstrengelser, siger man: »Hand gjør hwa han kand som æ Baan i æ Vuug« (han gør hvad han kan, som Barnet i Vuggen).

Det skulde i min Barndom og Ungdom gaa rask fra Haanden ved Maaltiderne. Om en, der var længe om at spise, sagdes der: »Han tygger avet om, ligesom de Studsdal Faar.«

[Studsdal er en Landsby i Tavlov Sogn en Mils Vej fra Erritsø.]
Og der kunde falde en Yttring som denne: »Aa, læg no æ Mond fra dej; den, der er rask te si Mad, er åsse rask te si Arbed.«

Til en, der stod og maabede og ikke svarede paa Tiltale, kunde man sige: »Do hår nåk lønt di Mond ud te å kjør Mog med« (du har nok laant din Mund ud til at køre Møg med).

Om en, der er vigtig i sit Væsen, siges: Han stor uwd o æ Bien, lisem mawer Såw i Frøst (han staar ud paa Benene som mager So i Frost).

Naar Frøerne kvækkede, kunde man sige: Det er Jens Smæjs Fåwwl, der synger.

»Det kan gerne vær«, saaj han Østbirk (en Hotelvært i Fredericia), da truej hand 'et idt (da troede han det ikke).

»Ja, I sæjer nåk han drekker; men I vid idt hwa Tøst han lijer« (ja, I siger nok, han drikker; men I ved ikke, hvad Tørst han lider), siges i spottende Medynk.

Om en, der virrer med Hovedet (af Vigtighed), hedder det: »Hand slow mæ æ Ører, lisse Levins Kat.«

En Filur kaldes *Lukas mæ æ Læjerører* (Lukas med Læderørerne) eller *æ Læjeriwn* (Læderøjne).

Naar man skal ud paa en forholdsvis let overkommelig Rejse, hedder det: »Det er da ingen Riberejse« (en Vej paa Egnen kaldes Ribervejen).

Fantastiske Benævnelser paa Ting, der ikke findes, er: æ Kuhøg (Kohøgen sml. Spurvehøg), Vorbasse Krigshavn, en Himstregimst til en Vejrmølle, Finker i Faars (Faders) Hat, Opstuede Murermesternæser med røde Klude, en Fregathøvl. En Dreng kunde sendes i Byen for at hente et Nevverjan (Nevrejærn); han vendte da tilbage med en Sækfuld Sten.

BØRNERIM.

For at lokke Sneglen frem af sit Hus, sang Børnene:

Snæjl, Snæjl! kom herud mæ di lange Horn;
dær buer en Møller i wo Byj, hand stjæler aald wo Korn.

Fandt Smaapiger en Mariehøne, satte de den paa Spidsen af Fingeren og sang: Mariehøne, Mariehøne, fliv åp te Wo-hæær, aa bæj om gåt Væjr i Månn.

Vor Bedstemoder, Oldemor Ingeborg, sang for os:

Skræjeren hen ad Vejen kjoor,
de lilde Hjul de snorret;
dind Tij han kam te Skræjerens Gor,
da sad hans Kuen å knorret.
Å hun blæw vre, å hun blæw gal,
å hun tåw te å bande;
så tåw hun te hans Pæseja'n
å slåw ham får hans Pande:
»A mindt, do var i Amsterdam
å lære nyj Modeller,
å da æ do en fårdrokken Hund,
som andre mæ fårtæller.«

Naar det plaskregnede, laa vi paa Knæ paa Bænken og kiggede ud ad Vinduet og sang:

De ræn, de ræn, de bliwer te Vand,
åld små Pigger skal ha dem en Mand,
føst di stuer, å så di smo,
å sijen dem mæ Træsker o.

Naar Bedstemoder tog en af Smaapigerne paa Skødet og »red« med hende, sang hun:

Hejsa, fifa, vi hår Påtter å sælle!
Vi hår bruwn, å vi hår blo,
vi hår stuer, å vi hår smo,
å vi hår nåwn mæ Håller o,
å vi hår Påtter å sælle.

Naar nogen af os bælgede for glubsk i os af det gode Juleøl, sagde min Moder advarende:

Wor Juleøl var gåt, imen 'et rand;
men o St. Stæfens Daw da måtte vi drek Vand.

Kom Katten listende ind i Stuen, var den mindste snart efter den og sang:

Mis, Mis, gro Kat (el. Mjawkat),
huer var do forgangen Nat?
»A var henn i Møllerens Hus;
men dier var hwerken Rotter helder Muws«.

Fader eller Moder tog den lille paa Knæet med dets Ansigt vendt imod sig; derpaa tog de Barnet i begge dets Hænder og rykkede skiftevis højre og venstre Arm til sig, saa Barnets Overkrop kom i en vrikkende Bevægelse, og dertil kvad de:

Sawe, drawe,
Mussemawe,
fije Skjælling
om æ Dawe,
tåw te Øl
å tåw te Mad
så gor Hanses Skjællinger ad.

Naar Fader tog sin Knægt paa Knæet og lod ham »ride ranke«, sagde han:

Rij te Møll
mæ to Føll
kom tebahg
mæ to Plahg.
Die var Kjællingen åp å ahg;
kwist hind å,
å læ hind go
op ad den hore Banke.

Smaapigerne maatte jo lære at »klappe Kage«:

Klappe, klappe Kage,
i Morgen skal vi bage.
Hwormed skal vi stikk'en?
Mæ en gylden Prikke(n)!
Hwormed skal vi kwist'en i Own?
Mæ en gylden Skødselskowl!
Kwist 'en åp ad æ Båhgåwn,
Kwist 'en åp ad æ Båhgåwn.

Eller Moder tog sin Tøs paa Skødet og stak sin Finger ind under hendes Hage og kildede hende, idet hun sagde:

Hej dikkedom,
gid æ Ræw vild komm
å tæjj mi lilde bette Gæjlsingonng.

Plagede de smaa for stærkt for at faa Æventyr, blev de somme Tider spist af med følgende Vers:

Der var en Mand i en Mues,
å hand håj et Par rōō Hueser,

å så gik hand op ad en rō Bannk,
 å så fæk hand et Par rōō Skanker.

I Kaadhed render den store Broder den lille Søster over
 Ende, idet han synger:

Hej do lidt, å hierom,
 så ræj a mi Åldemor om;
 men de kjet hun sæj ålder om,
 for de var i hind Ålderdom.

Men saa tager den store Søster den lille op og smækker
 hende under Fødderne, mens hun synger:

Sku, sku Hæst!
 hvæn kand bæst?
 De kand æ Præst.
 Nej, saamind kand han ej,
 de kand æ Smæj;
 men hand kand idt ha si Kuen i Fræj
 for åld di Kildtringer, der rinder ad æ Væj.

Hans og Rasmus og Anders og Mikkell og Jørgen tager nu
 fat paa at drille hinanden paa Rim.

Hans raaber efter Rasmus:

Rasmus, Rasmus Fløodskjægg
 gik omkreng aa sang for Ægg;
 jo mier han sang, des minder han hand fæk.

Det var en Omdannelse af et Spottevers om dem, der i
 Paasken gik om og sang for Æg: Snorrekaak å Fløodskjægg
 gik omkreng å sang for Ægg; jo mier di sang, des minder
 di fæk.

Men Rasmus tager Oprejsning ved at synge om Anders:

Anders fra Randers hâj Grydder å sææl;
 hans Vuwn dind vildt,
 hans Tæær blæw spildt;
 hans kuen hjæt Mæt,
 hun buej i æ Sæt [Mælkefadet],
 hun døø i æ Møll
 å blæw begrawet i æ Køll [Maltkøllen].
 Hun hâj engen ander Præst
 ind en stomphålet Hæst,
 hun hâj engen ander Dien
 ind et stomphålet Fijerbien.

Saa synger Anders om Mikkel:

Mikkel Pistol,
kom Fjet i Koel,
kom Jaen i Stoel,
kom Vilding i Grød,
kom Ild i gammel Spåldter [kløvede Træstubbe].

Men Mikkel giver sig til at løbe rundt, idet han holder Ar-
mene, som om han trillede med en Hjulbør, og saa synger han:

Jørren kom kjørind
mæ Skidden-Margret
i en Guldkaret.

— Et Vers, hvis sidste Ord ogsaa kunde gengives som
»Mogkaret«. Og Jørgen kan ikke finde paa andet at synge
om Hans end:

Hans videvans
den fukkeste Fans,
den langbjenet Hans.

Hvilket Vers har den Fordel, at det med en lille Foran-
dring kan synges om alle, f. Eks.:

Mads videvads
den fukkeste Fas,
den langbjenet Mads.

Smaadrenge, der nylig havde lært at tælle, morede sig med
at lave Vers som disse:

Jæn, tow, køs æ Sow; trej, fjer, spel o Lijer; fem, sæjs,
sæt æ Kuw o Græjs; siw, oot, træk i di Skjoot; nij, tij, tål
o Marij; ylde, tøl, tap et Krus Øl; træten, fjåwden, tål te
Prowsten; femten, sejsten, tål te Præjsten; søtten, atten, tål
o Katten; netten, tiww, læ dej niww mæ et hiel å et hal
Goosiww! —

Af Sprogformen kan man for Resten se, at dette Vers maa
være blevet til længere nørpaa.

LEG.

Naar en Leg skulde i Gang, var der gerne nogle forberedende Øvelser at foretage. Hvis Legen var »Tik« (Tagfat) »Klapop«, eller lignende, skulde jo en »staa« eller »være det«, d. v. s. begynde som »Tikkemand« eller hvad man nu kaldte den, der skulde begynde med at *fange* de andre eller *gætte* eller *finde*. Den, der skulde *være det*, blev udtaget paa den Maade, at Deltagerne i Legen stillede sig op i en Kreds, og saa blev der fremsagt en Remse, idet der ved hvert Ord i Rækkefølge blev peget paa en af Deltagerne; den, som der blev peget paa ved det sidste Ord, blev fri for at *være det*; man fortsatte med Remsen, indtil alle undtagen een var blevet fri. Denne Fremgangsmaade kaldtes at *tælle en ud*. Man kunde bruge et Par forskellige Remser dertil:

1) Ullen, dullen, dåf, fingen, fangen, fåf, fåf for Ane, mørke pane, ii, bii, bah, báf, kalvippen, kalvappen, du slap'en. — Eller: 2) Ine, mine, bukse, bine, hækkel, bråk, sønder å nuer, Kukmand æller, når man tæller: ni, ti, du er ganske stik skær fri.

Var det en Fordel at være den, der begyndte Legen, bar Drengene sig tit ad paa følgende Maade: de tog en Kæp; den ene kastede den, saaledes at Kæppen under Kastet stod lodret, over til den anden; denne greb den, og nu maalte de med deres Hænder op ad Kæppen, saaledes at de skiftevis greb om den, og den, der fik sidste Tag i Kæppen eller blot kunde faa ved den med et Par Fingre og kunde kaste den et vist Stykke bort, havde Ret til at begynde i Legen.

Nogle af Legene gik kun ud paa at prøve hinandens Standhaftighed eller Udholdenhed i forskellige Retninger. Den ene Dreng tager t. E. den anden i Øret, klemmer til og spørger: »Hwa hied æ Præstes Kuw?« Den adspurgte svarer mandigt: »Ta bæjer ve'«. Samme Spørgsmaal gøres, idet den, der har i Øret, klemmer haardere til. Svaret bliver det samme. Saaledes bliver de ved, til det gør for ondt i Øret; saa lyder Svaret »Slipøre«! Den, der bliver knebet, slipper da fri, og bægge morer sig over Præstens Kos grinagtige Navn.

Saa prøver den ene Dreng, om den anden kan *holde sin Faders Heste*. Han vinker op og ned med sin Haand lige for

Næsen af den anden, og denne maa imidlertid se stift ud af Øjnene og ikke blinke; for blinker han, kan han ikke holde sin Faders Heste.

Eller de prøver, hvem der kan bære flest *Baljer Vand*. De giver sig da til at raabe i Munden paa hinanden: »Jæn Balle Vand, tow Baller Vand o. s. v.« Den, der naar det højeste Antal Baljer uden at trække Vejret, har vundet.

Legen kan ogsaa gaa ud paa i rasende Fart og uden at trække Vejret at sige vanskelige Lydforbindelser som: »Hestefedt, Præstefedt«.

Sandheden af følgende Ræmses Indhold er almindeligt anerkendt: »Den skal være geskjæftig i Kjæften, som kan sige tre Gange i Træk: Sæt Fisken paa Disken for Bispen i Ribe.«

En lignende Prøve kan anstilles med Ræmsen: »Siw tamm Swanner flæw æwer Brandrop Kjærk, aalld saa flæw di nør o.«

Ved »Fåwl-spring-åp« stod eller sad Deltagerne — undtagen to — paa Rad. En gik og hviskede dem hver et Fugle navn i Øret, og en skulde saa gætte paa, hvilke Fuglenavn der var givet. Naar et rigtigt Fuglenavn blev nævnt, maatte vedkommende løbe hen til et bestemt Maal og tilbage igen. Og den gættende skulde da prøve at indhente ham og »tikke« ham undervejs. Saa skulde den fangne gætte.

Naar man skulde »*hværre Gos*« (hverve el. vende Gaas), skulde de legende undtagen en danne en Kreds; den ene skulde gaa rundt uden om Kredsen og banke en paa Ryggen; de to skulde saa løbe hver til sin Side og søge først at naa den ledige Plads; den, der kom sidst, maatte derpaa gaa uden om Kredsen og banke paa Ryggen.

Saa kunde man lege: »Høg og Høne«, »Enke« (Kukkuk frem for en Enke), »Skære, Skære Havre«, »Munken gaar i Enge«, »Pip« (at gemme sig og finde hinandens Skjul); »Klapop« var omtrent som »Pip«, men man havde da et Sted, hvor Finderen skulde løbe hen og banke paa Væggen, naar han havde set en af de skjulte, og sige: »Klap op for Søren (el. Mine), — jæn, tåw, træj«, — eller de, der havde gemt sig, listede usete hen til samme Sted og sagde: »Klap op for mæ sjæl, jæn, tåw, træj«; — eller der legedes »Tik« (Tagfat) eller »Stanto« og endnu mange andre Lege. Paa Gaden legede Børnene: »Hveps« (d. v. s. Pind), »Klink«, »Såw i Hål« o. lign.

En yndet Tidsfordriv var at gætte Gaader. Nogle af dem var snurrige og er ikke almindeligt kendte:

Hvad er en lang Snodderidodder i en swot Plodderinodder?
— Det er en Pølse i en Jydepotte.

»Jeg er af Naturen haard og kold; min Mund er uden Tænder; men jeg en gloende Tunge bær, og hvis jeg ikke denne bar, blev det Fjas med det hele Kvindestas.« — Det er et Strygejærn med en gloende Bolt.

»Hwa æ de, der stor o jet Bin aa rester aald si Pjaldter?«
— Det er Grønkaal.

Somme Tider morede man sig med at tale P-Maal eller med at fremsige meningsløse Remser: kopesisantum, and snadr i vantum, stage for nader, tolæskoltorium, smæksolen.

Mange af Børnenes Lege var ledsaget af Remser eller Rim, saaledes:

Søster, Søster sølle
foruden den røde Mølle,
søj mæ, hvæn di Kjærrest er,
foruden di Muer,
foruden di Faar,
foruden aald di Søskind smo.

Ved Slutningen af dette Vers skulde en Dreng nævne en Pige, og en Pige nævne en Dreng.

Fremdeles:

Bråw, Bråw brelle,
Klokken ringer elle,
Kejseren bor paa det lange, hvide Slot,
saa hvidt som et Kridt, saa sort som et Kul.
Ære være Krigsmand, Døden skal du lide.
Hvem der kommer aller sidst,
skal i den sorte Gryde.

Og ved »Høg og Høne« lød det:

A swenger mi Kiwlinger træj Ganng rundt
for en Høg, for en Gøg, for en Kukkukkuk.

(Man troede jo, at Gøgen i Høsten blev til en Høg). Og:

Føst ska di koges, å så ska di stieges
å så ska di prekkes mæ en Pølsepind.

Naar en under en Leg skulde dømmes til at udføre et eller andet Arbejde, skulde han sige: »A vel åld Ting så nær som liww (lyve), å stææl å køs æ Kat i æ Hææl; de vel A idt.«

Naar en et Øjeblik gaar ud af en Leg, der bestaar i at fange el. lign., raaber han: Tyfræj (*Fred* til at *ty* i Skjul?); naar han gaar ind i Legen igen, raaber han: Ufræj (*Ufred*).

DIGTNING OG SANG.

Det var ikke sjældent, at de gamle udtrykte sig paa Vers: de *kvad*, som det kaldtes. — Det kunde ogsaa hændes, at en lavede et Spottevers, som blev almindeligt kendt og løb Byen rundt. Om to gamle Fiskere, der førte en haard Kappestrid om at faa deres Varer afsat, digtedes følgende Vers:

Hoggentaask aa *Kild*, di slawest om en *Sild*;
æ *Sild* den gik i *Støkker*, og *Kild* fik ald *Ulykker*.

Naar en spurgte en anden: »Hvorfor ser du paa mig?«, kunde denne svare: »En *Kat* ka kiig o en *Konng*, kand a saa idt si o *dæj*, din *Ståhderonng*«.

Naar nogen sagde pyt til en, kunde man svare:
Pyt saaj *Pejer* te *Kongen*; men hwa saaj *Kongen* da?
Kongen saaj, te han vild ingen *Pytten* ha.

Viser blev der sunget en Mængde af; mange handlede om ulykkelig Kærlighed; for det meste er det en forladt Pige, der klager sin Sorg og Nød. Der var en, som begyndte saaledes: O Gud, hvad skal jeg gøre, naar jeg betænker mig: jeg er fremmed iblandt alle og ved af ingen Raad. O Gud, jeg arme Pige, jeg er ulykkelig; i Verden længer at leve, det er umuligt for mig. — En anden begyndte: Jeg en Sang nu vil fremføre, som vist røre kan enhver, som har ej tillukt sit Øre og endnu sin Sjæl har kær. O, der er saa mange Farer her paa denne Verdens Jord. Gode Gud, du mig bevare at staa Syndens Magt imod.

En tredje vil jeg give saa lang (eller forholdsvis kort) den er, som en Prøve paa Smagen:

En Vise jeg skriver; men den er kun kort;
 det er for de unge, som rejse skal bort.
 I Piger, som have udkaaret en Ven,
 tager eder i Vare; thi de svigefuld er.

Jeg maa det bekende: jeg havde en Ven;
 han har mig fikseret, er borte igen.
 Han talte saa venlig, naar han var hos mig;
 men det var ej andet end Falskhed og Svig.

Han var som en Engel saa yndig i Pragt,
 han var som en Rose i Haven udsat;
 saasart som den blomstrer, den visner igen;
 saadan er det om Dagen, naar jeg ser ej min Ven.

Om Dagen saa tænker jeg stedse paa dig,
 om Natten i Søvnne uroer du mig;
 i Slummer jeg drømte, at jeg var dig nær,
 jeg vaagner og savner den Ven, jeg har kær.

Er det dine Tanker, du var mig for god,
 eller er det nu dine Forældre imod?
 Sig frem, hvad er Aarsag til det, som er sket;
 du skal det ej dølge; men sig det kun frit!

Nu ender jeg Visen med Sorrig saa stor,
 og nu er jeg færdig at segne til Jord.
 Skal jeg dig ej nyde, min yndige Ven?
 Gud ved, om vi mere skal samles igen.

Der var ogsaa Viser om opsigtsvækkende Begivenheder, der blev meget udbredte, og som er blevet sunget hundrede Aar igennem, saaledes en Vise om Struensee:

Forunderlige Vandring, forunderlige Liv,
 forunderlig Forandring, til evig Minde bliv,
 o høje Ærens Søjle, fortrylne Højheds Glands,
 Ulykkens Sejl vi hejse, som blænder Sind og Sans.

Hvor er dog Livets Veje med Jammer gennemstrøt,
 naar man ej har i Eje den Ven, som haver blødt
 sig selv for os til Døde for os at frelse ud;
 men ak, nu maa jeg bøde, fordi jeg glemte Gud.

Dog Naade er at finde for alle Syndere,
 saa kan og Himlen vinde den faldne Struense;
 mit Hjærte ene sukker at skilles snart herfra;
 min Død mig udslukker fra Verdens Skændsel da.
 o. s. v. 15 Vers.

Sille-Mari, den vandrende Sangerske fra Andst, skal have
 digtet en Sang med følgende Begyndelse:

Jeg kan just ej sige, mig Lykken har føjet;
 den Ven, som jeg elskte, han blev mig utro;
 den Tid, da jeg tænkte at leve fornøjet,
 da blev min Glæde omvendt til Uro.

Af Folkeviser blev der i min Barndom sunget en Del; baade
 de gamle og de unge kunde Viserne om *Hr. Ramme* og *Hr.
 Adelbrand*, *Jeg ved vel, hvor der stander et Slot*, og *Hr. Oluf
 han rider*.

Jeg ved vel, hvor der stander et Slot,
 det er saa vel beprydet
 med Sølv og med det rødeste Guld,
 af udhugne Stene opmuret.

For inden det Slot der stander en Lind
 med Blade baade dejlig og grønne.
 Derudi bor en Nattergal fin,
 som liflig kan røre sin Stemme.

Der kom en Ridder ridende did,
 han hørte den Nattergal sjunge,
 hvorover han højlig forundrede sig;
 thi det var ved Midnattens Stunde.

O, hør du liden Nattergal,
 en Vise jeg beder dig kvæde, —
 dine Fjedre jeg lader med Guld beslaa,
 din Hals med Perler beklæde.

»Jeg skjøtter ej om dine Fjere af Guld,
 som jeg for dig skulde bære.«
 »Dig tvinger vel Hunger, Frost og Kuld,
 som falder paa Vejen hin brede?«

»Mig tvinger ej Hunger, mig tvinger ej Sne,
 som falder paa Vejen hin brede,
 mig tvinger fast mer en lønlig Sorg, [Ve]
 som gjør mig stor Angest og Møde.

Jeg havde mig en Kjæreste huld,
 en Ridder med Tugt og Snilde;
 min Stifmoder kastede dette omkuld,
 for hun det ej have vilde.

Hun skabte mig til en Nattergal,
 bød mig Alverden om flyve,
 min Broder til en Ulv saa graa,
 bød hannem ad Skoven at rende.

Hun ønsked, han ej skulde faa Bod,
 [før han udrev hendes Hjærte
 og drak hendes Blod,]
 som syv Aar derefter mon hænde.

En Dag hun ud spadserende gik
 alt udi den Rosenlunde;
 min Broder saa det og snildelig
 gav nøje Agt paa hende.

Han greb hende ved hendes venstre Fod,
 udrev hendes Hjærte
 og drak hendes Blod;
 derved fik han sin Helbrede«.

Den Nattergal sad og tænkte sig om,
 agted ikke paa Ridderens Snilde,
 saa greb han hende ved Foden fast;
 for Gud det saa have vilde.

Hun skabte sig først til en Løve og Bjørn
og siden til mange smaa Orme,
omsider til en Lindorm stor,
lod til, hun vild Ridderen myrde.

(Et Vers kan jeg ikke huske).

Han skar hende med en liden Kniv,
saa Blodet derefter mon komme,
og straks paa Gulvet for hannem mon staa
en Jomfru saa klar som en Blomme.

»Nu haver jeg frelst dig af din Nød
og af din lønlige Kvide, —
du sig mig nu din Afkom god
paa Faders og Moders Side.«

»Ægyptelands Konge min Fader var,
min Moder hans Dronning med Ære.«
»Forvist er du da Søsterdatter min,
som saa længe har Nattergal været.«

Ja, Ramme han var sig en bedre Mand,
for han vild' ha sig bedre Klæder,
saa gik han sig til Skræddersalen hen
og hen til den Mestere Skrædder.*)

»Og kan du sy Ramme Klæder paa ny
af Silke og Atlask det fine?«

»Ja, hvorfor ikke det?« svarede Skrædderen.

»Du svarer ellers net«, sagde Ramme (til) den unge.

»Halvtredsindstyve Alen til Buksernes Tøj
og femten til Kor og til Remmer,
og saa skal du gjøre mig dem tykke og stærk,
og Bukserne dem skal du sømme. —

De falder mig saa trang«, sagde Ramme,

»Jeg kan næppe skræve min Gang«, sagde Ramme (til) den unge.

*) Der foreligger her en Forglemmelse og Sammenblanding. — Af det glemte huskes kun een Linje: af Hamp og af Bast og af Læder.

Og Ramme han gik sig til Strandbredden ned,
 der saa han en Kæmpe mon stande,
 halvtredsindstve Alen saa var han bred,
 og hundrede vare hans Længde.

»Vel er du bred og lang«, sagde Ramme,

»Har du Lyst til at kæmp' en Gang«, sagde Ramme (til) den unge.

Og Ramme han uddrog sit gode Sværd,
 som kan kaldt sin Yndeling dyre,
 og afhug den Kæmpes Hoved dermed,
 saa Blodet derefter mon flyde.

»Her ligger du min Ven«, sagde Ramme,

»Jeg staar her end igjen«, sagde Ramme (til) den unge.

Og Ramme han gik sig lidt bedre frem,
 der saa han syv Kæmper mon stande,
 saa gav han sig til at kæmpe med dem
 og nedslog saa dennem alle.

»Her ligger I alle syv«, sagde Ramme,

»Jeg beholdt endda mit Liv«, sagde Ramme (til) den unge.

Og Ramme ud i Skibet traad,
 saa det revned i hverest en Gyng,
 og alle dem som i Skibet var,
 de mente, at de vilde synke.

»Vi synker ikke her«, sagde Ramme,

»Vi sejler lige nær«, sagde Ramme (til) den unge.

Hr. Adelbrands Vise handlede om Hr. Adelbrand fra Drendepurpgaard sydvest for Kolding. Paa Gaarden fandtes endnu den Gang en Hovedskal paa Loftet, som skal have været Hr. Adelbrands. Da man en Gang gravede det ned, blev der stor Uro paa Gaarden, og man maatte grave det op og lægge det paa sin gamle Plads paa Loftet.

Min Bedstemoder, »Oldmor Ingeborg«, fortalte os Børn mange »Æmtjrer«. Vi flokkede os om hende og lyttede med store Øjne, og hun maatte fortælle dem om og om igen. Men

nu kan jeg ingen rigtig Sammenhæng huske paa dem. Kun et Par ganske korte »Læmmeker« kan jeg meddele.

RIMPENSKJOLD.

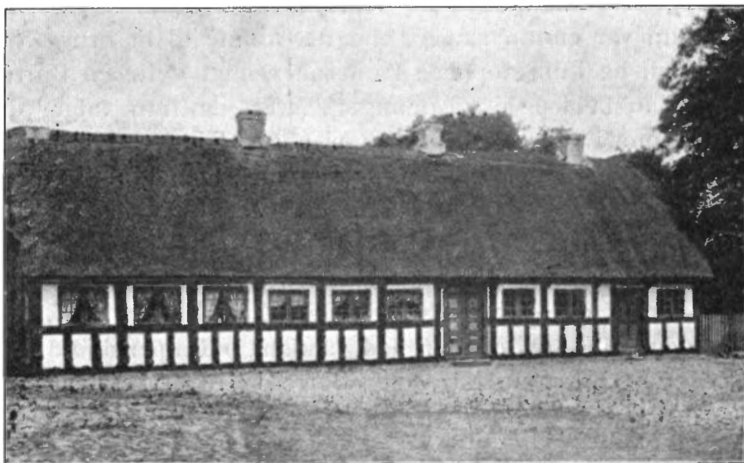
Der var engang en Mand, som var gift med en Kone — saadan en almindelig Gaardmandsdatter —, og hun var meget ringe til at sy om ham og nøjedes gerne med at rimpe Tøjet sammen, naar der gik Hul paa Klæderne. Han kaldte hende derfor Rimpenskjold (eller Rimpenhål), og han var ikke ked af det, da hun døde. — Snart efter giftede han sig igen, og det var med en Herremandsdatter, rigtig et pænt Kvindfolk, og det kan nok være, der blev en Finhed og Storhed; men hun var endnu ringere end den første til at bruge Naal og Traad, og hun stoppede Hullerne ved at sætte en Burre i dem. Han fældede ikke mange Taarer, da hun fulgte den første Kone i Graven. — Da han nogen Tid derefter giftede sig for tredje Gang, fik han sig saa meget en køn Kone, og det var endda en Prinsesse, og nu var det jo helt ovenud med Fornemhed; men hun lod Hul være Hul saa længe hun levede, og da hun døde, og Manden stod ved hendes Grav ved Siden af de to første Koners Grave, holdt han en Ligtale over dem alle tre, og den lød saadan: »Rimpenskjold« var bejer end »Borre i Hål«, og »Borre i Hål« var bejer end »bår Hål«.

ÅLLD TE STI.

I en Gaard var det Skik, at Gaasen rugede Æg ud inde i Frammerset (Bryggerset); naar Gæslingerne saa var kommet frem og skulde sættes ud i Gaarden, tog den gamle Kone hele Flokken og satte dem en for en ud igennem Rendestenshullet, idet hun for hver Gæsling sagde: »Ålld te Sti, å engen te Ræw« (alle til Sti, og ingen til Ræv). Et Aar, da Konen som sædvanlig var i Færd med dette Stykke Arbejde og stod og gentog den samme Remse: »Ålld te Sti, å engen te Ræw«, hændte det sig, at Gaardens gamle So netop havde fundet hen til Rendestenshullet for at snappe, hvad spiseligt der blev skyllet ud derigennem. Og den forsmåede da heller ikke Gæslingerne, men aad dem lige saa rask, som de kom ud.

Konen fik paa den Maade sit Ønske opfyldt; for Gæslingerne kom ganske rigtig til Sti allesammen; men desværre var det til Svinestien og ikke til Gaasestien.

Snip, snap Snuwd,
no æ dend Histårre uwd,
tip, tap Tønnd,
no ka do begønnd
jæn lisse lang
å jæn lisse trang,
men idt den sjælle såám.

Stuehus i min Fødegaard, bygget 1790, set fra Syd inde fra Gaardspladsen. De tre Fag Vinduer længst til venstre sidder i Storstuen eller *•Endestuen•*; de har oprindelig ikke været større end de øvrige Vinduesfag; men Ruderne i hele Huset har fra først været mindre og blyndfattede. De næste tre Fag sidder i *Dagligstuen*. Dørene har oprindelig været *•Halvdøre•*; den til venstre fører ind til den lille *Forstue*. De to Fag Vinduer mellem Dørene sidder i *Sommerstuen*. Døren og Vinduet længst til højre hører til *Frammerset*.